

BULÁNYI GYÖRGY



PÁL SZINTÉZIS

2013

Bulányi György

PÁL-SZINTÉZIS

KRISZTUS KERESZTJE

"...istennek tetszőkké lettünk ingyen, Isten ajándékából...aki Jézust engesztelőáldozattá tette Jézus vérigmenő hűsége alapján..."(R 3,24-5)

ELŐSZÓ

A jelen kötet csak része egy a páli tanítást dogmatikai és morálteológiai szempontból egyaránt feldolgozni akaró szintézisnek.

Az eddig elkészült egységek:

Kikhez jut el a szeretet? (K.A. 74-4/35-77)

Örömhír az ígéret beteljesüléséről, az örökségről (K.A. 75-4/61-88)

Krisztus törvénye (K.A. 76-4/43-99 és 77-5/1-83).

E három egység elmondja,

- hogy Pál tanítása nem determinista, mert mindenkinek lehetősége van Isten ígéretének megszerzésére;
- hogy ez az ígéret Isten transzcendens Országának a birtokbavételét jelenti;
- hogy a birtokbavételnek kihagyhatatlan feltétele, hogy teljesítsük Krisztus törvényét.

"Krisztus keresztje" címmel a jelen kötet az Isten által teljesített feltételről számol be.

A páli tanítás anyagaként az Újszövetség corpus paulinumának csak 13 levele szolgált; a Zsidó-levél nem, és a Cselekedetek Pál ajkára adott szavai is csak kiegészítő és nem meghatározó jelleggel. (Zárójelbe tettem tehát a közvetlen páli eredet kérdését s Pál-szintézisem a 13 levélből álló corpus paulinumot teszi vizsgálat tárgyává.) A levelek időrendjére vonatkozóan is kitartottunk a hagyományos szemlélet mellett:

- a. fogság előtti levelek: 1T, 2T, G, 1K, 2K, R - 51 és 58 között;
- b. fogságból írt levelek: E, F, K, Fm - 60 és 62 között;
- c. fogság után írt levelek: 1Ti, T, 2Ti.

A jelen kötetben bőségesen szerepelnek szóstatistikák.

Az egyes szavak relatív gyakoriságának mutatóját (rgym) a következőképpen számítjuk ki. Ha egy adott szó az Úsz egészében pl.100 ízben fordul elő, és az Úsz 27 könyvének egyikében - amely az Úsz egész szövegének 10 %-át teszi ki - ez a szó nem tízszer, hanem hússzor fordul elő, akkor ebben a könyvben ennek szónak a relatív gyakorisága - éppen kettő (rgym=2).

A páli szövegeket a görög eredeti alapján fordítottam. A fordítás során elsősorban a Jeruzsálemi Biblia (JB), a francia ökumenikus biblia (TOB) és a magyar protestáns revízió fordításait vettem figyelembe.

Budapest, 1978.

Bulányi György

I. T É N Y - O K - C É L

=====

1. A KERESZTHALÁL TÉNYE

a. A kereszthalál hangsúlya

A krisztusesemény jelentőségét kutató Pál nem az Isten megtestesülésében, hanem a megtestesülés egy (illetőleg két) speciális velejárójában-folyományában, ti. a kereszthalálban (és a feltámadásban) látja a krisztusesemény jelentőségét. A jézusi önértelmezésben hallatlan hangsúlyú, hogy az Atya küldte, eljött, majd elmondta és tette mindazt, amit az Atyánál látott és hallott. A jézusi önértelmezésben a Golgota és a feltámadás mindezeknek csak következménye. Pálnál viszont nem hangsúlyos az, amit Jézus a három év alatt tett és tanított, hanem az a hangsúlyos, hogy meghalt és feltámadott; különösen az, hogy meghalt. Pál krisztusértelmezésében a halál nem a háromesztendős működésnek, hanem valami másnak a következménye. Könyvünk éppen ezt a valami mást szeretné megmutatni.

A jézusi önértelmezés gyakran beszél a küldés és jövés terminusaival a megtestesülésről. Pál mindössze két ízben tesz említést arról, hogy az Atya elküldte hozzánk a Fiát: "Mikor elérkezett az idő teljessége, Isten elküldte a Fiát, aki asszonytól született... Isten elküldte a Fiát a bűnös testhez hasonló formában..." (G 4,4; R 8,3). Az "eljövről" is csak két ízben tesz említést. Egyszer tétélesen, de ez alkalommal is idézve egy már liturgikussá jegesedett megállapítást: "Mikor elérkezett az idő teljessége, Isten elküldte a Fiát, aki asszonytól született..." (G 4,4; R 8,3). Az "eljövről" is csak két ízben tesz említést. Egyszer tétélesen, de ez alkalommal is idézve egy már liturgikussá jegesedett megállapítást: "Igaz és teljes elfogadásra máltó az az állítás, hogy Krisztus eljött a világra... (1 Ti 1,15, másodszor pedig egy Izaiás-idézetet alkalmazva Jézusra (E 2,17), amelyre azonnal visszatérünk. Ezen felül a pasztorális levelek, és csak azok, 4 ízben beszélnek a küldés és jövés eredményét összefoglaló megjelenésről. Egy ízben megintcsak liturgikus szöveget idézve: "...megjelentetett (Ephaneróthé) testben" (1Ti 3,16). A másik három ízben már a tartalmát is megjelöli ennek a megjelölésnek: Isten "ajándéka megjelent (phanerótheisan) a mi Megmentőnk, Krisztus Jézus megjelenése által (dia epiphaneias)" (2Ti 1,10) "...mert megjelent (epephané) Isten, a mi Megmentőnk ajándéka" (T 2,11) "...amikor megjelent (epephané) a mi megmentő Istenünk jósága és menerszeretete" (T 3,4). Alapjában véve ennyit mond Pál a megtestesülés tényéről. Míg az evangélisták csak az utolsó fejezetekben adják elő Jézus halálát és feltámadását, és írásaik döntően nagy részét annak bemutatására szentelik, hogy Jézus járta az országot, s közben tanított és jót cselekedett, addig Pál - céljának megfelelően - ezt a jézusi tevékenységet alig használja fel a maga Krisztust - értésére. Ami halálon és feltámadáson innen van a jézusi életben, arról Pálnál nem sok említést találunk. Öt ízben szól Jézus emberi származásáról: "az Atyák közül való test szerint (R 9,5), Dávid magvából való (2Ti 2,8), Ábrahám ivadéka (G 3,16), a mózesi törvény alattvalója lett" (G 4,4). Mindezek a páli nyilatkozatok összesen csak annyit akarnak mondani, hogy a megtestesülés a választott nép körén belül történt. A F-ben közölt, és a század közepére már liturgikus szöveggé érett hitformula a

halál és a feltámadás ténye mellett nyomatékozza ugyan még a valóságos emberséget: "emberi alakban jelent meg és magatartásában is embernek bizonyult" (F 2,7), de ehelyt is arra a jézusi alapmagatartásra világít Pál rá, amelyből kinőhetett a Golgota.

Működéséről, tanításairól, gyógyításairól, csodáiról nem számol be, néhány személyi jellemvonását említi meg csupán: megkicsinyítette magát (F 2,8), szolga-alakot öltött magára (F 2,7), szelíd (2K 10,1) és állhatatos volt (2T 3,5). Ezeknek a vonásoknak a pontosítása olykor bepillantást enged működésébe: a körülméletesség szolgálja lett (R 15,8), értünk szegénnyé lett, bár gazdag volt (2K 8,9). De működésének tartalmára csak az említett Izaiás-idézet utal az E-ben: "és eljövén békét hirdetett nektek (pogányoknak), távollevőknek és békét a közellevőknek" (zsidóknak); az aláhúzott rész az idézett Izaiás-szöveg (Iz 57,19 ill. E 2,17).

E jézusi hirdetés-tanítás közelebbi tartalmára csak a "Krisztus törvénye" (G 6,2) kifejezés utal. Csak ez világít rá a törvénytadó, tehát tanító Jézus működésére. Ez a kifejezés, valamint az imént említett szegény-szelíd-állhatatos kitételek utalának tehát csupán arra, hogy Jézus éveken keresztül tanított körünkben, és élete példájával be is mutatta azt, amit tanított. Az evangéliumok Jézus ajkára adott anyaga lehetővé tette a Cur Deus homo? kérdésének a megválaszolását a haláltól és a feltámadástól elvonatkozva is. Az Örömet-hirdető, a Tanító, az Életet-adó című fejezetek numerusai számolnak be a KIO "Miért jött?" című kötetében annak a Jézusnak az önértelmezéséről, aki körünkben élt és működött. (KID = Keressétek az Isten Országát 1968-1971 öt könyvben: I. Honnan jött?; II. Miért jött?; III. Az Út (két kötetben); IV. Nem fogadtuk be; V. Az ország.) az ezektől elkülönülő "Életet-adó" című fejezetben sor kerülhetett a Cur deus homo crucifixus? kérdésének a megválaszolására. azt az eredményt kaptuk ott, hogy Jézus halálának ugyanaz volt a célja, mint életének. Életével a Szentháromságból közénk hozott "ország" életét akarta bemutatni; s halálával-feltámadásával is arról tett bizonyosságot, hogy a közénk hozott élet még akkor is élhető, ha biológiai értelemben csak hallhatónak bizonyul (27f num). Pálnak viszont csak a meghaló és feltámadó Jézusra van szeme. A Cur Deus homo? kérdésre a páli teológia - külön - nem is válaszol. Legfeljebb közvetve válaszol, és ennyit: azért lett ember, hogy keresztfeszített ember legyen belőle. Ennek következtében a páli teológia szintetizálása átugorja a megtestesülés-működés értelmét a KIO említett kötetében szintetizáló "Életet-adó" fejezetet, s azonnal rátér a jézusi halál értelmét megállapítani akaró feladatra. Arra, hogy megmagyarázza, mit is jelent a páli megállapítás: "odaadta magát bűnünkért" (G 1,4; 1Ti 2,6; T 2,14).

b. A mi Urunk Jézus Krisztus élete Szent Pál szerint

Tegye a fentieket még nyilvánvalóbbá a páli levelek alapján összeállítható Jézus-életrajz, amelyből kiviláglik, hogy Pál szemében mindaz, ami megelőzi a Golgotát csak előzmény, és csak a Golgota a feltámadás és a megdicsőült élet által válik jelentőssé

Isten formájában lévén nem tekintette zsákmánynak, hogy egyenlő az Istennel, hanem kiüresítette önmagát (F 2,6-7). A világra jött (1Ti 1,15), és megjelent a mi Üdvözítőnk, Jézus Krisztus (2Ti 1,10); nyilvánvalóvá lett testben (1Ti 3,10).

Az atyák közül van a Krisztus test szerint (R 9,5), mert Dávid magvából származott test szerint (R 1,3), a Dávid magvából va-

ló (2Ti 2,8), Ábrahám ivadéka (G 3,16). Mert amikor eljött az idő teljessége, elküldte Isten az Ő fiát, aki asszonytól származott és a törvény alattvalója lett (G 4,4). Emberi alakban jelent meg és magatartásában is embernek bizonyult (F 2,7), mert a bűnös testhez hasonló formában küldte el tulajdon Fiát az Isten (R 8,3), aki békét hirdetett a távollevőknek és békét a közellevőknek (E 2,17).

Krisztus, a mi Pászkabárányunk feláldoztatott (1K 5,7), aki nem önmaga kedvét kereste (R 13,3). megkicsinyítette magát (F 2,8) szolgálalakat öltve fel magára (F 2,7), a körülmélettség szolgája lett (R 15,8). Értünk szegénnyé lett, bár gazdag volt, hogy az Ő szegénysége által gazdaggá legyünk (2K 8,9). Szelíd volt (2K 10,1), s az engedelmissége által lettünk Istennek-tetszové (R 5,19). Állhatatos volt (2T 3,5), úgy, hogy engedelmissé lett a halálig, mégpedig a kereszthalálig (F 2,8).

Az Ur Jézus azon az éjszakán, amelyen elárulták, vette a kenyeret, hálát adott és megtörte és ezt mondta: Vegyétek és egyétek, ez az én testem, amely értetek megtöretik, ezt cselekedjétek az én emlékezetemre. Ugyanígy vette a poharat is, miután vacsoráztak és ezt mondta: ez a pohár az új szövetség az én vérem által; ezt cselekedjétek, valahányszor isszátok az én emlékezetemre (1K 11,24-5).

Szeretett minket és önmagát adta értünk (G 2,20), megváltva minket a törvény átkától, átokká lett értünk (G 3,13), mert önmagát adta bűneinkért, hogy kimentsen minket a jelenvaló gonosz világból (G 1,4). Odaadta önmagát miértünk, hogy megváltson minden gonoszságtól és megtisztítson minket tulajdon népévé, amely jócselekedetekre törekszik (T 2,4). Odaadta önmagát váltságul mindenkiért (K 1,20), hogy ne dicsekedjünk másban, mint a mi Urunk Jézus Krisztus keresztségében (G 6,14), s hogy ránk áradjanak szenvedései (2K 1,5).

Elárulták (1K 11,23), megfeszítették, mert nem alkalmazott erőt (2K 13,4), közöttünk megfeszítették (G 3,1). Megölték az Ur Jézust (1Ti 2,15), meghalt (1T 4,14); mert Krisztus értünk, amikor még gyengék voltunk, meghalt (R 5,6). Az egy Krisztus meghalt mindenkiért, hogy az élők többé ne önmaguknak éljenek, hanem annak, aki értünk meghalt (2K 5,14-5). Krisztus meghalt a mi bűneinkért és eltemették (1K 15,3-4). Le is szállt a föld alsóbb részeibe (E 4,9), az alvilágba (R 10,7).

Feltámadt a harmadik napon (1K 15,4), feltámadt miértünk (2K 5,15), feltámadt a halálból első zsegeként az elhunytak közül (1K 15,20). Megjelent Kéfasnak, majd a Tizenkettőnek, azután megjelent több mint ötszáz testvérnek egyszerre, azután megjelent Jakabnak, majd az apostoloknak mind. Legutoljára pedig valamennyi között megjelent Pálnak is (1K 15,5-8), akit megjelenésekben és kinyilatkoztatásokban részesített (2K 12,1), aki Krisztust test szerint is ismerte (2K 5,16).

Felment a magasságba (E 4,8). Így Krisztus, aki feltámadt a halálból többé már nem hal meg, a halál rajta többé nem uralkodik (R 6,9). Felemeltetett dicsőségben (1Ti 3,16). Urunk a mennyben van (K 4,1) a romolhatatlanságban (E 6,24). Az Isten jobbán (R 8,34) él az Isten hatalmából (2K 13,4).

Ítélni fog élőket és holtakat az Ő eljövetelekor (2Ti 4,1), amikor az Ur Jézus megjelenik a mennyből hatalmának anygyalaival (2T 1,7). Mert maga az Ur riadóval, arkangyal hangjával és az Isten harsonájával fog leszállni a mennyből és a Krisztusban meghaltakkal együtt elragadtatunk az Úr fogadására a levegőbe, és így mindenkor az Űrnál leszünk (1T 4,16-7).

c. A kereszthalál szókinccse

Körülbelül 40 különböző szó utal Pálnál Krisztus kereszthalálára, több mint 120 előfordulással. Leveleinek több mint 100 versében tesz említést róla. Az első két levelében és a három utolsóban (a pasztorális levelekben) ritkábban, de az időbelileg ezek közé eső többi levelében (a Fm kivételével) meglehetősen nagy gyakorisággal. A relatív (a szövegmennyiséghez viszonyított) gyakoriságban a K-é a pálma, az abszolút gyakoriságban a R-é. Az alábbi táblázat tegye mindezt ellenőrizhetővé.

1T	:	3	izben	(2,15;4,14;5,10)
2T	:	0		
G	:	10	"	(2,19-21;1,4;3,1.13-4;5,11.24;6,14)
1K	:	21		(1,13.17-8.23.25;2,2.8;5,7;6,20;7,23;8,11;10,20.26;11,24-7;15,3-4.12)
2K	:	9		(1,5-7;2,15;4,10;5,12-5.21;7,3;13,4)
R	:	31		(1,4;3,24-6;4,25;5,6.8.9.19;6,3-6.9-11;7,4;8,3.11.17.32.24-5;10,7-9;14,9.15)
F	:	5		(1,13;2,8;3,10-1.18)
E	:	8		(1,7;2,13.16.18;4,9-10,5.2.25)
K	:	10	"	(1,14.18.20.22.24;2,12,13-14.20;3,3)
1Ti	:	1		(2,6)
2Ti	:	1		(2,11)
T	:	1	"	
Cs(Pál ajkán)	:	6		(13,27-9;17,3;20,28;26,23).

A Pál által használt kifejezéseket az alábbi csoportosításban mutatjuk be:

a szenvedésre utaló kifejezések: pathéma (szenvedés), pathétos (szenvedő), paschein (szenvedni), sümpaschein (együttszenvedni), thlipsis (szorongattatás);

a halál tényére utaló kifejezések: apothnéskein (meghalni), sünapothneskein (együtt meghalni), thanatos (halál), nekros (halott), haima (vér), soma és sarx ("megtört" test), süntaphein (együtt eltemetni), katabainein (alászállni), mnémeion (sir), krinein (elítélni), potérion (pohár);

a halálnemre utaló kifejezések: desmos (kötélék), xülos (fa), stauros (kereszt), stauroun (keresztrefeszíteni), sünstauroun (együtt keresztrefeszíteni), kremas (felfüggeszteni);

a halál büntetés-voltára utaló kifejezések: katara (átok), fiamartian poiein (bűnné tenni);

a halál önkéntességére utaló kifejezések: didonai (adni), paradidonai (átadni, elárulni), asthenés és astheneia (erőtlen és erőtlenség), mórfa (bolondság);

a halál áldozatjellegére utaló kifejezések: thüein (az áldozatot megölni), thüsia (véres áldozat), euódia (illat-áldozat), hilastérion (engesztelő áldozat), prosphora (áldozat), pótérion (ital-áldozat), pascha (áldozati bárány), time (ár, nagybecsű áldozat), antilütron (megváltási áldozat).

A szókincs gazdagsága, valamint a fenti szavak előfordulási sűrűsége egyaránt mutatja, hogy milyen jelentős Pál számára Jézus halála.

2. A PÁLELŐTTI GOLGOTA-ÉRTELMEZÉS

a. A jézusi önértelmezés és ennek egyházi megértési folyamata

Aminek az evangélisták naív tanúi azaz át-nem-értő, csak közvetítő tanúi - a jézusi önértelmezésnek Jézus ajkára adott summája ez:

Annyi tolmács után eljöttem közétek én is, a Fiu az isten optimális tolmácsa. Azért jöttem, hogy megtanítsalak titeket szeretni. Akik nem akarják tőlem ezt a szeretetet eltanulni, azok ettől indíttatva keresztre juttatnak engem. Ezek az emberek és az őket mozgató Sátán országa - az elsődleges okozói a golgotának. Tettük motivuma tehát: nem akarják a szeretet tértnyerését. Atyám és én számítottunk erre, mégis odahelyeztük elibük az életemet; s ennyiben másodlagosan mi is okozói vagyunk a Golgotának. Az irányotokban táplált szeretetünk motivált bennünket erre. A Golgota elfogadásának a célja pedig részünkről abban állt, hogy szeretetünknek vérem omlásáig menő bizonyossága újabb indítást adjon nektek, hogy ti is reá tegyétek életeteket a szeretet programjára. A feltámadásból pedig tanuljátok meg, hogy a szeretet bebiztosítja az el nem múló életet. Halálom elsődleges okozóinak célja - ti. hogy kiiktassanak engem az életből - pedig eredménytelennek bizonyult; mert aki szeret, attól el nem vehető az Élet.

Az evangélisták naív tanúként beszámolnak erről a jézusi önértelmezésről, és ugyanakkor arról is beszámolnak, hogy "nem értették", mi motiválhatta Istent, mi célja lehetett Istennek azzal, hogy a Messiást engedi halálnak halálát halni (KIO 117 num.).

A Tizenkettőnek a szenvedésbejelentések során tanúsított ezen értetlensége nem számolódott fel a feltámadást követő 40 nap során, s nem fordul egyértelmű és világos értésbe pünkösdkor sem, az azt követő évtized-évtizedek során sem. A jézusi önértelmezés teljes tartalma a Szent Lélek irányítása mellett csak fokozatosan világosodik meg számunkra az Egyházban az üdvtörténet során. A Szent Lélek nem azonnal, hanem a századok és évezredek függvényében vezeti el a Lelket befogadókat - a Lélek mondanivalóit koordináló apostolutódok szerepének segítségével - "a teljes igazságra" (J 16,13). Vezeti természetesen olyan igazságokra, amilyenek ebben a létezési módunkban számunkra egyáltalán lehetségesek. Ebben a létezési módban ugyanis minden igazságbirtoklási lehetőség - Páltól négyszer is nyomatékozva - "rész szerint való, töredékes" (ek merous - 1K 13,9.9.10.12). Az idők végezetéig érvényes ugyanis Pál szava, hogy csupán "tükör által homályban látunk" (1K 13,12). Érvényes ez Pálra is, és érvényes természetesen minden késői kutatójára is.

b. Az ősegyházi golgotaértelmezés a Cs első felében

A Cs első felében Lukács beszámol a jeruzsálemi keresztények, elsősorban Péter krisztusesemény-értelmezéséről. A páli értelmezés e Pál előtti háttérbe épül bele, és e háttérbe beállítva mutatkozik meg a páli értelmezés igazi jelentősége. Allítjuk, hogy a lukácsi beszámoló hitelesen tükrözi az Egyház első évtizedeinek szellemi erőfeszítését a Golgota okának-céljának megállapítására. Tehát nem fogadhatjuk el azt a nézetet, hogy Lukács nem az első évtized teológiájáról, hanem a maga (lukácsi) teológiájáról számol be. Nemcsak azért nem fogadhatjuk el, mert Lukács történetírónak tudja magát, és csak arról akar Theophilos-nak beszámolni, amit "a szemtanúk átadtak nekünk" (L 1,2). Hanem azért sem

fogadhatjuk el, mert ha saját teológiát akart volna adni, Pál-tanítványként csak páli teológiát adhatott volna Péter és a jeruzsálemiek ajkára. A jeruzsálemi zsinatról - két évtizeddel a feltámadás után - készült beszámolója során ugyan már megteszi, hogy a zsinaton Péter lesz a páli tanítás szócsöve (Cs 15,11;vö. A körülmetélés és a jeruzsálemi zsinat K.A. 76-4/57-8). De az első és Pál hatásától mentes évtized (a 30-as évek) során - történetírói tisztjének megfelelően - a páli válaszok ismeretében sem adja Péter és társai ajkára a maga tanítómesterének szemléletét.

A páli krisztusesemény-értelmezés ennek a jeruzsálemi értelmezésnek a háttéréből lép majd elő a feltámadás utáni második és harmadik évtized során. Az alábbiakban megrajzoljuk ezt a hátteret.

c.A Golgota okozói

A Golgotát két akarat hozta létre: embereké és Istené. Gazdagon dokumentált az emberi akarat. A pünkösdi beszédben Péter " az izraelita férfiaknak" mondja: "törvénszegő emberek (anomos) keze által odaszegezve eltették láb alól (anaireó)... keresztre feszítették" (Cs 2,22.23.36). A szánta ember meggyógyítása után Salamon tornácában mondja ugyancsak az "izraelita férfiaknak" (Cs 3,12): "átadtatok-elárultatok (paradókate) és megtagadtatok Pilátus színe előtt... a szentet és igazat megtagadtatok és azt kértétek, hogy egy gyilkos embert ajándékozzanak nektek, az élet vezérét viszont megöltétek (apekteinate)" (Cs 3,13-5). Annás és Kai-fás jelenlétében a főtanács előtt mondja "a nép vezetőinek és véneknek" Péter:"keresztre feszítettétek mondja ő a kő, amely általatok, építők által megvetve, szegletkövé lett" (Cs 4,10-11). Miután az apostolok sértetlenül elhagyják a főtanácsot a jeruzsálemi keresztények zsoltárt-idézve (Zsolt 2,1-2) imát mondanak: "... a föld királyai és a fejedelmek egybegyűltek az Úr és az ő Felkentje ellen". Majd értelmezik a zsoltárt: "Valóban össze is jöttek ebben a városban a te szent gyermeked Jézus ellen, akit felkentél... Heródes és Poncius Pilátus a pogányokkal és Izrael népével együtt" (Cs 4,26-7). István diakonus pedig ugyancsak a főtanács tagjainak mondja szemébe: Jézusnak "az Igaznak árulóí és gyilkosai lettetek" (Cs 7,52). Péter később Kornéliusz házanépe és joppei kísérete előtt is megismétli, hogy Jézust "eltették láb alól fára függesztvén" (Cs 10,39). Mindezeket összefoglalva azt kell mondanunk, hogy Jézus halálának okozói elsősorban a zsidó férfiak ill. a főtanácsban ülő főpapok, vének és írástudók (Cs 4,5); másodsorban pedig a jelenlévő pogányok képviselőjében Poncius Pilátus.

De nem csak ezek az emberi keresztre-juttatók okozták Jézus kereszthalálát. A pünkösdi beszéd szerint ugyanis az izraelita férfiak az "Isten előre elhatározott akarata és előbb-meglevő tudása alapján kiadott" Jézust tették el láb alól (Cs 2,23). Salamon tornácában pedig Péter arról beszél, hogy Isten felhasználta, hogy az Izraelita férfiak elárulták és megtagadták Jézust; arról beszél, hogy "igy teljesítette be Isten azt, amit előre hirdetett minden prófétája szája által arról, hogy szenvedni fog az ő Felkentje" (Cs 3,18). A jeruzsálemi keresztények említett imája is arról szól, hogy Heródes és Pilátus, pogányok és zsidók azért kerültek közös nevezőre Jézus ellenében, hogy "megtegyék mindazt, amit kezéd és akarata előre meghatározott, hogy megtörténjék" (Cs 4,28). Isten tehát tudta is, hogy Felkentje keresztre fog kerülni; Isten akarta is, hogy Felkentje keresztre kerüljön. Az előretudás (pro-gnósis) és az előre-hirdetés (pro-kataggallein) jel-

zik az isteni tudást. a kétszer előforduló "akarat" (boulé), a "ké", a "teljesítette" és az előre-elhatározás (pro-oridzein) jelzik az isteni akaratot. Az isteni akarat megelőzi tehát a Jézust keresztre juttató emberi akaratot. A tulajdonképpeni Golgota okozó tehát maga az Isten, mert a gyilkosok csak bedolgoznak Isten eleve tudott és akart, elhatározott tervének. A jézusi önértelmezés különbözik ettől: nem történt bedolgozás (vö. KIO 85c num).

d. Az emberi Golgota-okozók indítékai

Hogy mi indította Istent erre, erről a szövegek közvetlenül semmit sem vallanak.

Hogy mi indította az embert a keresztfeszítésre, erre a kérdésre három választ is kapunk. "Törvényszegők" (Cs 2,23) tették ezt Jézussal; olyanok tehát, akik "a törvényt nem tartották meg" (Cs 7,53). Ez az első válasz, melynek lényege: a kortársak bűne juttatta Jézust a keresztre. A második válasz az első válasz szubjektív változata: a bűnösök nem tudják, hogy bűnösök; nem ismerték fel Jézusban a Szentet és az Igazat. Péter ugyanis tudja, hogy "tudatlanságból cselekedtek" az izraelita férfiak és vezetőik is (Cs 3,17). A harmadik válasz pedig még tovább megy, mert arról beszél, hogy a Jézust keresztfeszítőket bedolgoztak Isten előre elhatározott gondolatának és akaratának. Bedolgoztak objektíve bűnös törvényszegésükkel, bedolgoztak szubjektív büntetlenségükből-tudatlanságukból folyóan. E harmadik válasznak a tükrében mintha keresztfeszítő tettük nem is lett volna szabad emberi cselekedet, hanem inkább csak végrehajtása volt az isteni szándék-
nak. Salamon tornácában hangzik el: keresztfeszítő cselekedetük által "teljesítette be Isten azokat, amiket az összes próféták szája által előre hirdetett, hogy szenvedni fog a Felkentje" (Cs 3,18). A jeruzsálemiek imájából megtudjuk, hogy a keresztfeszítők azért jutottak Jézus ellen közös nevezőre, "hogy megtegyék, aminek a megtörténését Isten keze és akarata előre elhatározta" (Cs 4,28).

Az emberi okozók semmiképpen sem voltak végső okozók, és nem végső okozókként is inkább csak eszköz-okok voltak. Bűnükből illetve szubjektív büntetlenségükből folyóan tettek valamit az isten ellen, s ugyanakkor, teljesen tudattalanul, ezzel a tettükkel végrehajtották Isten akaratát.

e. Motivum és cél: Golgotát-okozás és feltámasztás

Ezután visszatérhetünk a hiányzó isteni motivum kérdéséhez, azaz arra, hogy mi indította Istent a kereszthalál akarására. Valóban semmit sem mondanak szövegeink erről? Közvetlenül semmit. De közvetve, a célból a motívumra visszakövetkeztetve megtudhatunk valamit. Motivum és cél ugyanis szoros összefüggésben állnak egymással. Tegyük ezt nyilvánvalóvá egy-két példával. Ha nem megtömnék, hanem eszem a magam akaratából folyóan (azaz nem akarok éhségsztrájkot tartani), akkor evésemnek én vagyok az okozója. Cselekvésem motivuma tehát abban áll, hogy éhes vagyok; a célom pedig abban áll, hogy ne legyek éhes és részesüljek mindabban a jóban, ami a folyománya annak, hogy nem vagyok éhes. Ha felteszek egy hanglemezt, zenét-hallgatásomnak én vagyok az okozója. Motivum és cél ez alkalommal is szorosan összefüggenek: motivumom a zene-igényem, célom pedig ennek az igénynek a kielégítése. e példák alapján azt állíthatjuk, hogy cselekedeteink célja megmutatja cselekedeteink motivumát. Ennek az összefüggésnek az alapján próbálunk szövegeinktől feleletet kapni a Golgotát akaró Isten motívumára vonatkozóan.

Föltelesszük tehát a kérdést: milyen célok mozgatták istent milyen célokat akart elérni a Golgota előre elhatározásával? A Golgotát mindenestre követte a feltámadás. A post hoc nem azonosítható a propter hoc-kal: a későbbi esemény nem feltétlenül célja a korábbinak. Tehát a feltámadásnak a Golgotát időben követő ténye alapján még nem állítható, hogy Isten attól a motívumtól indítatva akarta a Golgotát, hogy feltámaszthassa Jézust. Szövegeinkben nem is találkozunk ilyen állítással: Isten akarta Jézus halálát, hogy feltámaszthassa őt. De kétségtelenül akarta Isten mind a kettőt: a Golgotát is, a feltámadást is. Sőt, többet is kell mondanunk: a Golgota tette lehetővé a feltámasztást.

Megfésülködöm majd lefekszem; de a megfésülködésnek nem az a célja, hogy lefeküdjem. A Golgotát követi a feltámadás, de a Golgotának nem az a célja, hogy legyen feltámadás. Megverek valakit, aztán össze-vissza csókolgatom; ha a megverésnek az össze-vissza csókolgatás a célja, ez morbid, ösztönbeteg, zsaroló, inhumán magatartás volna (vö. Thomas Mann: Az Úr és a kutya). A példaként említett evés és jóllakás, a hanglemmez-felrakás és zeneigény-kielégülés egymásutánjai (post hoc) között kétségtelen az ok-okozati (propter hoc) összefüggés. Az is kétségtelen, hogy ok és okozat mögött ugyanaz a közös motívum (első ok) áll és hat. Munkahipotézisként tegyük fel a kérdést: nem lehet-e a feltámadásból, mint Golgota okozatból, megtalálni a két okozat egyetlen közös motívumát - a két említett példa analógiájának megfelelően:

Motívum=	/2./ ok=	cél=
/1.ok/	/1. okozat/	/2. okozat/
éhesség	evés	jóllakás
zeneigény	hanglemmez felrakás	zeneigény kielégülés
ismeretlen motívum	Golgota	feltámadás

Vizsgáljuk most meg ezzel a hipotézissel a 2. okozatként tekintett feltámadásra vonatkozó Pál előtti anyagot. Mégpedig a következő szempontból: Mit tett Isten a Golgotát követően Jézussal? Mit tett ugyanakkor az emberrel? És mit vár e kettős tette alapján az embertől? Vizsgáljuk meg mindezt, hátha vallanak szövegeink valamit Golgota és feltámadás közös motívumáról.

f. A feltámadás és következményei Isten és Jézus viszonylatában

Lássuk az első kérdést: mit tett Isten a Golgotát követően Jézussal? Jézust "az Isten feltámasztotta... Dávid beszélt Isten Felkentjének a feltámasztásáról... ezt a Jézust feltámasztotta az Isten" - halljuk a pünkösdi beszédben (Cs 2,24.31.32). "Őt az Isten feltámasztotta a halottak közül" - halljuk ugyancsak Péter ajkáról Salamon tornácában is (Cs 3,15), a nagy tanács előtt is (Cs 4,10); "Őt Isten feltámasztotta a harmadik napon és megadta, hogy láthatóvá váljék" - mondja Péter Kornéliusz házában (Cs 10,40). E feltámasztás következtében Jézus "föllemelkedett" (felmagasítódott) Isten jobbára" és Isten Jézus "ellenségeit Jézus lábai elé rakta zsámolyul" (Cs 2,33-5). Ezzel a tetteivel Isten "megdicsőítette szolgáját-gyermekeit (pais), Jézust" (Cs 3,13).

Ez a feltámadás egyedülálló szerepkört biztosít Jézus számára az emberiség érdekében. Az el- és megvetett kőből szegletkövé lett, és egyedül ő teheti lehetővé a megmentődést az ember számára: "Az ég alatt az emberek körében nem adatott más név, amelyben meg kell mentődnünk" (Cs 4,11-2); ill. "Isten Jézust Megmentővé magasította fel a maga jobbán" (Cs 5,31). A megmentői szerepkört

egészíti ki a pünkösdi beszéd egy kitétele: "és Úrrá és Felkentté is tette Isten ezt a Jézust" (Cs 2,36). A feltámadás függvényében adódik ez a jézusi szerepkör. De mi ennek a megváltó és messiási szerepkörnek a konkrét tartalma?

A pünkösdi beszéd utal egy az akkori jelenben érvényesülő tartalomra: Jézus Istentől "megkapva a Szentlélekre vonatkozó ígéretet kiöntötte a Lelket" Pünkösdkor a tanítványokra (Cs 2,34). A Kornéliusz házában mondott beszéd pedig utal Jézus Úr-szerepének a tartalmára; arra ti., hogy Jézuson fordul minden ember sorsa: "Jézust rendelte Isten élők és holtak bírójává" (Cs 10,42). A Lélek-adás szerepkörén és a bírói szerepkörön túlmenően a Salamon tornácában mondott beszéd utal még valamire. Mégpedig egy ugyan-csak a jövőben érvényesülő tartalomra, ami nagyon szoros kapcsolatban van az apostolok mennybemenetel előtt feltett utolsó kérdésével: "Mostanában állítod-e helyre Izrael számára a királyságot?" (Cs 1,6).

Talán ez a Salamon tornácában mondott beszéd mond el legtöbbet arról, hogy a Jézus letartóztatásakor még evilági országra spekuláló tanítványok hogyan táplálják tovább a pünkösdt követő években ezt a fajta immanens reményüket. A zsidó nacionalizmusban nevelkedet Tizenkettőben ugyanis ez a nacionalista remény nem számolódik fel máról holnapra. Ha ez a zsidó nacionalizmus fokozatosan (Cezárea, majd Pál hatására) át is alakul egy személy- és nemzetválogatást nem ismerő egyetemes emberi célkitűzéssé, azaz, ha át is alakul majd a nemcsak zsidókat, hanem mindenkit meghívó Isten evilági országának reményére, Krisztus földi uralmának reménye azért csak tovább él bennük. A Salamon tornácában beszélő Péter megteszi amit a mennybemenetelkor Jézus elmulasztott. Megteszi, mert feleletet ad a tanítványok akkor feltett kérdésére: "Atyáink Istene megdicsőítette Fiát Jézust... Tartsatok tehát bűnbánatot, hogy eljőjön a felüdülés időpontja, és elküldje a nektek rendelt Felkent Jézust, akit az égnek kell befogadnia a mindek helyreállításának (apokatastasis) korszakáig, amelyről szólt az Isten öröktől fogva szent prófétáinak szája által. Mózes ugyanis ezt mondta: Prófétát támaszt nektek az Ur, a mi Istenünk, testvéreitek közül, olyat, amilyen én vagyok; őt hallgassátok mindenben, amit csak mond nektek. Aki pedig nem hallgat majd erre a prófétára, az irtassék majd ki a népből... a próféták is mind... szintén meghirdették ezeket a napokat. Ti vagytok a fiai a prófétáknak és annak a szövetségnek, amelyet Isten kötött atyáinkkal, amikor így szólt ábrahámhoz: és a te magodban áldatik meg a föld minden nemzetsége" (Cs 3,13-25). ⁴

Figyeljünk fel a szóegyezésre: helyreállítani (apokathistane - in - Cs 1,6) és helyreállítás (apokatastasis - Cs 3,21). Mit is jelent ez a beszéd és ez a szó-egyezés? Ezt: Ha a Golgota érthetetlen intermezzója ellenére a feltámadás mégis kétségtelenné tette, hogy Jézus az Isten Felkentje, akkor változatlanul Jézus a megígért Megmentő, akkor változatlanul Jézus a reménység a helyreállított királyság nélkül szenvedő Izrael számára. Péter kétségtelennül várja Jézus újraeljövetelét. Várja népe megalázottságában "a felüdülés időpontját". Várja amíg letelik a köztes idő, amelyben a Messiásnak csak ideiglenes tartozkodási helye az "ég". Izraelnek azért kell "metanoiát tartania és megtérnie" (Cs 3,19), hogy az Atya újra elküldje Fiát, s a Fiú végül is elvégezze amit el kell végezni, hiszen a mennybemenetelkor dolgavégezetlenül hagyta magára őket. Péter rendületlenül várja tovább azokat az időpontokat és korszakokat, amelyeket az Atya a maga diszkrecioná-

lis ügyének tekintett, és amelyeknek ismeretét ennek következtében Jézus nem volt hajlandó a tanítványok orrára kötni (Cs 1,7). Várja, mert úgy gondolja, hogy a második eljövétel majd elvégzi azt, amit a Messiásnak (Páterék korábbi várakozása szerint) már első eljövése során el kellett volna végeznie. E várása következtében a Mózes ajkán szereplő messiási jövendölést (Mt 18,15.19; Cs 3,22-3) Péter a második eljövételre érti, melynek során majd kiirtatik a népből, aki nem figyel Isten tolmácsára. Arra kell értelmeznie, hiszen az első eljövétel során a Tolmácsra nem figyelő nép irtotta ki a népből a Tolmácsot. E második eljövétel során valósul meg a prófétai remény, amelyet Isten felvillantott Ábrahámnak, amikor szövetséget kötve vele megígérte, hogy Ábrahám magvában áldatik meg a föld minden nemzetsége. Salamon tornácában "a mindenek helyreállítása", azaz a teljes helyreállítás még változatlanul továbbviszi Izrael reményét: a királyság helyreállítását.

Az tehát, hogy a Jézust feltámasztó Isten Megmentővé, Felkentté és Úrrá tette Jézust, Péter számára annyit is jelent, hogy Jézus újra eljön és megvalósul az az immanens ország, amelynek reményében csatlakoztak annak idején Jézushoz; az az immanens ország, amelynek megvalósulásában a mennybemenetelkor is reménykedtek. A feltámadás biztosítja Péter számára, hogy továbbreménykedhessék. E tovább-reménykedés az idők teljességében (először) eljövő Jézusra utaló (Ábrahámnak adott és mózesi) jövendölést átkönyvelteti Péterrel egy második, és ugyancsak immanens-jellegű eljövételre.

E Salamon tornácában mondott beszéd köti össze a mennybemenetelkor kinyilvánított reményt János későbbben megfogalmazott reményével, az ezer esztendőre totálisan megvalósuló evilági ország reményével, ahogyan azt a század végén apokaliptikus vízióban a Jelenések könyve megrajzolja: "És láttam a megnyilt eget, és íme egy fehér ló, és aki rajta ül, az hűnek neveztetik és igaznak, és igazsággal ítélt és harcol... és fel volt öltözve vérbe mártott ruhába, és az ő neve az Isten Igéje, és a mennyei seregek követék őt fehér lovakon, tiszta fehér gyolcsba öltözve, és szájából éles kard jött ki, hogy azzal verje meg a népeket, és ő legeltetni fogja őket vasvesszővel, és ő tapossa a mindenható Isten haragja indulatának borsajtóját... És láttam a fenevadat és a föld királyait és seregeiket összegyűlni, hogy harcra keljenek a lovon ülő ellen és az ő serege ellen, és fogjul esett a fenevad... élve vettetett a kénnel égő tűz tavába, és a többiek megölettek a lovon ülőnek kardjával, amely az ő szájából jött ki, és a madarak mind jól laktak az ő húsból... És láttam trónokat, és ráültek, és ítélet bízott rájuk, és láttam azok lelkét akiknek fejüket vették Jézus bizonyágtételéért és az Isten igéjéért és uralkodtak a Krisztussal ezer esztendeig. A többi halott nem kelt életre, míg el nem telt az ezer esztendő. Ez az első feltámadás... Ezekon a második halálnak nincs hatalma, hanem papjai lesznek Istennek, és Krisztusnak, és uralkodni fognak vele ezer esztendeig" (Jel 19,11.13-6.19-21;20,4-6). Ez a századvégi finaléja a Tizenkettő Jézust nem értő immanens reményének.

Mindezeket összefoglalva ennyit mondhatunk: Isten akarta ugyan Fia golgotai megszégyenülését, de akarta Fia megdicsőülését is, aki ezzel a megdicsőüléssel minden emberi remény beteljesülhetésének beteljesítőjévé lett Péter, a jeruzsálemiek számára. A feltámadás tehát Jézust teszi az emberi reménység középpontjába

Hipotézisünk értelmében' legalábbis megkérdezhetjük: az motiválhat-

ta Istent a Golgota akarásában, hogy - feltámadásközvetítéssel Jézus az emberi reménység középpontjába kerüljön?

g. A feltámadás következményei Isten és ember viszonylatában

A feltámasztás által Isten biztosította Jézus számára a fenti szerepkört. Ugyanez a feltámasztás az ember számára is biztosítja egyfelől az említett immanens reményt, másfelől biztosít ezen túlmenő javakat is. Melyek ezek a javak?

Az első a Joel próféta által megígért Lélek-kiáradás, amelynek Jeruzsálem népe szemtanuja lett Pünkösdkor (Cs 2,16-21); s amely kiáradásban részesülhet mindenki, aki ambicionálja azt (Cs 2,38-9). A második jó, amely bárkinek rendelkezésére áll: Isten megbocsájtja a bűneinket: "Tartsatok bűnbánatot és kereszttelkédjék meg minegyitek Jézus-Messiás nevében bűneitek bocsánatára" (Cs 2,38) - mondja Péter Pünkösdkor. "Tartsatok bűnbánatot tehát és térjete meg, hogy eltörlődjenek bűneitek" (Cs 3,19) - halljuk Salamon tornácában. Jézust "az Isten vezérré és Megmentővé magasította fel a maga jobbja, hogy Izraelnek bűnbánatot és bűnbocsánatot adjon" (Cs 5,31) - mondja Péter a főtanács előtt. "Jézus neve által mindenki bűnbocsánatot kap, aki hisz Jézusban" (Cs 10,43) - halljuk Kornéliusz házában. Harmadik jóként szerepel a testi egészség helyreállítása: "Vegyétek tudomásul mindannyian és Izrael egész népe, hogy a názáreti Jézus-Messiás nevében... akit Isten feltámasztott a halottak közül, Jézus által áll előttetek egészségesen ez a santa ember" (Cs 4,10) - mondja Péter ismét a nagytanács előtt.

A csodatevés nem újdonság az üdvtörténetben, de a feltámadás után Isten már Jézus neve által teszi a csodát. A bűnbocsánat, melyet Isten ad a bűnbánó és megtérő embernek, ugyanígy nem újdonság az üdvtörténetben; de a feltámadás után Jézus által, a Jézus nevében történő vízben alámerülés által adja Isten a bűnbocsánatot. Hogy a Szentlelket immár bárki megkaphatja, ez látszik újdonságnak. Isten és ember viszonylatában tehát a feltámadás következménye abban áll, hogy amit Isten mindig is adott az embernek, azt immár mindenképpen Jézus által adja. Az előzőhöz hasonló eredményt kaptunk: a feltámadás által Jézus az emberi remény középpontjába kerül. Ha ezt akarta Isten a feltámadás által, akkor ugyanezt kellett akarnia a Golgota által is? A golgotai kereszthalál által, amely előfeltétele a feltámadásnak?

h. A feltámadás következményei ember és Isten viszonylatában

Ami végül a feltámadás után az ember tennivalóit illeti, szövegeink lényegében három tennivalóról számolnak be. Az első a bűnbánat és a megtérés: "Tartsatok bűnbánatot... és mentsétek meg magatokat ettől a becstelen nemzedéktől!" (Cs 2,38.40) - Halljuk pünkösdkor. "Tartsatok bűnbánatot és térjete meg... Isten feltámasztva gyermekét elküldte hozzátok megáldva titeket, hogy ki-kiforduljon gonoszságaitól" (Cs 3,19.26) - halljuk Salamon tornácában. A második a Jézus nevére megkeresztelkedés, a Jézusba belemerülés kíváncsi (Cs 2,38). A harmadik: reátámaszkodni Jézusra, azaz hinni Benne. A santa embernek a "hit adta meg az egészséget Jézus által" (Cs 3,16). A bűnbocsánatnak is ez a hit a feltétele: "a Jézusban hívők" kapják meg bűneik bocsánatát (Cs 10,43). Ismét utalnunk kell arra, hogy üdvtörténetileg csak a Jézus-nevében történő kereszttelkedés - az újdonság. A bűnbánat és megtérés csak akkor jelenthetne újdonságot, ha bűnbánatot (metanoia) a jézusi tudátalakulás értelmében is érthetnők. Szövegeink alapján ez a hit az ószövetségben is meglevő hittartalmakon felül csak annyit

tartalmaz, hogy Jézus a Messiás, de a tökéletesített törvénynek, annak, hogy Isten Jézus tanítói működése által a hegyibeszéd magására akarta volna felemelni a maga népének etikai rendjét, amely tökéletesebb a hagyományosnál - ennek a szövegekben semmi nyoma. A "hit" tehát megint csak annyiban újdonság, hogy a feltámadás után az embernek már Jézusra kell támaszkodnia. amikor Istenre akar támaszkodni.

A feltámadás által jutott Jézus ehhez a központi szerepkörhöz - megint csak ez az eredmény. Azért akarta Isten a Golgotát, hogy Jézus ilyen szerepkörhöz juthasson?

i. Az első évtized háttere és kérdőjele

E fejezet elején azt mondtuk, hogy a páli krisztusesemény-értelmezést be akarjuk állítani az első nemzedék Lukács által megrajzolt krisztusesemény-értelmezésének a hátterébe. E háttér elemeit felvázoltuk. Az elemekből még össze kell raknunk a képet. Ez az első nemzedék tudta, hogy Isten is akarta a Golgotát, nemcsak az ember; sőt Istennek volt igazán fontos. De nem tudta, hogy miért volt fontos. A feltámadás ténye alapján úgy gondolta, hogy Jézusnak nagyon jelentős a szerepe az emberiség életében: mindazt amit Isten az emberrel tenni akar, Jézus által akarja tenni. Az embernek tehát bele kell merülnie Jézusba a keresztségben, az embernek Jézusra kell támaszkodnia, mert Isten Jézus által árasztja ki a Lelket, tesz csodákat és bocsátja meg a bűnbánó bűneit, mert Jézus végzi el a "mindenek helyreállítását", Jézus az élők és holtak bírāja. A hipotézisünk sugalta anyagvizsgálat eredménye - ennyi.

Ennek alapján alighanem feltételeznünk kell Péterről és a jeruzsálemiekről, hogy ok-okozat (nemcsak post hoc, hanem egyúttal propter hoc) összefüggést láttak a Golgota és a feltámadás között. Isten akarta a Golgotát, hogy lehessen feltámadás. Isten akarta a Golgotát, hogy megvalósulhasson a feltámadás által Jézus középonti szerepköre.

Motivum: hogy Jézusnak központi szerepe legyen a feltámadás által.

Ok : Jézus haljon halált, hogy feltámadhasson.

Cél : Jézus támadjon fel és jusson az említett szerepkörhöz.

Istennek fontos volt tehát a Golgota, mert a golgota teszi lehetővé a feltámadást és annak javait.

Ennél többre az első évtized nem jutott. Ez pedig lényegében nem több, mint amit Jézus a negyven nap alatt el tudott érni övével: ám jó, hátha kellett ez a szenvedés-előzmény ahhoz, hogy Jézus dicsőséges uralkodó legyen, akkor üsse part mostmár a Golgotát, az a fontos, hogy haladhatunk a mindenek helyreállítása felé (vö. KIO 117e num). Hogy miért akarta Isten mindezt a szenvedés-előzményen keresztül, ez maradt megválaszolatlan. Péter és a jeruzsálemiek nem tudták megmondani, hogy miért nem végezhetette el Isten mindazt, amit a feltámasztással elvégzett, Jézusnak már első eljövetele által. Nem juthattak el a jézusi önértelmezés megértésére, mert hangsúlyárnyékba került számukra Jézus tanító, törvénytökéletesítő szerepe. A továbbélő nacionalista remény nem tette lehetővé számukra annak a jézusi egyetemes emberszeretetnek a megértését, amelynek visszautasítása kielégítő magyarázatot ad a Golgota okáról.

A lukácsi háttér egy hatalmas kérdőjelet mutat, amelynek nem ismerik a megfejtését.

j. Pál válaszolni tud

Pálban tudatosul ez a kérdőjel. A kérdőjel előfeltevését: Istennek volt igazán fontos a Golgota - Pál nem kérdőjelezi meg, minden további nélkül elfogadja. Sőt, alapvetőbb fontosságú lesz számára ez az előfeltevés, mint a Tizenkettő számára volt, akik annak idején csak nagyon-nagyon nehezen tudtak szóba állni a szenvedés-előzmény Istentől is akart voltaival. Az első évtized keresztényeinek és Pálnak közös meggyőződése, hogy Isten Fia halálára csak akkor kerülhet sor, ha ezt az Isten akarja. Az emberi gonoszság csak másodhegedűs lehet. A prímét Istennek kell húznia. A páli megoldás alapja a magáévá tett jeruzsálemi háttér.

Pál felmérhetetlen teológiai jelentősége kétezer esztendő és ma is elevenen élő döntő jellegű hatása a keresztény tudat formálására abból magyarázódik, hogy meg tudta fejteni a rejtvényt, hogy el tudta tüntetni a kérdőjelet. Pál érti, hogy miért a Golgotán keresztül tette Isten megmentővé Jézust. Pál tudja, hogy miért volt elkerülhetetlen a Golgota. Pál tudja, hogy miért lett volna az első eljövétel Golgota nélkül eredménytelen. Pál ismeri a Golgotát akaró Isten motivumait. Többet tud mondani, mint a jeruzsálemiek, akik csak ennyit tudtak: ha nem hal meg, nem támadhat fel. Pál a maga módján "érti" azt, amit a Tizenkettő "nem értett".

Ez az értés kivételes jelentőséget biztosít Pál számára az első kereszténység nemzedék tagjainak sorában. Ez az értéke magyarázza, hogy a keresztény utókor szemében tizenharmadik apostollá lép elő; sőt, Péterrel kettesben e tizenhárom belül is fő-apostolnak számít. Ez az értés magyarázza, hogy a század közepén az ő leveleivel indulhat a Biblia Krisztus utáni folytatása. Ez az értés magyarázza, hogy bár nem volt szemtanú, írásai mégis bekerülhettek az apostol-szemtanukat preferáló újszövetségi kánonba. Ez az értés magyarázza, hogy az Újszövetség 27 könyvéből a 13 levél, valamint tanítványainak munkái (L,Cs,Zs), tehát összesen 16 könyv páli ill. páli függőségű írásokat tartalmaz. Ez az értéke magyarázza, hogy a következő nemzedékek az Újszövetség 55%-át páli ill. illetve páli függőségű írásokból válogatták össze.

3. A KERESZTHALÁL OKA

a. Az emberi okozók és indítékuk fényárnyékban

Pál átveszi a jeruzsálemiek hitét: a Golgotának meg kellett történnie. Lukács jegyzi fel Pál tesszalónikai térítő munkájának megkezdéséről a következőket: Pál bement az ottani zsidóság zsinagógájába " és három szombat vitába szállt velük az Írások alapján, feltárta és bizonyította, hogy Krisztusnak szenvednie kell és feltámadnia a halálból..." (Cs 17,2-3). Ugyancsak Lukácstól tudjuk, hogy Pál így védekezik Agrippa király előtt: "... nem mondok semmit azon kívül, amiről a próféták szóltak és Mózes is, hogy meg fognak történni: hogy szenvednie kell a Krisztusnak..." (Cs 26,22-3). A tizenhárom levélben csak egyetlen ízben kerül elő ez a gondolat: "Krisztus meghalt... az Írások szerint" (1K 15,3).

A kereszthalál emberi oka - ez az okcsoport lényegében hiányzik a páli teológiából. A fenti "kell" magyarázatául szolgáló emberi okozókkal csak egy ízben találkozunk, ekkor is Lukács feljegyzésében. Pizidiában Pál ugyanis ezt mondja: "Jeruzsálem lakói

és vezetői nem ismerték fel őt és a próféták szavait beteljesítették azzal, hogy elítélték Őt; és bár semmi halálos vétséget nem találtak, követelték Pilátustól, hogy végezzék ki" (Cs 13,27-8). A tízenhárom levélben még ennyit sem találunk. Pál nem foglalkozik a Krisztust elítélők szerepével, még kevésbé ezek motívumával. Pedig ha érdekelné őt ez a kérdés, nagyon sokat tudna írni róla. Sokat, hiszen nem kevés időn keresztül halálra kereste a Krisztushoz tartozókat, és nyilván nagyon világosan tudta, hogy miért üldözik azokat, akik magukévá teszik Krisztus tanítását (vö. Pálfordulás... K.A. 76-4/52-4). Ehelyett ezen az egyetlen és csak Lukács-lejegyezte helyen összesen annyit találunk, hogy a Jézust elítélők "semmi halált érdemlő okot" (médemian aitian tha- natou) nem találtak Benne. Nem találtak ilyent a Krisztushoz már megtért Pál megítélése szerint, de nem a damaszkus előtti Pál, nem Saul megítélése szerint. Napon is "halált érdemlő oknak" látta a damaszkus előtti Pál még a Krisztushoz tartozást is; mennyivel inkább azt, amit ez a Krisztus tanított és tett. Élete során Pál saját magán is újra és újra megtapasztalta, hogy "haláltérdemlő oknak" tekintette a zsidóság az ő Jézushoz tartozását is; s ezek ugyanúgy meg tudták indokolni magatartásukat, ahogyan korábban Saul is meg tudta magyarázni a magáét. Amit Pál elmond arról, hogy Krisztusnak miben áll a viszonya a mózesi törvényhez, abban bőséges anyagot kaphatunk Pál megfogalmazásában arról, hogy a zsidóság és ezen belül a damaszkuselőtti Saul miben is látta azt a tényálladéket, amely bizony halált érdemlő alapként terhelte Jézust a szemükben.

De ezt az őt nagyon is egzisztenciálisan érintő látást nem használta fel Jézus halálának értelmezésében. Hogy Jézust ugyanazért bántották, amiért őt magát is, ezt a gondolatot nem tette a maga krisztusértésének tengelyévé, még csak színező elemévé sem. Bár világosan látta a maga sorsazonosságát Jézussal, nem gondolta végig - vagy ha igen akkor nem találta említésre méltónak -, hogy honfitársai Jézust ugyanazokban a vádokban marasztalhatták el, amelyekben Damaszkus előtt ő maga is elmarasztalta Jézus követőit, s amelyek miatt ő maga is üldözte Jézust. A "Saul, Saul, miért üldözöl engem?" (Cs 9,4) kérdésre megtérése után sem ad választ; életének erről a szakaszáról csak így emlékezik meg: "Én vagyok az apostolok között a legkisebb aki nem is érdemlem meg, hogy apostolnak nevezzenek, mert üldöztem Isten egyházát" (1K 15,9). Pizidiában elhangzott szavával (Cs 13,28) viszont abszurdnak és oknélkülinek állítja a maga damaszkuselőtti magatartását is, jól lehet kortársai közül a legtudatosabban, legbuzgóbban élte meg ezt a üldözési feladatot: "En ugyancsak elhatároztam magamban, hogy mindent megteszek a názáreti Jézus neve ellen" (Cs 26,9) - ahogyan Agrippa királynak mondja. A galatáknak pedig így számol be tudatosságáról és buzgóságáról: "Hallottátok, hogy azelőtt még mint zsidó milyen magatartást tanúsítottam: könyörtelenül üldöztem az Isten egyházát és romlására törtem. A zsidó vallásosságban számos fajtámbeli kortársamat felülmúltam, mert vakbuzgó követője voltam atyáim hagyományainak" (G 1,13-4). Akkor nagyon meg volt győződve arról, hogy az atyáknak tett ígéret teljesülése szempontjából, a választott nép sorsa szempontjából, végzetes a Názáretinek a fellépése, mert a nemzeti hagyományokat a nemzetmegtartó hagyományokat hozta Jézus végveszélybe. Amikor viszont Damaszkus után Jézusban látja már az ígéretek teljesülésének, a választott nép jövőjének biztosítékát, akkor már nincs benne értés önmaga korábbi magatartásával szemben.

Ellenfelei - nemkeresztény zsidók és zsidósító keresztények - üldözik Pált a jézusi törvényreform következetes továbbvívése miatt. Üldözik, mert működését ugyanúgy nemzetfelbomlasztásnak élik meg, mint Krisztusét. Ez a sorsazonosság tudatosul is benne a G írásakor: "Engem pedig, testvéreim, ha még a körülmétélést hirdetem, miért üldöznek még? Akkor megszűnt a kereszt botránya!" (G 5,11). Arra gondol itt Pál, hogy a körülmételés szükségességét képviselők üldözik a jézusi-páli álláspontot képviselőket: Pált tehát nem üldöznék, ha a körülmételés szükségességét képviselné. Amikor ezt a mondatát megfogalmazta, akkor szükségképpen kellett gondolnia a Golgota emberi okára is: egy nemzet védekezik az ellen az önmagát nemzetileg felszámoló kovász-szerep ellen, amely felszámolódás a választott nép sorsa, ha teljesíti azt a szerepet, amelyet Istentől Jézus által kapott: egybeamalgámozni az emberiséget a maguk ellenséget ismerésének feláldozásával, a zsidó nacionalizmusnak a jézusi ország érdekében történő háttérbehelyezésével.

Pál átéli, hogy a kereszt-botrány megszűnnék, ha azonosulna a zsidó nacionalistákkal, a zsidósítókkal. Pálnak át kellene élnie, hogy Jézus életének a kereszt-botránya is abból források, amiből az ő életének a kereszt-botránya. De Pál csak arra gondol, hogy a Jézusi álláspont elejtésével meg lehet szabadulni a szenvedésektől. Jobbszárny és balszárny között ingadozó testvéreiben fel is fedezte a szenvedésektől menekülni akarás motívumát: ezek "...kényszerítetek (mármint a Galatákat), hogy körülmételkedjétek, csak azért, hogy ne üldözzék őket a Krisztus keresztjével" (G 6,12). Pál viszont ragaszkodik a Krisztus keresztjéhez. Nem azért, mert mazochista, hanem azért, mert - bár jól tudja, hogy Krisztusnak a mózesi törvénnyel kapcsolatos álláspontja üldözést vált ki a zsidó nacionalizmus képviselőiből, mégis - ragaszkodik Jézushoz és Jézusnak a zsidó nacionalizmust meghaladó programjához. Pál számára a jézusi törvénytökéletesítés szolgálata feltétlen parancs volt, bár a parancs teljesítése üldözést váltott ki ellene. Ragaszkodott ehhez a szolgálathoz, s mivel tudta, hogy együtt jár vele az üldözés, ezért írhatta a galatáknak: "En azonban semmiképpen sem dicsekedjem másban, mint a Krisztus keresztjében" (G 6,14).

Pál mindezt világosan látta és mélyen át is élte. A Golgota létrejöttét okozó tényezők között azonban ezt említésre sem méltónak, teljesen jelentéktelennek látta. Valami elmondhatatlanul többet akart közölni a nagypénteki esemény okáról. Ez az elmondhatatlanul több teljes fényárnyékba helyezte azt, ami egyébként megvolt a tudatában: a Golgota emberi okát: Azt, hogy Jézust miért nem fogadta be, miért taszította el a népe.

b. A sátáni ok és indíték

A szeretetet megérteni és elfogadni nem akarás - Golgotát hoz létre. Így van ez nemcsak a szeretetet visszautasító immanens, hanem a szeretetet visszautasító transzcendens erők esetében is. E transzcendens erők ezen szerepéről Pál mindössze egy ízben beszél. Természetesnek tekinti, hogy a Sátán Országának véglegesült képviselői, vezetői, (evilág fejedelmei - 1K 2,8) is okozói voltak a Golgotának. Indítékuk erre a maguk bölcsessége - "a világ bölcsessége" (1K 1,20;3,19), "eme aion bölcsessége" (1K 2,6), "az emberek bölcsessége" (1K 2,5) - volt. Ennek a bölcsességnek a szemében csak bolondságnak minősülhet (1K 1,18.21.23;2,14) Isten irántunk tanúsított szeretete, amely - a páli golgotaértelmezés

szerint - igazi oka annak, hogy sor kerülhetett Isten Fiának a megfeszítésére. Ennek következtében "evilág fejedelmei" a maguk bolondságában gyanútlanok voltak; mit sem sejtettek arról, hogy Istennek jó oka volt a Golgota akarására. Így aztán nem tudták, hogy éppen a maguk bölcsessége - a bolondság (1K 1,19.20;3,19), s ezért a rendelkezésükre álló eszközükkel - tehát a Golgotát akaró-okozó emberi személyeken keresztül - a maguk bolond bölcsességétől vezetve keresztre feszítették Jézust. Csak későn értesültek arról, hogy mekkora hibát követtek el. Csak későn, az események után, amikor az általuk elvégeztetett keresztfeszítést már nem tudták meg-nem-törtéنتé tenni, akkor lett ismertté számukra a páli golgotaértelmezés. Római fogságából írja Pál: "Nekem, a szentek legkisebbjének adatott meg az az ajándék... hogy megvilágítsak mindenkit... hogy a transzcendens fejedelmek és hatalmak számára az egyház által ismertté válják Isten felette gazdag bölcsessége..." (E 3,8-10). Pál az egyház tagjaként az egyház tagjait világosítja fel, és az említett sátáni erők erről az egyház által ismertté vált isteni bölcsességről szereznek tudomást. Ily módon csak későn vették tudomásul, hogy önmaguk ellen dolgoztak: "Mert ha ismerték volna (Isten bölcsességét), bizony nem feszítették volna keresztre a dicsőség Urát" (1K 2,8).

c.Birkózás a kereszt botányával

Nemcsak Pál, hanem a Lukács-közvetítette Péter-beszéd is dolgozik a "tudatlanság" motivumával. Péter úgy gondolja, hogy jeruzsálemi népet és vezetőket ugyancsak a tudatlanság indította Jézus meggyilkolására (Cs 3,17). Pálnál viszont a transzcendens sátáni erők indítékaként szerepel ez a tudatlanság. Ez a tudatlanság-motívum is jól mutatja az ősegyház birkózását a kereszt botányával.

A Tizenkettőnek egyszerűen nem volt füle; úgy is mondhatjuk, hogy nacionalista reményeik eldugaszolták a fülüket... azaz nem volt fülük megérteni a jézusi kereszt okát. Nem fért a fejükbe, hogy Isten végső küldöttjén is erőt vehessenek a gyűlölet erői. A - feltámadás után a maga tanítványait új hűségre összekaparni akaró jézusi tanításoknak elsősorban az erőnemalkalmazás tökéletesített törvényének a beteljesítésével, azaz megvalósításával kellett szembesíteniük a tanítványokat, tehát a teljesítés velejárójával, a szenvedéssel. Az új hűségért tett jézusi erőfeszítéseket Lukács evangéliuma adja elő: a feltámadás utáni 40 nap legfőbb tanítási anyagaként mutatja be azt, amit Jézus a maga szenvedésének szükségképpeniségéről tanított a tanítványoknak. A jeruzsálemi hagyományokat feldolgozó Lukács előadja az idevonatkozó jézusi tanítást alátámasztó ószövetségi szövegeket, de magát az alaptanítást, amelyet Jézus az ószövetségi szövegekkel is alátámasztott, tehát a jézusi golgotaértelmezést nem. A többi evangélista nem is hozza elő a 40 nap történetében ezt a témát, mint a tanítványok által sem korábban, sem a 40 nap alatt meg nem emészthető anyagot (vö. KIO 117de num). Lukács beszámolója e 40 napról előkészíti a jeruzsálemiek pünkösdtáni golgotaértését, amiről ugyancsak Lukács számol be a Cs-ben. A Cs bizonyossága szerint a 40 nap a tanítványok tudatában egy fél-értést és egy túl-értést hozott létre. Ha a Golgota előtt érthetetlen és elfogadhatatlan volt számukra a "kell!", a 40 nap alatt elfogadták ugyan ezt a "kell!"-t, de változatlanul nem értették az okát. A 40 nap alatt ugyanis elfogadták az ószövetségi szövegek tekintélyi érvének hatására azt, ami józan eszük számára változatlanul elfogadhatatlan volt. Ez volt a

fél-értés. A túl-értés pedig abban állt, hogy az ószövetségi szövegek súlya alatt azt gondolták, hogy az Istennek volt mindenképpen szüksége a Golgotára. Ez az elképzelésük masszív módon dokumentálódik Peter és a jeruzsálemiek pünkösdtáni megnyilatkozásaiban. A gyilkosok bedolgoztak az Istennek - ez volt a túl-értés. Ezt a fél-értést, s méginkább a túl-értést adta át Péter és Jeruzsálem - Pálnak.

d. Hogyan akarhat Isten egy gyilkosságot?

Pálban megszűnik minden tudatlanság: a Tizenkettő értetlensége, a jeruzsálemi keresztrefeszítők és a Sátán tudatlansága is. Kapott kinyilatkoztatása erejében fellebbenti a fátylat Isten titkáról, amelynek nemismerése okozta a sátáni tudatlanságot. Mert Pál tudja, hogy miért akarta az Atya a Golgotát, hogy miért akarta a Fiú - s így nyilvánvalóan: Kettejük Lelke is - a Golgotát. A szentháromság azért akarta a Golgotát, mert az ember a maga erejében nem tud megmentődni, istenektetszové lenni (1a tétel), hanem kizárólag a Golgota, azaz Jézus kereszthalála erejében mentődik meg, válik istenektetszové (1c tétel). Így aztán a Golgotát nemcsak a szeretetet elfogadni nem akaró immanens és transzcendens sátáni erők akarják, hanem akarja a Szentháromság is. A Golgota létrejövésére irányuló sátáni és isteni akaratnak természetesen különbözőek az indítékai és az ezek szálán függő céljai is a szeretetet megtagadó Sátánban gyűlölet van, és ez a gyűlölet mozgatja-indítja-motiválja, amikor a szeretet képviselőit ki akarja akkolbólítani a világból. Indítéka a gyűlölet - Isten és annak szeretet-terve iránt; célja, hogy ártsen a tervnek és az embernek. A Szeretet-Istenben pedig csak szeretet van, és ez a szeretet mozgatja-indítja-motiválja, amikor a maga szeretetének a tolmácsait a világba küldi, bár jól tudja, hogy ezeknek a tolmácsoknak így vagy úgy a Golgotára kell kerülniök. Oda kell kerülniök, mégpedig elsősorban a Sátán indítékai és célja következtében, másodsorban pedig a szeretet egyik tartalmi mozzanatának, az erőnemaikalmazásnak a következtében.

A páli krisztusesemény-értelmezés minőségi különbséget lát a Jézust megelőző tolmácsok vértanúhalála és Jézus vértanúhalála között. Ezt a minőségi különbséget fogalmazza meg az 1c tétel, és jelen könyvünk éppen ennek az 1c tételnek a teljes tartalmát akarja kibontani. Pál az 1c tétellel válaszol az ősegyház válaszatlanul maradt kérdésére. Könyvünk első része azt akarja bemutatni, hogy a Golgota Isten szeretetének eszköze volt az ember megmentésére. A páli gondolatokat tolmácsolva azt akarja megmutatni, hogy Isten egyenesen ír görbe vonalakon. Azt akarja előadni, hogy milyen nagy jót készít Isten az ember számára, annak felhasználásával, hogy a sátáni erők keresztre juttatták a Fiút.

Ami a Golgotán történt, - az az Isten akarata! Mielőtt a páli teológiának ezt a tételét bemutatnók, valamit tisztáznunk kell. A Golgota kétségtelenül - istengyilkosság is. A Golgota - bűn is! Isten pedig maga-a-nem-bűn. Isten maga Szentség! Ezért aztán Isten nem akarhatja a bűnt. Különböztetnünk kell tehát az "Isten akarata" - fogalom tartalmán belül. Az akarat a szellemi létező szükségképpen megnyilvánulása. A szellemi létező léttartalma határozza meg a maga akaratának a tartalmát. Az Isten léttartalma a szeretet. Akaratának tartalma tehát csak a szeretet lehet. A bűn - az isten által a maga szellemi teremtményeinek adott teremtményi szabadságnak az esetleges velejárója. A bűnt tehát Isten közvetlenül nem akarhatja. A bűnt - szabadságunkat tiszteletben

tartva - csak elviselheti. Elviselheti és az elviselt rosszat a maga szeretet-mivoltából folyóan és a maga csak-szeretet-tartalmú akarátának az erejében jóra fordítja. Csak ebben az értelemben állíthatja bárki is, hogy Isten akarta a Golgotát. Az Atya nem lehet gyilkosa Fiának; s a Fiú nem lehet öngyilkos. Isten tudja előre, hogy az ember a maga szabadságával majd visszaél. Isten a maga terveibe az ember bűnét előre belekombinálja. Így aztán Isten előre (A maga létezési módjának megfelelően) eltervezheti (tudása és akarása alapján), hogy milyen jóra használja fel a bűnt.

Akármit is gondoltak az ősegyház első évtizedében Istennek a Golgotára vonatkozó akaratáról, akármit is fogalmaz ugyanerről Pál, ezeknek a gondolatoknak és fogalmazásoknak az értelme nem lehet más, mint amit az imént mondtunk. Nem lehet más, különben meghasonlást vinnénk bele Istenbe; különben a szeretet nem volna szeretet, különben a bűnt-nem-ismerés (=Isten) bűnt-ismerés (=nem-Isten) volna. Ezért csak ebben a "megengedő-akarat" értelemben állíthatja bárki is azt, hogy Isten akarta a Golgotát. Isten ugyanis - nem a megengedő akaratával, hanem a maga szeretet-lét-tartalmából folyó akaratával - azt akarta, hogy a Fiát "megbecsüljük" (Mt 21,37; Mk 12,6; Lk 20,13). Csak erre a megengedő akaratra gondolhatott Jézus is, amikor a Getszemániban Péterrel a hüvelyébe dugatta a kardot ezekkel a szavakkal: "A poharat, amelyet az Atya nekem adott, ne igyam-e ki?" (J 18,11).

Isten (vagy ember) a szeretet paroxizmusában sem lehet sem gyilkos, sem öngyilkos... hanem csak önfeláldozó. A kereszt botrányával birkózó ember Újszövetségen belüli megnyilatkozásainak értelmezése semmiképpen sem csúszhatik el Eliot báróinak a Becket-halál értelmezésébe: "Ki ölte meg az érseket?... Megcáfolatlan bizonyítékaim vannak arra nézve... hogy több tanu jelenlétében világosan megjövendölte... hogy megölik Angliában... Minden eszközt felhasznált a kihívásra... ahogyan viselkedett, abból nem lehet másra következtetni, mint hogy el volt szánva a vértanúhalálra... és amikor minden emberi tűrés határán túl felbőszített bennünket, még mindig könnyűszerrel megmenekülhetett volna... de éppen ezt akarta elkerülni... azt hiszem, e tények birtokában önök sem haboznak a beteges lelkiállapotban elkövetett öngyilkosság ítéletét kimondani. Ez a legirgalmasabb ítélet, amelyet ki mondhattunk valaki fölött, aki végül mégiscsak nagy emoer volt" (Válogatott versek 267-8 lap).

Becket Szent Tamás esetében is a bárók a gyilkosok, Jézus esetében is a keresztfeszítők a gyilkosok.

4.AZ ATYA MOTIVUMAI

a. A G és az 1K anyaga

Az első két páli levélben nem találkozunk még azzal az állítással, hogy az Atya akarta a Golgotát. De a G nyitányában már olvassuk: "Jézus önmagát adta bűneinkért, hogy kimentsen minket a jelen gonosz aiónból Isten és Atyánk akarata szerint"

G 1,4). Most még csak az Atya golgotát-akarására (az aláhúzott szavakra) koncentrálunk, amikor is a Golgotát ebben a páli mondatban a "Jézus önmagát adta bűneinkért" kitétel jelzi. Erre a kitételre visszatérünk majd a következő fejezetben, amely a Fiú motívumaival foglalkozik.

Az 1K-ban Pál elmondja, hogy Korintusba érkezve - az Athéni filozofálás kudarca után - nem akarta már felhasználni a filozó-

fia segítségét, hanem csak a megfeszített Krisztusról akart beszélni (1K 2,2); azaz csak a Krisztus halálában megmutatkozó isteni bölcsesség szószólója akart lenni. A Golgotára irányuló atyai akarat ebben a levélben mint "Isten bölcsesége" jelentkezik: "Isten elrejtett, titkos bölcsességét beszéljük, amelyet Isten előre-rendelt öröktől fogva a mi dicsőségünkre, amely bölcsességet senki sem ismerte eme aión fejedelmei közül; mert ha ismerték volna, bizony meg nem feszítették volna a dicsőség Urát" (1K 2,7-8). Az Atya tehát öröktől fogva előrerendelve akarta a maga Fiának halálát. Hogy a mi dicsőségünk céljából akarta, arra most nem koncentrálnunk; csak arra, hogy ez az atyai akarat a maga isteni bölcsességétől vezetve eleve (az isteni létezési módon belül) Golgotát készített.

Ugyancsak az 1K-ban, az utolsó vacsora leírásakor használ Pál egy különös kitételt, amely a Zsinat óta belekerült a szentmise (III) kánonjába is: "az Úr Jézus azon az éjszakán, amelyen átadatott (paredideto), vette a kenyeret..." (1K 11,23). A szenvedő szerkezet a kinyilatkoztatás nyelvében igen sokszor Istenre utal alanyként (passivum divinum). Ki adta át halálra a Fiút? E kérdés megválaszolása egy kis kitérőt igényel.

A "paradidómi" jelentése: átadok, elárulok. A négy evangéliumban 58 ízben Jézus a tárgya ennek az igének: Jézust adják át, Jézust árulják el. Az 58 igei alakból 44 cselekvő alakú; s mind a 44 esetben megállapítható az alany. Megállapítható, hogy ki adja át, ki árulja el Jézust. Júdást (29x), a zsidók vezetői (11x), Pilátus (4x) adják át, illetőleg árulják el. E 44 előfordulásból 11-et találunk Jézus ajkán: 9 ízben Júdást, 2 ízben a főpapokat mondja a maga árulóinak-elárulóinak.

A 14 szenvedő szerkezetből 13-at Jézus ajkán találjuk. Ebből a 13-ból 5 előfordulás kétségtelenül Júdásra utal: "Jaj annak az embernek, aki által az Emberfia elárultatik" (Mt 26,24; Mk 14,21; Lk 22,22) - halljuk a vacsorán; és "közel jött az óra, és az Emberfia a bűnösök kezébe adatik" (Mt 26,45; Mk 14,41) - halljuk a Getszemániban. Ez utóbbi szöveg így folytatódik: "Íme, közeljött, aki elárul engem. S míg szólt, íme, Júdás..." (Mt 26,45-6; *vb.* Mk 14,42-3). A hátralevő 8 szenvedő alakból 3-3 a második és harmadik szenvedésbejelentés során, tehát az utolsó vacsorát megelőzően hangzik el Jézus ajkán. A hetedik szenvedő alak pedig a vacsora elején hangzik el (Mt 26,2). E hét bejelentés során Jézus részint általánosságban akar maradni, részint védeni akarja Júdas személyét. Végezetül a Pilátusnak mondott kijelentés ("hogy kezébe ne adassa a zsidóknak" - J 18,36) a főpapokra gondol, mint átadókra. A nem Jézus ajkán szereplő egyetlen szenvedő előfordulásban a feltámadást hírüladó angyal idézi Jézus szenvedésbejelentését (Lk 24,7).

b. Ki adja át Jézust?

Mindezt azért kellett kitisztázni, hogy világos legyen: az evangelisták sem a maguk nevében, sem Jézus ajkára adva nem gondolhattak arra, hogy az Atya adta át, "árulta el" Jézust. Júdásra gondoltak, aki Jézust a nép vezetőjének a kezére játszotta; a nép vezetőire gondoltak, akik Jézust átadták Pilátusnak; Pilátusra gondoltak, aki kiszolgáltatta Jézust a zsidó vezetők akaratának (Lk 23,25; Jn 19,16), ill. a kivégzőosztagnak (Mt 27,26; Mk 15,15).

A szenvedő szerkezet a kinyilatkoztatás nyelvében igen sokszor Istenre utal alanyként, de ebben a 14 esetben nem. Nem, mert

a 44 cselekvő szerkezet a leghalványabb nyomát sem mutatja annak, hogy a Jézust interpretáló evangélistáknak a fejében megfordult volna az a gondolat, hogy az Atya árulja el, adja át Fiát a gyilkosoknak.

Az ÚSz-ben még 7 alkalommal tárgya a "paradidómi" igének Jézus: egyszer a Cs-ben és hatszor Pálnál. A Cs-ben Péter ajkán szerepel és cselekvő szerkezetben: "akit ti átadattatok és megtagadtatok" (Cs 3,13). A jeruzsálemi zsidók adták tehát át Jézust.

A hat páli előfordulás más világba vezet minket. A hat előfordulásból négy cselekvő szerkezetű; s ennek következtében Pál egyértelműen megjelöli, hogy ki adta át, ki árulta el Jézust. Júdás? A nép vezetői? Pilátus? Óh nem! Három ízben Jézus maga az ige alanya: Jézus odaadta magát Pálért, értünk, az egyházért (G 2,20; E 5,2.25). Ezzel a három hellyel majd a következő fejezetben foglalkozunk, de a negyedik előfordulás idetartozik, mert ezen a negyedik helyen az Atya az, aki átadja Jézust: "Ha Isten értünk van, akkor ki van ellenünk? (Isten), aki saját Fián sem könyörült meg, hanem mindannyiunkért átadta őt..." (R 8,31-2). A cél-mozzanattal ("mindannyiunkért") ismét nem foglalkozunk, csak azzal, hogy az Atya az, aki átadja-odaadja-elárulja-cserbenhagyja a Fiát. Azért fogalmaz így Pál, mert tud a Getszemáni kertbeni imádkozásról? Aligha. Aligha csak ezért. A "paradidómi" négy cselekvő szerkezetű páli előfordulásában egyszer sem az ember az oka Jézus halálának. Mind a négy esetben a Szentháromság akaratából következik az "átadás", hiszen ha az Atya és a Fiú így akarta, így kellett akarnia Lelküknek is.

A másik két páli előfordulás már szenvedő szerkezetű. Az egyiket éppen az 1K 11,23 adja, amely szükségessé tette a paradidómi és Jézus kapcsolatának e részletes megvizsgálását. Pál ezen a helyen a szövetségkötő lakomát akarja leírni, amelyre azona az éjszakán került sor, amelyen "átadatott" Jézus. Ha Pál a keresztény hagyomány alapján beszélné a lakomát, akkor "az éjszaka" megjelölés miatt egyértelműen Júdásra kellene gondolnunk, mint átadóra. Pál azonban nem a hagyomány alapján adja elő a lakoma történetét, hanem magánkinyilatkoztatása alapján: "Én ugyanis az Úrtól kaptam, amit át is adtam nektek..." (1K 11,23). Ennek következtében szóba kell állnunk azzal a lehetőséggel, hogy Pál itt nem Júdásra, hanem az Atyára gondolt. Nem azon az alapon, hogy a szenvedő szerkezet a kinyilatkoztatásban sokszor Istenre utal alanyként, hanem azon az alapon, hogy az Atya "nem könyörült meg" Jézuson, hogy az Atya "adta át" őt (R 2,32); tehát azon az alapon, hogy a Golgota a Szentháromság közös akarata volt.

Ez persze semmiképpen sem indokolja, hogy a szentmise III. kánonjában, amely az 1K 11,23-at akarja idézni, ragaszkodnunk kellene a szenvedő szerkezethez: "azon az éjszakán, amelyen átadatott-elárultatott". Csak akkor kell a szenvedő szerkezethez ragaszkodnunk, ha lehetővé akarjuk tenni, hogy ne kelljen feltétlenül csak Júdásra gondolnunk, hanem az Atyára is, vagy éppenséggel csak az Atyára gondolhassunk. Az Úsz általános szemlélete szerint a páli szöveg helyes fordítása ez lenne: "azon az éjszakán, amelyen elárulták őt" (ti. Júdás). He pedig a páli szemléletet akarnók érvényesíteni, akkor ez volna a helyes fordítás: "azon az éjszakán, amelyen átadatott" (ti. az Atya adta át).

Végezetül a másik páli szenvedő szerkezet Izaiásra emlékezik: "és az Úr átadta őt vétkeinknek" (Iz 53,6). Ennek alapján állítja Pál Jézusról, hogy "átadatott a mi vétkeink miatt" (R 4,25). Júdás, a nép vezetői *és Pilátus-nyilvánvalóan nem a mi

(=minden ember) vétkeink miatt adták át Jézust a halálnak. Ellenkezőleg: éppen Jézust gondolta bűnösnek és haláltérdemlőnek Júdás és a zsidó vezetőség, és a maga gyávaság-bűne következtében adta halálra Őt Pilátus. Júdás, a vezetőség, Pilátus nem a mi bűneink miatt juttatta Jézust a keresztre. "A mi bűneink miatt" csak az Atya adhatta át Jézust. Pál ebben a nyilatkozatában a Fián nem könyörülő Atyára gondol; ebben a nyilatkozatban nem Júdás az átadó-eláruló személy. Visszatérünk még erre a R anyagának tárgyalása során.

c. A 2K anyaga

A 2K tovább nyomatékozza az Atyának ezt a szerepét. Ezt olvassuk benne az Atyáról: Jézust, "aki nem ismerte a bűnt, értünk bűnné tette, hogy mi az Isten dikaiosünéjévé legyünk őbenne (Jézusban)" (2K 5,21). A G és az 1K csak annyit mond, hogy a Golgota Isten akarata szerint történt, hogy a Golgotában Isten bölcsessége nyilvánult meg, hogy az Atya adta halálra a fiát. A 2K belevilágít már az Atya motívumaiba is.

Hogy miben áll "az Isten dikaiosünéje", ezt később még megvizsgáljuk (ld.: 11. Áteredő és hagyományos istenektetszés). Most elég csak annyit rögzíteni, hogy amit az Atya a Fiával tett azt "értünk" tette. Ezzel a céllal a következő fejezet foglalkozik, de felhívjuk a figyelmet a cél és motívum már említett kapcsolatára. Ha ugyanis az Atya célja az, hogy mi bűnnélküliekké, azaz dikaios-okká legyünk, akkor az Atyát a mi bűnös voltunk motiválja arra amit tett. Az Atyát ebben az esetben egy rajta kívül levő, egy bennünk levő tény (bűnös voltunk) motiválta. Nevezzük ezt külső oknak, külső motívumnak. Ez a külső motívum ("bűneink") motiválja az Atyát arra a célkitűzésre, hogy ne legyenek bűneink, hogy dikaiosok legyünk.

De lássuk: mit tett ennek a célnak az érdekében az Atya. Bűntelen Fiát - bűnné tette. Hogyan állíthat Pál ilyet az Istenről? Hogyan állíthat logikai képtelenséget az abszolút Értelemről: bűntelen = bűn? Hogyan állíthat ilyen gonoszsgot az abszolút Szentiségről? Az alábbi gondolatmenet erejében:

a/ akit keresztfeszítenek, az bűnös;

b/ aki bűnös, az beletartozik a Bűn-Sátán Testébe, a Bűnbe;

c/ Jézust keresztfeszítették, tehát bűnné lett.

Pál jól tudja, hogy Jézus nem ismeri a bűnt (azaz nem bűnös), csak ezzel a fordulattal fejezi ki, hogy az Atya juttatta keresztre a Fiát.

Az Atya motívumairól gazdagabb képet kapunk a R-ben.

d. A R anyaga

Láttuk már, hogy a R anyagában az Atya Fiát átadó, Fián-meg-nem-önyörülő intenzitással akarta a Golgotát (R 8,31-2); és azt is láttuk, hogy a bűneink miatt akarta: "átadatott a mi vétkeink miatt" (R 4,25). Ebben a kijelentésében megtaláljuk az imént látott cél-mozzanatnak ("értünk") a "motívum"-megfelelőjét:

Motívum - a mi bűneink,

Ok - átadta, bűnné tette,

Cél - hogy dikaiosok legyünk, ne legyenek bűneink.

Amint említettük, ez a motívum (bűneink) - az Atya külső motiváló oka.

Ugyanerre a külső motiváló okra mutat rá Pál, amikor azt állítja, hogy az Atya Jézust "odahelyezte" engesztelő áldozatként (hilastérion) Jézus vérig menő húsége által (értsd: ezt felhasználja).

nálva)... a korábban elkövetett vétkek megbocsátásának céljából" (R 3,25). Ebben a nyilatkozatában is szoros az összefüggés az Atya motívuma és a célja között. A bűnök-vétkek adják a külső motíváló okot, és ezek eltörlése-megbocsátása adja a célját annak az atyai magatartásnak, amely engesztelő áldozattá (hilastérion) tette Jézust. Ez a "hilastérion" a frigyláda fedőlemeze, amelyre a főpap reáhintette a nép bűneiért feláldozott állat vérért (Lev 16,2.13-5). Ez alkalommal is világos a motívum-ok-cél összefüggése:

Motívum	- korábban elkövetett vétkeink,
ok	- engesztelő áldozattá tevés,
cél	- vétkeink megbocsátása.

Ebben a nyilatkozatban Pál az ószövetségi kultuszt hozza analógiába a golgotai halállal. A feláldozott bika és kos vére reákerült a frigyláda fedőlemézésére - ez volt az ószövetségi "engesztelés" rituális eszköze. A lemez tehát az Istent az emberi bűnért kiengesztelő szer-eszköz. Pál megszemélyesíti ezt a tárgyat: Jézus lesz engesztelő szerré, eszközzé; azzal a különbséggel, hogy a vér és a lemez két engesztelő szere az újszövetségi engesztelésben egyaránt 0. Majd a Zs-ben Jézus lesz az engesztelés harmadik "szere" is: a főpap, aki hinti a vért a lemezre (vö. 9,11-14).

Ennek a páli gondolatnak van egy belső konzekvenciája: ha az Atya engeszteléssé tette Jézust, akkor az Atya engesztelést kívánt! Ez viszont már belső motíváló ok. Belső megfelelője a külső motívumnak, a bűnnek. Ez a kívánság már az Atyában van. Az engesztelést kívánás belső motívuma feltételez egy másik belső motívumot, amely logikailag összekötőkapocs a bűn külső és az engesztelést kívánás belső motívuma között. Ez az összekötőkapocs: bűnünk "haragot" vált ki Istentől. Ez a harag kívánja az engesztelést az Ószövetségben is, a páli teológiában is. A logikai sorrend tehát így alakul:

Külső motívum	- bűneink,
1. belső motívum	- harag,
2. belső motívum	- engesztelést kívánás.

Az Atyát azonban belülről nemcsak a harag és a kiengesztelő-dést kívánás indítja arra, hogy Fiának Golgotát készítsen. Hiszen nem a Fia bántotta meg Őt, hiszen az Atya azon a Fiun nem könyörül, azt a Fiut adja át és áldozza fel, akit legjobban szeret. Ennek következtében az eddig látott belső motívumok önmagukban még nem motiválhatják meg kielégítően az Atya magatartását. Mi motíválja még az Atyát? Ezt olvassuk: "Isten azzal bizonyítja szeretetét irántunk, hogy amikor még bűnösök voltunk, Krisztus meghalt értünk" (R 5,8). Az Atya azért akarta szeretett Fiának halálát, mert szeretett minket. A bűneink által kiváltott harag és engesztelést kívánás még nem elegendő oka annak, hogy az Atya halálra adta a Fiát. Az irántunk érzett szeretet kell még kiegészítésül. Látjuk majd, hogy ez a szeretet-motívum jóval jelentősebb és hangsúlyozottabb a páli teológiában, mint a harag és engesztelés-kívánás motívuma. A páli charis-tan teszi ezt majd kétségtelenné.

Rögzítsük az összefüggést:	
3. belső motívum	- szeretett minket,
ok	- átadta a fiát,
cél	- "értünk".

e. Az E anyaga

A szeretet belső motívumát hangsúlyozza az E nyitánya is: "Áldott az isten... aki megáldott minket... mivel kiválasztott

minket Őbenne (Jézusban) a világ kezdete előtt... eleve elrendelt minket a fiúságra Jézus Krisztus által - akaratának tetszése szerint - ...akiben birtokoljuk a megváltást vére által, a vétkek bocsánatát ajándékának gazdagsága szerint..." (E 1,3-7). A Fiút Golgotára küldő atyai szándékot általánosságban jelzi az "akaratának tetszése szerint" kitétel. E nyitány konkrétabb anyagát a motívum-ok-cél összefüggésében így dolgozhatjuk fel:

külső motívum - bűnös és megváltatlan voltunk,

(3.) belső motívum - a ("szeretet" részletezéseként:) ajándékozás, kiválasztás, fiúságra rendelés,

ok - a Fiú vére,

cél - megváltásunk, bűneink bocsánata.

A harag és az engesztelést kívánás belső motívuma átengedi a teret az Isten irántunk táplált szeretetéből folyó ajándékozás belső motívumának.

Láttuk már, hogy az Isteni bölcsesség a Fiú kereszthalálát "öröktől fogva" (pro tón aiónón - 1K 2,7) rendelte előre a mi dicsőségünk céljából. Ugyanezt a gondolatot az E úgy fejezi ki, hogy az Atyának ez az egész, motívum-ok-cél összefüggésben jelentkező tette "a világ kezdete előtt" (pro katabolés kosmou - E 1,4) jött létre. Az atyai akarat megelőzi a Fiú gyilkosainak az akaratát. Megelőz minden emberi bűnt. Megelőzi az embert, a világot is. Megelőzi, bár számításba veszi a későbbi, az időben bekövetkező bűnt.

f. A különféle okok

Az Atya akarata hozta létre a Golgotát; az Atya a Golgota létrejöttének fő-oka (causa principalis). Az istengyilkosok Júdástól Pilátusig csupán eszköz-okok (causa instrumentalis) lehetnek. Az Atyát motiváló okok (causae motivantes) részint külsők (extraneae), részint belsők (internae). A motiváló ok mind szoros kapcsolatban vannak a céllal, a cél-okkal (causa finalis).

Összesítsük az Atya motívumait!

Külső motívumok: bűneink, dikaioössüné - hiányunk, megváltatlanságunk, dicsőség-hiányunk.

Belső motívumok: a/ az Atya haragja, engesztelést kívánása,

b/ rajtunk segíteni akaró ajándékozó szeretete, amely el akarja törölni bűneinket, dikaioössüné-hiányunkat, megváltatlanságunkat, dicsőség-hiányunkat; amely szeretet saját fiaivá akar tenni bennünket.

Összefoglalunk: engesztelést kívánásból, ill. az irántunk táplált szeretetből folyóan juttatta Fiát a Golgotára az Atya, mégpedig öröktől fogva, a világ kezdete előtt már kész akarata és terve szerint.

5. A FIÚ MOTIVUMAI

a. Odaadta, átadta Önmagát

A Fiú nemcsak az Atya Golgotát-akarásának következtében került a keresztre. Talán még azt is mondhatjuk, hogy nem is az Atya akarata volt az elsődleges oka a jézusi vállalásnak, hiszen ez az az atyai akarat - a Szentháromság minden akaratgyűjtése ellenére is - a Golgotát-elvállalásnak csak külső okozója lehetett; az Atya motívumai csak külső motívumok lehettek Jézus számára.

A Fiu egészen maga-akarta, egészen önkéntes halálát Pál elsődlegesen a didómi és a paradidómi igékkel juttatja kifejezésre. A Fiu odaadja önmagát! Találkoztunk már ezzel a kifejezéssel Jézus ajkán is a szinoptikusoknál (Mt 20,28; Mk 10,45), és finomabb-árnyaltabb változatával a János-evangélumban: "odahelyezi életét" (J 10,11.15.17.18;15,13). Pál három ízben használja a jézusi önkéntesség kifejezésére a didómi igét: "odaadta önmagát bűneink miatt... odaadta önmagát váltságul mindenkiért... odaadta önmagát értünk" (G 1,4;1Ti 2,6;T 2,14).

Ugyancsak három ízben hordozza ezt a jézusi önkéntességet a még erősebb mert "átadni, elárulni" jelentésű paradidómi ige. Jézus önmagát adta át, önmagát árulta el. Jézus a legigazibb értelmi szerzője a Golgotának. Természetesen anélkül, hogy Pál öngyilkosságra gondolhatott volna. Ugyanúgy nem gondolhatott erre, ahogyan az Atya esetében sem gondolhatott Fiát meggyilkolásra. Mindhárom előfordulást bevezeti a Fiú végső motívuma: az ember iránt táplált szeretete. Isten Fia "szeretett engem és átadta magát értem" - írja Pál a galatáknak. (G 2,20). Majd ugyanerről vall az efezusiaknak is: "Krisztus szeretett minket és átadta önmagát értünk áldozatul és égőáldozatul Istennek, jóillatú áldozatul... Krisztus szerette az egyházat és átadta magát érte" (E 5,2.25). Mind a hat esetben Jézus az okozója a Golgotának.

b. Bűneink miatt

Első két levél még nem hozza ezt a motívumot. De a galatáknak már írja, hogy Jézus "odaadta magát bűneink miatt" (G 1,4). Megtaláljuk ugyanezt a motívumot az 1K-ban is: "átadtam ugyanis nektek a legelején azt amit én is úgy kaptam, hogy Krisztus meghalt a bűneink miatt az Írások szerint" (1K 15,3). E nyilatkozat aramaizáló nyelvi jellegzetességei alapján is egyértelmű, hogy Pál azt a tanítást adja át ezzel a "bűneink miatt" motívummal, amely nem magánkinyilatkoztatás folytán jutott Pál tudomására, hanem úgy tanulta a jeruzsálemiektől, az ősegyház hitéből. Szavai ennyit jelentenek: azt mondom el nektek, amit nekem is mondtak, amikor kereszténnyé lettem. Pál mindkét helyen elsődlegesen célhatározói és csak másodlagosan okhatározói prepozíciót használ: "hüper tón hamartión hémón". Fel kell tennünk a kérdést: úgy értette-e Pál ezeket a szavakat, ahogyan a jeruzsálemiek értették? Hogyan értették a jeruzsálemiek? A 2. fejezet alapján ezt kell válaszolnunk: Jézus meghalt az őt keresztre juttatók bűnének következtében (ok) és meghalván feltámadott, hogy bűnbocsánatot biztosítson a bűnbánóknak (cél). A páli teológia a jeruzsálemiektől átvett szöveg tartalmát átalakítja a maga Ia és Ic tételének erejében (id.: Krisztus törvénye /1977/ c. munkám 8. numerusának /Harca a törvény cselekedetei ellen/ megállapításait a páli teológia három lépcsőjéről:)

"Az első lépcsőben három páli megállapítással találkozunk:

- 1a. tétel: A törvény (mózesi vagy nem mózesi) nem tett bennünket Istennek-tetszővé, mert képtelenek voltunk teljesíteni a törvényt.
- 1b. tétel: Jézus kereszthalála megszüntette a mózesi törvény érvényességét.
- 1c. tétel: Jézusnak a halál elszenvedéséig menő hűsége Istennek-tetszővé tett minket - potenciálisan.

Második lépcső:

Ahhoz, hogy az említett jézusi tett ténylegesen, aktuálisan is Istennek tetszővé tegyen minket, igaznak kell tartanunk az első lép-

cső három páli megállapítását, azaz hinnünk kell. Ez a hit még nem cselekedet, hanem csak igaznak tartás.

Harmadik lépcső:

Ebből a hitből folyik, hogy cselekedjünk olyan módon, hogy teljesítsük Jézus erkölcsi törvényét, a szeretet-parancsot, s ez adja hűségünket.

3a.tétel: Cselekednünk kell, hogy teljesítsük Jézus törvényét.

3b.tétel: Aki így cselekszik, nincsen a mózesi törvény alatt.

3c.tétel: Aki cselekszik, az lesz Istennek-tetszővé."

A 2. lépcsőben szereplő hitünkre és a 3. lépcsőben szereplő hűségünkre Pálnak nincs két külön szava, csak egy: a "pistis". Mikor jelent a "pistis" "hitet", mikor "hűséget", ezt "A páll hit-fogalom" című, s a jelen kötethez hasonló terjedelmű munkám világítja meg (a Karácsonyi Ajándék 1981-5 és 1982-6 köteteiben).

A keresztfeszítők bűnét lecseréli mindannyiunk bűnére, ami külsőleg motiválja Jézust a Golgota-vállalásra, hiszen enélkül nincsen számunkra szabadulás a bűn által létrehozott Istennek-nem-tetsző állapotunkból (ok). A mindannyiunk bűne következményének (harag, halál) eltüntetése céljából, azaz istenektetszővé válásunk érdekében vállalja el Jézus a Golgotát (cél). Ilymódon "bűneink" - oka is (s a bűnök eltüntetése révén), célja is a Golgotának. Így aztán akár okhatározónak fordítjuk, akár célhatározónak a "hüper" prepozíciót, a másik határozót rendre oda kell értenünk.

c. Engedelmességből

Aramaizmusai következtében ugyancsak ősegyházi eredetű Páltól csak elfogadott és megörzött hitvallás-formulával találkozunk a F-ben: "megalacsonyította önmagát engedelmessé lévén a halálig, mégpedig a kereszthalálig" (F 2,3). Kinek engedelmeskedett Jézus? Kétségtelenül az Atyának. A szöveg folytatása ezt egyértelművé teszi: "ennek következtében Isten meg is magasította Őt..." (F 2,9). A Fiú tehát akarta a Golgotát abból az okból folyóan is, hogy Atyja akarta azt. Ennek az atyai akaratnak való engedelmeskedés is motiválta Jézust a Golgotát-vállalásban. Pál ezzel a motívummal továbbfejleszti a jeruzsálemiek Lukács által bemutatott golgotaértelmezését, azt ti., hogy az Atya feltétlenül akarta a Golgotát. A továbbfejlesztés: ha az Atya feltétlenül akarta, akkor a Fiúnak engedelmeskednie kellett. Ez is külső motiváló ok.

Ezt a jézusi engedelmességet akarja Pál nyomatékozni, amikor azt szembeállítja Ádám engedetlenségével: "Ahogyan egynek az engedetlensége révén sokak bűnösökké tétettek, úgy egynek az engedelmessége révén istenektetszőkké tétettek meg sokak" (R 5,19). Ebben a páli kijelentésben egybekapcsolódik az imént látott két külső motiváló ok: az egyik az ember bűnös volta, a másik pedig Jézus engedelmessége Istennel szemben.

A Fiú engedelmességből következtethetünk az engedelmességet motiváló okra is. Az ember bűne az Istentől haragot és a kiengesztelés kívánságát váltotta ki. Jézus engedelmeskedett a haragvó és engesztelést kívánó Atyának. Engedelmeskedett, hogy megszűnjön a harag azáltal, hogy elvégzi a kiengesztelés művét (vö. R 3,25;5,9).

d. Erőtlenségből, szeretetből áldozattá lett

Miként az Atyának úgy Jézusnak is vannak belső motívumai a Golgota vállalására. Ilyen belső motívumra utal Pál, amikor azt állítja, hogy Jézust "keresztfeszítették erőtlenségből folyóan"

(Ex astheneias - 2K 13,4). Ez az "astheneia" a kardot hüvelybe dugató, az erőnemalkalmazó Jézusra emlékezik. Azért feszíthették meg, mert nem alkalmazott erőt, mert hagyta magát letartóztatni. Ez az erőtlenség a Jézust gyilkolni kész jeruzsálemiek számára a maguk Golgotát-okozásának egyik külső motívumát jelenti: védtelenné tette magát Jézus, és ez kapórajövő külső motívum volt számukra, nyugodtan, elbánhattak vele. Ugyanakkor ez az erőtlenség Jézus számára akinek módja volna 12 ezred angyalnál is többet kérni a maga védelmére Atyjától - belső motívum. Belső, mert Jézus hajlandó árat lefizetni annak következtében, hogy nem akarja, hogy Malchus és társai életüket veszítsék. Jézust az bírja reá erre az erőtlenségre, hogy nem akarja ellenségei bántódását. Miért nem akarja? Mert szereti őket.

Ez a szeretet - Jézus legvégső belső motívuma, amely reábírja Őt az erőtlenségre s ennek összes következményeire, a letartóztatástól kezdve egészen a keresztig. Erről a szeretetről beszél Jézus irántunk tanosított "vérigmenő hűsége" (R 3,25), amely hűség párhuzamosa az Atya motívumának, aki "azzal bizonyítja szeretetét irántunk, hogy amikor még bűnösök voltunk, Jézus meghalt értünk" (R 5,8). Tanusítja Jézus e belső motívumát a motívummal szoros kapcsolatban levő cél is; az ti., hogy Jézus kész meghalni "értem, értünk, az egyházért, mindenkiért". A mindezekon segíteni akarás jelentkezik itt belső motívumként. Az irántunk táplált szeretet a Páltól nagyonis hangsúlyozott legvégső belső motívum. Ezért kerül a paradídomi elébe rendre az agapan ige: "szeretett engem és önmagát adta értem... szeretett minket és átadta magát értünk... szerette az egyházat és átadta magát érte" (G 2,20; E 5,2.25).

Az összes belső és külső motívumokat egybefoglalni látszik az áldozat", amelyet az E egy helyen háromszorosan is nyomatékozik: "átadta önmagát értünk áldozatul. égőáldozatul, jóillatú italáldozatként istennek" (E 5,2). benne van ebben az áldozatban a mi bűnállapotunkon való segíteni akarás készsége, benne van a bűn által kiváltott atyai haragot engesztelni akaró engedelmisségi készség, s benne van mindenekelőtt a szeretés beeső motívuma.

e. Ki dolgozott be kinek?

A Fiú áldozatul dobja oda magát az emberért, hogy megmenthesse azt az embert, akit a mindentodaadásig menően szeret. Bedolgozott-e az Atya a gonosz szőlőművészeknek? Bedolgozott-e önmaga ellen a Fiú a gonosz szőlőművészeknek? Ha a jézusi teológia alapján határozott nem-et kellett válaszolnunk is ezekre a kérdésekre, most nagyon más szituációban vagyunk. A páli teológia már nem is látja a gonosz szőlőművészeket. Ha mégis reájuk irányítanak a figyelmet, akkor Pál alighanem csodálkozva hallgatná a kérdésünket és ezt válaszolná: Éppen fordítva áll a dolog; a gonosz szőlőművészek dolgoztak be az Atyának és a Fiúnak, akik akarták a Golgotát. Bizony bedolgoztak, mert nem látták át Isten bölcsességét, amely éppen a kereszthalál által akarja kiragadni az evilág fejedelmeinek kezéből az eme kéz által foglyul ejtett emberiséget. Bedolgoztak evilág fejedelmeinek alattvalói, mert nem tudták, mihez nyújtanak segítséget Istennek azzal, hogy letartóztatják, halálra ítélik és elveszejtik. Bedolgoztak akaratuk ellenére.

Ha tehát a jézusi teológiában a golgotai halált az Atya anyyiban akarja, hogy Fia nem lehet hűtlen az Atyától kapott küldetéshez: az üzenet átadásához, a választott nép elvesztet juhainak egybegyűjteni akarásához... ha tehát a jézusi teológiában Atya és

Fiú a Golgotát csak annak folytán akarja, hogy a választott nép nem hajlandó elfogadni a maga királyának Jézust, akkor a páli teológiában döntően másképpen rajzolódik fel a probléma. Ha Pál Golgotára gondol, nem az üzenet átadására, nem az üzenet által elhozott új emberi magatartásra, nem az ezáltal megvalósulható Isten Országára gondol. A mindezeket ismerő Pál tudatában, ha a Golgotára gondol, mindezek fényárnyékba kerülnek. Ha Pál Golgotára gondol, elsősorban arra a nélkülözhetetlen eszközre gondol, amely egyedül képes kiragadni az embert a bűn, és az örök halál hatalmából.

A kereszthalál okát vizsgáltuk - a páli teológiában. Ebben a teológiában, ezért a halálért - kizárólag az Isten a felelős. Az Isten paroxizmusig érő szeretete.

f. A jézusi és a páli okok egybevetése

A jézusi teológiában a Golgota

- a. a nyájat egybegyűjtő program nem sikerüléséből,
- b. a Fiú nyájegybegyűjtő, programjának halált is vállaló végigcsinálni akarásából adódik.

A páli teológiában a Golgota

- a. az Atya és Fiú irántunk táplált szeretetéből,
- b. a sátáni erők vakságából adódik.

Közös a két teológiában:

- a. akarta a Golgotát az Atya és a Fiú is,
- b. akarták a sátáni erők is.

A jézusi teológia jellemzője a vaskos realizmus:

- a. aki szeret, annak semmi sem drága,
- b. aki nem akarja a szeretetet, az kész az embergyilkolásra. A

páli teológia jellemzője a sűrű misztikum:

- a. a rontáson csak Isten áldozattá válása segíthet,
- b. a sátáni erők tudatlanságuk folytán besegítenek az Istennek.

A két teológia hatása a morálteológiára:

A jézusi teológiában

- a. fontosabb a mi tettünk, a Mennyei Atya akaratának teljesítése,
- b. másodlagosan fontos csak a megváltás-gyümölcsöt nyújtó szentség (szakramentum).

A páli teológiában

- a. fontosabb a megváltás-gyümölcsöt nyújtó szentség (=kereszttség),
- b. másodlagosan fontosak a mi tetteink. Pál ez utóbbit nem szándékolta. A Golgota-értelmezését az ihlette, hogy csak a szeretet legyen a törvény, és csak az Ország legyen a fontos. Nagyon fontosnak akarta azt is, ami koncepciója következtében szükségképpen a második helyre került. A mi emberi hozzájárulásunkat jelentéktelen elemnek feltüntetők nem hivatkozhatnak Pálra.

6. A KERESZTHALÁL CÉLJA

a. Az első három levél tükrében

Már első levelében találkozunk a megállapítással: "nem haragra, hanem a megmentődés megszerzésére rendelt minket Isten a mi Urunk Jézus Kriszts által, aki meghalt értünk" (1T 5,9-10). A

kereszthalál célját megjelölő páli nyilatkozatok két fő-elemet már ebben a legkorábbi nyilatkozatában is megtalálhatók. Az egyik: a kereszthalál értünk, érdekünkben, javunkra. A másik: megmondja, hogy mi az a jó, amit a kereszthalál biztosít nekünk. Míg az első elem sztereotíp módon ismétlődik nyilatkozataiban, a második elem nyilatkozatonként változó is, ismétlődő is. A jelen nyilatkozat szerint a kereszthalál által kapott jó abban áll, hogy nem vagyunk már kitéve a bűneink által kiváltott isteni harag következményeinek, mert megmentődtünk, e harag következményeitől.

A következő levél hallgat a Golgota céljáról, hogy aztán a harmadik, a G, bőséges anyagot adjon. A Galata levél három helyen is foglalkozik a kereszthalál céljával.

1. "Ha a mózesi törvény által volna az istennektetszés, akkor Krisztus hiába halt meg" (G 2,21). A második, a változó elemet tartalmazza: a kereszthalál által lettünk istennektetszők; a kereszthalál adta meg, amit a mózesi törvény nem tudott megadni.

2. "Krisztus kiváltott minket a törvény átka alól... értünk átokká lett, hogy a pogányoké legyen Ábrahám áldása... hogy megkapjuk a Lélek ígétét a hit által" (G 3,13-4). Itt megtaláljuk mind a két elemet: Jézus értünk lett átokká, azaz halt meg a kereszten (első szereotíp elem); és ennek a halálnak a következtében lett a pogányoké is Ábrahám áldása és az Isten Lelkének megkapására vonatkozó ígétet (második, változó elem). E változó elem ez alkalommal az egész emberiségnek Zsidót és pogányt egyaránt átölelő egységét, mindkettőnek Isten népébe tartozhatását tartalmazza. Túllép tehát az egyéni megmentődésen, reámutat a kereszthalál emberiségszélességű közösségi céljára. Ugyanakkor jelentkezik benne egy harmadik elem is - a hit. Következésképpen, 2. lépcsőként jelentkezik a hit, mint a kereszthalált követő emberi elfogadás. Ez is beletartozik a Golgota tágabb értelemben vett céljába, hiszen a 2. és 3. lépcső (hit és hűség) ember által elvégzendő aktsait az 1. lépcső (kereszthalál) teszi lehetővé és kívánja meg - az ember szabad válaszként Isten iránta mutatott szeretetére.

3. "Szeretett engem és önmagát adta értem" (G 2,20). Ez alkalommal csak az első elemmel találkozunk: Pálért történt a Golgota.

Az eddig látott összesen négy nyilatkozat három ízben említette az első elemet: az összes keresztényekért, a pogányokért is, Pálért halt kereszthalált Jézus. A második elemmel is három ízben találkoztunk:

- nem harag, hanem megmentetődés;
- istennektetszés;
- Ábrahám áldása, a Lélek ígérete, azaz az Isten népében tartozhatás minden ember számára

ezek azok a javak, amelyeket Krisztus halála biztosít számunkra. Egy ízben jelentkezett a harmadik elem is: a hit, amelyet a kereszthalál tett lehetővé.

b. A két Korintusi levél

Pál Krisztus halálának a teológusa. Fokozottan is az 1K-ban amelynek elején felveti a kérdést:

1. "Vajon Pál feszítettetett meg értetek?" (1K 1,13). Csak az első elem szerepel benne: értetek.

2. Pál azért nem akart Korintusban (de talán másutt sem) "semmi-másról. sem tudni, csak Jézus Krisztusról, mégpedig a megfeszítettéről... hogy hiábavaló ne legyen a Krisztus keresztje" és mert "a keresztről szóló ige... a megmentődők számára az Isten

ereje" (1K 2,2;1,17-8). A két elem itt egymásba mosódik: a megmentődőkért halt meg Krisztus; és a megmentődésünk az a jó, amit Krisztus halála eredményezett.

3. Nem Pál, hanem Krisztus került a keresztre a korintusiakért és másokért, és ennek következtében Krisztus "a mi pászka-bárányunk" (1K 5,7). A miénk, a Krisztushoz tartozóké. Van ugyanis a zsidóknak is pászka-bárányuk. Az Egyiptomból kivonulás előtt parancsot kaptak Istentől, hogy családonként öljenek le egy bárányt: "sietve egyétek, mert ez az Úr átvonulása (=pászka). Én átvonulok azon az éjszakán Egyiptomon és megölök minden elsőszülöttest... A vért használjátok annak a háznak megjelölésére, amelyben laktok. Ha látom a vért, kihagylak benneteket" (Kiv 12,11-3). A keresztyének átvonulási (pászka) báránya viszont Krisztus; ennek következtében őket az ő leölt pászka-bárányuknak, azaz a Krisztusnak a vére menti meg: "a mi pászka-bárányunk megöletett, a Krisztus. Ezért ne régi kovással ünnepeljünk... hanem a tisztaság és igazság kovásztalanságaival" (1K 5,7-8). Az ószövetségi pászka ismerői számára ez a nyilatkozat tartalmazza mindenekelőtt az első két elemet: a keresztyénekért öletett meg, és ezek megmentéséért öletett meg a Krisztus. Ez a nyilatkozat azonban tartalmaz egy további, negyedik elemet is. A kereszthalál negyedik cél-elemeként jelentkezik az ember által teljesítendő hűség, tehát a tisztaság és igazság kovásztalansága (3. lépcső).

4.- 5. "Meneküljete a paráznaságtól... áron lettetek megvásárolva... Aron lettetek megvásárolva, ne legyetek emberek rab-szolgái" (1K 6,18.20; 7,23). Ezekben a nyilatkozatokban az "áron megvásárlás" jelzi a Krisztus halálát. A korintusiak lettek megvásárolva, a korintusiakért halt meg Krisztus. Pál bizonyos bűnös magatartások elkerülésére biztatja őket az áron megvásárlásra hivatkozva. Ezek a nyilatkozatok is tartalmazzák tehát a negyedik elemet, a Golgota következményeként jelentkező emberi hűséget, a krisztus törvényének teljesítését. Ez is cél-eleme a kereszthalálnak. A második elem konkrét tartalma itt: kivásárlás a bűnből.

6. "Elvész ugyanis az, aki gyenge, a te ismereted miatt; a testvér, akiért Krisztus meghalt" (1K 8,11). Első elem: az obszervanciákhoz ragaszkodó, a gyengehitű keresztyénért halt meg Jézus. A második elem: az elveszés ellentété, tehát a megmentést hozta jóként számára a Golgota.

7. Az utolsó vacsora leírása csak az első elemet tartalmazza: "Ez az én (megtört, összezúzott, odaadott) testem értetek" (1K 11,24). A tanítványokért halt meg Jézus.

8. "Krisztus meghalt a bűneink miatt (bűneinkért)... Ha pedig Krisztus fel nem támadt, még mindig bűneitekben vagytok" (1K 15,3.17). A korintusiakért halt meg, és ez a halál azt eredményezte, hogy már nincsenek bűneikben, azaz nem fenyegeti őket a harag, megmentődtek. Egy ötödik elemre is fel kell itt figyelni. Ez is következmény-elem. De nem emberi, hanem Isteni: Jézus feltámadása. A Golgotának e Jézusra vonatkozó belső következménye szintén értünk van; a feltámadás nélkül még mindig bűneinkben vagyunk Golgota és feltámadás - ez a kettő nagyon szorosan összetartozik.

9 Utolsóul említjük a korábbiakban már vizsgált szöveget, amely azt állítja, hogy az Atya a Golgotát öröktől fogva elhatározta a "ni dicsőségünk" (1K 2,8). Ha a mi dicsőségünk, akkor a Golgota a keresztyénekért történt. A második elem: az isteni dicsőségben részesedésünkért halt Jézus kereszthalált. - Lássuk még a 2K két nyilatkozatát.

10. Az egyikkel már találkoztunk: az Atya azért tette bűnné

Jézust, hogy "mi Isten dikaiosüné-je legyünk Jézusban" (2K 5,21). Az első elem a "mi": a keresztényekért halt meg Jézus. A második elem: Jézus azért halt meg, hogy mi istennektetszők legyünk.

11. A másik nyilatkozat így hangzik: "egy meghalt mindenkiért... és mindenkiért meghalt, hogy az élők többé már nem önmagukért éljenek, hanem annak, aki értük meghalt és feltámadott" (2K 5,14-5). Az első elem: mindenkiért. A második elem rejtetten szerepel: az életet jelöli meg a Golgota nekünk juttatott adományszerként. Az etikai buzdítás: ne önmagunkért éljünk, hanem Jézusnak éljünk - a már több ízben látott negyedik cél-elemet hordozza. Jelentkezik az ötödik elem is, a Golgotát követő feltámadás, amely a Golgotával együtt "értünk" van.

Foglaljuk össze eredményeinket. Kikért halt meg Krisztus? Haladjunk a szűkebb felől a tágabb és az egészen tág felé: a tanítványokért, a gyengehitű testvérért, a korintusi keresztényekért, minden keresztényért, mindenkiért. Mi magyarázza meg e válaszok különbözőségét? Nyilvánvalóan az, hogy a Golgotának vannak ember által végrehajtandó következményei, cél-elemei (a hit és hűség második és harmadik lépcsője folytán); ezért aztán a mindenkiért meghaló Krisztus javai csak azokéi lesznek, akik a második és a harmadik lépcsőben megteszik a magukét. Rajtunk fordul tehát, hogy ténylegesül-e rajtunk az, ami pusztán a kereszthalál következtében még nem ténylegesülhet.

Ami ténylegesülhet, azt tartalmazza a második elem:
bűnből kivásárlás,
megmentődés (4 ízben),
istennek tetszés,
élet,
dicsőség - e két levélben ezek a Golgota "javai".

A további elemeket ehelyt nem kell összesítenünk, a maguk helyén kerülnek rendszerezés alá.

c. A Római levél

A R is bőviben van a Krisztus halálát megjelölő nyilatkozatoknak. Láttuk már, hogy Isten engeszteléssé tette a Fiát. Mi volt a célja vele?

1. "...istennektetszőkké válunk ingyen, Isten ajándékából a Krisztus Jézusban történő megváltás által, akit Isten engesztelő áldozattá tett vérig mend hűsége által. Azért, hogy Isten megmutassa a maga dikaiosüné-jét a korábban elkövetett bűnök megbocsátásának céljából... azért, hogy megmutassa a maga dikaiosüné-jét a mostani időben, hogy ilyen módon istennektetsző legyen ő és istennektetszővé tegye a Jézus hitéből (hűségéből) való embert" (R 3,24-6). A szöveg mindenekelőtt azt válaszolja, hogy bűnös embere-kért tette az Atya engeszteléssé a Fiát. Mit biztosított az az engesztelő áldozat az ember javára? Három választ is kapunk: Isten megbocsátotta az ember bűnét, megváltotta és istennektetszővé tette az embert. E két első elemén túlmenően találkozunk egy új cél-elemmel is: a kereszthalálnak az is célja, hogy a Golgotára küldés és annak vállalása folytán Isten maga is istennektetszőnek bizonyuljon. Ez is Istenen belüli következmény, miként a feltámadás. Ezt az Isten etikai beválására mutató következményt tekintsük hatodik cél-elemként.

2. A feltámadás is értünk van. Pál ezt azzal is nyomatékoztassa, hogy egy ízben az eddigelé Golgota-következménynek mondott istennektetszésünket a feltámadás következményének állítja. Jézus "átadatott vétkeink miatt (dia) és feltámadt istennektetszővé le-

vésünk céljából (dia)" (R 4,25). Első elem: keresztényekért. Második elem: istennektetszésünk. Ez alkalommal a "dia" prepozíciót egyfelől okhatározói, másfelől célhatározói értelemben használja. Mivel a bűneink miatt halt meg, mondhatjuk, hogy a Golgota - a bűnös emberért történt.

3. Az ok- és cél szövedéket együtt mutatja be Pál, amikor ezt írja: "Krisztus, amikor még gyengék (asthenés) voltunk... értünk, istentelenekért meghalt. Alig-alig készséges valaki arra, hogy istennektetszőért meghaljon, bár (az előbbivel azonos értelmű) jó emberért azért csak van bátorsága valakinek meghalni. Isten viszont azzal bizonyítja szeretetét irántunk, hogy amikor mi bűnösök voltunk, Krisztus meghalt értünk. Mennyivel inkább megmentődünk majd Általa a haragtól most, amikor istennektetszőkké lettünk a vére által. Mert ha bár ellenségek voltunk, mégis össze lettünk békéltetve Istennel a Fia halála által, akkor így összebékéltetett mennyivel inkább bele fogunk mentődni Jézus életébe" (R 5,6-10). Amint láttuk már, a mi bűnös és Isten haragjára érdemes voltunk, valamint az irántunk érzett szeretet indította Istent arra, hogy Krisztus meghaljon értünk. Kikért halt meg tehát Jézus? Értünk, bűnös emoerekért, Isten ellenségeiért, gyengékért. Kik ezek a gyengék? A Krisztust még nem ismerő emberek, akik azért "gyengék", mert obszervanciákkal és általában cselekedeteik által akartak megmentődni; az obszervanciákhoz ragaszkodó keresztény testvéreit mondja ugyanis Pál "gyengehitűeknek" (1K 3,11; R 14,15). Mit adott a Golgota az ilyen állapotban levő embereknek? Haragtól megmentődést, istennektetszővélevést, Istennel összebékülést, a halál elkerülését, és Jézus életébe bekerülést-bementődést.

4. A Golgota - Jézusnak istennektetsző tette (dikaióma) volt. Ez a kifejezés burkoltan újra jelzi a kereszthalál mér egy ízben említett hatodik-féle elemét: a Golgota által nemcsak Isten (R 3,26), hanem Jézus is istennektetszőnek bizonyul: "Ahogyan egynek a vétke minden ember számára kárhozatot eredményezett, úgy egynek istennektetsző tette (dikaióma) minden ember számára életet eredményező istennektetszővé tevővé lett: mert ahogyan az egy ember engedetlensége által bűnösökké lettek sokan, úgy egynek az engedelmessége által is istennektetszőkké lettek sokan... hogy... Isten ajándékozása is uralkodjék az istennektetszés által örökéletre vezetően Jézus Krisztus a mi drunk által" (R 5,18-21). Minden emberért történt a Golgota; és kárhozattól megmentést, istennektetszést és ebből fakadó örök életet eredményezett számunkra

5. A Golgota továbbá emberiség szinten új rendet eredményezett, amely rendnek Krisztus lett a rendező elve. "Krisztus abból a célból halt meg és kelt életre, hogy uralkodjék (kürieusé) holtakon és élőkön" (R 14,9). A kürieuein szó hét ízben fordul elő az Úsz-ben, hatszor Pálnál és egy ízben Lukács evangéliumában Jézus ajkán. Ez utóbbi helyen a pogányok királyai uralkodnak a pogányokon (L 22,25), s a szolgáló magatartással szembenálló, tehát a Jézustól elutasított sátáni magatartást jelzi. Pálnál e szónak nincs ilyen egyértelműen negatív etikai csengése, nála e szó jelentése etikailag semleges: jelölhet etikailag helyes és etikailag helytelen magatartást is. Pál úgy gondolkodik, hogy Isten és az ő törvénye uralkodhatik, de más nem. Etikailag negatív, ha a Sátán uralkodik az emberen (R 6,9.14). Az is negatív, ha ember uralkodik emberen: ezért aztán Pál nem uralkodik a korintusiak hien (2K 1,24). De nincs kifogása az ellen, ha az Isten által

adott törvény uralkodik az emberen: a férj törvénye uralkodik az asszonyon, azaz az asszony nem köthet új házasságot amíg a férje él (R 7,1). Méginkább helyénvaló Pál számára, ha Jézus, aki "az uralkodók ura" (1Ti 6,15), uralkodik élőkön és holtakon (R 14,9). Szavunk tehát a páli teológiában jelzi azt a személyt, illetőleg törvényt, aki, ill. ami rendező ereje az embereknek, vagy azok egy csoportjának. Isten magatartását irányunkban Pálnál nem jelöli a "szolgálni" (diakónein, douleouein) szó, nála csak az Istenhez tartozók szolgálnak Istennek és egymásnak. Mindazonáltal az egész páli "a Golgota értünk"-teológia azt mutatja, hogy Isten nem magamagáért, hanem értünk tette mindazt, amit tett. Isten nem hatalmaskodás jelentésű uralkodás céljából, hanem nekünk életet biztosítani akarás céljából állította bele a történelembe a Golgotát. Tehát bennünket szolgálni akarván. Csak terminológiailag nem beszél a szolgáló Istenről, tartalmilag viszont szolgáló Istenről beszél.

A szóbanforgó helyen tehát a Golgota célja - az élő és meghalt emberiségnek Krisztus uralkodása révén létrejövő egysége. Amire csak burkoltan utalt az a kijelentése, hogy a pogányok is beletartoznak Isten népébe (G 3,13-4). Az most kifejezett megfogalmazásra jut. Kifejezi azt, hogy a Golgotának nemcsak az egyes ember megmentődése és élete szempontjából van jelentősége, hanem a kollektíve vett emberiség szempontjából is. - A halál és feltámadás összekapcsolása újra reámutat az ötödik célmozzanatra.

6. Zárja le a R nyilatkozatainak sorát a gyengehitű testvér iránti tapintatra figyelmeztető páli szó: "Ne veszítsd el ételed-del őt, akiért Krisztus meghalt" (R 14,15). Ez a kijelentés utal az első célmozzanatra: a gyengehitű testvérért halt meg Krisztus (vö. 1K 3,11), és burkoltan utal a Golgota által adott jóra: az elvesztés ellentétére, a megmentésre.

Foglaljuk össze a R eredményeit. Krisztus meghalt a gyengehitű, bűnös és Istennel szemben ellenséges emberért, mindenkiért, sőt - élőkért és holtakért (1.célmozzanat). Amit pedig halála által megszerzett nekünk, ezek a következők:

haragtól, kárhozattól megmentődés,
megbocsátás, megváltás,
istennektetés,
összebékülésünk Istennel,
örök életünk és
Jézus "uralkodása" rajtunk (2.célmozzanat).

Az ötödik célmozzanat (Jézus feltámadása) egy, a hatodik célmozzanat két ízben dokumentálódik (az Atya és Jézus dikaios-nak bizonyulása). A harmadik és a negyedik (hitünk és hűségünk) célmozzanat a R-ben nem jut szerephez.

d. A fogság levelei

A Fm kivételével mindegyik fogságból írt levél mond valamit a Golgota céljáról.

1. Az Efezusi levélnek már a nyitánya is erről beszél. Isten megáldott minket minden mennyei lelki áldással Krisztusban, mivel kiválasztott bennünket Krisztusban a világ kezdete előtt arra, hogy szentek és szeplőtelenek legyünk Isten előtt a szeretetben. Előre rendelt minket a fiaságra Jézus Krisztus által... akiben birtokoljuk a megváltást a vére által, a bűnök bocsánatát..." (E 1,3-7). A Golgota javaiban Isten "minket", keresztényeket részesített. A javak pedig, amelyekben részesített: mennyei áldás, fiaságra rendelés és a bűnbocsátással azonosított megváltás. Más-

dik és negyedik célmozzanatként tekinthetjük azt, hogy szentek és szeplőtelenek legyünk a szeretetben. Amit ennek érdekében Krisztus tett a Golgotán - ez a második célmozzanat. Amit mi teszünk a Krisztus törvénye iránti hűségünkől folyóan - ez a negyedik célmozzanat.

2. Stilisztikailag új szint hoz egy zsoltár-idézet (Zsolt 67,19) felhasználása: a meghalt és feltámadt Krisztus "fogságba ejtette a fogságot, ajándékokat adott az embereknek" (E 4,8). A bűnfogságban levő emberek javára történt a Golgota. A Golgota célja pedig a mi megajándékozásunk: a Sátán, a bűn fogságában levésünk megszüntetése. Ehelyt így fogalmazza a második célelemet.

3. E zsoltáridézet kifejtése a Golgota feltámadási célmozzanatra utal: csak azért volt lehetséges a feltámadás, mert volt Golgota. "Hogy pedig felment, az mi mást jelent, mint hogy leszállt a föld alsó részébe. Aki leszáll, az ugyanaz, mint aki felmegy minden egek fölé, hogy betöltsön mindeneket" (E 4,9-10). Hogy betöltsön mindeneket - ez is célja a halálnak-feltámadásnak. E szavaival Pál alighanem ugyanarra utal, amit az "uralkodjék az élőkön és holtakon" szavai is tartalmaznak. A nagyjából egyidejűleg írt K-ben majd a "földiek és égiek" hamarosan előkerülő kifejezése tovább szélesíti, ill. részletezi a kereszthalál és feltámadás mindeneket betöltő, Jézusnak kozmikus szerepet biztosító erejét.

4. Az E igen nagy erővel nyomatékoztatja azt, ami korábban Pálnál fényárnyékban maradt. Azt ti., hogy a Golgota nemcsak az Isten és az ember között megromlott viszonyt akarta rendbetenni, hanem az ember és ember között megromlott viszonyt is. A levél igen nagy erővel éli meg az emberiségnek zsidókra és nem zsidókra kettészakadt voltát. "Most pedig Jézus Krisztusban ti, akik valamikor távol voltatok, közel kerülnétek a Krisztus vére által. Mert Ő a mi békességünk, aki a kettőt eggyé tette... hogy a kettőt önmagában egy új emberré teremtsen békességet teremtve, és összebékítse mind a kettőt Istennel az egy Testben a kereszt által, megölve az ellenségeskedést önmagában. Es eljövén békességet hirdetett nektek távollevőknek, és békességet a közellevőknek..." (E 2,13-7). Amint már említettük, ez az Izaiástól idézett békességet-hirdetés a páli teológia egyetlen mondata, amely Jézus tanítói tevékenységére utal. Aligha véletlen, hogy Pál éppen akkor fejti ki a jézusi önértelmezéshez legközelebb álló Golgota-értelmezését, amikor Jézus hirdetői tevékenységére emlékezik. Ez a most idézett szöveg ér leginkább közelébe a mindenkit eggyé tenni akaró jézusi szándéknak és jézusi önértelmezésnek. A Golgota pogányokért és nem-pogányokért, az egész emberiségért történt. A Golgota célja, hogy pogányok és zsidók közel kerüljenek egymáshoz, hogy pogányból és zsidóból egy egyetlen új embert teremtsen, hogy békességet teremtsen közöttük, hogy az egyetlen Egyház testében együtt békítse őket össze az Istennel, hogy ember és ember között minden ellenségeskedést megszüntessen. Oly annyira erős ebben a nyilatkozatban a Golgotának nem egyedi, hanem közösségi szerepe, hogy az istennel kibékülésünk korábban már látott céleleme is kollektív módon rajzolódik meg: Krisztus az egyetlen Egyházban zsidót és pogányt együttesen békít össze Istennel.

5. Láttuk már, hogy Jézus szeretett minket és odaadta magát értünk és az Egyházért (E 5,2.25). Csak az első célelemre utalnak ezek a nyilatkozatok: a keresztényekért és az egyházért halt halált Jézus.

A Filippi levél negyedik és az ötödik célelemet nyomatékoztatja.

6. Jézus "engedelmes lett... a kereszthalálig. Éppen ezért Isten meg is magasította Őt, és minden név fölötti nevet ajándékozott neki, hogy Jézus nevére minden térd meghajoljon, az égieké, a földieké és az alvilágiaké, és hogy minden nyelv vallja, hogy Jézus Krisztus az Úr" (F 2,8-11). Kikért történt a kereszthalál? Égiekért, földiekért, alviápiakért! Ez a legszélesebb terjedelmet átfogó páli válasz erre a kérdésre. És mi az a jó, amit hozott mindezeknek a Golgota? Az, hogy mind a három csoport elismeri Jézust Úrnak; az egyetemes Jézus-uralom. E két mozzanat mellett élesen jelentkezik az ötödik célelem: a kereszthalálig menő engedmesség - feltétele és előzmény-oka a felmagasításnak mondott feltámadásnak.

7. Golgota és feltámadás szoros kapcsolatára utal, hogy Pál is akarja vállalni a Jézuséhoz hasonló halált, mégpedig abból a célból, hogy ő is eljuthasson a feltámadásra. Mindent szemétnak tekint ennek érdekében, és hajlandó megismerni Jézus "szenvedésének közösségét, Jézus halálához hasonló formájúvá válni, csak hogy valamiképpen eljusson a halálból való feltámadásra" (F 3,10). Pálért halt meg Jézus; azért, hogy Pál eljuthasson a feltámadásra. Burkoltan, sorok között így jelentkezik itt a két első célelem. Kifejezetten tanítja azonban ez a nyilatkozat a negyedik célelmet: a Jézuséhoz hasonló kereszthalálig menő hűséget az ember részéről

3. E harmadik lépcső fontosságát átélve írja a filippieknek: "Sokan vannak, akik... úgy viselkednek, mint Krisztus keresztségének ellenségei, akiknek istenük a has, és dicsőségük, amit szégyelniük kellene" (F 3,18-19). Aki nem úgy él tehát, mint Pál az meghiusítja a Golgota célját; az ellenség Isten ajándékozó nagy tervének, amelynek szolgálatában állította be az idő és tér világában a Krisztus keresztségét. Ez a kereszt csak potenciálisan tesz megmentettekké, istenektetszőkké bennünket. Tényleges megmentődésünkhöz kell a harmadik lépcső, a Krisztus törvényének a teljesítése. Aki ezt nem vállalja az ellenségevé lesz Krisztus golgotai tettének; az hatástalanná teszi a keresztet a maga életében. Burkoltan jelzi a nyilatkozat, hogy "sokaknál is többekért" halt meg Krisztus; valamint azt is, hogy dicsőséget szerzett a kereszt az ember számára.

A Kolossze-levél a Golgota közösségi, teremtményeket összebékítő jelentőségét nyomatékoztatja.

9. Az Atyának úgy tetszett, hogy "Jézus által békítődjék össze minden Jézusban, békességet teremtven keresztségének vére által; Őáltal (békítődjenek össze) azok is, amik a földön, azok is, amik az égben vannak" (K 1,20). A kereszthalál tehát földiekért és égiekért történt. A kereszthalál által Isten összebékítette egymással a földieket és égieket Krisztus közösnevezőjének segítségével. Hogy kik ezek az égiek, a maguk helyén majd megvizsgáljuk. Láttuk már eddigelé Isten és az ember, ill. zsidó és pogány összebékítését, mint a Golgota eredményét. Itt a kereszthalál egy harmadik összebékítő funkciójával találkozunk - égiek és földiek összebékítésével.

10. Megtaláljuk az E-beli második összebékítést is. Kolossze pogány-keresztényeinek írja: "Titeket is, akik egykor elidegenedtetek és ellenségek voltatok (nemcsak Istennel, hanem a zsidósággal szemben is)... most összebékített a Testben... a halál által, hogy odaállítson titeket szenttül, hibátlanul és feddhetetlenül önmaga színe elé, ha ugyan megmaradtak a hitben" (K 1,21-3). A pogányokért is meghalt Jézus. Halála összebékítette egymással az

egyházban a zsidót és pogányt. Halála szentté, hibátlanná és fedhetetlenné tette a pogányokat. Mivel újra. halljuk a harmadik célelemet is, a hit feltételének nyomatékozását, alighanem a hűség negyedik célelemét is beleértette Pál a Golgota szentté tevő funkciójába.

11. Annál is inkább, mert az a Pál, aki ki akarja pótolni, ami hiányzik Krisztus szorongattatásaiból (K 1,24), kifejezetten is figyelmezteti a kolosszeieket a negyedik célelemre: "Ha meghaltatok Krisztussal együtt... ha feltámadtatok Krisztussal együtt, akkor a fennvalókat keressétek..." (K 2,20;3,1). - A pogány-keresztényekért történt a Golgota is, a feltámadás is. A pogánykeresztények is meghaltak a bűnnek, és feltámadtak a nem-bűnös, az istennektetsző életre. Ez volna az első két célelem ezekben a páli szavakban. Az erkölcsi biztatás adja a negyedik célelemet. A Golgota és feltámadás szoros kapcsolata pedig az ötödik- célelemre mutat.

Foglaljuk össze a fogság leveleiben talált célelemeket. Kikért halt meg Krisztus? Pálért, a keresztényekért, az egyházért, a bűnfogságban levő emberekért, a pogány-keresztényekért - eddig tartanak a partikuláris megjelölések. A fogság leveleire jellemző az univerzális megjelölések hangsúlyossá válása: mindenekért, földiekért-égiekért, égiekért-földiekért-alvilágiakért halt meg a kereszten Krisztus.

Mit eredményezett Krisztus halála? Bűnbocsátást, a bűnfogság megszüntetését, Isten és ember összebékítését, megváltást; mennyi áldást, istennektetszést, fiúságot, feltámadást; zsidó és pogány összebékítését, zsidó és pogány egygyétevesét; földiek és égiek összebékítését; valamint egyetemes Jézus-uralmat (égieken-földieken-alvilágiakon). A hosszú felsorolás jól mutatja, hogy a második célmozzanat mennyivel gazdagabbá lett. De azt is mutatja, hogy az emberi egyed Istenhez fűződő individuális kapcsolata mellett mennyire hangsúlyossá lett az emberek összességének, sőt a teremtmények összességének Istenhez és méginkább egymáshoz fűződő kollektív kapcsolata is.

e. A pasztorális levelek

Ezek a levelek nem fejlesztik tovább a fogság leveleiben megerősödő kollektív hangsúlytevést, inkább a korábbi fejlődési szakasz gondolatait ismételik.

1. Az 1. Timóteus levél nem Jézus haláláról, hanem bizonyágtevéséről beszél: Jézus "bizonyágot tett Poncius Pilátus alatt" (1Ti 6,13). A Poncius Pilátus alatt elszenvedett kereszthalál tartalma: a bizonyágtevés (martürion) tett, több tehát mint a bizonyágtevő szó (martüria): "Jézus önmagát adta váltságul mindenkiért, tette a bizonyágot a maga idejében" (1Ti 2,6) - mindenkiért halt meg tehát, és ez a halál megváltást hozott mindenkinek.

2. A 2. Tinoteus levél ugyancsak Jézus bizonyágtevéséről beszél: "Ne szégyeld tehát a mi Urunk bizonyágtevését... Isten megmentett minket és meghívott szent hívással. Nem a cselekedeteink alapján, hanem saját elhatározása és ajándéka alapján, amelyet Jézus Krisztusban adott nekünk örök idők előtt, és ami nyilvánvalóvá lett számunkra most, Jézus krisztus, a mi Megmentőnk megjelenése által: Érvénytelenné tette a halált s láthatóvá tette az életet és a romolhatatlanságot az evangélium által" (2Ti 1,3-10) - Jézus tehát a keresztényekért halt kereszthalált. Mivel az okok tárgyalásakor nem említettük ezt a helyet, most utalunk arra, hogy az Atya saját elhatározása és ajándékozni akarása volt az

oka-alapja annak, hogy megajándékozott minket Jézusban mindazzal, ami a Golgota nekünk adott javait alkotja. Melyek ezek? a halál érvénytelenítése, megmentése, meghívás, az örömhírben megfogalmazott élet es romolhatatlanság láthatóvá tévése. Fel kell még figyelni arra is, hogy az 1Kor 2,7 es az Ef 1,4 már látott nyilatkozatai után itt újra előkerül az a páli megállapítás, hogy az Atyában "örök idők előtt" (pro chronón aióninión) született meg az az elhatározás, hogy a bizonyágtevő, azaz kereszthalált haló Fiú által mindezeket nekünk adja.

3. végül a Titus levél is értesít minket a kereszthalál céljáról: "Megjelent Isten megmentő ajándéka minden ember számára, tanítva minket, hogy tagadjuk meg az istentelenséget és a világi vágyakat, józanul, istennektetszően és jámborul éljük e mostani aiónban, várván a boldog reményt, valamint a nagy Isten és Megmentőnk Jézus Krisztus dicsőségének a megjelenését, aki odaadta magát értünk, hogy megváltson minket minden törvényteleniségtől, és elfogadható és jócselekedetekre törekvő néppé tisztítson minket önmaga számára" (1-2, 11-4). - Kikért halt meg Krisztus? A keresz-tényekért. Mit szerzett meg nekünk ez a Halál? Megmentést, megváltást, bűnöktől megtisztítást, Isten számára elfogadhatóvá tévést, Isten és Jézus (újra) megjelenésére vonatkozó boldog reménységet. Ebbe a második célelembe belefoglalódik a negyedik: jócselekedetekre törekvő néppé tisztított minket, nevel bennünket az istentelenséget és a világi vágyakat megtagadó józan, istennektetsző és jámbor magatartásra.

A pasztorális levelek eredményeinek összefoglalása. -

A keresztenyekért, mindenkéért halt meg krisztus.

Halálával az alábbi javakat szerezne meg nekünk: megtisztítás bűneinktől, a halál érvénytelenítése, megváltás, megmentés, Isten számára elfogadhatóvá levés, meghívás, élet es romolhatatlanság, boldog reménység, jócselekedetekre törekvő néppé tévése.

Ez a "nép" (laos) szó utal a kereszthalál kollektív megmentő szerepére.

Egyaránt hangsúlyos ezekben a levelekben az Isten-Jézus szerepét nyomatékozó első lépcső es az ember szerepet nyomatékozó harmadik lépcső.

f. A 13 levél válaszána mérlege

Összesítsük a megismert hat célmozzanatra vonatkozó eredményeinket.

Kikért halt meg? A kapott válasz univerzális is, szinguláris is. Az univerzális válasz magában foglalja

- az élő emberiséget (mindenki),
- az élő es a már meghalt emberiséget (élők es holtak, bűnösök, Isten ellenségei, bűnfogságban levők),
- az egész teremtet világot (földiek-égiek, égiek-földiek-alvilágiak).

A szinguláris válasz

- részint egy konkrét személyt érint (Pál),
- részint az emberiség kisebb-nagyobb csoportjait (a Tizenkettő, a gyengehitűek, a pogányok, a pogány-keresztenyek, a korintusi keresztenyek, az összes keresztenyek, az egyház) említi.

Mindezekben a válaszokban - amint utaltunk már rá, nincsen ellentmondás, mert a három lépcsőben gondolkodó Pál, akármennyire is mindenkéért történő halálnak éli meg a Golgotát, világosan látja, hogy e golgotai halál javait ténylegesen csak azok birtokolják, akik a maguk emberi hozzáállással (hittel es hűséggel) vá-

laszolniak Isten golgotai tetteire.

A második célmozzanatot hagyjuk utoljára. A Golgota emberi következményeit tartalmazó harmadik (hitünk) és negyedik (hűségünk) célmozzanatok anyagát a páli etika tárgyalása során kell majd felhasználnunk. Az ötödik (Jézus feltámadása) és a hatodik (Isten és Jézus dikaios-volta) célmozzanat a Golgota Istenre vonatkozó következményeivel foglalkozik. A feltámadást a páli eszkatológiában, Isten dikaios-voltát pedig a páli Isten-tanban tesszük majd vizsgálat tárgyává. A maga helyén szembesülünk majd azzal a páli tanítással is, hogy Isten a Golgotát öröktől fogva elhatározta. Hátra van tehát még a második célmozzanat összesítése.

Mit eredményezett számunkra a Golgota? Körülbelül harminc különböző választ kaptunk kérdésünkre. Könyvünk ezután következő két része ezeket a válaszokat dolgozza majd fel, ezeknek a tartalmát pontosítja. E munka során nyilvánvalóvá lesz majd, hogy a kapott válaszokban szereplő kifejezések egyenként egy-egy vonását adják a páli életmű egybefüggő teljes válaszának. Azt jelenti ez, hogy minden egyes kifejezésben alhangok, felhangok formájában ott muzsikál a teljes válasznak a többi kifejezés által hordozott tartalma is. Az elemző kifejtésnek azonban, amely részekből rakja egybe az egészet, mindenképpen meg kell próbálnia, hogy valaminő logikai sorrendbe állítsa a kifejezésekben gomolygó páli válaszrendszernek az egyes kifejezésekben kijegesedő elemeit. Csak így tudunk eljárni, bár a páli válasz gondolati egysége nemigen fogja tiszteletben tartani elhatárolásainkat. Ez azt jelenti, hogy amikor például a bűnről beszélünk, ott lesz felhangként a megmentés, megváltás, stb.; és amikor a megmentésről, megváltásról, stb. beszélünk, ugyancsak ott lesz kísérophangként a bűn.

Rendezésünk alapjául a "megmentés" kifejezését választjuk, mert ebben a szóban összpontosul leginkább a páli válasz két válaszeleme:

1. Isten a Golgota által kimentette az embert valami rosszból.
2. Isten a Golgota által belementette az embert valami jóba.

Miből mentett ki a Golgota? Ezekből: bűn, bűnfogyás, kárhozat, halál, harag (s mint már láttuk - a mózesi törvény).

Mibe mentett bele a Golgota; avagy mit tett értünk Isten a Golgota által? Csoportosítjuk a válaszokat.

- a. mindenekelőtt istenektetszövé tett minket.
- b. megváltott, megbocsátott, érvénytelenítette bűn-halál szituációkat, megtisztított minket, összebékített bennünket önmagával.
- c. Odaadta nekünk az örök és romolhatatlan életet, a dicsőséget, a fiúságot tartalmazó mennyei áldást, (a már látott - ígéret, örökség, remény nyomán - lásd: Örömhír az ígéret beteljesüléséről, az örökségről 1975) a feltámadást; jócselekedetekre törekvő néppé tett minket.
- d. A Golgota kollektív áldás: Jézus uralkodása alatt élő Istenné-pévé tett minket, összebékítette a zsidót és pogányt, eggyé tette őket; sőt az égiekkel, valamint az égiekkel-alvilágiakkal is összebékítette az embert a mindent betöltő Jézus.

Ezeket a tartalmakat pontosítja könyvünk ezután következő két része.

II. AMIBŐL KIMENTETT A GOLGOTA

=====

7. AZ EMBERISÉG EGYETEMES BŰNÁLLAPOTA

a. R-levélre nem érkezik válasz Jeruzsálemből

Ezt az egyetemes bűnállapotot Pál elsősorban a Jakab-levélre válaszoló R során rajzolja meg.

A R első két fejezete (1,18 - 2,29) felfokozott "pelágiánizmus": a világ kezdetétől fogva élő emberek örök sorsa a majdani ítéleten aszerint dől el, hogy mennyire figyeltek lelkiismeretük szavára, azaz mennyire teljesítették Isten törvényét. E két első fejezet felfokozott "pelágiánizmus" tisztán csengi vissza azt a Jézust aki az őelőtte élő és bűneiket megbánó niniveieknek a bűnbánatuk következtében helyet biztosít a maga transzcendens országában. Ebben az első két fejezetben Pál előrebocsátja a maga szemléletének harmadik lépcsőjét: a tényleges megmentődéshez feltétlenül szükség van a lelkiismeret szerinti cselekedetekre. E két első fejezet válasz Jakabnak; az alábbiakat válaszolja vele. Értem az általad képviselt igazságot, s éppen ezt tartalmazza az én harmadik lépcsőm. De nem képviselhetek hozzád hasonlóan csak harmadik lépcsőt, mert ha csak ezt képviselem, akkor ennek két súlyos következménye van. Az egyik: Krisztus csak információt és példaképet hozott lelkiismeretünk nevelésének céljából, s ez volna Krisztus törvénye és ennek illusztrálása a Krisztus példája. Ez pedig magában rejti a második következményt: megmentődésünk, az örök élet elnyerése szempontjából nem szükséges elengedhetetlenül, hogy Krisztust elfogadjuk. Nem, mert csak harmadik lépcső esetén - a lelkiismeretünkhöz igazodó cselekedetek szereznék meg bárki számára is az örök életet. Ez esetben az emberiségnek nem kellene felzárkóznia Krisztus mellé. Éppen ezért levelem harmadik fejezetével kezdődően a G-ben elmondottaknál alaposabb felvilágosítást nyújtok az első két lépcsőről.

A R-re már nem érkezett válasz a jeruzsálemi ősegyházból. Jelen könyvünk második fejezete alapján a válasz ez lehetett volna: "A Fiú"; elküldése által kapott információ és példakép meggyőzött bennünket arról, hogy az Atya a Fia által bocsátja meg megbánt bűneinket, és Fia által készíti el nekünk a második eljövétel során a megígért országot az immanenciában is, a transzcendenciában is. Ez az információ a kinyilatkoztató Istenre fűlelni akaró ember számára elegendő indíték arra, hogy Jézushoz csatlakozzék. A te első és második lépcsőd csak arra jó, hogy összezavarjad azokat, akik dikaos magatartásukkal, ill. bűnbánatukkal legjobb tudásuk szerint teljesítik a Mennyei Atya akaratát. Mi, a Tizenkettő, azt tanultuk Tanítónktól, hogy voltak dikaiosok Atyáink között is, és semmi másra nem kell törekednünk, mint hogy mi magunk is dikaos életet éljünk. Azt tanultuk, hogy Ábrahám, Mózes, Illés és más igazak a Golgota előtt is Isten dicsőségében éltek, és nem alusznak az alvilágban (seol)..,"

Mivel a válasz nem érkezett meg, Pálé lett az utolsó szó. És ez az utolsó szó meghatározó erejűvé lett. Nem azonnal. Csak később. Amikor a "jeruzsálemi válasz" mégiscsak megérkezik. Pelagius írja azt az 5.sz. hajnalán. Pelagius a páli leveleket kommentálva a R-nek az Ádám bűnével foglalkozó 5.fejezetét összhangba akarja hozni a levél első két fejezetével. Ennek során a Görög Atyákat követve azt képviseli Pál nevében, hogy csak "sokak"

(R 5,19) lettek bűnösökké, de nem mindenki. Azt képviseli továbbá, hogy e "sokakat" sem Ádám bűne tette bűnösökké, hanem Ádám rossz példájának következtében elkövetett személyes bűneik tették bűnösökké azokat, akik személyesen vétkeztek. Példaképpen felhossa Ábrahámot, Izsákot és Jákobot, akik nem vétkeztek személyesen (Piet Schonenberg, Der Mensch In der Sünde - Mysterium Salutis II. 909).

Pelagius kortársában, Szent Ágostonban azonban a R 5.fejezetének olyan magyarázója akad, akit az első páli lépcső jelentősége tökéletesen megbűvöl. Ágoston a maga részéről eldönti a manapság eldönthetetlennek vélt egzegetikai problémákat, s döntésének erejében eljut a megkereszteletlen gyermekek pokolra taszításának tanáig. Ágoston hatására 412-ban a Karthágói Zsinat elítéli Pelagiust. Ágoston tekintélye következtében a R mind a mai napig nem kapott kielégítő választ "Jeruzsálem" részéről, ha Jeruzálemben értjük a Tizenkettőtől továbbadott jézusi tanítást, ill. azt a krisztusesemény-értelmezést, amelyet az Ágoston előtti századok során csak többé-kevésbé színezték, de nem határoztak meg egyértelműen a páli első lépcső gondolati tartalmai.

Napjaink teológiai erőfeszítései annak a nyilvánvalóvá tevésére irányulnak, hogy a R 5. fejezetének nem egyértelmű mondanivalói nem képesek egyértelmű eligazítást adni meg arról sem, hogy a szóbanforgó fejezet tanítja-e az emberiség Ádám bűne következtében létrejött egyetemes bűn szituációját. (i.m. - Mysterium Salutis II. 901-6). Az "eredeti bűn" azonban mégis benne van a keresztény szótárban, s akik behozták ezt a kifejezést a keresztény szótárba, elsősorban Pálra s különösen a R 5. fejezetére hivatkoznak. Nem kétséges a következő tény: Pál és különösen a R 5.fejezete adott alapot arra, hogy az eredeti bűn terminus technicus-át a Pált követő századok megszeljék. Az eredeti bűn tartalmát kutató kortárs-teológia eredményeit nem érintve, a mi feladatunk abban áll, hogy megrajzoljuk mindazt, ami Pált eljuttatta ez 1a. tételhez, az emberiség egyetemes bűnösségének Ez a dolgunk, mert a páli 1c. tétel szerint a kereszthalál ebből az egyetemes bűnszituációból mentette ki az emberiséget.

b. A gondolat érlelődése a Római levél előtt

Pál első levele (1T) mit sem mutat nem-személyes bűn gondolatából. hogy jókat ígér a tesszalonikai keresztényeknek Jézus második eljövételének napjára vonatkozóan, amely nap viszont valakik számára nagyon keserves lesz, mert Istennek nem csak nyájas, jutalmazó, hanem haragvó, bosszúálló arca is van. Nemcsak a jutalmazása "eljövendő", de a hargja is. A keresztényeket a Fiú megsebadítja az eljövendő haragtól (1T 1,10), országába, dicsőségébe hívja őket (1T 2,12). A nem-keresztény zsidókat viszont, akik akadályozzák Pál pogánymisszióit, Isten haragja már utól is érte - talán arra gondol Pál, hogy a minap 49-ben, Claudius császár kiutasította a zsidókat Rómából; s ez a kiutasítás már elővételezi a reájuk jövendő végső haragot (1T 2,16). A tesszalonikaiaknak kerülniük kell a különböző bűnöket, mert ezeket az Úr megbosszulja (1T 4,6), mert a bűnöket elkövetők "nem fognak megmenekülni" (1T 5,3). Ugyanakkor a tesszalonikaiaknak nem kell félniök, mert "Isten nem haragra rendelt minket, hanem a megmentődés megszerzésére" (1T 5,9).

Ha naívu, az első lépcső problematikájának ismerete nélkül olvassuk e levelet, arra gondolunk, hogy Jézusnak is voltak "büntetés-képei", itt sincs tehát többről szó, minthogy póruljárnak

azok, akik nem figyelnek Istenre. Mivel azonban nem tudjuk ily naiv módon olvasni a levelet, sokaljuk egy kicsit a bosszút, a megmenekülhetést, és az ismételten visszatérő haragot. Az is feltűnik, hogy ez a fenyegető harag nem jutalmazás-hiányából adódó melléktermék, hanem olyan valami, ami fenyegetően érkezik reánk, s amitől Jézusnak meg kell szabadítania minket. Feltűnik, hogy ez a harag olyasvalami, amire lehet rendelődni, ami alól a keresztyének kivételt képeznek, mert ők nem arra lettek rendelve. Ez a harag-hangsúly már itt, 51-ben előrejelzi az első lépcsőt. Burkoltan tartalmazza is már azt az egyetemes bűnösségi szituációt, amely az emberiséget haragra rendelte, s amely haragot aztán Krisztus elhárított elvben mindenki, gyakorlatban az Őreá figyelők feje felől.

A második levél (2T) ennyit sem mutat a nem személyes bűnnek a gondolatából. A megmenekülés gondolata itt is előkerül, amely a hit cselekedeteinek a következménye (2T 1,12). De a gonoszokat fenyegető haragnak a rajza itt is nagyon erős: dikaio dolog Isten részéről, hogy megfizessen a tesszalónikaiak gyötrőinek gyötrelmekkel, dikaio dolog Isten részéről, hogy örök pusztulással bűnhődjenek az Úr ereje részéről azok, akik nem engedelmeskednek az evangéliumnak (2T 1,6-9). Bár e szavait Pál ószövetségi szövegrészekből "vágja egybe", így, idézve is, erősnek érezzük a fenyegető isteni harag hangsúlyát. Érik tehát Pálban a Gondolat, s csak a jeruzsálemiek támadásba lendülésére van szükség, ahhoz, hogy a benne levő gondolat világos megfogalmazásra jusson. Jézusnál éppen a büntetés, a még oly igazságos is, hiányzik a dikaio fogalomból (KIO 12 num).

A Galata levél viszont már ismeri az egyetemes bűnösség fogalmát és a nem személyes jellegű büntelenség fogalmát is.

Bár Pál jól látja a galaták bűneit, bár biztatja is őket igen alaposan a rossz elkerülésére és a jó tevésére, mégis le tudja írni a következő mondatot: "Ha mi bűnösöknek bizonyulunk, akkor Krisztus a bűn szolgája" (G 2,17). Nem vagyunk bűnösök, mert Krisztus "odaadta magát bűneink eltörlésének céljából" (G 1,4). Éppen ellenkező tehát a helyzet: bűneink eltörlésének a szolgája - Krisztus. Pál a Jeruzsálemből, Jakab mellől jövő "álapostoloknak" a galatákat obszervancia-tartásra reábírní akaró tanítása ellenében fogalmazza meg ezt a Krisztus halálából való büntelenséget. A galaták és nem galaták személyes bűnéről nagyon is jól tudó Pál ily módon megfogalmaz egy nem személyes cselekedetektől fakadó, hanem Krisztus halálából fakadó büntelenséget, amelynek első lépcsős alapján állva biztatja a címzetteket Krisztus törvényének - harmadik lépcsős - teljesítésére.

Mindez annyit jelent, hogy Pál az Isten előtti beválásra az Isten részéről való elfogadottságra alkalmatlannak, elégtelennek tekinti a személyes büntelenséget a Krisztustól kapott (s ily módon nem személyes, nem személyünkből folyó) büntelenség nélkül. Ez utóbbi nélkül a személyes beválás egyértékű számára a be nem váltsággal. Különböző ószövetségi szövegek már láttott egzegetizálása alapján (Krisztus törvénye - 9 num.: A Galata levél a törvény ellen és mellett). Pál el is jut a nem-személyes büntelenség fogalmi megfelelőjéhez: a nem-személyes bűnösség fogalmához. Egzegetizáló munkáját így foglalja össze: "Az Írás mindeneket egybezárt a bűn alá, hogy az ígéret Jézus Krisztus hűségéből adassék a hívőknek" (G 3,22). Ebben a mondatban megtaláljuk mind a két ímént említett fogalmat. Az ígéretet azok a hívők kapják meg, akik számára a megszerzéséhez szükséges büntelenséget az értünk halál

vállaló Jézus hűsége biztosítja. A Jézus hűségéből megkapott nem személyes büntelenségünket pedig az a személyes magatartásunktól független bűnösségünk tette szükségessé, amelyet Pál kiolvashatónak tekint abból az Ószövetségből, amely - Pál véleménye szerint kivétel nélkül minden embert a bűn alá zár, azaz bűnösnek állít. - A későbbiek kedvéért jegyezzük meg, hogy a "bűnt" mind a három helyen (G 1,4;2,17;3,22) a "harmartia" szó jelöli.

A Krisztustól kapott nem-személyes (azaz nem emberi jócselekedeteinkkel megszerzett) büntelenség állapotát megelőzte tehát az egyetemes bűnösség állapota. Arra kell tehát gondolnunk, hogy a G 3,22 által állított egyetemes bűnösségünk hasonlóképpen nem-személyes (azaz nem gonosz cselekedeteinkkel megszerzett) bűnösségünk-ből fakad. Pál azonban ezt itt még nem állítja kifejezetten. Beéri annyival, hogy az Ábrahámnak adott ígéretet a mózesi törvény, ill. annak teljesítése nem tudta beváltani. Beéri annyival, hogy e tehetetlen mózesi törvénnyel ellentétben a keresztfeszülő és így módon átokká lett Krisztus viszont ki tudott vásárolni bennünket e tehetetlen törvény átka alól, és meg tudta adni nekünk azt, aminek a megadására a mózesi törvény képtelen volt. El tudta végezni, hogy a pogányokra is érvényes legyen az Ábrahámnak adott áldás, és hogy a pogányok is megkapják a Lélek ígéretét; ami azt jelenti, hogy a megígért örökség, ti. feltámadás, hamarosan a miénk lehet, és ennek zálogaként azonnal megkapjuk a Lelket (G 3,13-4).

A G írása során Pál úgy gondolhatta, hogy egyértelmű mindaz, amit az emberiség egyetemes (nem-személyes jellegű) bűnszituációjáról, valamint Krisztus szerepéről, a Krisztus által ajándékozott egyetemes (nem-személyes jócselekedeteinkkel megszerzett) büntelenségi szituációról gondol. Jakab levelének olvasása ad majd Pálnak indítást arra, hogy a R-ben egyértelművé tegye azt, amit alapjaiban a G-ben is felvázol a benne már ekkorra kialakult 1a. tétel tartalmáról.

Az 1Korintusi levél keveset foglalkozik témánkkal, de előkerül benne a páli egyetemes bűnösség-elképzelésnek a R-ben majd teljesített kifejtésre jutó okozójának - Ádámnak a neve.

Az 1K és R megírása között csak hónapok telnek el, az Ádám nevéhez fűződő páli spekuláció tehát nem hirtelen ötletként jelentkezik Pál tudatában a R írása során. Nem, mert ezt írja a korintusiaknak: "Ember által van a halál, ember által van a halottak föltámadása" (1K 15,21). Az ember zsidóul: "ha adan". A mondatot tehát a zsidó anyanyelvű Pál így gondolja: ádám által a halál, ádám által a feltámadás. Egyértelműen elárulja ezt, amikor ezt írja: "Az első ember, Ádám, élőlényé lett; az utolsó Ádám megjelenítő Lélekké" (1K 15,45). Krisztus az utolsó Ádám. E most idézett helyen az első Ádám esetében az "ember" szót mondja tehát görögül is, zsidóul is; az utolsó Ádám esetében már csak héberül mondja az "ember" szót.

A biológiai halál az emberiségnek kétségtelenül egyetemes ténye. Ez a halál-egyetemesség Pálnál - mint majd látjuk az R-ben - szoros kapcsolatba kerül bűnösségünk egyetemességével. Itt az 1K-ban ez a gondolati kapcsolódás azonban még csak halványan jelentkezik. Fenti (1K 15,21) szavait Pál így folytatja: "Ahogyan ugyanis Ádámban mindannyian meghalnak, ugyanígy Krisztusban mindannyian élővé fognak tétetni" (1K 15,22). Az első Ádám okozza minden ember számára a halált, az utolsó Ádám okozza minden ember számára a halál állapotának a megszűnését, az újra élővé levést. Amikor majd Krisztus második eljövésekor az utóbbi bekövetkezik,

akkor beteljesülnek Izaiás és Ozeás próféták szavai: "Elnyeletett a halál győzelmet eredményezően. Halál, hol van a győzelem? Halál, hol van a fullánk?" (1K 15,55). A prófétai szavakat kommentálva Pál tudtunkra adja, hogy "a halál fullánkja - a bűn" (hamartia - 1K 15,56). Pál az első embert teszi felelőssé azért, hogy halál és a halál fullánkja, a bűn, győzelmet aratott az emberen. Krisztus második eljövésekor, feltámadásunk következtében megsemmisül a halál és bűn győzelme, s a halált és a bűnt elnyelő Krisztus jut győzelemre. Mi, emberek, akik áldozataivá lettünk a halál és bűn Adámhoz fűződő győzelmének, a feltámadáskor Krisztus által, mi is győzelemre jutunk: "Hála legyen Istennek, aki megadta nekünk a győzelmet a mi Urunk Jézus Krisztus által" (1K 15,57).

A sorok között olvasva, így módon azt kell gondolnunk, hogy Pál az első ember bűnét teszi felelőssé azért a halálért, amely egyetemes győzelmet aratott az emberiség fölött. Az egyetemes halál gondolatának párhuzamosa a Krisztus által okozott egyetemes feltámadás. Pál azt az egyetemes feltámadást igazolja a korintusiaknak azzal a gyakorlattal, amely ellen Pálnak nincsen kifogása. Ez a gyakorlat abban áll, hogy a korintusi keresztények a maguk meegkeresztelkedésén túlmenően meegkeresztelkedtek olyanokért (nyilvánvalóan szeretteikért), akik kereszteleetlenül haltak meg. Ha nem lenne egyetemes a feltámadás, értelmetlen volna ez a gyakorlat: "Akkor mit is fognak cselekedni azok, akik meegkeresztelkednek a halottakért; ha a halottak egyáltalában nem támadnak fel, akkor minek is keresztelekednek meg értük?" (1K 15,29). - Az egyetemes halál és az egyetemes feltámadás jelentkezik itt és ezek az R-ben majd okozati kapcsolatba kerülnek az egyetemes és nem-személyes bűnösséggel és büntelenséggel.

Pál ezeken a helyeken biológiai halálról beszél, s nem foglalkozik azzal, hogy a biológiailag meghaltak személyes bűnökben vagy személyes bűnök nélkül haltak meg. Azzal sem foglalkozik, hogy az egyetemes feltámadás milyen sorsot készít az egyik, vagy másik csoport számára. Pált ugyanis meghatározza az a hagyományos zsidó hit, hogy a biológiai halált "alvás" követi az "alvilágban" (seal), amely véget nem érő és befejezett állapot lehetne, ha Krisztus nem jönne el másodszor. Ettől a hittől meghatározottan Pál - legalábbis eddigelé - nem ismeri a második eljövetelet megelőzően a Krisztussal találkozás lehetőségét. Nem ismeri sem a Golgota előtt meghaltak, sem a Golgota után meghaltak vonatkozásában.

Erre az "alvásra" az Újszövetségnek van egy külön szava. Az Újszövetségben két szó jelöli általában az alvást: a katheudein és a koimasthai. A katheudein 20 ízben fordul elő (Pálnál négy-szer) és vagy valóságos vagy etikai értelmű (az éberség és a készenlét hiánya - 1T 5,6-7) alvást jelent. A halál állapotában levést sohasem jelenti. A koimasthai 18 ízben (Pálnál 9-szer) fordul elő. Ez is jelenti a valóságos alvást (Mt 28,13; L 22,45; J 11,12; Cs 1,26), de Pálnál egyetlen esetben sem. Egy ízben jelenti - s éppen Pálnál - az etikai értelmű alvást (1Kor 11,30). A hátralevő 13 (s ebben a 8 páli) előfordulás mind a biológiai halál állapotát jelöli. A nagypéntekre föltámadt jeruzsálemieket, Lázárt, István vértanút, Dávid királyt, a választott nép atyáit (Mt 27,52; Jn 11,11; Cs 7,60; 13,36; 2P 3,4) - a nem páli helyeken. A páli helyeken pedig általában jelöli a megholtakat (1K 7,39). Azokat, akik ebben az "alvó" állapotukban részesednek majd a föltámadásban: "Nem akarjuk, testvérek, hogy tudatlanságban legyetek az elaludtakra vonatkozóan... Isten Jézus által az elaludtakat is

előhozza Jézussal együtt... mert maga az Úr... fog leszállni a mennyből és a Krisztusban elaludtak támadnak fel először..." (1T 4,13.14.15). Krisztus halálára is alkalmazza ezt az ígét (1K 15,20), a Krisztust ismerőkére is (1K 15,6.18); továbbá: azok, akiket életben talál a másodszor eljövő Krisztus nem fognak elaludni (1K 15,51).

Az Ószövetség utolsó századaiban jelentkező feltámadáshit nem biztosított a lélek számára sem továbbélést a test halálának bekövetkezésekor. Ez a feltámadáshit a meghatározatlan "idők végére" várta az osztatlan ember feltámadását testét és lelkét egyaránt (vö. Dán 12,2). A biológiai halál bekövetkezésekor találkozni Jézussal, még azon a napon együtt lenni vele a Paradicsomban - idáig az Ószövetség nem jutott el. Pált az "elalvásokat" említő leveleiben az Ószövetség alvilág (seol)-hite határozta meg: a Golgota után elhunytak is alusznak ebben a seolban, várva Jézus második eljövételét, amikor is feltámadnak. Jézus, az utolsó Ádám, nem biológiai halálunk bekövetkezésekor, hanem csak a második eljövételkor tesz újra élővé bennünket.

Íly módon két ember határozza meg az egész emberiség sorsát. Ez annyit jelent, hogy ez a két ember magába foglalja egyenként az emberiség egészét. Ádám és Krisztus - korporatív személyiségek Pál számára: az egyiknek a magatartása halált, a másiké életet eredményez minden ember számára. Ádám az "első" ilyen korporatív értelemben vett ember, mert az emberiség időbeli sorsának az elején áll. Krisztus azért "utolsó", mert nincs több ilyen korporatív személyiség, aki az egész emberiséget meghatározza.

A 2 Korintusi levélben, amelyet csak pár hónap választ el időben az 1K-tól is és a R levélétől is, Pált tovább foglalkoztatja a vizsgált probléma. Jól mutatja ezt az a többféle halálfogalom, amellyel ebben a levélben találkozunk. Pál nemcsak elaluvás értelmű halált ismer. Az alvás állpotából a golgotai tett erejében csak azok ébrednek életre, akik a hit és hűség magatartásával választanak Krisztusnak. A többiek "elvesznek", s ezeknek az elveszőknek a második eljövétel és a feltámadás nem életet, hanem elveszéssel halált eredményez (2K 2,15-6;4,3;7,10). Ezt az immár állandósult elveszés-halált Pál elkárhozásnak nevezi. Krisztus nélkül ez lenne az egész emberiség sorsa, ezért mondhatja, hogy az Ószövetség ezt a halált-kárhozatot szolgálta csupán (2K 3,7-9).

Foglaljuk össze eredményeinket:

Az embert fenyegeti az eljövendő harag (1T).

A bűnök következtében fenyeget a harag (1T).

Az emberiség egyetemes bűnös, Jézus egyetemes büntelenséget biztosít (G).

Ádám minden embert a halál állapotába vitt, Jézus minden embert az élet állapotába akar vinni (1K).

Van nemcsak elaluvás-halál, hanem állandósult elveszés-halál is (2K).

c. A R utáni levelek

A R-ben Pál elmondja mindazt, amit az 1a. tétel védelmében el kellett mondania. A fogság leveleiben már nem az egyetemes bűnösség kérdése a hangsúlyos. Az E és a K Isten és ember vertikális kibéküléséről átteszi a hangsúlyt ember és ember horizontális kibékülésre. A Golgota ezekben a levelekben ember és ember egymástól elidegenedéséből, ellenséges viszonyából menti ki az emberiséget.

Az egyetemes bűnösség gondolata még előkerül egyszer az

E-ben: "a harag fiait voltunk természet szerint, miként a többiek" (E 2,3), azaz az egész emberiség.

A pasztorális levelek már műfajuk következtében sem jutnak el az egyetemes bűnösség kérdéséhez. A valamibe bementés hangsúlyosabb, mint valamiből kimentés: Jézus azért adta önmagát oda, hogy "jócselekedetekre törekvő tulajdon népévé tisztítsa minket" (T 2,14).

8. AZ ÁTEREDŐ 'BŰN

a. Pelagius egzegézise

Az egyetemes emberi bűnösséget a R kétségenkívül tanítja. Láttuk már, hogy Pált segíthette ennek a tételnek a megfogalmazásában az a gondolata, hogy nincsen makulátlan ember; gondolhatott tehát Pál arra is, hogy személyes bűneink következtében vagyunk mindannyian bűnösök (lásd: Krisztus törvénye - 1 num.: A mózesi és jézusi törvény). De utalunk arra is, hogy segíthetett e tétel megfogalmazásában a nem személyesen elkövetett bűn fogalma is, melynek előtörténetét, érlelődését éppen az előző fejezetben vizsgáltuk.

A R első két fejezetét felfokozott pelágiánizmusnak mondtuk. Azért jártunk el így, mert pelagius megengedi, hogy Krisztus segítségével könnyebb a jó úton járni. A R első két fejezete viszont csak arról beszél, hogy Isten pogánynak, zsidónak egyaránt megadta a lehetőséget, hogy a jó úton járjanak. Napjaink egzegézise arra törekszik, hogy a R levelet - Jeromos fordításával és Ágoston egzegézisével szemben - Pelagius módjára egzegetizálja. Arra törekszik, hogy leválassa Pálról az áteredő bűnről szóló tanítást. Nincs módunk társulni ehhez a törekvéshez. Nincs, mert akármennyire értelmezhető is a R Pelagius módjára, úgy gondoljuk, hogy Pálnak szüksége volt a jeruzsálemiekkel folytatott vitában az áteredő bűn tanára. Szüksége volt rá, mert csak ennek a segítségéve tudta megvédeni az emberiség egyetemes bűnösségéről szóló 1a.tételét. Mit válaszolhat Pál, ha rá kérdezik: Abrahámot, Illést is bűnösnek tartod? Az áteredő bűn tanát kell válaszolnia.

b. Minden ember bűnös (R 3)

Az 1,18-2,29 kitérése után Pál a 3.fejezetben vissza akar térni Krisztus szerepének rajzához. A kitérésben kemény hangot ütött meg a zsidósággal szemben, most előbb megsimogatja őket (R 3,1-2), majd egyensúlyi helyzetet teremt zsidók és pogányok között. Zsidóként kérdez és felel: "Különbek vagyunk? Semmiképpen sem!" (R 3,9a). A közbenső hat vers (R 3,3-8) sokmindenről értesít:

1. Hitetlenségünk, bűnösségünk nem számolja fel Isten hozzánk fűződő hűségét; Isten akkor is igazat mond, ha mindenki hazudik (1c. tétel - R 3,3-4/a).
2. Isten akkor is dikaos, ha elítél minket, ha haragját hozza ránk bűneink miatt (R 3,4b.5b.6).
3. Bűneink, hazugságunk ily módon lehetőséget nyújtanak Istennek, hogy dikaosnak és igazatmondónak bizonyuljon (R 3,5a.7a).
4. Pál elítéli azokat, akik a 3.pont alapján helytelenítik, hogy Isten a bűnöst bűnösként elítélje (R 3,7b.8b).
5. Elítéli Pál azokat is, akik azzal rágalmaazzák őt, hogy ilyesmit tanít; vétkezzünk csak nyugodtan, Isten úgyis jóra fordítja a dolgokat (R 3,8).

Ezekben az egymásba fonódó gondolatokban a pelagianus-izű, a két első fejezetbeli kitérése után páli-izüvé válik: mindenki bűnös, mindenkre vár az Isten haragja, a harag jogosultsága nem kérdőjelezhető meg (1a.tétel), Isten mindenkin segít (1c.tétel), s ugyanakkor a harmadik lépcső nem kérdőjelezhető meg. Úgy tesszük, ezekben a versekben futtában végiggondolja mindazt, amit egész levelével el akar mondani; hogy erre az alapra rakhassa reá az egyetemes bűnösséget tételszerűen megfogalmazó kijelentéseit.

1. Ezzel indít: "Az előbb (pro) már kimondottuk a vádat (-étiasametha), hogy zsidók is, görögök is mind bűn (hamartia) alatt vannak" (R 3,9b). Az "előbb" szóval Pál már bizonyított tételnek akarja érzékelteni ezt a megállapítást. Idáig annyit hallottunk, hogy a kitérésben közös nevezőre hozta a zsidót és a pogányt; pár verssel korábban pedig idézte a zsoltárt (Zsolt 115,11): "minden ember hazug" (R 3,4). Pál most nem gondol arra, hogy a kitérésben bizony nem bizonyult mindenki "hazugnak"; csak arra gondol, hogy zsidó és pogány egyaránt lehetett ott törvénytéljesítő és törvényszegő. Ilymódon kap két alételt:

Zsidó és pogány egyaránt ember (R 1-2),
Minden ember hazug, bűnös (R 3,4).

Ebből már folyik számára a konklúzió:

Zsidó és pogány egyaránt bűn alatt van.

Ráadásként még kilenc versen keresztül idézi tételének védelmében az Ószövetség különböző heyeit (R 3,10-18).

Ezek után Pál maga elé képzelheti azokat a jeruzsálemieket, akik például illést emlegetnék, mint nem bűnöst, a tétel cáfolására. Úgy gondolja, hogy ezeknek el kellene némulniuk a kivételt nem ismerő érvek hatására: "Tudjuk, hogy mindazt amit a Törvény mond, a Törvényhez tartozóknak (=zsidóknak) mondja, hogy minden száj befogódjék" (R 3,19).

Perdöntőnek, minden száját befogónak éli meg igazolását, és így meg is ismétli a már előbb is igazoltnak gondolt tételt:

2. "Az egész világ ítélet-alá-eső (hüpodikos) az Isten számára (R 3,19). Az Isten haragja, amelyre levelében eddigelé már négy ízben utalt (R 1,18;2,5.8;3,5), méltán zúdulhatna akárkire... zsidóra is." Nincs tehát értelme annak., hogy valaki a maga zsidóságával dicsekedhessék, hiszen - és most harmadszor is megismételi tételét -

3. "mindnyájan vétkeztek" (hémarton - R 3,23); minek következtében a harag a zsidókra ugyanúgy érvényes, mint a pogányokra (vö. R 4,15). Mielőtt rátérne egyetemes bűnösségünknek a teremtetéstörténetből vett igazolására, még negyedszer is megismételi tételét:

4. "Amikor még bűnösök voltunk, Krisztus meghalt értünk... az ő vére által mentődünk majd meg a haragtól... ellenségek lévén..." (R 5,8-10). Mindenki bűnös, mindenkre vár az Isten haragja. Csak Krisztus a segítség; Ő ment ki mindenkit az Isten haragja és a bűn alól.

Aki a "hamartia" alatt van - az ítélet-alá-eső az isten számára! Minek lehet még "alatta lenni" a páli teológiában? Az ószövetség idején alatta vagyunk a mózesi törvénynek (G 3,23;4,2.3.4.5.21;5,25;1K 9,20;R 6,14-5), ill. a mózesi törvény átkának (G 3,10); az újszövetség idején pedig Isten ajándéka-ajándékozása alatt vagyunk (R 6,14-5). Ezen felül már csak a hamartia alatt vagyunk (G 3,22;R 3,9;7,14). A hamartia szó részletes elemzése reámutat majd arra, hogy e szó nemcsak személyes törvénysértést jelent, hanem jelöli egyúttal azt a sátáni erőt is, amelynek alatt-

ta, hatalmában lehet lenni, miként a Thórának, ill. a charis-nak; s amelynek lehet szolgálnunk és engedelmeskednünk.

Az emberiség tehát a sátáni erő hatalma alá került. Hogyan lehetséges ez? Erre válaszol a teremtéstörténetben szereplő bűnbeesést egzegetizáló Pál, aki a biológiai halál egyetemességéből következtet arra, hogy Ádám bűne egyetemlegesen átáradt mindannyiunkra. Mielőtt elkezdenők az ezzel foglalkozó levélrészlet (R 5,12-21) bemutatását, most nekünk kell "kitérőt" tennünk. Meg kell kísérelnünk a szóbanforgó bűnbeesés jézusi egzegézisét.

c. A biológiai és az örök halál Jézusnál

Az evangéliumokban Jézus nem idézi, és így nem is értelmezheti az ádami tettet, de az ajkára adott tanítások fényében egyértelmű a bűn, a biológiai halál és az örök halál összefüggéseiről nyújtott szemlélete. A biológiai halál Jézusnál egyfelől velejárója a biológiai életnek; másfelől pedig az önátadásunk folytán, azaz Istenért és Országáért elszenvedett biológiai halálunk szélesre tárja számunkra az örök élet kapuját. A biológiai halál tehát semmiképpen sem a bűn büntetése, hanem a természet rendje. Bizonyos esetekben pedig istennectszésünk feltétele: a biológiai halál örökéletet szerez: "Aki elveszejtette életét értem, majd megtalálja azt" (Mt 10,39).

Ezzel szemben az örök halál nem természetes velejárója a biológiai életnek. Az örök halál a bűnnek (pl. kardot-rántásnak), azaz a Mennyei Atya akaratával szemben tanúsított engedetlenségnek a következménye: "Aki meg akarja menteni az életét, majd elveszíti azt... akik kardot rántanak, elvesznek a (kirántott) kard által" (Mk 8,35; Mt 26,52). Az örök halál éppen a biológiai élethez ragaszkodásnak, a biológiai halál mindenáron (kardrántás árán is) elkerülni akarásának a következménye. Jól látható Jézus tanításában az is, hogy a biológiai halál egyfelől az Abrahám kebelébe jutás, az Atyához menés kapuja, pl. a koldus Lázár, vagy önmaga esetében (Lk 16,22; Mt 16,10); másfelől pedig a pokolbakerülés kapuja (pl. a dúsgazdag és az adás-törvényt nem teljesítők esetében (Lk 16,22; Mt 25,41)).

A biológiai halál Jézusnál nemcsak nem azonos az örök halállal, hanem nem is jelzi azt. A biológiai halál Jézusnál az a valami, ami bevezetheti az örök életet is, az örök halált is. Nem a biológiai halál, hanem földi életünk milyensége jelzi az örök életet, ill. az örök halált: az istennectszó földi élet jelzi az örök életet, a bűnös földi élet jelzi az örök halált. (vö. Miért jött? - 22.num.: Életet adni jött.)

d. Az ősbűn jézusi értelmezése

Ennek a szabatos jézusi szétválasztásnak a birtokában rekonstruálhatónak látszik az ádami bűn jézusi értelmezése.

Ter 2,16-7: "A kert minden fájáról ehetsz. De a jó és rossz tudás fájáról ne egyél, mert amely napon eszel róla, meghalsz."

Ter 3,3: Eva idézi a kígyó számára a kapott isteni parancsot: "Ne egyetek belőle, ne érintsétek, nehogy meghaljatok!"

Aki eszik a fáról, nem engedelmeskedik Istennek, bűnt követ el, bűne megöli az istengyermeki életet benne, s elfoglalja helyét az "országbeli halál", amely "örök halállá (vö. KIO 22a num.: Kétféle élet) merevül, ha bűnbánat és bűnbocsátás - közösen - vissza nem állítja az istengyermeki életet. Ezzel az országbeli halállal halt meg Ádám és Eva, amikor ettek a fa gyümölcséből. Ezzel hal-

tak meg "azon a napon", amelyen ettek a fa gyümölcséből. Nem biológiai halállal haltak meg "azon a napon", mert tovább éltek.

Ter 3,19: "Arcod verítékével eszed kenyeredet, amíg vissza nem térsz a földre, amiből lettél. Mert por vagy és a porba térsz vissza."

Isten a bűnbeesés előtt "alkotta meg az embert a föld porából" (Ter 2,7). Nem a bűnbeesés következtében por az ember; és nem a bűnbeesés következtében tér vissza a porba - a por törvénye szerint. Az ősbűn következménye az Éden elvesztése, amely Édennek "művelése" és őrizése" (Ter 2,15) nemkívánt verítéket.

Ter 3,22-4: "Az ember... nem fogja kinyújtani kezét, hogy az élet fájáról (vö. Ter 2,9) is vegyen és örökké éljen! Ezért az Úristen amikor az embert elűzte... odaállította a kerubokat... hogy őrizték az élet fájához vezető utat."

Isten tehát az Édenben élő ember számára a biológiai halál közbejött nélkül is biztosíthatta volna a földi lét transzcendens folytatását. Ha elkerüli a bűnt, odajuthat az élet fájához, s elkerülheti a biológiai halált.

A rekonstrukció eredménye tehát ez: az ősbűn országos halált okozott Ádám számára, és csak közvetve okozta a biológiai halált, mert ezt Ádám nem vétkezés esetén elkerülhette volna az élet fájának segítségével. A nem-vétkezés maga tehát nem akadályozhatta volna meg a biológiai halált; csak lehetővé tette volna az odajutást az élet fájához. A biológiai halál közvetlen oka Ádám esetében és minden ember (ha adam) esetében - a porból-lettségünk. A biológiai halálnak csak közvetett oka - a bűn.

e. Pálnál a biológiai halálunk az ősbűn áteredésének a bizonyítéka

"Egy ember által jött be a bűn (hamartia) a világba, és a bűn (hamartia) által a halál" (R 5,12a). Ádám vétkeéről s Ádám (elsődlegesen) biológiai haláláról van szó. Ez a bűn következtében bekövetkező biológiai halál átered, átszarmazik minden emberre: "Minden emberre átment a halál" (R 5,12b). Tehát nem porból-lettségünk következtében halunk meg, hanem Ádám bűnének következtében.

Ezután Pál bejelenti az emberiség egyetemes bűnösségét is egy mindmáig kérdéses jelentésűnek ítélt kötőszó vezetésével: "eph' hó mindnyájan vétkeztek" (R 5,12c). Ágoston e kötőszót Ádámra vonatkoztatja: azért ment át minden emberre a biológiai halál, mert Ádámban ("akiben" mint korporatív személyiségben) az emberiség minden tagja együtt vétkezik Ádámmal. A Pelagius - féle interpretálás irányában mozgók viszont Ádámban csak rossz példát adót látnak, s a Pál által bejelentett egyetemes bűnösségünket külön-külön személyes bűnökkel magyarázzák. Azaz azért ment át mindenkre a biológiai halál, "mert mindnyájan vétkeztek".

Mi tehát a helyzet? Úgy gondoljuk, hogy ezen a helyen Pál nem személyes bűneinkre gondolt, hanem Ádám mindannyiunkra áteredő-átszarmazó bűnére. Annak igazolására ugyanis, hogy biológiai halálunk teljesen független a személyes vétkeinktől, felvesz egy felette problematikus tételt: "A mózesi törvényig is volt bűn (hamartia) a világban, de a bűn nem számíttatik be, amíg nincs mózesi törvény" (R 5,13). Azért problematikus ez a tétel, mert az R elején Pál ugyancsak beszámítottanak állította a mózesi törvényt nem ismerők számára a maguk szív-törvénye ellen elkövetett bűneit. Ellenkezésbe kerül tehát ottani állításával. Azért jár el

így, mert szüksége van arra, hogy kimondhassa: bár nem volt (beszámítható) személyes bűn, biológiai halál mégis volt: "Mégis uralkodott a halál Ádámtól Mózesig" (R 5,14a). Kiken uralkodott? Mindenkin uralkodott, annak ellenére, hogyha vétkeztek is, nem vétkeztek beszámítás-következménnyel, tehát nem vétkeztek úgy, ahogyan Ádám vétkezett, akinek Isten bizony beszámította a vétkeket. Uralkodott a halál "azokon is, akik nem vétkeztek Ádám vétkével egyenértékűen" (R 5,14b).

Ebből az következik számunkra, hogy Pál az 5,12c versben a biológiai halál egyetemességét nem magyarázhatta személyes bűninkkel. Még ha az "eph' ho" kitétel "mivel" jelentése filológiaiilag igazolható is (vö. 2K 5,4;F 3,12;4,10), Pálnak akkor is úgy kellett gondolnia ezeket a szavait, hogy Ádámban vétkeztünk: "Mivel mindnyájan vétkeztek (Ádámban)" - különben nem volna értelme az 5,13 vers felette problematikus tételének.

Kétségtelenné teszi mindezt a szöveg folytatása is, amelyben a "sokak" Pál anyanyelvén "mindenkit" jelent (Jézus is "sokakért", azaz mindenkiért ontja vérét - Mt 26,28; Mk 14,24). Minden emberre gondol Pál, amikor így ismétli tételét: "Egynek a vétke által 'a sokak meghaltak'" (R 5,15b). A biológiai halált az emberiség életében kétségkívül Ádám tette következményének tekinti: "Egynek a vétke által a halál uralkodott az egy által..." (R 5,17a). Az ősbűn páli magyarázatában a biológiai halál nem a porból-lettségünk, hanem Ádám vétkének a következménye. Ezt akarja szavaival abszolút nyilvánvalóvá tenni, hogy miután biológiai halálunk tapasztalati tényét levezette Ádám tettéből, levezethesse belőle egyetemes bűnösségünk tételét is. Az áteredő halál által akarja bizonyítani az áteredő bűnt.

Igen logikusan a büntetés-elszenvedésből következett vissza a bűnre. Ha megbüntettek, akkor bűnösök vagyunk. Átered tehát a bűn is reánk: "Egynek az engedetlensége által bűnösökké tettek meg a sokak" (R 5,19a); azaz bűnössé lett mindenki. Büntetésünk csak Pál bizonyító eljárásában szerepel első mozzanatként; a dolgok rendjében a bűn az első mozzanat. Meg is fordítja tehát Pál a már látott uralkodás-képet: "A bűn (hamartia) uralkodott a halál által" (R 5,21a).

Azt mondtuk, hogy a halál elsődlegesen a biológiai halál tapasztalati tényét jelenti. Benne van azonban ebben a halálban másodlagosan - a halál állandósulása, az ítélet napján esedékes harag-elszenvedés is. Amikor Ádám tettének e további következményére gondol Pál, akkor a "kárhozat" (katakrima) szót használja: "Egy vétekből folyóan az ítélet kárhozatot eredményez... egynek a vétke által (ez a vétek) minden ember számára kárhozattá lett" (R 5,16d.18a). Ádám tette tehát örök halált, országos halált is eredményezett a maga és minden ember számára.

E levélrészlet vizsgálata alapján azt kell mondanunk, hogy nem szentírási szöveg-alap nélkül formálódott ki az a tanítás, amelyet gyermekkorunkban a katekizmusból, majd felnővén a teológiából tudomásul vettünk:

1. áteredt ránk a bűn,
2. áteredt ránk ennek következményeként:
 - a. a megszentelő kegyelem hiánya, amely örök halálra rendel,
 - b. és a biológiai halál.

Ha "kényelmetlenné" válik egy tanítás, a kényelmetlenség eltüntetésének nem lehet helyes útja a kisebb tekintélyűeknek az elmarasztalása: a fordítók-magyarázók (Jeromos és Ágoston) a hibásak, akik Pált rosszul értelmezték. A nagyobb tekintélyűnek, Pál-

nak, tudni kell vállalnia, hogy ő adott alapot a kényelmetlenné vált értelmezésre. Vállalhatja, hiszen sohasem mondta magáról, hogy látja Isten dolgait "egy az egyben" hanem azt vallotta, hogy "tükör által homályban lát" (1K 13,12). Vállalhatja azért is, mert a páli látás-tanítás egészét nem az első lépcső önmagában adja, mégkevésbé az 1a. tétel önmagában és legkevésbé kizárólag a R 5,12-21 levélrészlet.

Úgy gondolom, hogy a fentiek tükrében Pálnak tanítania kellett az eredeti bűnt azért is, mert meg kellett válaszolnia a Jakab-levelet. Igazolnia kellett az első két lépcsőt annak a Jakabnak a számára, aki levelében Jézus golgotai halálával egyáltalán nem foglalkozik. Meg kellett magyaráznia Jakab számára, hogy a krisztusesemény bizony többet jelent, mint a harmadik lépcső érvényben maradását. Úgy kellett magyarázni, hogy Jakab, akit még a nem-keresztény jeruzsálemiek is "istennektetszőnek" tekintettek, Jakab is tudomásul vehesse, hogy minden "istennektetsző"-volta mellett is kárhozat-jelölt volna, ha nem halt volna meg Krisztus, s ha nem csatlakozott volna hittelt hozzá. Ha Jakabnak nem elegendő annak igazolása, hogy nincsen makulátlan ember, ha Jakab úgy gondolná, hogy van bizony ilyen is, akkor Jakab és a jeruzsálemiek vegyék tudomásul az eredeti bűnről szóló páli tanításból, hogy az ember a maga vélt makulátlanságával sem megy semmire, ha nincs Golgota... azaz ha nincs páli első és második lépcső.

Pál számára azért volt nagyon fontos mindez, mert attól félt, hogy az első két lépcső tudomásul vétele nélkül elmosódik a határ a szeretet-törvény és az obszervanciák között: ha nem a Golgota szerzi meg számunkra az üdvösséget, akkor a vallási obszervanciák megtartása által üdvözülünk. A zsidó obszervanciák viszont akadályozzák a pogányok megtérését, a pogányok obszervanciái pedig akadályozzák saját maguk közösnevezőre kerülését is.

Mindezek alapján nem tudunk közösséget vállalni azzal a mai egzegetikai trenddel, amely azt vallja, hogy megállapíthatatlan, hogy tanította-e egyáltalában Pál az eredeti bűnt.

Még egy érvet kell hozzátennünk szemléletünkhöz. A levélrészletben Pál ezt is írja: "Ádám... előképe az Eljövendőnek" (R 5,14c). Mivel Ádám előképe Krisztusnak, ezért Ádám azt csinálja, amit az eljövendő Krisztus csinál a maga nemében. Amit pedig Krisztus csinál, azt megintcsak egy ember teszi, és megintcsak minden emberre kiható érvénnyel. A páli 1c tételben foglalt jézusi tett sem utánpótlás révén, hanem kizárólag az "egy" (Jézus) által valósul meg (R 5,15c.17b.18b.19b.21b). A Krisztusnak adott fokozás: "mennyivel inkább" (R 5,15c.17) - a krisztusi tett nagyszerűségére, különb voltára, és nem szélesebb kihatására vonatkozik. Ádám bűnösökké tett bennünket - cselekedeteink nélkül; Krisztus istennektetszőkké tett minket - cselekedeteink nélkül! Ez az összefoglaló mondat nem tartalmazza a páli tanítás egészét, de ez a mondat benne van a páli tanítás egészében.

9. AZ ÁTEREDŐ BŰN EREJE KRISZTUS ELŐTT ÉS UTÁN

a. Kimentődés a bűnből?

Az áteredő bűnt és következményeit (az áteredő biológiai halált és az áteredő kárhozatot) bizonyító levélrészlet után Pálnak szembesülnie kell egy kérdéssel: A második Ádám, azaz Krisztus hogyan mentett ki minket az áteredés folytán létrejött állapotunkból? Vagy másképpen fogalmazva: az Isten ajándékaként nekünk jutó istennektetszés és élet mi módon számolja fel a Golgota utáni új

lét-szituációban az áteredés következményeit? E következményeket illetően mit jelent az, hogy "uralkodik az ajándék az istenektetés által örök életre (vezetően) Jézus Krisztus a mi Urunk által" (R 5,21)?

A Golgota utáni új lét-szituációt Pál-három lépcsőben gondolja el. Automatika nélkül, Isten és ember közös munkájaként. Az új ét-szituáció rajzát a keresztségre építi reá, amely feltételezi hitünket abban, hogy Jézus kimentett minket az áteredezettett-átörökölt lét-szituációból. Ez a keresztség - még megvizsgáljuk - Pál számára Krisztussal egyesülést jelent: misztikus vele együtt meghalást, misztikus vele együtt életrekelést. E keresztségbeli misztikus meghalásról mondja, hogy "aki meghalt, az szabad a bűntől" (R 6,7).

Hogyan gondolhatja ezt Pál rólunk? Azt ti., hogy a keresztség után a bűnnek nincsen hatalma rajtunk!? Azon az alapon gondolja, hogy a keresztség által egyek lettünk Jézussal. Jézusról pedig azt állítja, hogy a maga golgotai halálával totális nem-et mondott a bűnre: "egyszer s mindenkorra halt meg a bűnnek" (R 6,10). Ezen az alapon szólítja fel levelének címzettjeit: "Így ti is tekintsétek magatokat a bűnnek meghaltaknak" (R 6,11).

A Golgota és a keresztség után semmi közünk sincs a bűnhöz? Semmi hatalma sincs már a bűnnek fölöttünk? Nem így gondolja Pál. Nem tekinti ezt a Golgota és a keresztség automatikus velejárójának. Nyilvánvaló ez szavai folytatásából: "Ne uralkodjék tehát a bűn" rajtatok, "hanem adjátok oda magatokat Istennek... és tagjaitokat Istennek az istenektetés fegyvereiként" (R 6,12). Csak ha ennek a felszólításnak eleget tesznek, csak akkor lesz valóság, hogy "a bűn nem fog uralkodni rajtatok" (R 6,14). Három különböző ige-alak követi egymást: kijelentőmód jelen időben, felszólító mód és kijelentőmód jövőidőben:

- a. szabadok vagytok a bűntől,
- b. ne szolgáljatok a bűnnek,
- c. a bűn nem fog uralkodni rajtatok. - Ez adja a három lépést.

Autómatikusan tehát nem mentett ki minket a Golgota a bűn hatalmából. Hogyan is menthetett volna ki, amikor az első Ádám eredeti épségében is ki volt téve a bűn hatalmának; ha nem lett volna kitéve, nem követhette volna el az ősbűnt. A második Ádám is szabad, személyes vállalással halt meg a bűnnek a Golgotán; a bűnnek, amelynek hatalma kísértés formájában egész életében fenyegette őt. A második Ádámmal egyesült ember sem szabadulhat meg a bűntől másképpen, csak úgy, hogy szabad önátadással Isten és az istenektetés felé fordul. Egyesülésünk a második Ádámmal a keresztségben - ez indokolja a kijelentő módokat (R 6,7.8.17.22). A szabad önátadásra való lehetőség szituációja - ez pedig indokolja a felszólító módot (R 6,12.13.19).

Ha megértettük ezt az automatika-nélküliséget, akkor nem kell azt gondolnunk, hogy a bűnnel folytatott emberi harcot oly megrázóan rajzoló Pálnak e rajz során bele kell képzelnie magát a Golgota-előtti és keresztség-előtti embernek a szituációjába. Ádám vétkezhetett akkor, amikor még a bűn még nem volt benne a világban. Krisztusnak vért kellett verítékeznie, hogy ne vétkezzék. Egy Pál-tanítvány megfogalmazhatta Krisztusról, hogy minden kísértést szenvedett-hozzánk hasonlóan" (Zs 4,15). Ha mindez így van, akkor Pál egyrészt introspekció másrészt keresztény testvéreiből nyert külső tapasztalatok alapján - Golgota után is érvényben levő emberi létszituációt rajzolt meg, amikor leírta ezt a monda-

tát: "Én pedig testi (sarkikos) vagyok, eladva a bűn (hamartia) hatalma alá" (R 7,14).

A Golgota és a keresztség nem szabadította meg az embert attól, hogy "testi" (sarkikos) legyen. Az emberben a golgota után is van sarx. Ez a szó itt nem a testünket jelöli, hanem metafizikai összetettségünk felét két-törvényűségünk alapjának a rosszabbik felét. A másik, a jobbik felét Pál "benső embernek" (R 7,22), "értelemnek" (R 7,23) mondja. A Golgota után is benső emberből és sarx-ból összetett lények vagyunk. Ez a sarx adja meg a lehetőséget arra, hogy egész énem felett is átvehesse az irányítást a "bennem lakó bűn" (R 7,20). Ennek a sarx-nak az ereje a Golgota után továbbra is adva van az emberben, s "fogjul ejt engem a tagjaimba levő bűn erejével" (R 7,23). Felszólító módjaival azért biztat minket Pál a bűn elleni harcra, mert e bűnnek a mi sarx-összetevőnkön keresztül továbbra is hatalma van rajtunk: "az értelemmel Isten törvényének szolgálók, a sarx-szal pedig a bűn törvényének" (R 7,21).

A Golgota tehát nem szüntette meg két-törvényűségünket. Nem szüntette meg erkölcsi naggyálevésünknek, Krisztust követhetésünknek, ezt a nélkülözhetetlen alapját. Nem szüntette meg azt az erkölcsi szabadságot, amely a teremtetett szellemi létezőben nem lehet meg e fájdalmas kettősség nélkül... a végső beválás előtt.

Így gondolja mindezt Pál a G-ban is. A sarx és a pneuma szavakkal jelöli ott ezt a bennünk a Golgota után is megmaradó kettősséget. Biztat is a sarx elleni harcra: "Lélek szerint járjatok, a sarx kívánságát ne teljesítsétek, hiszen a sarx kívánsága a lélek ellen, a lélek pedig a sarx ellen van. Ezek ugyanis ellenkezésben vannak egymással" (G 5,16-7). Galácia keresztényeinek adott többes második személyű buzdítást hallunk itt. Fel sem merülhet tehát ez esetben az a gondolat, hogy Pál beleéli magát a megváltatlan és megkereszteletlen emberiség létszituációjába. A Golgota utáni létszituációt rajzolja meg e mondatával, amely tartalmilag egyezik a R imént vizsgált anyagával. Nincs mód tehát a R imént idézett anyagával kapcsolatban az említett "beleélésről" beszélni. Nincs mód arra gondolni, hogy Pál a Golgota utáni ember létszituációját irreálisan látta volna. A R folytatásában megtaláljuk nemcsak a tartalmi, hanem a szószerinti egyezést is: "Akik sarx szerint vannak, azok a sarx dolgaira törekednek; akik pedig lélek szerint vannak, azok a lélek dolgaival" (R 8,5). Golgota előtt és után egyaránt konstitucionális adottsága ez az embernek a sarx, és nem lehet más a törekvése, mint ami: "A test törekvése - ellenségeskedés az Istennel szemben; nem veti magát alá Isten törvényének, nem is tudja" (R 8,7). Ha tehát Pál azt írja a rómaiaknak, hogy "ti nem vagytok sarx-ban" (R 8,9), ez a kijelentése megint csak buzdító eszmény és nem automatikusan létrejött új létszituáció. Nyilvánvaló ez szavainak folytatásából is: "Ha a sarx szerint éltek, meg fogtok halni" (R 8,13).

Van-e tehát új létszituáció? Hogyan mentett ki bennünket a Golgota és a keresztség ha az alapstruktúránk nem változott meg, ha a bűn hatalmának kitettség létszituációja nem változott meg? E kérdés megválaszolása céljából egymás alá írok négy olyan állítást, amelyet az eddigiek alapján Pálnak gondolnia kellett.

1. Ádám minden korábbi (emberi) rossz példa nélkül is vétkezhetett mert ember volt; és vétkezett is.
2. Az Ádám utáni emberiség a már előtte levő emberi rossz példa nyomában méginkább vétkezhetett, és volt olyan aki személyesen is vétkezett - mert emberek alkották ezt az emberiséget.

3. Krisztus azelőtte levő emberi rossz példánk ellenére sem vétkezett; részben azért, mert nemcsak ember volt; bár voltak súlyos kísértései, hiszen mégiscsak ember volt.
4. A Golgota utáni ember azelőtte levő rossz és jó (jézusi) példa nyomában is vétkezhetik, mert ember maradt.

E négy mondat alapján nyilvánvaló, hogy a Golgota erejében lényegi változás nem történt. Rosszrahajlásunk fokában történhetett csak változás. Az Ádám utániaknak könnyebb volt rossznak lenniük, mint Ádámnak. A Krisztus utániaknak nehezebb rossznak lenniük, mint a Krisztus előttieknek.

Hogy van-e ennek a nem minőségi, hanem csupán mennyiségi változásnak a jó és rossz példa hatásán túli alapja is, hogy az Isten a Golgotától kezdve folyósít-e olyan erőket, amelyeket korábban nem folyósított, s hogy ez mennyiben férhet össze a maga szeretetlétartalmával - mindezekkel a kérdésekkel könyvünk következő fejezetében még szembesülnünk kell.

b. Kimentett a halálból?

Ádám bűne hozta az emberiségre a biológiai halált. Krisztus tette volt hivatva hatálytalanítani az ádami bűn áteredő következményeit. Mindazonáltal a tesszalónikaiak továbbra is "elaludtak", megnaltak biológiai halállal - a Golgota és keresztségük után is. Az emberi test a Golgota után is "halandó" (R 6,2;8,11). Miért nem változtatott ezen a Golgota? Pál így válaszol: "Ha Krisztus bennetek van, akkor - bár a test halott a bűn miatt - a lélek él az istennektetszés következtében (R 8,10). Bűnös és istennektetsző egyszerre nem lehet az ember. Ez a páli kijelentés nem is tekintí bűnösöknek azokat, akikben Krisztus benne van. Az ilyen istennektetsző embernek a biológiai halálát tehát Pál - önmagához híven - változatlanul Ádám bűnével magyarázza: a test halott Ádám vétke miatt.

Nincs tehát semmi változás az áteredő biológiai halál tekintetében sem? Pál azt válaszolja, hogy van változás, mert az a biológiai halál felszámolódik majd: Isten "élővé fogja tenni a ti halandó testeteket" (R 8,11). A páli jóhír tartalma: a feltámadás reménye. Erre vár Pál is, várnak a R címzettjei is: "Mi magunk is sóhajtozunk magunkban várva... testünk megváltására" (R 8.23). A Golgota következményeként feltámadásunk szünteti majd meg Ádám bűnének ezt az utolsó napig változatlanul megmaradó következményét. Krisztus második eljövetelekor ment ki bennünket Isten a Golgota és keresztségünk erejében a biológiai halálból.

Ádám vétke egyfelől "aluvásba", küldte az emberiséget, másfelől védtelenül kiszolgáltatotta az embert a bűne következtében létrejövő isteni haragnak: annak, hogy ez az elaluvás meghatározatlan időben átmenjen az állandósult halálba, átmenjen az ítéletnapon a kárhozatba. Bár Pál nem rajzolta meg a Krisztus nélküli ember eszkatológikus sorsát, de vallotta az ádami bűn következményeként az emberiségnek isteni haragra rendeltségét. Az eszkatológikus sors közelebbi rajza nélkül is vallotta azonban a "kárhoztató ítélet" (R 8,1) fenyegetését.

Milyen változást hozott a "kárhozat által" jelzet kiteljesülő büntetés és állandósult halál tekintetében a Golgota? A Jézus halála és feltámadása következtében rendelkezésünkre álló keresztség erejében belekerülünk Jézus életébe, s ennek következtében a Krisztus második eljövetelének időpontjában realizálódó kárhozatnak nem lesz már hatalma rajtunk: "Nincs tehát most már semmi kárhoztató ítélet azok ellen, akik a Krisztus Jézusban vannak" (R

8,1). A Krisztus törvényéhez igazodás "megszabadított téged a halál erejétől... Ha Isten velünk, ki lehet ellenünk?... Ki vádolja Isten választottait... ki az, aki kárhozatra ítél... a halál... sem választhat el minket az Isten szeretetétől" (R 8,2.31.33. 38-9).

Válaszolhatunk tehát kérdésünkre. Mivel belekerültünk Jézus életébe, ezért az idők végezetén, Krisztus második eljövetelekor realizálódó-esedékes kárhozat nem fenyeget bennünket.

Kérdezzük még egyszer: mi eredt át reánk Ádám bűne következtében? Ádám bűne, a biológiai halál, az Ádám bűne és személyes bűneink következtében bennünket kárhozattal fenyegető isteni harag. Kérdezzük még egyszer: Mit változtatott mindezen a Golgota? Továbbra is a bűn hatalma alatt vagyunk, továbbra is biológiai halált halunk, de nem fenyeget bennünket kikerülhetetlenül a kárhozat. Ebben a harmadik mozzanatban van tehát változás. De ebben a változásban sincsen semmi automatika. Csak azok kerülhetik ki a fenyegető kárhozatot, akik az első lépcsőt jelentő krisztusi tethozzáteszik a hit és hűség második és harmadik lépcsőjét.

c. A Páli ujdonság

Pál harcban áll a zsidósítókkal. Be akarja bizonyítani nekik, hogy az evangélium által beígért feltámadás elnyeréséhez nincs szükség a mózesi törvény vallási előírásaira. Nincs szükség rájuk, mert harmadik lépcsőként elegendő az erkölcsi törvénynek Jézus által megfogalmazott "felebaráti szeretet"-programja.

Ennek a kifogástalanul jézusi célkitűzésnek a szolgálatában Pál túlmegy a jézusi koncepción az alábbi mozzanatokban.

1. Háromlépcsősít. Pál az első lépcsőben csak arról akar tudni, hogy Isten szeretet minket. A második lépcsőben csak arról akar tudni, hogy mi szeretjük az Istent (=bizalmunkat belé vetjük, hiszünk neki). A harmadik lépcsőben csak arról akar tudni, hogy mi szeretjük felebarátainkat. Jézus tanította mind a három lépcsőnek a tartalmát. De nem tanított ilyen lépcsőket. Jézus egyszerre akar tudni Isten irántunk tanúsított szeretetéről és ami kettős (vertikális és horizontális) válaszunkról.

Egyszerűbben kifejezve: Jézusnak nem kellett az emberi cselekedetek haszontalanságáról beszélnie ahhoz, hogy ki tudja mutatni Isten szeretetének partnerséget-indító, első jellegét. Jézus elkerülte azt az ellentmondást, hogy értékeli a harmadik lépcsőben azt, amiről az első lépcsőben leszedi a keresztség.

2. Annak érdekében, hogy az első lépcsőben csak az Isten és csak az Isten reánk irányuló szeretete számíthasson, Pál megkonstruálja az emberiség egyetemes bűnállapotát. Ezt az egyetemes bűnösséget háromféleképpen is indokolja:

- a. senki sem makulátlan (személyes bűn),
- b. Ádám vétke bennünket is terhel (kollektív, nem-személyes bűn),

c. Ádám vétkének következtében van mindannyiunknak személyes bűne is.

Ez a harmadik indok azt mondja ki, hogy Ádám vétke által jött be a világba az a hamartia, amely bennünk lakozva - sarx-elemünké válva - szembeszegül isten törvényével.

Ez a bűnszituációba került ember az Isten számára elfogadhatatlan. Bűnállapotunk Istentől ugyanis haragot vált ki, és ennek következtében az ember a kárhozat jogos büntetésének a fenyegetése alatt áll. Jézus nem szólt Ádámról, s ugyanakkor Jézus az embert vétkezhető lénynak tekinti, s éppen ennek folytán olyan lény

nek is, aki ki van téve az örök büntetés veszedelmének. ettől a veszedelemtől azonban megmenti az embert az Isten irgalma és az ember bűnbánata. Jézus tanítása szerint a hetvenszer hétszer vétkező ember is elfogadható az Isten számára, ha hetvenszer hétszer metanoizál. Jézus tanításában így van ez a Golgota előtt és után egyaránt: Isten irgalma és bűnbánatuk erejében a megkereszteletlen niniveieknek nem kell félniük a kárhozattól.

3. Az első lépcsőben Pálnál csak az számít, hogy a Jézus golgotai engesztelő halála által kiengesztelődött, és immár a bűn miatt nem haragvó Isten hajlandó ajándékozás folytán elfogadhatónak minősíteni az embert. Jézusnál az Atya nem haragszik a bűn és bűnbánat szituációban levő emberre, nem kívánja Fiától annak őt kiengesztelő halálát. Jézus nem abból a célból hal meg, hogy Isten e golgotai halál következtében elfogadhatónak tekintse az emberiséget a maga számára. Mózes és Illést már a Golgota előtt is körülragyogja Isten dicsősége, Isten nem az aluvó és kárhozat-jelölt, hanem az élő Ábrahám-Izsák-Jákoknak Istene. Jézus azért hal meg a Golgotán, hogy példát mutasson arra, milyen az az istenneketsző magatartás, amelyet Isten vár az embertől.

A nem-személyes bűn alapján adódó kollektív felelősség, a csak Fia halála által kiengesztelődni hajlandó isteni harag, a kollektív felelősséget megszüntető golgotai halál - ezek a páli újdonságok. Ezek az újdonságok túlmennek Jézus tanításán. Ezek az újdonságok a jézusi tanítással nincsenek harmóniában. Ezek az újdonságok elhomályosítják a Jézustól megismert szeretet-istenarcot. Hogyan jutott el Pál ezekre az újdonságokra? Optimálisan akarta biztosítani Jézus és az Ő Egyházának diadalútját az emberiség körében. Ezzel akarta szolgálni azt, hogy mindenki Jézusra figyeljen.

Hogyan vállalhatta ezeket az újdonságokat az a Pál, aki talán minden kortársánál mélyebben élte át, hogy az Isten - szeretet? Vagy szerényebben fogalmazva: akinél külön dokumentumokat senki sem hagyott maga után erről az isteni szeretetről? - Az alábbiakban erre keressük a választ.

d. Ki tette kollektíve bűnössé az emberiséget?

"Egy embernek a vétke által bűnösökké tétettek a sokak" (R 5,19). "Tétettek meg"! Milyen alany húzódik meg e szenvedő szerkezet mögött? Három alanyra gondolhatunk: Ádáma, a Sátánra és az Istenre. Az embernek nincsen hatalmában a maga bűnével bárki más embert bűnössé tenni. Ha valakit más embernek a bűne miatt bűnösnek kezelünk, ezt a magatartást az emberiség romlatlan erkölcsi köztudata egyértelműen bűnnek minősíti. Erre a magatartásra csak azoknak van lehetőségük akik karhatalommal rendelkeznek azok fölött, akiket az említett erkölcsstelen módon bűnösökként akarnak kezelni. Karhatalommal csak élő ember rendelkezhetik élő ember fölött. Ennek következtében Ádámnak semmiféle karhatalma sem rendelkezhetik az ádámután emberiség fölött. Ádám nem hogy nem teheti az ádámután emberiséget bűnössé, még bűnösnek sem kezelheti azt. A szenvedő szerkezet mögött meghúzódható első alany (Ádám) lehetőségét ezzel kizártuk.

Nézzük a következő alanyt: tehette-e a Sátán kollektíve bűnössé az egész emberiséget ádám bűne miatt? A Sátán teremtmény, a Sátán nem úr a teremtett világ törvényszerűségei fölött. A Sátán csak a teremtett világ törvényszerűségein belül mozoghat. Mivel a Sátán együtt él az egész ádámután emberiséggel, módja van ezt az emberiséget Ádám vétke miatt bűnösnek tekinteni, ha akarja. Bűnös-

sé tenni azonban nincsen módja, mert ezzel beleütköznék a teremtett világ törvényszerűségeibe. A Sátánnak erre csak akkor volna módja, ha erre hatalmat kapna attól, aki Úr a teremtett világ törvényszerűségei fölött is. Csak a teremtett világ törvényszerűségeit megalkotó teremtető Isten az, aki Úr a teremtett világ törvényszerűségei fölött; aki megváltoztathatja ezeket a törvényszerűségeket, ha akarja. Ebből következik, hogy a Sátán csak akkor tehetette az ádámután emberiséget kollektíve bűnössé Ádám tette miatt, ha erre Istentől hatalmat kapott.

Ugyanerre adhatot volna Isten hatalmat Ádámnak is. Isten az egyetlen, aki akár közvetlen, akár közvetett hatalomgyakorlással kollektíve bűnössé teheti az egész ádámután emberiséget Ádám vétke miatt. Következtetéseink erejében az idézett páli mondat szenvedős szerkezetében alany - csak az Isten lehet.

A probléma éppen abban áll, hogy akár közvetett, akár közvetlen hatalomgyakorlással Isten hogyan tehetett olyat, ami szemben áll az emberiségnek azzal az erkölcsi érzékével, amelyet éppen Istentől kapott. Kérdésünk arra irányul, hogyan gondolhatott ilyet az a Pál, aki Isten szeretéről még Jézusnál is ragyogóbb képet akart rajzolni, hiszen az első - és éppen az első - lépcsőben csak erről az isteni szeretetről akar tudni.

e. Csak potenciális a harag

A fenti gondolatmenettel a kollektív felelősséget valló Pálnak szembesülnie kellett. Úgy gondolom ebből a szembesülésből született meg benne a Golgota időtlen isteni megtervezésének, szándékának a gondolata. Az a gondolat, hogy mindazt, amit Isten Jézus halála által érdekünkbe tett, azt

pro tón aióniön - az aiónok előtt (1K 2,7),

pro katabolés kosmou - a világ megteremtése előtt (E 1,4),

pro chronón aióniön - örök idők előtt (2Ti 1,10)

tette. Bár ezt az örök elhatározást időben követően Isten bűnösök korpuszává tette Ádám vétkekor az emberiséget, mégis korábban (=Isten ismeretlen létezési módjában!) megmentő elhatározást tett érdekünkben.

Úgy gondolom, ebből érthetővé válik, hogy miért kellett Pálnak ragaszkodnia a seol-hithez. Ha nincsen halálunk órájában külön-ítélet, akkor a második eljövételig senki sem bűnhődik - sem személyes vétkekért, sem az áteredő vétekért. A második eljövétel időben a Golgota után következik be a kollektív felelősséget megszüntető Golgota után. Így azután az Ádám bűne következtében bennünket fenyegető harag olyan harag, amelyre "nem rendelődtünk" (1T 5,10). Ez a harag csak potenciális harag, amely Ádám bűne következtében Krisztusig fenyegetett minket, de sohasem aktualizálódott és a jövőben sem aktualizálódik. Mindez annyit jelent, hogy ez az Ádám bűne miatt bennünket fenyegető harag merő lehetőség, soha nem ténylegesülhet, hiszen Isten a haragot kiváltó ádám bűnt megelőzően gondoskodott a Golgota megtervezése és szándékolása által arról, hogy a haragnak ne kelljen ténylegesülnie. Ez a Pál tudatában megrajzolódó kollektív felelősség tehát, Pál felfogása szerint is, az Istenben csak in mente található meg, sohasem ténylegesülő potenciálatásként. Istenben in re csak - szeretet, irgalom és ajándékozás van. Ténylegesen csak a nekünk életet adni akaró Istennel találkozunk az ítéleten, a bennünket kollektív bűnösökként kezelni akaró Istennel - nem. Alighanem ez indokolhatja az áteredő bűnről szóló levél-részletben a kétszer is szereplő "mennyivel inkább" (R 5,15.17) kitételt. Miközben Pál párhuzamot

von a két Ádám kollektív erejű tette között, rendre nyomatékozni akar valami plusz-jelentőséget a Krisztus kollektív tettének a javára: "de nem úgy van a vétek, mint ahogyan az ajándék" (R 5,15). Azért kell ezt hangsúlyoznia, mert nem érzi kielégítőnek azt a párhuzamosságot, amelyet pedig feltétlenül el akar mondani összehasonlítva egymással a két Ádámot. A fentiek alapján így kell megfogalmaznunk ezt az idézett szavakban csak éreztetni akart, de kifejezésre nem jutó különbséget: Ádám kollektív kihatású tette csak potenciális halált eredményez, de Krisztus kollektív kihatású tette reális, tényleges életet eredményez: az utolsó Ádám életet adó lélekke lett" (1K 15,45).

Erre a potenciális haragra azonban Pálnak szüksége volt. Úgy gondolta, hogy ez a harag és az ettől a haragtól megmentő Golgota, az erre a kettőre reáépülő páli krisztusesemény értelmezés nélkülözhetetlenül szükséges ahhoz, hogy kortársai Jézushoz csatlakozzanak; és ez a csatlakozás nélkülözhetetlenül szükséges ahhoz, hogy megmentődjék az ember a második eljövételkor. Nélkülözhetetlenül szükséges legalábbis a Golgota után élő emberiség számára, hiszen a korábbiak számára - a maga pelagiánus-ízű "kitérésével" - elegendőnek tekintette a maguk akár írott, akár-szívtörvényének a teljesítését (R 2,16).

f. Jézus és Pál egyeztetése

Végsősoron Pál mondanivalójának végső kicsendülése teljes harmóniába jut a jézusi tanítással. Ez a végső kicsendülés így fogalmazható meg: Isten minden embert szeret, és magához is emeli az embert, ha tőle telhetően igyekszik kedvébe járni Istennek; Jézus halála ennek a célnak a szolgálatában áll. Ha egy pillanatra elfelejtkezünk a fentiekben rajzolt in mente koncepcióról, akkor teljesen a jézusi szemléletet adja a következő páli mondat: "Odaadta önmagát értünk, hogy megváltson minden gonoszságtól, és jócselekedetekre törekvő tulajdon népévé tisztítsa minket" (T 2,14).

Ahogy eljut Pál erre a végkonklúzióra, ez a hogyan adja Pelagius és Ágoston, Luther és Trento vitáját s mai kényelmetlenség-érzésünket is. Ez a hogyan azonban - van. Nem iktathatjuk ki a valóságból. De abszolutizálnunk nem kell.

Ha nem abszolutizáljuk Pált, ha akarata szerint minden abszolutizálás nélkül úgy tekintjük őt, mint aki csak "tükör által és homályban" (1Kor 13,12) lát, amikor szóval vagy írással tanít... ha tehát csak azt abszolutizáljuk Pálban, ami egybecseng a legsajátosabb kinyilatkoztatással a jézusi tanítással akkor Pál nemcsak a maga korában tanító, hanem az idők végezetéig folytathatja az Isten Országának növekedését elősegítő tanítói munkáját.

Isten népének - a Lélek irányítása alatt - Jézus a mércéje az idők végezetéig. Így van ez minden tanítóra vonatkozóan, "mert a ti Tanítótok egy, a Krisztus" (Mt 23,10). Így van ez Pálra vonatkozóan is. A jézusi tanításhoz, a legsajátosabb értelemben vett kinyilatkoztatáshoz kell mérnünk őt. Át kell ölelnünk tanításából mindazt, ami az odamérés során jézusinak minősül. S ez a "mind-az", amin láttuk és látjuk még, nem lesz kevés.

g. A "hogyan" hatása az ősegyházban

Az ősegyház részint elutasította (Jakab levele), részint magáévá tette ezt a "hogyan"-t. De sem az egyik sem a másik csoport nem értette tisztán ezt a még korunkban is olyan nehezen és problematikus sikerrel tisztázható páli hogyan-t.

Lukácsnak, az értőlelkű Pál-tanítványnak az elfogadás körüli kinlódását mintha tetten is érhetnők. Érezte, hogy Pált nemcsak a személyes bűnök megbocsátása foglalkoztatja. De a nem-személyes az áteredő bűnt nem tudja - nem akarta? - megfogalmazni. Ezt a vergődését árulja el egy mondatban, amelyet a Pizidiában beszélő Pál ajkára ad. Ebben a beszédben ad Lukács mintát a páli igehirdetés tartalmáról. Az említett mondat Jézus jelentőségét így fogalmazza meg: "Jézus által hirdettetik nektek a bűnök bocsánata (aphesis), és mindazoktól, amiktől mózes törvénye által nem tudtatok megszabadulni, őbenne megszabadul mindenki, aki hisz" (Cs 13,38-9). A bocsánat (aphesis) is "elengedés, szabadítás". A személyes bűneinken kívül még "valamiktől" meg kell szabadulnunk. Ezek a "valamik" jelölhetik a Lukács számára világosan meg nem fogalmazható Ádám-gondolatot.

Pál is keveset beszél tétélesen az áteredő bűnről, bár - mint láttuk (7b num) - a gondolat meghatározza írásait. Az Újszövetségnek még a páli függőségű írásai sem fejtik tovább e páli gondolatot, bár kétségtelenül hat ez a gondolat az írások szerzőire. Merészen új gondolat volt az Ádám-Krisztus párhuzam, hosszabb időnek kellett eltelni, míg Pál hatására, Ádám felé fordul az ősegyház érdeklődése.

Az apostoli atyák (Kelemen, Ignác, Polikárp) írásai hasonlóképpen nem tesznek említést sem Ádámról, sem a nem-személyes bűnről; a R ezzel foglalkozó részletét (R 5,12-21) sem említik, bár írásaikban a majdan kialakuló Úsz-kánon páli darabjait idézik leginkább.

A merész újítoók gondolatai nem jutnak azonnal győzelemre. Csak a 2.sz. végére megszülető alexandriai tudós munka kezd el ismerkedni-barátkozni a páli levelek imént vizsgált problémájával - a hogyan-nal.

Az alapos dogmatörténeti kutatás kétségtelenné is teheti, hogy az induló kereszténységnek nem volt olyan egyháza, amely a hitnek a tartalmát abban látta volna, hogy Jézus megszabadította az emberiséget az Ádám bűnéért viselt felelősségtől. Ahogy Jézus meg tudta fogalmazni a maga küldetését e gondolat nélkül, ugyanúgy az induló kereszténység is, a különböző egyházakban élő keresztények is el tudták mondani hitüknek lényegét anélkül, hogy erről egyetlen szót ejtettek volna. Figyelemreméltó ebből a szempontból például a Didaché tanúsága (K.A. 73-3/3-30/31). Mindazonáltal a páli "hogyan" azért csak színezi az alakuló krisztusesemény-értelmezéseket. Érdekes ebből a szempontból a Diognetoshoz írt levél tanulsága (K.A. 73-3/88).

Konzseniális megértőre és kifejtőre Pál csak Ágostonban talál... a 4.század fordulóján.

10. A GOLGOTA KIMENTI AZ EMBERT

a. A bűnből és a Bűnből

Ebben a fejezetben nem az egymást követő levelek rendjében vizsgáljuk tovább a golgotai kimentés tárgyait, hanem kifejezés-készleteket és jelentés-tartalmakat vizsgálunk. Tesszük ezt azért, hogy a páli hogyan bizonyos vonásai élesebben domborodjanak ki.

A kereszthalállal Jézus a bűnből akart kimenteni bennünket. A páli krisztusesemény-értelmezésben középponti szerepe van a bűnnek. Legyen ez nyilvánvaló a szóelőfordulások tükrében is.

A páli levelekből összeválogattunk 21 kifejezést,

- amelyből 11 az áltános bűn fogalmát jelöli: hamartia, hamartéma, parabasis, paraptóma, anomia, asebeia, adikia, akatharsia, kakia, kakion, parakóé (főnevek);
- 7 a bűnöst jelöli: hamartólos, parabatés, anomos, asebés, adikos, akatharos, hüpodikos (főnevek és melléknevek);
- 3 pedig a bűn elkövetését jelöli: hamartanein, asedein, adikein (igék).

Ez a 21 kifejezés 427 ízben fordul elő az Úsz-ben, sebből 201 előfordulás a páli levelekre esik. Az egyenletes eloszlás adja az egyenletes relatív gyakorisági mutatót (rgym=1). Ily egyenletes eloszlás esetén

a 14 egyéb könyvre	327 előfordulás esnék,
a 13 páli levélre	100 " "
ebből a R-re	20 " "
a többi 12 páli levélre	80 " "

A valóság pedig az, hogy

a 14 egyéb könyvre	226 előfordulás esik	(rgym:0 ,7),
a 13 páli levélre	201 " "	(rgym:2,0),
ebből a R-re	108 " "	(rgym:5,4),
a többi 12 levélre	93 " "	(rgym:1,2).

Pál tehát háromszor annyit használja ezeket a kifejezéseket, mint az Úsz többi könyvei (2,0 : 0,7 = kb 3). A R pedig nyolcszor annyit használja ezeket a kifejezéseket, mint a nem-páli 14 könyv (5,4 : 0,7 = kb 8); és négy és félszer annyiszor, mint a többi páli levelek (5,4 : 1,2 = 4.5).

Külön figyelmet érdemel a 21 kifejezés közül a "hamartia". Az Úsz-ben 145 ízben kerül elő ez a szó, tehát a 21 kifejezés adta 427 előfordulásnak több mint egyharmadát ez az egy szó foglalja le. Egyenletes eloszlás esetén (rgym = 1)

a 14 könyvre	111 előfordulás esnék
a 13 páli levélre	34 " "
ebből a R-re	7 " "
a 12 páli levélre	27 " "

A valóság pedig az, hogy

a 14 könyvre	81 előfordulás esik	(rgym:0 ,7),
a 13 páli levélre	64 " "	(rgym:2,0),
s ebből R-re	48 " "	(rgym:9,0),
a 12 levélre pedig	16 " "	(rgym:0,6).

Pál tehát ezt a kifejezést is háromszor annyit használja, mint az Úsz többi tizennégy könyve. A páli leveleken belül az R kiugróban használja ezt az egy kifejezést, mint a többi 20-at. A "hamartia2" szó 15-ször sűrűbben található meg a R-ben, mint a többi páli levelekben.

(Az Úsz többi könyvei közül feltűnően érzékeny e kifejezések iránt az Első János levél (rgym:6); érzékenyek még kisebb fokban a Zs és Jak (rgym:2,7 ill. 2,6), mint "páli függőségű" írások.)

E 21 kifejezés elsődlegesen személyes bűnöket, személyes bűnöket és személyes vétkezéseket jelöl. Jelöli ezt a "hamartia" is, de nemcsak ezt jelöli, hanem valami mást is. Mi ez a valami más? A kinyilatkoztatás világa szerint a teremtésben nem az emberrel kezdődik a bűn: a Sátánt jelölő kígyó ott van már az Édenben a bűnbeesés előtt. Mivel a Sátán véglegesült a bűnben, az Istennel ellenkezésben... Mivel a Sátánt mindenben ez az Isten elleni lázadás vezeti, ezért a kinyilatkoztatás világa megszemélyesíti a bűnt: a sátán maga a Bűn.

Ezt a megszemélyesített "Bűn-jelentést" elsősorban a "hamartia" szó hordozza, amely a R-ben olyan magas rangot mutat. A R-ben a 3,9 versben találkozunk vele először. Az ezt megelőző 51 vers során egyszer sem fordul elő, bár a vizsgált többi 20 szóból összesen 18 ízben találkozunk. Az ezután következő 127 versben (3,9-8,10) viszont 46 ízben találkozunk a "hamartia" szóval. E 46 előfordulásból csak kettő áll többszámban; a többit a megszemélyesítésnek kedvező egyszámban találjuk. A megszemélyesített jelentésről még árulkodik az is, hogy Ádám személyes bűnének megnevezésére Pál a parabasis, paraptóma (R 5,14-8) kifejezéseket használja; s aki-ami e személyes ádámí véték következtében bejön a világba és uralkodik rajtunk, az - a hamartia (R 5,12.21).

Kicsoda és micsoda ez a - hamartia?

Ádám bűne által belépett a világba, vele együtt jött a halál is, aminek a hamrtia a fullánkja-okozója (R 5,12;1K 15,56). A mózesi törvény teljesebb élethez segítette a hamartiát (R 7,9), a mózesi törvény az ereje (1K 15,56), e törvény erejében a hamartia még inkább bűnös lett (R 7,13). Ugyannyira, hogy a hamartia meg tudta csalni az embert (R 7,11), foglyul is tudta ejteni (R 7,23). A hamartia lakást vett az emberben (R 7,17.20), hatalma alá kerülünk (R 3,9), el vagyunk adva hatalma alá (R 7,14), kivétel nélkül minden ember a hamartia hatalma alá van zárva. Neki szolgál az ember (G 2,17;R 6,16.17.20;7,21), fegyveresei vagyunk (R 6,13), s ő uralkodik is rajtunk (R 6,12.14). Meg is ölt minket (R 7,11), hiszen a halált fizeti zsoldként katonáinak - nekünk (R 6,23), és uralkodik is a halálban rajtunk (R 5,21). Krisztus azonban elítélte, győzelmet aratott felette (R 8,3;1Kor 15,55-6). Ezért aztán meg is lehet szabadulnunk tőle (R 6,18.22;6,18.22;8,2) csak meg kell halnunk a számára (R 6,10-1).

Mindez allegória és pszichológiai rajz csupán? A levélíró számára nem csak az ember pszichológiai rajza, hanem egyúttal rajz egy emberentűli valós valakiről is. Krisztus megmentő munkáját Pál sok olyan kifejezéssel rajzolja, amelyek fogságba-rabszolgaságba esett emberek megmentésére emlékeztetnek. Ebből a fogságból kellett kimentenie a Golgotának az embert.

Az ember a bűnnel nemcsak megsértette Istent, hanem egyúttal a Sátán halálos kimenetelű fogságába is esett. Jézus megmentő műve a megsértett Istent engeszteli, a hamartiát pedig megfosztja zsákmányától, az embertől. A keresztény gondolat történet során felmerült a kérdés: Jézus vajon nem fizetett-e árat a Golgotával a Sátánnak is, hogy a Sátán kiengedje a kezéből a maga foglyát? Ezt a kérdést a maga helyén megválaszoljuk.

b. Sötétség és éjszaka

Ez a-két kifejezés szinonimája a bűnnek; a Sátánra és a Sátán világára-országára utalnak.

A Krisztushoz tartozó ember nincsen közösségben a sötétséggel, amely a szinonimája a bűnnek (anomie); a Krisztushoz tartozó ember ugyanis az istenektetséssel azonosított világossághoz tartozik: "Mi közössége van a világosságnak és a sötétségnek? (2K 6,14). Ebben a sötétségben levőknek tekintették a zsidók a pogányokat (R 2,19). Így látta ezt Pál is: az efezusi pogányok "sötétség voltak, de Jézushoz térésük által "világosság" lettek: "Valamikor ugyanis sötétség voltatok, de most világosság vagytok az úrban... ne vállaltok közösséget a sötétség gyümölcstelen cselekedeteivel... 'Á mi harcunk e sötétség világát kormányzó erők ellen harcol' (E 5,8.11;6,12) A makulátlanság-hiány ill. Ádám bűne kö-

vetkeztében mindannyian a (zsidók is, nem csak a pogányok a sötétség hatalmában voltunk, de Isten "kiszabadított minket a sötétség hatalmából és áthelyezett Szeretett Fiának országába, akiben birtokoljuk... a bűnök bocsánatát" (K 1,13-4). E kimentő tett által már nem vagyunk a sötétségben és annak hatalmában: "De ti, testvérek, nem vagytok sötétségben... nem vagyunk a sötétségé" (1Tessz 5,4-5).

Ennek a-sötétségnek szinonimája az éjszaka a világosságnak pedig szinonimája a nappal: "Ti mindnyájan a világosság fiai és a nappal fiai vagytok. Nem vagyunk az éjszakáé, sem pedig a sötétségé" (1Tessz 5,5). Ezekkel a szinonimákkal biztatja Pál a rómaiakat a Jézushoz tartozók harmadik lépcsős magatartására: "Az éjszaka elmúlt, a nappal pedig elközelgett: vessük el tehát a sötétség cselekedeteit, és öltünk magunkra a világosság fegyvereit" (R 13,12).

Az ember a bűn, a sötétség, az éjszaka állapotában élt; mert az ember a Bűn, a Sötétség, az Éjszaka hatalmába került.

c. Ellenségeskedés és elidegenedés

A jézusi tanítás szerint a Sátán ellensége az Istennek (Mt 13,25.28.29;22,24;L 10,19;19,27). Pál is tud a Sátán ellenség-voltáról: a "Halál az utolsó ellenség", akit Isten megszüntet (1K 15,25). Újdonságként jelentkezik azonban nála az a gondolat, hogy az ember is ellenséggé viselkedik Istennel szemben. Az ember bűnös voltát jelöli ezzel. A meg nem tért zsidók ellenségei (R 11,28), valakik "ellenségei a Krisztus keresztségének" (F 3,18). A "sarx" az alapja bennünk ennek az ellenséges viselkedésnek: ennek "törekvése - ellenségeskedés Istennel szemben" (R 8,7). Az egyetemes bűnállapotról szóló tanításához híven vallja, hogy mindannyian Isten ellenségeivé lettünk: "Ámikor még bűnösök voltunk... ellenségek lévén összebékítettünk Istennel Fia halála által" (R 5,8.10).

E vertikális ellenségeskedésnek kísérője a horizontális: ember és ember ellenségeskedése egymással szembe. Pál ezt a horizontális ellenségeskedést a zsidók és a nem-zsidók közti ellenségeskedésként fogja fel. A fogság leveleiben jut el erre a szemléletre, és arra, hogy a Golgota ezt a fajtájú horizontális ellenségeskedést is megszüntette: "megszüntette a válaszfalat, az ellenségeskedést... megölte az ellenségeskedést önmagában" (E 2,14.16). A kolosszei pogányok "valamikor ellenséges gondolkodásúak voltak" (K 1,21), de Jézus összebékítette őket nemcsak Istennel, hanem a zsidósággal is.

Ezt az öregkori hangsúlytevést nemcsak az ellenség-ellenségeskedés szócsalád hordozza, hanem hordozzák az "elidegenedés, idegen, távol lenni" szavak is, mely utóbbinak ellentéte a "közel lenni". Pogány multjukról ezt írja az efezusiaknak: "Abban az időben Krisztuson kívül voltatok, Izrael ügýtől elidegenedettek, és idegenek az ígért szövetségeitől... de most Krisztus Jézusban lévén ti, akik valamikor távol voltatok, közel kerültetek a Krisztus vére által... aki eljövén békét hirdetett nektek, távoliaknak és békét a közellevőknek" (E 2,12-). A kolosszeiek ugyanígy - nemcsak ellenséges, de "elidegenedett" gondolkodásúak is voltak Krisztushoz térésük előtt (K 1,21). Az "elidegenedés" nemcsak horizontális, hanem vertikális tartalmú is. A pogányok nemcsak Izraeltől, Istentől is elidegenedett állapotban éltek: "elidegenedettek az Isten életétől a bennük levő tudatlanság és megkeményedés folytán" (E 4,18).

Ebből a vertikális és horizontális jellegű ellenségeskedésből is kimentette az embert a Golgota.

d. Kimentés a halálból

Tizenhárom kifejezés hordozza a páli teológiában a halál gondolatát:

- a. biológiai halál - koimasthai;
- b. örök halál - apolüni (elveszek), apóleia (elveszés), katakrinein (elkárhoztatni), katakrisis (elkárhoztatás), katakrima (kárhozat);
- c. meghatározandó, különféle tartalmú halál: thnéskein, apothnéskein (meghalni), sünapothnéskein (együtt meghalni), thanatos (halál), thnétos (halandó), thanatoun (meghalasztani), nekros (holt).

E szavak 182 ízben fordulnak elő a páli levelekben, s ebből 77 előfordulás esik az R-re, amelyben így módon kétszer sűrűbben kerülnek elő ezek a kifejezések, mint a többi 12 páli levélben.

Ami a harmadik csoportot illeti, az előfordulások nagy részében csak a szövegösszefüggés alapján állapítható meg - vagy csak sejthető, hogy szavaink a biológiai halált, az örök halált vagy mind a kettőt jelentik-e.

Az alábbiakban csoportosítjuk e szavaknak az említetteken túlmenő speciális jelentéseit.

1. Nem-létezés, érvénytvesztés: "Törvénytől a bűn halott" (R 7,8).

2. Közösséget nem vállalni valakivel, azaz meghalni a számára: a kistűshöz tartozók így halnak meg a mózesi törvény számára (G 2,19; R 7,4.6); így halnak meg a hamartia számára (R 6,2.7.10. 11).

3. Önmegtagadást vállalás: "ha lélek szerint megölitek a test cselekedeteit élni fogtok" (R 8,13).

4. Üldözést-vállalás: "naponként meghalok..." (1K 15,31).

5. Istenért önként elvállalt biológiai halál: "halálra adattunk Jézus miatt" (2K 4,11)... "miattad gyilkolódunk egész nap, leölésre szánt juhoknak tekintenek minket" (R 8,36) a korintusiak készek Pállal együtt meghalni Jézus ügyéért (2K. 7,3)..

6. Együttmeghalás Krisztussal: a Krisztust korporatív személyként felfogó Pál úgy gondolja, "hogyha egy meghalt mindenkiért, akkor mindnyájan meghaltak" (2K 5,14); a keresztségben "együtt eltemetődünk Krisztussal... a halálba" (R 6,4)... "meghaltatok ugyanis" (K 3,3). A keresztes meghal a hamartiának meghalása által (R 6,8), a világ elemeinek meghalása által (K 2,20), a Jézus halálához hasonló halál elvállalása által (F 3,10; 2Ti 2,11).

Miként a jézusi tanításba, úgy Pálnál is az örök halál elkerülésének kitüntetett eszköze a biológiai halál vállalása. Nincs automatika. Jézus az örök halálból nem ment ki bennünket a magunk hozzájárulása nélkül.

e. Kimentés a haragból

A Golgota nemcsak a bűnből és a halálból, hanem e két fogalmat logikailag összekötő isteni haragból is kimenti az embert. A "harag" (orgé) szó 34 ízben kerül elő az Úsz-ben s ebből 21 a páli levelekre esik több mint ötször sűrűbben fordul elő tehát ez a szó a páli levelekben, mint az Úsz többi könyveiben.

Pálnál pár esetben az emberi haragot (E 4,31; K 3,8; 1Ti 2,8) is jelzi ez a szó. A többi helyen Isten haragjáról van szó. Az ember bűne váltja ki az Isten haragját. "Isten kinyilatkoztatja ha-

ragját a mennyből az emberek minden istentelensége és gonoszsága ellen... Keménységeddel és megtéretlen szíveddel haragot gyűjtesz magadnak... Ákik önzők és nem engednek az igazságnak, hanem engednek a hamisságnak, harag és felháborodás (ti. jut osztályrészül)... igazságtalan az Isten, hogy kiönti haragját? Szó se legyen róla! Á törvény haragot szül... Haragját akarta megmutatni... ezért hordozta el türelemmel a harag edényeit, amelyek készek a pusztulásra... Ne álljatok bosszút, hanem adjatok helyet ama haragnak, mert megvan írva: Enyém a bosszúállás, és megfizetek... Senki se csaljon meg titeket üres szavakkal, mert ezek miatt jön az Isten haragja az engedetlenség fiaira... Öljétek meg tehát a tagjaitokat, azt, ami földi: a paráznaságot, tisztátalanságot... - ezek miatt jön el az Isten haragja.." (R 1,18;2,8;3,5;4,15;9,22;12,19;E 5,6;K 3,5-6).

E nyilatkozatok summája ez: nem az ember dolga megbosszulni a bűnt; ez az Isten "szakmája", de ez a bosszúállás nem vet semmi árnyékot Istenre. Á bűnnek el kell vennie a maga jutalmát, a méltó büntetést. Isten a felelős az erkölcsi világrend megvalósulásáért. Helyes tehát, hogy Isten felháborodik az ember bűnén, harag gyúl benne az emberi bűn nyomán, s ennek következménye a bosszúállás - a bűnös megbüntetése. A fentiekben nem csak a bűn, hanem egy esetben a törvény is haragot szül (R 4,15), mert nem tud változtatni egyetemes bűnszituációnkon.

Mikorra érik be Isten haragja? - Megnyilvánul már a történelem során is. Ilyennek tekinti a zsidókat Rómából kitiltó császári rendeletet (1T 2,16). Annál is inkább tekinthetett egy császári intézkedést az isteni harag megnyilvánulásaként, mert Pál az államhatalmat az isten haragja végrehajtójának tekinti: "... Isten szolgája, bosszúálló a haragra a rosszatcselekvő számára" (R 13,4) azaz Isten eszköze arra, hogy a gonosztevőt megbüntesse.

De nemcsak az államhatalom biztosítja Isten haragjának eme aiónon belüli érvényesülését. Van a bűnnek bűnhődés következménye adminisztratív intézkedések nélkül is: "Isten kinyilatkoztatja haragját... kiszolgáltatta őket az Isten szívük vágyaiban tisztatlanságra, úgyhogy meggyalázzák testüket egymás között..." (R 1,18.24). Mindez még eme aiónban történik a levél írásakor már meg is történt: "kiszolgáltatta...".

Á legsajátabb értelemben vett isteni harag azonban csak "jön", csak "eljövendő" (1T 1,10;E 5,6;K 3,6). Isten ugyanis türelemmel hordozza sokáig a harag-edény embereket, a pusztító harag csak később érvényesül (R 9,22). Mikor? Á harag napján: "...haragot gyűjtesz magadnak az Isten haragjának és igazságos ítélete kinyilatkoztatásának a napjára, aki megfizet mindenkinek cselekedetei szerint... azon a napon, amikor ítéli az Isten az emberek titkait... a Krisztus Jézus által" (R 2,5.6.16).

Kikre -vár az Isten haragja? - A fentiek alapján - a bűnösökre. Mivel azonban mindenki vétkezett akár Ádám bűne következtében, akár személyesen, ezért nemcsak a Krisztus előtti pogányok voltak halottak vétkeik következtében, hanem a zsidók is: "mi is mindnyájan testünk kívánságaiban követtük a test és az érzékek hajlamait, és harag fiait voltunk természet szerint (phüsei), mint a többiek is..." (E 2,3). Pál itt személyes bűnösökre utal, de a "természet szerint" kitétel alighanem az áteredő bűn gondolatát idézi.

Mit jelent Pálnál ez a görög filozófiai gondolkodásban is és a későbbi keresztény teológiában is oly jelentőssé vált "phüsis" (természet, nature) szó? Leveleiben 11 ízben találkozunk ezzel a

szóval, ezen felül az Úsz-ben csak két ízben kerül elő (Jak 3,7; 2Pét 1,4). Egy ízben az isteni természetet jelöli (G 4,8). A megmaradó 10 előfordulás már az emberre vonatkozik. 4 ízben az emberiség zsidó ill. pogány csoportjára vonatkozik. "Mi természet szerint (phüsei) zsidók és nempogányok közül való bűnösök" - írja a galatáknak (G 2,15). Amikor ezt fogalmazta, talán mér élt Pál tudatában a szelíd- és vad-olajfa hasonlata. A szelíd olajfa a zsidóság és a zsidóságból kinövő kereszténység, a vadolajfa pedig a pogányság. A Jézusban való hit által a vadolajfa bizonyos ágai beoltódtak a szelíd olajfába, a zsidók hitetlensége folytán bizonyos ágak pedig letörettek a szelíd olajfáról. E hasonlat során három ízben is használja szavunkat: "Isten a természet szerinti (kata phüsin) ágakat nem kímélte... ha te a természet szerinti vadolajfából kivágattál, és természetellenesen (para phüsin) beoltattál a szelíd olajfába, akkor azok a természet szerinti (kata phüsin) ágak mennyivel inkább be fognak oltatni tulajdon olajfájukba" (R 11,21.24). Á két különböző fa saját ágai, - kivétel nélkül természet szerinti ágak. Á szelíd olajfába beoltott vadolajfa - ág pedig természetellenes ág. Áz egyház szelíd olajfáján - a zsidók természet szerinti ágak. Erre gondolt a galatáknak írt mondatban (G 2,15). - Á pogányt egy ízben "természetből folyóan" (ek phüseós) körülmetéletlennek mondja (R 2,27). Ezeken a helyeken tehát a "phüsis" a zsidóságot ill. a nem-zsidóságot jelöli, mint szociológiai alakulatot.

Á többi előfordulási helyeken szavunk az egész emberiség egy - egy közös jellemző vonását jelöli. Ilyen vonás például az, hogy a férfiak rövid, a nők pedig hosszú hajat viselnek: "Nem tanít-e maga a természet (hé phüsis auté) is titeket arra, hogyha a férfi hosszú hajat visel, az neki szégyen; de ha az asszony visel hosszú hajat, az neki dicsőség" (1K 11,14-5). További jellemzője az emberiségnek a heteroszexualitás, minek következtében a homoszexualitás természetellenes: "kiszolgáltatta őket Isten gyalázatos szenvedélyeiknek, mert asszonyaik is felcserélték a természetes (phüsiké) érintkezést a természetellenesre (para phüsin)... hasonlóképpen a férfiak is" (R 1,26-7). Végül ilyen faji vonás még, hogy minden ember magába hordozza az erkölcsi törvény ismeretét: "Á pogányok, akiknek nincs (mózesi) törvényük, természet szerint (phüsei) cselekszik, amit a törvény követel" (R 2,14).

Ugyanígy, természet szerint, az emberiség egészének közös vonásaként vagyunk mindannyian az isteni harag várományosai is (E 2,6). Áhogy a R-ben a személyes törvényszegések tényéből kiindulva jut el Pál egyetemes bűnállapotunk nem-személyes, ádám alapjához, itt, az E-ben is a személyes bűnök alapján jut el ahhoz a képtelen erejű megállapításhoz, hogy az emberiség faji jellemzője, hogy ki van téve az Isten haragjának. Tetten érhetjük itt Pál viaskodását: egyfelől még a pogányok is természet szerint cselekszik, amit a törvény követel (R 2,14), másfelől az egész emberiség természet szerint fia a bűn által kiváltott isteni haragnak. Pál csak azt tudja, hogy minden ember bűnös, de nem tudja eldönteni magában a nagy alternatívát: személyes bűneink miatt vagy/és Ádám bűne folytán vagyunk bűnösök és harag fiai mindnyájan.

Csak potenciális ez a harag, mert Jézus megmenti tőle övéit. - Á macedon és görög keresztények várják Jézus második eljövetelét, "aki megszabadít minket az eljövendő haragtól" (1T 1,10). Hogyan szabadíthatja meg a haragtól a természet szerint haragra rendelteteket? Hogyan lehetséges, hogy "Isten bennünket nem haragra rendelt, hanem a megmentődés megszerzésére...? (1T 5,9). Úgy,

hogy Jézus ezt a haragra rendelt természetünket lecserélte. Ádott nekünk egy más természetet. Ezt a más természetet a páli teológiában mér nem a "phüsis", hanem a "kainé ktisis" (új teremtmény) kifejezés jelöli. Nem vagyunk többé sem zsidó, sem körülmetélt természetűek, hanem új és közös természetet kaptunk: "Mert nem számít sem a körülmetéltség, sem a körülmetéletlenség, hanem csak az új teremtmény" (G 6,15). A Krisztus előtti phüsis - a múltté. A Golgota és a keresztség óta az ember már krisztusban van. Ez új létállapotot eredményez. Érvénytelenné teszi azt a régi phüsis-t, amelynek alapján a harag fiaiként haragra rendelődünk: "Igy aztán, ha valaki Krisztusban van, az új teremtmény; a régiek elmúltak, íme újakká lettek" (2K 5,17). Pál ismer egy Krisztus-előtti emberi természetet és egy attól különböző Krisztus-utáni természetet. Ez a páli gondolat minden bizonnyal alapul szolgált a későbbi keresztény spekulációnak, amely megkülönböztette a természeti és a természetfeletti rendet egymástól.

f. kitekintés

Könyvünk e második részében azt vizsgáltuk, hogy miből mentett ki bennünket a Golgota. Összefoglalva: a bűnből, az ennek következtében támadó isteni haragtól, és az isteni harag következményéből, a halálból. Ide tartozik még kimentődésünk a mózesi törvény, a mózesi törvény átka alól, amelyet előző könyvünkben (Krisztus törvénye) már tárgyaltunk (K.Á. 77-5/36-7.48-9/).

Könyvünk következő része majd azt az új teremtményt mutatja meg, akit Jézusnak a fentiekből kimentő és az ebbe az új létszituációba belementő golgotai műve hozott létre. Ha fontos is Pálnak e Golgota-előtti létszituáció rajza, "mennyivel inkább" fontos az újé, a Golgota-utáni létszituációé: "Mennyivel inkább... megmentődünk majd a hargtól... mennyivel inkább belementődünk majd Jézus életébe!" (R 5,9-10).

III. AMIBE BEMENTETT A GOLGOTA

11. ÁTEREDŐ ÉS HAGYOMÁNYOS ISTENNEKTETSZÉS

a. A dikaios szó családja

Az mentődik meg, aki dikaios. Az szabadul ki a bűn és a halál uralma aló, aki dikaios. Az kerül bele Jézus és a Szentháromság életébe, aki dikaios. Eddigélé ezt a szót részint fordítás nélkül, részint a szó mér megállapított (KIO 12.num) jézusi jelentésében (=istenektetsző) használtuk.

Ebben a kifejezésben csúcsosodik a páli első lépcső, az 1c. tétel: Jézus kereszthalála a bűnös-istentelen ellenség embert istenektetszővé tette. Ebben a kifejezésben csúcsosodik a jézusi és páli teológia alapvető eltérése is. Míg Jézusnál az a dikaios, aki teljesíti a mennyei Atya akaratát (azzal, hogy szeret); addig Pálnál alapvetően az a dikaios, akit Isten a fia véres halála által ilyenné tesz. Míg Jézusnál ezt a dikaios minősültséget az ember megszerzi magának a szeretet cselekedeteivel, illetőleg a bűnbánattal, addig Pálnál - alapvetően - ezt a dikaios minősültséget Isten ajándékozza az embernek.

Ez a szó és családja Pálnál nem kevésbé igényel alapos megvizsgálást, mint Jézusnál. Az alábbi táblázatban szerplő szócsalád 301 ízben fordul elő az Úsz-ben; ebből a 13 páli levélre 137 előfordulás esik (rgym=2), a többi 14 könyvre pedig 164 (rgym=0,7); tehát Pál háromszor sűrűbben használja e szavakat, mint a többi szerzők. A 137 előfordulásból 73 a R-re esik (rgym=5,2), a többi 12 levélre pedig 64 (rgym=1,1); tehát a R közel 5-ször olyan sűrűn használja e szavakat mint a többi páli levél (5,2:1,1=4,73); és nyolcszor olyan sűrűn (5,2:0,7=7,49) mint a nem páli 14 könyv. A szócsalád tagjai közül kiemelünk két szót, amelyek különösen is sűrűn fordulnak elő a páli levelekben. A dikaiosüné (istenektetszés) az Úsz-ben 97 ízben fordul elő, és ebből a páli levelekre 58 előfordulás esik, ezen belül a R-re 34 (Pálnál az rgym 2,8 ill. 8,2). A dikaioun (istenektetszővé tenni ill. lenni) az Úsz-ben 38 ízben fordul elő, s ebből a páli levelekre 26, s ezen belül R-re 15 előfordulás esik (a páli rgym=2,9 ill. 15,0).

Valójában két kérdésre kell választ kapnunk: Mi teszi dikaios-szá az embert? Mi ennek a dikaios-voltnak a tartalma?

Az alábbi táblázat utolsó rovata (J) a Jézus ajkára adott szavak előfordulásainak számáról ad felvilágosítást.

	1T	2T	G	1K	2K	R	E	F	K	FM	1Ti	2Ti	T	Úsz	Pál	J
dikaio		2	1			7	1	2	1		1	1	1	90	17	23
dikaioüné			4	1	7	3	4	3	4		1	3	1	91	58	9
dikaion			7	2		15					1		1	38	26	6
dikaio						5								10	5	
dikaio						2								2	2	
dikaio	1			1									1	5	3	
dikaio						1								1	1	
hüpodikos						1								1	1	
dike	1													3	1	
adikia		2		1	1	7						1		24	12	5
adikos				2		1								11	3	5
adikein			1	2	2				2	1				24	7	2
	2	4	13	9	10	73	4	6	3	1	3	5	4	301	137	50
rgym						5,2									2,0	0,7

b. Az első két levél

Az 1T-ben az ószövetségi és jézusi hagyománnyal megegyezően formaetikai állítmányként találkozunk szavunkkal. Első ízben: "Ti vagytok a tanúi és az Isten, hogy mennyire szent, dikaio (isten-nektetsző), feddhetetlen volt a magatartásom..." (1T 2,10).

A 2T-ben ugyancsak hagyományos értelemben általában bűnös magatartást jeöl az "adikia" (2T 2,10.12): valakik üldözik a tesszalónikai keresztényeket Isten megjutalmazza majd őket és megbünteti üldözőiket. Üldözöttségük "jele az Isten dikaio ítéletének, hogy méltóknak ítéltettek az Isten Országára, amelyért szenvedtek is. Mert bizony dikaio magatartás az isten részéről, hogy megfizessen gyötrőiteknek gyötrelemmel, nektek pedig, a gyötrőiteknek, enyhüléssel... amikor az Úr Jézus... bosszút áll azokon... akik nem engedelmeskednek... akik örök pusztulással (diké) bűnhődnek az Úr arcától és erejének dicsőségétől" (2T 1,5-6). Két dologra is fel kell figyelünk. Az egyik: Pál dikaio-nak állítja az Istent büntető, bosszúálló funkciója alapján. A másik pedig az, hogy Pál nem az üldözöttek magatartását mondja dikaio-nak, hanem csak Isten jutalmazó ítéletét mondja annak, amely jutalmat az üldözöttek szenvedést-elviselése csak előre jelez.

Isten tehát dikaio-nak minősül büntető magatartása, jutalmazó magatartása alapján is.

c. A Galata levél és Jakab válasza

A G-ben robban a páli ujdonság: csak a krisztusesemény teheti "cadik"-ká (a dikaio héber megfelelője) az embert, a magatartása nem. Az antiochiai vitában találkozunk először ezzel az új dikaio-fogalommal: "Tudjuk pedig, hogy az ember nem válik dikaio-szá a törvény teljesítéséből, hanem csak Jézus Krisztus hűsége által, és mi hittünk Jézus Krisztusban, hogy dikaio-szá váljunk Krisztus Jézus hűségéből és nem a törvény teljesítéséből, mivel a törvény teljesítése folytán egyetlen ember sem lesz majd dikaio-szá" (G 2,16). Jézus hűsége; kereszthalálig menő hűsége, tesz dikaio-szá minket és nem a törvényteltetésünk. Pál és társai Krisztus halálának erejében óhajtanak dikaio-ok lenni; ha még a mózesi törvényt is teljesíteni akarnék, akkor azt kellene gondolniuk, minek éppen az ellenkezőjét gondolják. Azt ti., hogy Jézus halála nem tette dikaio-szá őket; azt ti., hogy továbbra is bűnösök: "Ha pedig Krisztusban akarván dikaio-okká lenni, mégis bűnösöknek bizonyulunk... ha a törvény által van a dikaioüné (isten-

nektetszés), akkor Krisztus hiába halt meg" (G 2,17.21).

Az ember tennivalója a fenti sorokban összesen annyi, hogy elhiszi a fenti tételt: Jézus hűsége tesz dikaios-szá minket (G 2,16). Így volt ez már Ábrahám esetében: "Hitt Ábrahám Istennek és ezt dikaiosüné-ül tudta be neki Isten... az Írás előre látta, hogy a hit alapján teszi Isten dikaios-szá a pogányokat..." is (G 3,6.8). Így jut el Pál egy Habakuk-idézet segítségével egy új fogalomhoz: "a hitből dikaios" ember fogalmához. Habakuk ugyan ezt írja: "...de az igaz élni fog a hozzám való hűsége folytán" (ho de dikaios ek pisteós mou dzésethai). Habakuknál az istenhez hűségessének bizonyuló, az ennek megfelelően cselekvő ember - a dikaios. Pál átalakítja az idézetet: "ho dikaios ek pisteós dzésetai". Átalakítja mégpedig úgy, hogy a törvényteltjesítő hűséggel ellenkező tartalmat ad Habakuk szövegének: "Hogy pedig a törvény által senki sem válik dikaios-szá Isten szemében, az nyilvánvaló, mert a hitből-dikaios (dikaios ek pisteós) fog majd élni" (G 3,11). Ki-hagyja tehát a "mou" birtokosnévmást és az eszközhatározó "ek pisteós" szavakat a dikaios jelzőjévé teszi.

Pál itt szétválasztja egymástól törvényteltjesítő hűségünket és az általa megfogalmazott krisztusesemény értelmezésben való hitünket: "Ha adatott volna ugyanis törvény, amely képes lett volna dikaios-szá lenni, akkor valóban a törvényből let volna a dikaiosüné... így aztán a törvény Krisztusig eljuttató nevelőnké lett, hogy a hitből váljunk istennektetszőkké" (G 3,21.24).

Élesen és egymást kizáró módon állítja szembe egymással a kettőt: "akik törvényteltjesítésből akarnak istennektetszővé lenni", azok elvágják magukat Krisztustól (G 5,4); ezzel szemben a Pál álláspontját képviselők "hitből várják az istennektetszés reményét" (G 5,5).

Az "adikein" használata - hagyományos (G 4,12).

Jakab nem is tudatosítja magában a háromlépcsős páli szemlélet alapját, azt ti., hogy Jézus hűsége szerzi meg nekünk a dikaiosünét. Csak a második lépcsőre koncentrálnak; arra, hogy Pál szerint a hit elég a dikaiosüné megszerzéséhez. cselekedetekre nincs szükség hozzá. Ezt a "csak második lépcsőt!" elveti: "Hajlandó vagy-e tudomásul venni, te üresfejű ember, hogy a hit cselekedetek nélkül haszontalan? Ábrahám, a mi atyánk, vajon nem cselekedetek folytán let-e istennektetszővé, feláldozván Izsákot, fiát, az oltáron?" (Jak 2,20-1). Ezekkel a szavakkal reflektál Jakab a G megállapítására: "hitt pedig Ábrahám Istennek és ezt Isten istennektetszésül tudta be neki" (G 3,6; Jak 2,23). Csak az Izsákot-feláldozás igazolja, hogy Ábrahám valóban hitt Istennek? Nem, mert hoz még egy példát az Ószövetségből: "Hasonlóképpen Ráhab, a párázna nő, nem cselekedetekből lett-e istennektetszővé?" (Jak 2,25). Össze is foglalhatja már a hagyományos szemléletet: "Lássátok, hogy cselekedetekből lesz dikaios-szá az ember és nem egyedül a hitből" (Jak 2,24).

A G Jakabot nem mozdította ki a hagyományos dikaios-fogalom vallásából megerősítette benne levelének egyéb helyein is a hagyományos dikaios-fogalommal találkozunk (Jak 1,20;5,6.16).

d. A két korintusi levél

Az 1K nem mutat arra, hogy Pál már készhez kapta volna Jakab válaszát. Szócsaládunkat alig használja. Ahol mégis, ott továbbvieszi a G-ben kifejtett alapkoncepciót: Jézus szerzi meg számunkra az istennektetszést, Jézus által leszünk istennektetszők, nem a cselekedeteink által: "Jézus Krisztus Istentől (adva) számunkra

dikaiosüné lett... dikaios-syá lettetek a mi Urunk Jézus krisztus nevében... semmi vétkeket nem tudok magamban, de nem ettől lettem dikaios-szá" (1K 1,30;6,11;4,6).

Amikor a fosztóképzős alakokat használja, tehát dikaiosüné-hiányról szól, akkor - hagyományosan - személyes vétkekről beszél (1K 13,6;6,7.8.9). Egyetlen helyet kivéve: ezen a helyen ugyanis, az "adikos" nem "személyes vétkek folytán bűnöst" jelöl, hanem a "nem keresztényt" jelöli; a korintusi pogányokat jelöli szembeállítva a korintusi keresztényekkel, akik akkor is "szentek" ha egyébként nyakig vannak a Pál által kárpált különféle bűnökben. Szentek ugyanis - az elsőlépcsős dikaiosüné új létszituációt teremtő erejében (1K 6,1). Visszatérünk még erre a "szentségre" (14 ab num.)

A 2K sem mutat arra, hogy Pál olvasta volna már a jakabi kritikát. Alapkonceptióját újrafogalmazza: Isten "a bűnt nem ismerőt (Jézust) bűnné tette, hogy ti. Őbenne (Jézusban) Isten dikaiosüné-je (dikaisüné theou) legyenek" (2K 5,21). Ez az újrafogalmazás szüli meg az "Isten dikaiosüné"-je kifejezést, amely a következő levélben a páli koncepció legfőbb hordozójává válik. Az újszövetség egyenlő ennek az Istentől Jézus által ajándékozott "dikaisüné-nek a szolgálatával" (2K 3,9), s így az újszövetséget alkotó emberek a "dikaiosüné szolgálói" (2K 11,15).

Ami a fosztóképzős alakokat illeti, a 2K is továbbviszi a hagyományos szemléletet; de megtaláljuk ezt a hagyományos szemléletet a fosztóképző nélküli alakokban is. A jeruzsálemi szegények javára szolgáló gyűjtésre bízva a korintusiakat Pál visszatalál a hagyományos dikaios-fogalomhoz, amelyben nevelkedett. A harmadik lépcső szellemében kezdi használni szócsaládunkat - igaz ószövetségi helyeket (Zsolt 111,9; Iz 55,10; Oz 10,12) idézve: "Legyen bőségek minden jócselekedetre: Szórt, adott a szegényeknek, dikaiosüné-je megmarad örökre... Aki pedig magot ad a magvetőnek... megszorítja dikaiosüné-tok gyümölcseit" (2K 9,9-10). Ha ez az idézet benne lett volna a G-ben, akkor Jakab nemcsak az ószövetségről, hanem a G-ből is igazolhatta volna a Jakabtól elvetett páli tétel tarthatatlanságát: "Ugye te is tudod, hogy annak a dikaiosüné-je marad meg örökre, aki jót cselekszik? Ugye, te is tudod, hogy a jót cselekvők dikaiosünéjé-nek gyümölcseit szaporítja meg Isten?" Mire Pál válaszolhatta volna: "Persze, hogy tudom. De te megint csak a harmadik lépcsőre gondolsz; arra, hogy a dikaiosüné mitől marad meg, és nem gondolsz az elsőre, amelyben megszületik és megszerződik az a dikaiosüné, amely a jócselekedetek folytán csak megmarad."

Az emberi cselekedetekre gondol Pál akkor is, amikor nem az ószövetséget idézi, hanem saját szavaival biztatja a korintusiakat, hogy öltözzenek be a "dikaiosüné fegyvereibe" (2K 6,7), s a dikaiosüné a gonosz cselekedetek ellentétes fogalmává válik: "...mert mi köze egymáshoz a dikaiosüné-nek és a törvényt-meg-nem-tartásnak (anomia)?" (2K 6,14). Ezen a helyen a dikaiosüné egyenlő a törvényt-megtartó emberi cselekedettel.

e. Római levél: Pál magáévá teszi Jakab igazát

Mindjárt az első fejezetben úra idézi Habakukot a G-ban adott tartalmi és formai átalakításban: "a hitből-dikaios fog élni" (R 1,17b). Nem szégyenli Pál a maga evangéliumának ezt a tételét a jakabi kritika után sem. Ezt a "nem szégyenlem" (R 1,16) kitétele aligha adhatja más Pál ajkára, mint a páli evangéliumért (Jakabtól) elszenvedett kritika. Nem szégyenli, mert az általa

hirdetett evangélium "mutatja meg azt a dikaiosünét" (R 1,17a) amelyről ő, Pál, beszél és nem azt a dikaiosüné-t, amelyet Jakab képvisel. A 2K meg is szülte már erre a műkifejezést: a "dikaiosüné theou" (R 1,17a) - ez a műkifejezés. Az, ami megszületett Jézus húségéből, és képes hitet-elfogadást, reátámaszkodást ébreszteni akkor is, ha Jakab nem akarja megérteni e két első lépcső jelentőségét - ez az, amit megmutat a Pál által hirdetett evangélium. "Mert én nem szégyenlem az evangéliumot; ez az evangélium tartalmazza ugyanis Isten megmentő erejét minden hívő számára: előbb a zsidónak, aztán a pogánynak. Mert ez az evangélium megmutatja Isten dikaiosünéjét, amely Isten húségéből (forrásozik) és hitre (vezet); ahogyan megvan írva: a hitből-dikaios él majd" (R 1,16-7). Pál nem alkuszik Jakabbal. Nem vonja vissza a G-t. Az idézett nyitószavakban hozza nemcsak a 2K-ban kidolgozott, hanem a G-ben kidolgozott műkifejezést ("hitből-dikaios") is. Ezzel a megalkuvás nélkül fenntartott első és második lépcsős dikaiosü-né-fogalommal szépen összeegyeztethetőnek látja azt a harmadiklép-csős dikaiosü-né-fogalmat, amelyet Jakab úgy képvisel, mintha csak ez a harmadik lépcső volna a világon. Pál ismeri ugyanis Isten "dikaióma-ját": "a bűnös cselekedeteket elkövetők méltók a halál-ra" (R 1,32). Ez a "dikaióma" már a harmadik műkifejezés. Az Úsz-ben tízszer fordul elő ebből Pálnál ötször, és mind az öt íz-ben az R-ben; ehelyt "igazságos büntető törvényt" jelent.

A második fejezet tökéletesen megnyugtathatja Jakabot. Pál tudja az egyszeregyet. Amit Pál itt, a második fejezetben leír, azt akár Jakab is írhatta volna a G kritikájaként. Pál itt reáripakodik a törvényt-nem-teljesítőkre: "keménységgel és megtéret-len sziveddel haragot gyűjtesz magadnak az Isten haragjának és i-gazságos ítéletét (dikaiakrisis) kinyilatkoztatásának napjára, aki megfizet mindenkinek cselekedete szerint" (R 2,5-6). Ezután összefoglalja Jakab igazságát úgy, hogy Jakab is megnyalhatná a szája szélét e világos és szókimondó - Jakab szívéből szakadt - fogalmazásért: "... mert nem a törvény hallgatói dikaiosok Isten előtt, hanem a törvény cselekvői bizonyulnak majd dikaios-oknak" (R 2,13). A törvény rendelkezéseit tehát Pál szerint is meg kell tartani. "Ha tehát a körülméletlen megtartja atörvény helyes rendelkezéseit (dikaióma!), vajon nem bizonyul-e körülméletlen-sége körülméletlenségnek?" (R 2,26). Az érvelés módja (egyenlőségjelet tenni körülméletlen és körülméletlenség között) már kevésbé tetszik Jakabnak, de az érvelés tartalma ellen (meg kell tartani a törvényt!) nem lehet kifogása. - A dikaióma itt is Páltól el-ismert, nagyra értékelt isteni törvényt jelent.

f. Róm: ajándékba kapott istennektetés

A harmadik fejezet visszahozza a 2T-ben már szereplő gondola-tot: Istenbe nem visz bele bűnt az, hogy elítéli a bűnöst: az ítélő Isten is dikaios (R 3,4-6). Elsődlegesen azonban - Pál szavait ide is alkalmazva mondhatnók: "mennyivel inkább" (R 5,9.10.15.17) - Isten azért dikaios, mert bennünket dikaios-szá tesz: Isten azért is rendelte Jézust a "maga" (Isten) dikaiosü-né-jének a megmu-tatására", hogy ezáltal "Isten (is) dikaios legyen" (R 3,26).

Ennek tisztázása után már át is térhetünk az említett "maga dikaiosü-né-jére". "A mi gonoszságunk hozza elő Isten dikaiosü-né-jét" (R 3,5) - ebben a kijelentésben az "Isten dikaiosü-né-je" je-lentheti Isten tulajdonságát is (Isten dikaios, mert dikaios-szá tesz minket), és jelentheti Isten ajándékát is (Isten dikaios-szá tesz minket). Ez utóbbi dikaiosü-né-fogalom kidolgozásának érdeké-

ben Pál kiindul az egyetemes emberi bűnösség tételéből: "nincsen dikaios egy sem ... legyen tehát Isten előtt az egész világ ítélő-törvényszék alá eső (hüpodikos), hiszen a törvény cselekedeteiből Isten szemében senki sem válik majd dikaios-szá" (R 3,10.19-20). Az egyetemes bűnösség egyetemes dikaiosüné-hiányt jelent, hiszen csak a nem bűnös (adikos) - a dikaios. Pál úgy gondolja, hogy mindezzel nem kerül szembe korábban elmondott szavaival (R 2,13, amelyeket csak harmadik lépcsőben gondol érvényeseknek).

Az ember az egyetemes bűnösség létszituációjában képtelen segíteni önmagán. Segít azonban rajta az "Isten dikaiosüné-je", amelyről Pál szerint tudott már az Ószövetség is, amely Ószövetséget - Habakuk vagy nem Habakuk esetében - ennek megfelelően olvas és értelmez. A szóbanforgó "dikaiosüné tou theou" Jézus Krisztus hűsége által lett nyilvánvalóvá minden hívő számára (R 3,21); s Pál úgy gondolja, hogy az Ószövetség egészében meg is találja ezt a maga dikaiosüné-fogalmát, amelyről "bizonyosságot tesznek a törvény és a próféták" (R 3,21). Ez a dikaiosüné tou theou - a nem személyes, az Ádám-tól származó-áteredő bűn pontos fogalmi megfelelője (reciproka!?): jelenti a nem-személyes cselekedetek által létrejövő beváltságot Isten előtt, azt az istenektetszést, amely Krisztustól származott át reánk: mégpedig ugyanúgy, ahogyan a nem-személyes be-nem-váltság, a bűnösség, az Istennek-nem-tetszés is átszármazott reánk Ádám-tól. Mindez annyit jelent, hogy "bár mindenki vétkezett, mégis dikaios-okká válunk ingyen, Isten ajándékából, a Jézus Krisztusban történő megváltás által" (R 3,23-4). Isten azért tette Jézust engesztelő áldozattá, hogy megmutassa nekünk a maga dikaiosüné-jét, hogy ezzel egyfelől - mint láttuk - dikaios-szá legyen Őmaga, másfelől pedig "dikaios-szá tegye a Jézus hűségéből való embert" (R 3,26). Tehát Isten tulajdonsága is, és Isten ajándékozása folytán a mi tulajdonságunk is ez a dikaiosüné.

Ez a dikaiosüné tou theou, ez a "maga dikaiosüné-je" - az Isten ajándéka. Isten ajándéka a magát önerejével, azaz cselekedetekkel dikaios-szá tenni képtelen ember számára. Isten ajándéka azzal, a - másodiklépcsős - feltétellel, hogy ezt az Isten ajándékáról beszélő páli szemléletet az ember hittel elfogadja. Elfogadja azt, hogy "Egy az Isten, aki dikaios-szá teszi majd a zsidót is, pogányt is Jézus hűsége alapján és ezek hite ellenében" (R 3,30).

A dikaiosüné tou theou itt annyiban Istené, amennyiben Isten adja az embernek, és nem az ember szerzi meg magának a maga cselekedeteivel. Nem az Isten etikai minősültsége itt, hanem az emberé. Az emberé, mégpedig kapás folytán. Ajándékképpen kapja Istentől Jézus hűsége alapján. Nem magunk-szerezte tulajdonság, hanem Jézus hűsége folytán származik át reánk, ahogyan a bűn is Ádám hűtlenségéből származott át reánk. Ezért aztán Pál nem is törődik azzal, hogy körülírja, meghatározza ennek a kapott emberi tulajdonságnak a mibenlétét. Csak azzal van elfoglalva, hogy nyomatékozza Istentől származó ajándék-jellegét. Azt, hogy akik ezt az ajándékot megkapták, azok olyanok voltak, hogy "mindnyájan vétkeztek és nélkülözték Isten dicsőségét" (R 3,23). Ugyanakkor az ajándékozás következtében immár nem számítanak vétkeseknek, hanem dikaios-oknak számítanak, és nem nélkülözik Isten dicsőségét! Ajándékként kapott minősültsége ez az embernek. Olyan ajándék ez, amelynek alapján az ember elfogadható, tetsző az Isten számára. Ennek a páli dikaiosüné tou theou-nak keresve sem találhatnánk jobb fordítást, mint azt, amit a jézusi dikaiosüné-fogalomnak adtunk:

istennektetszés. Ugyanakkor semmiképpen sem fordíthatnók a jézusi dikaio-süné-értelmezés korrelatív fogalmával: Isten akaratának teljesítésével. Semmiképpen sem, mert ez a dikaio-süné tou theou nem más, mint az Isten akaratának általunk történő teljesítése nélkül megszerzett istennektetszés. Jézus teljesítette Isten akaratát. Jézus ennek folytán - s bizony nem nélküle, tehát teljességgel hagyományos és nem páli értelemben - azonban Pál szemében Jézus ugyanúgy korporatív személyiség, miként Ádám, ezért ez a Jézus részéről cselekedetekkel megszerzett istennektetszés átszármazott reánk.

g. Rám: Isten olybá vesz bennünket, mintha nem volnánk bűnösök

Jakab, Jézus és az egész Oszövetség azt képviseli, hogy a dikaio-süné az ember szerzett tulajdonsága; azt, törvényteltjesítéssel szerezzük meg. Pál ennek a teljes ellentétét képviseli: "törvényteltjesítéssel meg nem szerezhető, csak-ajándékba kapható Is- tentől. A dikaio-süne olyan minősültség, amelyet Isten ad az embernek. Pontosabban... olyan minősültség, amelyet Isten "betud" az egyetemes vétkeesség létszituációjában lévő embernek. A vétke ember "olybá veszi", mintha nem volna vétke. Valamit, ami nem vétektől-mentesség, betud és olybá vesz, mintha vétektől-mentesség volna. Ugyanúgy betudja nekünk (a Pál által elgondolt) Isten Jézusnak a (maga engedelmissége által megszerzett) személyes minősültségét, mint ahogyan be tudta nekünk Ádám engedetlenséggel megszerzett személyes minősültségét is.

Hogy mindezt Pál nyilvánvalóvá tegye, visszahozza a G Jakabtól megkritizált Ábrahám-témáját. Jakab az Izsák feláldozására kész Ábrahámra gondolva állítja, hogy Ábrahám megszerezte a dikaio-sünét. Pál az Izsákot feláldozási kézség előtti és a körülmetélkedés parancsának előtti Ábrahámra gondol, és megmagyarázza kritikusan, Jakabnak azt, amit a G-ben már idézett Ábrahámról a Ter könyvéből: "Hitt pedig Ábrahám Istennek, és betudatott (elogisthé) neki (ti. ez a hit) dikaio-süné-ül (G 3,6;R 4,3). Be tudatott!

A "logidzomai" ige 39 ízben kerül elő az Úsz-ben. Alapjelentése: "gondolni", de ezzel a jelentéssel csak 16 ízben találkozunk. A többi 23 helyen az ige jelentése: "betudni"; ilyenkor gyakran. (11 ízben) találkozunk az "eis" prepozícióval: betudni valamit valamiül. A 39 előfordulásból 33-t a páli levelekben találunk. A 33-nak több mint fele, 19 előfordulás a R-ben olvasható; s e 19-ből 11 a R 4. fejezetére esik. E 4. fejezetben mind a 11 esetben "betudni" a szó jelentése. Ez a Septuagintában (nemcsak Ábrahámval kapcsolatban) olvasott "betudatott" "elogisthé auto" (Ter 15,6) nagyonis megihlette a R-t író Pált.

	vél	Betud	Össz.	rgym
Úsz	16	23	39	1
Pál	13	20	33	3.6
Pál 12 levele	9	5	14	2.2
Róm	4	15	19	6
Róm 4	-	11	11	110
a többi 14 könyv	3	3*	6	0,2

* Ezt a három helyet is a Septuaginta-idézése szolgáltatja: Iz 53,12 két ízben és Ter 15,6 (Mk 15,28;L 22,37;Jak 2,23). A három helyből egy (Jak 2,23) páli függőségű.

Az ihlet tettenérhető helye a R 4.fejezete tehát: a 23 "betud" jelentésből 20 Pálé. Ebből 15 a R-re esik, amelyekkel 4 híján a R 4.fejezetében találkozunk.

Pál megmagyarázhatja Jakabnak: Ábrahám is ember, tehát az egyetemes bűnszituáció alapján - vétkes. De Ábrahám hitt az Istennek. Isten pedig ezt a hitet, amely semmiképpen sem tartalmazza a vétektől-mentességet, dikaiosüné-nek, azaz vétektől-mentességnek számította be, tudta be. Olybá vette a vétektől nem mentes Ábrahámnak a hitét, mint vétektől mentességet. A dikaiosüné tartalma Pál számára is a vétektől-mentesség, de nem a reális tények alapján, hanem az isteni ajándékozó irgalom olybávevő tevékenysége alapján: a hitet Isten olybá veszi, mint a dikaiosünét. Válaszol tehát Pál Jakabnak: "ha Ábrahám cselekedetek alapján vált dikaios-szá, akkor van ugyan dicsekednivalója, de nem Isten előtt" (R 4,2). Nem tagadom - mondja Pál Jakabnak - az Izsák-történetet és annak dikaiosüné-t szerző erejét. Csak az a dikaiosüné, amit Ábrahám - vagy más cselekedetekkel szerez meg, nem az a dikaiosüné tou theou, amelyről én az első és második lépcsőben beszélek. Ez csak a harmadik lépcsőben megszerezhető dikaiosüné, s ez nem elegendő az üdvösségre - megmentődésre! Dícséretes dolog ugyan, de Isten előtt ez nem dicsekedési, nem beválási alap. Isten előtt ez legalábbis kevés, s ezért szemétnek is tekinthető (F 3,9). Isten előtt csak az ajándék révén megkapott dikaiosüné a dicsekedési, a beválási alap. A perdöntő érv: cselekedetért bért (misthos) fizetnek, de nem ajándékoznak (R 4,4); beválási alap pedig egyedül az ajándék. Egyébként: a misthos minden más Páli helyen cselekedetekért kapható üdvösség-bér (K.A. 82-6/32).

Miért nem jó semmire az Isten akaratának teljesítésével megszerzett istennektetés? Miért vágja Pál ketté ezt a Jézusnál szétvághatatlan egységet? Azért, mert az egyetemes bűnösség Ádám-tól átszármazott létszituációjában semmit sem ér a mégannyira dícséretes cselekedet sem! Megváltozik tőle a szituáció? Semmiképpen sem! Ajándék kell ahhoz, hogy megváltozzék. Csak ajándék folytán tűnhetik el az egyetemes bűnösség létszituációja. Ennek emberi feltétele pedig az Istenre reátámaszkodó, az Isten ajándékozásában bízó hit: "A nem-cselekvőnek, de az istentelent dikaios-szá tevő Istenben hívőnek a számára betudatik ez az ő hite dikaiosünéül" (R 4,5). A 31. zsoltárt használja fel annak igazolásául, hogy Isten dikaiosünét tulajdonít (tud be) olyannak, aki nem cselekszik, értsd: nem teljesíti a törvényt. Az idézet így hangzik: "Boldogok, akiknek megbocsátatnak törvényszegéseik és elfedtetnek a bűneik. Boldog az a férfi, akinek Isten nem számítja majd be a bűnt" (Zsolt 31,1-2; R 4,7-8). A "hit" ebben az idézetben nem szerepel, de Pál feltételezi, hogy Isten az Istenre "reátámaszkodónak" (ez az "aman" - a hit héber megfelelőjének az alapjelentése) bocsát meg. A hit dikaiosüné-ül betudása tehát annyit jelent, hogy Isten a hit ellenében megbocsát, azaz a vétkest nem tekinti többé vétkesnek; olybá veszi, mintha bűn nélkül való lenne.

Mivel ez a "betudás" Ábrahámmal akkor történt, amikor Ábrahám még körülmetéletlen volt, ennek alapján Pál az Ószövetségből igazoltnak látja, hogy a körülmetéletlen pogányoknál is, tehát minden embernél, lehetőség van erre a betudásra. Minden embernél adva lehet az a hit, amely "nekik is betudatik dikaiosüné-ül" (R 4,11). E hit feltétel végiggondolásából születik meg az éj műkifejezés: a hit-dikaiosüné (dikaiosüné pisteós). Ez az új műkifejezés a dikaiosüné theo második lépcsős megfelelője. A hitünket nyomatékozza, amellyel elfogadjuk az első lépcső által nyomatékozott

isteni ajándékozást. Pál össze is kapcsolja e két nyomatékozást. Pál szerint a Ter. szerzője (Isten) nemcsak Ábrahámra gondolt, amikor azt írta, hogy "betudatott neki", hanem írta a szerző, amit irt, "miérettünk is, akik számára szintén be akarja tudni a dikaiosünét; a Jézust, a mi Urunkat a halálból Feltámasztóban hívők számára (is be akarja tudni a hitüket dikaiosünéül), (azt a Jézust) aki feltámadott a minket dikaios-okká tevés (dikaiósis) céljából" (R 4,24-5). Fontos tehát mind a kettő: az isteni tett (dikaiósis) is és az emberi hit is.

Jézus hűsége alapján Isten nem tekint bennünket bűnösöknek, hanem dikaios-oknak; vétek-nélkülieknek tekint minket. Megbocsát nekünk? Nem ezt akarja Pál mondani, mert a "megbocsátás" bűnbánatot, cselekedetet feltételez. Pál itt nem beszél az ember bűnbánatáról. Nem beszél róla, mert az áteredett bűnösségi létszituációra gondol, amelyet ajándékozási alapon lecserél egy áteredő büntelenségi-istennektetszési létszituáció.

h. Háromlépcsős egyensúly

Az isteni hűség és az emberi hit fenti egybekapcsoltsága következtében az ötödik fejezet nyitó szavaiban - "Dikaios-okká váltan tehát a pistis alapján ... dicsekedünk Isten dicsőségének a reményével" (R 5,1-2) - a "pistis" egyaránt jelölheti Jézus hűségét is, a mi hitünket is. Mindenképpen e két "pistis" alapján dicsekedhetünk. Mivel? Azzal, hogy kimentődtünk a haragból és megmentődtünk Jézus életében (ill. belementődtünk majd Jézus életébe). Mind a két megmentődést dikaios-voltunk teszi lehetővé: "Mostan dikaios-okká váltan, az ő vére által, megmentődünk majd a haragtól, megmentődünk majd az ő életében" (R 5,9-10). A dikaios-szá levés itt - feltétele a megmentődésnek. A régi létszituáció hatálytalanítása, az új létszituáció érvénybeléptetése - a megmentés.

Mindez Jézus dikaióma-jának (törvényteltjesítésének) és nem a mi törvényteltjesítésünknek a következménye (R 5,16.18). (Itt a dikaióma már nem "törvényt" és törvényvégrehajtást /R 1,32;2,26/, hanem törvényteltjesítést jelent.) Azok uralkodhatnak Jézus által az életben, akik "megkapták a dikaiosüné bőséges ajándékát" (R 5,17). A Golgotán történt jézusi törvényteltjesítésből születik meg számunkra az a "dikaios-szá" tevés, amellyel Jézus az isteni életet biztosítja számunkra (dikaiósis dzóés - R 5,18).

Jézus engedelmeskedése folytán dikaios-okká minősültünk, ahogy Ádám engedetlensége folytán bűnösökké minősültünk. Isten minősített ilyenekké minket! Ádám engedetlensége által "tétettek meg a sokak" (katestathésan) bűnösökké, Jézus engedelmessége által "tétetnek meg majd a sokak" (katasthésontai) istennektetszőkké. A szenvedő szerkezetnek mindkét esetben - az Isten - az anyja. Ő tett - tetteinktől függetlenül - bűnösökké minket; ő tesz majd tetteinktől függetlenül istennektetszőkké minket (R 5,19).

Ebben az ötödik fejezetben a legélesebb az isteni automatika. Isten helyezett minket harag-szituációba, Isten mentett ki minket a harag-szituációból. Eziránt az automatika iránt nincs a Jézusnál nevelődött Jakabnak érzéke. Akkor sincs, ha a harmadik lépcsővel Pál feloldja az automatikát. Jakab nem tudja magáévá tenni ezt a háromlépcsős szemléletet, mert a harmadik lépcsőt elmentmondásban érzi az elsővel, és mert e harmadik lépcsőnek az igaz voltáról mélyen meg van győződve. Éppen ezért nem kínálhat fel számára megoldást és elfogadást ez az ötödik fejezet még akkor sem, ha Pál a hatodik fejezetben már a harmadik lépcső Ja-

kabtól elfogadható mondanivalóit mondja majd.

A hatodik fejezet elején Pál a keresztségben történő misztikus meghalásunkról beszél: a keresztségben Krisztussal együtt meghalunk (R 6,3-4). "Aki - pedig ilyen értelemben - meghal, az dikaios-szá válik a bűntől" (dedikaiótai apo tés hamartias - R 6,7). A bűntől dikaios-szá válni!? Mit jelent ez? Pál ez alkalommal beleviszi a dikaios-fogalomba a megmentés-fogalom - miből kimentés? mibe bementés? - kettősségét. A dikaios-szá válás itt a bűntől, a Sától megmentődést nyomatékoztat, tehát a régi létszituációból megszabadulást. A keresztségben történő misztikus meghalással meghalunk a bűn, a Sata számára. A Pált idéző Lukács is használja ezt a különös fordulatot a pizidiai beszédben: "és mindazoktól, amiktől nem tudtatok Mózes törvényének erejében dikaios-szá válni (apo pantán hón ouk edünéthete... dikaióthénai), Jézus erejében mindenki dikaios-szá válik, aki hisz" (Cs 13,38-9). A "dikaios-szá levés" az új létszituációra utal, a "valamitől dikaios-szá levés" a régi létszituációból való kiszabadulást jelenti. A helyes fordítás tehát: megszabadul a bűntől (R 6,7), ill. amiktől nem tudtatok megszabadulni (Cs 13,38).

A cselekedeteink nélkül (a Jézus cselekedete folytán) megkapott bűntelenséget-istennektetszést Pál szemlélete szerint követnie kell a cselekedeteink által megtartott-megőrzött bűntelenségnek-istennektetszésnek. Az isteni ajándékot követnie kell annak, ami már nem isteni ajándék. Ez az utóbbi azonban már nem szerez megmentődést, hanem csupán megtartja azt. "Ne uralkodjék tehát a bűn halandó testetekben... tagjaitokat ne adjátok át az adikia (bűnös magatartás) fegyvereiként a bűnnek, hanem adjátok oda magatokat Istennek és tagjaitokat a dikaiosüné fegyvereiként Istennek" (R 6,12-3). A megállapítások, a Jézus megmentő tetteire utaló megállapítások kijelentő módjaiból indicativus Pál áttér az emberi cselekedetekre buzdító felszólító módokba imperativus. Kívánja, hogy a római keresztények engedelmeskedjenek Istennek, mégpedig a kapott dikaiosüné megtartásának a céljából (R 6,16). Ez az engedelmeskedés - a misztikus meghalásnak természetes következménye. Ez az engedelmeskedés - az új létszituációnak törvénye: "Megszabadulván a bűntől szolgálíva lettetek a dikaiosüné-nek" (R 6-,16). Ne a bűnnek engedelmeskedjenek-szolgáljanak: "Adjátok oda tagjaitokat a dikaiosüné-nek életszentség céljából" (R 6,19). A rómaiaknak teljes lélekkel kell az ennek a célnak megfelelő cselekedetekre törekedniök, mivel megváltozott a korábbi létszituáció, amikor is "a Bűn szolgálí voltak, és szabadok voltak a Dikaiosünét illetően" (R 6,20). A dikaiosüné itt ugyanúgy megszemélyesül, mint a hamartia. A megszemélyesült Dikaiosüné - maga Jézus (1K 1,30), ahogyan a megszemélyesült Hamartia - maga a Sata!

A felszólító módok világába érve, mostmár diakios-nak minősül a törvény, a parancs is (R 7,12). S az első két lépcsőnek immár az lesz a célja - értelme, hogy "a törvény dikaiómá-ja (cselekedete, előírása, tennivalója - törvényteltetés) teljessé legyen bennetek, akik nem a test (sarx), hanem a lélek (pneuma) szerint viselkedtek" (R 8,4). A pneuma a hordozója az új létszituációnak: "a pneuma ugyanis élet a dikaiosüné következtében" (R 8,10). (A páli pneuma fogalmát is külön kötetben tisztázom: Szent Pál Szentlélek tana - Karácsonyi Ajándék 1984-5.) A felszólító módok jelzik a cselekedeteinkből folyó dikaiosüné-t. E harmadik lépcső szintjén állva nem mondja már Pál, hogy a cselekedetekből folyó dikaiosüné-vel nem lehet Isten előtt dicsekedni (R 4,3), most-már kívánja, hogy a törvény dikaiómá-ja (azaz mindaz, amit Isten

törvénye megkíván) beteljesedjék bennünk" (R 8,4). Kívánja, mert e cselekedetekből folyó dikaiosüné nélkül nem lesz a miénk - az élet (R 8,10).

Mit kell gondolnunk ezekután az ajándék-dikaiosüné-ről, ha e harmadik lépcső cselekedetekből folyó dikaiosüné-je nélkül nem lesz miénk az élet. Csak azt gondolhatjuk, hogy a Krisztus halála által ajándékba kapott dikaiosüné nem más, mint az a létszituáció, amelyben Isten már értékelheti és jutalmazhatja cselekedeteinket. Az első lépcső dikaiosüné tou theou-ja, a második lépcső dikaiosüné ek pisteós-ja szükségképpen következménye a Pál-által az Ádám bűne alapján megkonstruált bűn-szituációnak, amelyben Isten nem értékelheti és nem jutalmazhatja cselekedeteinket.

S most ismételnünk kell (9e num). Ha Isten öröktől fogva gondoskodott a kereszthalálról és így a cselekedeteinket értékelni tudó létszituációról, s ha a hosszantűró Isten egyetlen embert sem sújtott a kereszthalált megelőzően az Ádám bűne által megteremtett lét-szituáció kárhozat-következményével, akkor az ajándék-dikaiosüné in re minden valaha-is-volt, jelenbeli és jövőbeli embernek rendelkezésére áll majd, amikor ítéletre kerül, ti. a Krisztus második eljövetelekor. Azaz a Golgota előtt vagy után élő embernek egyaránt a maga cselekedetekből folyó dikaiosüné-je ill. annak hiánya fogja eldönteni kinek-kinek a sorsát. Azoknak is, akiknek lehetőségük volt és lesz arra, hogy Krisztust hittel elfogadják; és azoknak is, akiknek nem volt (és nem lesz) lehetőségük erre. Így kellett ezt Pálnak gondolnia, mert "a törvény cselekvői bizonyulnak majd istennektetszőknek" (R 2,13). Így kellett gondolnia, hiszen Ábrahámot istennektetszőnek állította, bár a Golgota előtt élt, s ekkor élén, a hite nem lehetett Krisztusra irányuló hit (R 4,3).

Az obszervancia-probléma kapcsán Pál világosan látta, hogy csak az vétkezik, aki a meggyőződése ellen cselekszik (R 14,23). Aki hittel-meggyőződéssel magáévá tesz egy rossz tételt, csak akkor vétkezik, ha nem jár el e téves meggyőződése szerint. Ugyanakkor a jeruzsálemiekkel harcban álló Pál a Krisztust el-nem-fogadás esetében nem hajlandó szóbaállni a jóhiszemű téves meggyőződés lehetőségével, hanem csupán a jóhiszemű tévedést kizáró hitetlenséggel (R 11,20-23). Így tehát azt gondolja róluk, hogy feltétlenül Krisztusban hívóvé kell válniuk, mert e hit nélkül nem érvényesül számukra a kereszt által hozott új létszituáció, minek következtében a cselekedeteikből folyó dikaiosüné-ben nem dicsekedhetnek Isten előtt (R 3,27;4,2), nem mentődnek meg, nem lesz az övék az örök élet, hanem marad a régi létszituáció: bűn-halál-kárhozat. Mindez nyilvánvalóan ellentétben áll az előző bekezdésben bemutatott páli szemlélettel - a páli három lépcsőben rejlő belső ellentmondás következményeként.

A zsidóságnak el kell fogadnia Krisztust, ha meg akar mentődni - ez az a páli alapszemlélet, amelynek következménye a Krisztus előtti és a Krisztus utáni lét-szituációnak gondolati konstrukciója.

i. A probléma lezárása

Ezért nem teheti Pált megalkuvóvá a maga két első lépcsőjét illetően a jakabi harmadik lépcső igazsága. "Akiket Isten előrerendelt... azokat dikaios-szá tette... akiket pedig dikaios-szá tett... azokat meg is dicsőítette... Isten az, aki dikaios-szá tesz" (R 8,30.33). A cselekedetekre felszólítás mit sem változtat az ajándékba kapott dikaiosüné tényén. Ezt az ajándékként adott

és új létszituációt eredményező dikaiosünét-t nem lehet cselekedetekkel birtokba szerezni. Ezért értelmetlen a meg nem tért Izrael és a jeruzsálemi jobb-szárny cselekedeteket nyomatókozó törekvése: "Izrael ráhajtott a dikaiosüné törvényére (=amelynek teljesítése dikaios-szá tesz), és nem jutott el a dikaiosüné törvényére (=erejére, azaz arra, hogy valóban dikaiosok-ká legyenek)" (R 9,31). Ezzel szemben a "pogányság, amely nem hajtott rá a (a mózesi törvény megismerése és teljesítése révén megszerezhető) dikaiosüné-re, megkapta a (Jézustól elhozott) diakiosünét, mégpedig a hitből megkapható dikaiosünét" (R 9,30). A zsidóság tragédiája abban áll, hogy "nem ismerve Isten dikaiosüné-jét, és saját dikaiosünét-t (törvényteltjesítésből fakadó = diakiosüné idia) akarván megalapozni, nem vetette magát alá Isten dikaiosüné-jének" (R 10,3). Nem látta be, hogy Krisztus adja a dikaiosüné-t, mégpedig a Benne hívők számára (R 10,4).

Mózes ugyan "a törvényből való dikaiosüné-ről azt írja, hogy a törvényt megtevő ember majd él a diakiosüné-ben" (R 10,5), de ez Pál számára csak elméleti lehetőség. Elméleti, mert egyfelől nem tudunk makulátlanul élni, másfelől reánk nehezedik Ádám *bűnének* terhe. Így hát szembeállítja ezzel a törvényből való dikaiosüné-vel (dikaiosüné ek nomou) a hit diakiosüné-t (dikaiosüné ek pisteós - R 10,6). "Ha száddal Úrnak vallod Jézust, és hiszed szívedben, hogy Isten feltámasztotta Őt a halálból, akkor megmentő-dől majd. A szív hite alapján kapjuk meg az istennektetszést, az ajkak megvallása által a megmentődést" (R 10,9-10). Szív és száj működése egyaránt jelzi a hitet, s ennek a hitnek az eredménye az azonos jelentésben szereplő istennektetszés és megmentődés, tehát istennektetsző, illetőleg megmentett állapotunk.

Ezután már a R csak egy ízben használja szócsaládunkat, s ekkor azonosítja az istennektetszést az Isten Országával. Amennyiben "az Isten Országának nem evés-ivás, hanem istennektetszés és béke és öröm", annyiban ez az istennektetszés itt harmadik lépcsőjű, azaz nem eszem-iszom jellegű, hanem istennektetsző emberi magatartás. Ott van tehát az isten országa, ahol van harmadiklépcsős értelmű istennektetszés is. Ha Pál a jézusi terminust (Isten országa) használja Jézus szerint kezd forogni az agya!

Van tehát a meg-nem-tért zsidónak is törvényteltjesítésből fakadó istennektetszése azaz "saját diakiosüné-je"; vagy más szóval: van "dikaiosüné-törvénye". Ez a három kifejezés ugyanazt a tartalmat hordozza, jelzik a csak-cselekedetekre épített megmentődni akarást. Tartalmilag megegyezik ezzel a Pál által is kívánt harmadiklépcsős, azaz cselekedeteinkből folyó istennektetszés. E tartalmi megegyezés ellenére is "szemétnak" (F 3,9) tekinti ezt a csak-cselekedetekből folyó istennektetszést, mert hiányzik az ezt megalapozó első két lépcső. Hiányzik az Isten dikaiosüné-je és a hit dikaiosüné-je, amelyek nélkül értelmetlen (mert nem ad életet) ez a törvényteltjesítésből fakadó dikaiosüné ill. az arra törekvés.

Négy dikaiosüné-fogalmat kell tehát megkülönböztetnünk egymástól:

- a. első lépcsős (dikaiosüné theou),
- b. második lépcsős (dikaiosüné pisteós),
- c. harmadik lépcsős (dikaiosüné-megörzés),
- d. lépcsőtlen (saját dikaiosüné). - A két utóbbi megkívánja a cselekedeteket.

-A fosztóképzős alakokat a R is hagyományos értelemben használja: személyes bűnösséget jelentenek (R 1,18.29;2,8;3,5;6,13;9,14).

j. A fogság levelei és a pasztorális levelek

A három páli lépcsőnek megfelelő három dikaiosüné békés harmóniában él a fogság leveleiben: az Isten dikaiosüné-je, a hitünk dikaiosüné-je és a cselekedeteink dikaiosüné-je.

Az elsőre gondolt Pál az Efezusi levélben, amikor ezt írja: "Öltsétek magatokra az új embert, aki Isten szerint teremtetett dikaiosüné-ben és az igazság szentségében" (E 4,24). Az új létszituációt - egy új teremtes hozza létre! Ezzel a gondolattal még szembesülnünk kell (14. num).

A Filippi levél visszahozza e témakörben a korábbi levelek harci bőszerűségét, és ennek során tovább pontosítja Pál dikaiosüné-terminológiáját: "A mózesi törvény szempontjából feddhetetlen voltam, ellenben azt, ami nekem nyereség volt, veszteségnek ítélttem Krisztusért... hagytam kárbaveszni és szemétnek ítélem... hogy kitűnjék rólam, hogy nem saját dikaiosüném van a mózesi törvényből, hanem a Krisztus hűsége által adódó, Istentől való dikaiosüném van a hit alapján" (F 3,6-9). Lássuk a terminológiát:

- a. látjuk a mózesi törvény szerinti dikaiosünét (dikaiosüné hé en nomó), amely lépcsőtlen dikaiosüné. és amelyet Pál éppen ezért veszteségnek és szemétnek tekint; ugyanerre utal a mózesi törvény megtartásából fakadó saját dikaiosüné (emé dikaiosüné hé ek nomou - vö. R 10,3);
- b. van a Krisztus hűsége által kapott dikaiosüné (dikaiosüné hó dia pisteós crhistou), amely az első lépcsős dikaiosüné, és amelynek megkaphatása érdekében tekinti Pál veszteségnek és szemétnek az előbbi. Ugyanezt jelenti az Istentől való dikaiosüné (dikaiosüné ek theou), ami azonos a korábbi levelek "dikaiosüné theou", ill. "dikaiosüné tou theou" műkifejezésével; az új fogalmazásnak előnye, hogy nyelviileg is világossá teszi ("ek"), hogy nem az Isten tulajdonságáról van szó, hanem az emberéről, amelyet Istentől kapunk. A Krisztus hűsége által adott, ill. az Istentől kapott dikaiosüné - egy és ugyanaz: a Krisztus hűsége alapján Istentől nekünk ajándékozott dikaiosünéről beszél.
- c. S végül adva van a hitre építő és Istentől való dikaiosüné (hé ek theou dikaiosüné epi thé pistei), amely új fogalmazását adja a hit-dikaiosünének (dikaiosüné pisteós), amely a második lépcsős dikaiosüné.

A pasztorális levelek közül csak a Titus levél hozza elő a régi és nagy vita-témát; a pasztorális levelek ugyanis az előfordulások javarészeiben nem a páli, hanem a hagyományos értelemben használja szócsaládunkat.

Ezt olvassuk a T-ben: "megjelent a mi megmentő Istenünk jósága és emberszeretete, de nem az általunk végzett dikaios cselekedetek erejében, hanem irgalmából folyóan mentett meg minket... a Lélek által, akit gazdagon kiöntött reánk Jézus Krisztus, a mi Megmentőnk által, hogy ajándékából dikaios-okká váltan remény szerinti örökösei legyünk az örök életnek" (T 3,4-7). Az örök élet megöröklésének a reményét tehát nem a harmadik lépcső biztosítja, hanem a saját dikaiosüné, nem a cselekedeteink. Ezt a reményt az isteni irgalom nyújtja nekünk, mert az odajutás feltétele, a dikaiosnüt Isten Jézus által ajándékba adja nekünk.

k. Az ember dikaios-magatartásának a tartalma

A fogság levelei is, a pasztorális levelek is az előfordulások döntő többségében a harmadik lépcsős dikaiosünével foglalkoznak. Ha az egyébként rendre ezzel foglalkozó fosztóképzős alakok-

kat nem számítjuk, akkor az első hat levél (az 1T-től az R-ig) szócsaládunkat csak 11 esetben használja az ember dikaio-s-magatartásának a jelölésére, és 78 esetben a hittel elfogadott és Istentől ajándékba adott áteredő istennektetszést jelöli. A R után írt 7 levél viszont 14 esetben beszél a harmadik lépcsős istennektetésről és csak 6 ízben az első-második lépcsőről.

Ez a 6 előfordulás mutatja, hogy a R után írt levelek sem tagadják meg a korábban annyira nyomatékozott első-második lépcsős dikaio-sünét, de ez a tanítás hangsúlytalanabbá válik a hét levélből négy egyáltalán nem említi, a másik három is csak csínyjén. A nagy harcot tehát Pál a maga részéről 58-ban lezárta, és a R a záróokmánya ennek a harcnak. Ezután szócsaládunkat használva, már az emberi dikaio-s-magatartás felé fordul a figyelme, hiszen az új létszituáció immár adva lévén, most már mégiscsak és megint a mi dikaio-s-magatartásunkon fordul megmentődésünk. Pál tehát életművének utolsó szakaszában - avagy a corpus paulinum - túljutott az áteredő új létszituáció nyomatékozásán.

A következőkben megvizsgáljuk a harmadik lépcsős dikaio-s-magatartásnak a tartalmát. A vizsgálathoz felhasználjuk a fosztóképzős alakokat, amelyek bemutatják a dikaio-s-magatartás fonákját. Vizsgálatunk számára ilymódon az imént említett 11+14=25 előforduláson kívül rendelkezésünkre áll még a 23 fosztóképzős alak is. Mivel a hagyományos értelmű harmadik lépcsős dikaio-süné tekintetében a 13 levél nem mutat lényegi tartalmi fejlődést, ezért e 48 helyet immár nem a levelek egymásutánjában mutatjuk be, hanem a 48 előfordulás szintetizálásának végeredményét adjuk. Az előfordulások jelentős részében bűn- ill. erény-listákon belül fordul elő szócsaládunk, és így igen bőséges anyagot kapunk arra vonatkozóan, hogy a 13 levél mi mindent asszociált az emberi magatartások közül e szócsalád pozitív ill. fosztóképzős alakjaival. Ezeket az asszociált erényeket és bűnöket szedjük most csokorba, hogy kibontakozzék előttünk, mi is az ember dikaio-s-magatartásának tartalma Pál tudatában.

1. Feddhetetlenség

Ebbe a csoportba azokat a rokonértelmű magatartásokat tettük, amelyek konkrétabb tartalmi megjelölés nélkül adnak pozitív ill. negatív jelentés-tartalmat.

Annak az embernek a magatartása dikaio-s, aki

- a. feddhetetlen (amemptos - 1T 2,10; aproskopos - F 1,10; anegklétos - T 1,7)
- b. szent (hosios - 1T 2,10; T 1,7 hagios - 1K 6,1);
- c. akinek nincs köze a hamartiához (R 6,12.13.16.18.20) és az adikiához (2Ti 2,19);
- d. akinek nincs köze a sötétséghez, csak a világossághoz (R 5,8.11);
- e. akire jellemző a jóság (agathosüné - E 5,9: chréstotés - R 3,12 philagothos - T 1,8);
- f. akire jellemző az erény (areté - F 4,8);
- g. aki dicséretre méltó (epainos - F 4,8);
- h. aki jóhírű (euphémos - F 4,8);
- i. aki becsületes (eilikrinés - F 1,10);
- j. aki tisztaszívű (2Ti 2,22);
- k. akire jellemző az öröm (R 14,17);

1. aki megtartja a törvényt (2K 6,14; R 7,12; 8,4; 1Ti 1,9). Ez a négy hely is szepen illusztrálja, hogy Pál, akit - alaptalanul! - az általános értelemben vett legalizmus elleni harc tipikus képviselőjeként szoktak emlegetni, egyáltalában nem idegenkedik a tör-

vény etikán belüli nagyraértékelésétől, ahogyan ezt a KRISZTUS TÖRVÉNYE című könyvünkben meg is mutattuk.

Már az eddigiek alapján is tehattünk egy megállapítást. Az előzőekben vizsgált páli áteredő dikaiosünére a jézusi dikaios-fogalom két alaptartalmából (Isten akaratának teljesítése és az ebből folyó istennektetszés) csak a második volt alkalmazható; ti. az istennektetszés, hiszen az áteredő dikaiosünét nem Isten akaratának teljesítőiként, hanem mint bűnösök-ellenségek-istentelenek kapjuk meg. De a most vizsgálat alatt levő harmadik lépcsős dikaiosünére alkalmazható a jézusi dikaiosüné fogalom mindkét alaptartalma: Isten akaratának teljesítése is és az ebből folyó istennektetszés is. A harmadik lépcsős páli dikaiosüné-anyag azonos tehát az egész jézusi dikaiosüné-anyaggal, hiszen a jézusi tanítás nem ismerte az áteredő istennektetszést.

Lássuk ezek után még a nem konkretizált negatív asszociált tartalmakat is. Annak az embernek a magatartása nem dikaios,

m. aki bánt (adikein - G 4,12;1K 6,7;2K 7,12;12,13;K 3,25);

n. aki rosszat tesz (kakon - 1K 13,6;R 1,29.30);

o. aki rosszerkölcű (kakoéthia - R 1,29);

p. aki gonosz (ponéria - R 1,29);

r. aki haszon-nélküli (achreioushai - R 3,12);

s. aki rendezetlen (asünthetos - R 1,31);

t. aki érzésnélküli (astorgos - R 1,31);

u. akinek a vágyai evilágiak (epithümiai kosmikai - T 2,12).

Öviben vannak azok az asszociatív tartalmak, amelyek az eddigieknél konkrétabbak és ennek folytán csoportosíthatók is. A csoportosítás szempontjai: viszony az igazsághoz, Istenhez, alázathoz, anyagi javakhoz, békességhez, szexualitáshoz, helyes beszédhez, mértékletességhez, gyermeki engedelmességhez, hithez és a szeretethez.

2. Igazsághoz igazodás

Dikaios annak az embernek a magatartása, aki az igazsághoz igazodik és elhatárolja magát a megtévesztéstől és a hazugságtól (2T 2,10.12;1K 13,6;R 2,3;3,5;E 5,9).

3. Istenhez igazodás

Dikaios annak az embernek a magatartása,

a. aki érti, keresi, érzi az Istent (R 3,11;1,31;F 1,9);

b. aki dicséri az Istent (doxa, epainos - F 1,10);

c. aki féli az Istent (R 3,13);

d. aki nem gyűlöletes Isten szánára (theostügos - R 1,30);

e. aki nem bálványimádó (eidólolatros - 1K 6,9);

f. aki nem istentelen (asebeia - R 1,18;1Ti 6,11;T 2,12).

4. Alázat

Dikaios annak az embernek a magatartása, aki nem gőgös (hüperéphanos, aladzón - R 1,30; authadés - T 1,7).

5. Anyagi javak

Dikaios annak az embernek a magatartása,

a. aki nem csalja meg embertársait (IK 6,8;2K 7,2;R 1,29;Fm 18);

b. nem tolvaj (kleptos - 1K 6,9);

c. nem harácsoló (pleonexia - R 1,29);

d. nem kapzsi (harpagos - R 1,29);

e. nem irigy (phthonos - R 1,29);

f. nem tör tisztességtelen haszonra (aischrokerdés - T 1,7);

g. vendégszerető (philoxenos - T 1,3);

h. jótékonykodik (2K 9,9-10;R 1,31).

6. Békesség

Dikaios annak az embernek a magatartása,

- a. akitől idegen a viszály (eris - R 1,29), a másikat bántalmazás (hübristés - R 1,30), a harag (orgilos - T 1,7), az indulatosság (pléktés - T 1,7), a vérontás (R 3,15), a gyilkosság (phonos - R 1,29);
- b. aki a békességet keresi (eiréné - R 3,17;14,17;2Ti 2,22);
- c. aki tud szelíden bántalmakat elszenvedni (praüpathia - 1Ti 6,11).

7. Tiszta szexualitás

Dikaios annak az embernek a magatartása,

- a. aki nem parázna (pornos - 1K 6,9);
- b. aki nem házasságtörő (moichos - 1K 6,9);
- c. aki nem homoszexuális (malakos, arsenokoítés - 1K 6,9);
- d. aki tiszta (semnos, agnos - F 4,3).

8. A helyes beszéd

Dikaios annak az embernek a magatartása,

- a. aki nem álnoknyelvű (R 3,13);
- b. aki nem rágalmaz (loidoros - 1K 6,9);
- c. aki nem átkozódik és nem lamentál (ara, pikria - R 3,14);
- d. aki nem pletykálkodik (psithüsis - R 1,29);
- e. aki nem ócsárol (katalalos - R 1,29);
- f. aki igazat mond (aláthés - F 4,3).

9. Mértékletesség

Dikaios annak az embernek a magatartása,

- a. aki nem evésben-ivásban látja életének célját (R 14,17);
- b. aki nem részeges-iszákos (1K 6,9; T 1,7);
- c. aki önmegtartóztató (egkratés - T 1,8);
- d. aki bölcs és józan (T 1,8;2,12).

10. Gyermeki engedelmeség

Dikaios annak a gyerekek a magatartása, aki engedelmeskedik a szüleinek (R 1,30;E 6,1).

11. Aki a hithez igazodik

Dikaios annak az embernek a magatartása,

- a. aki a hűségre törekedik (1Ti 6,11;2Ti 2,22);
- b. aki a hitet megőrzi (2Ti 4,7);
- c. akinek a hit a páncélja (1T 5,8), a pajzsa (E 6,14);
- d. aki a hit harcát vívja (1Ti 6,12);
- e. aki kitartó (hüpomoné - 1Ti 6,11);
- f. aki kitartó a jó harcban, a futásban (2Ti 4,3).

12. Szeretet

Dikaios annak az embernek a magatartása,

- a. aki elismeri mások értékeit (F 1,7);
- b. aki szeretetreméltó (prosphilos - F 4,8);
- c. aki a szeretetre törekedik (1Ti 6,11;2Ti 2,22);
- d. akinek a szeretete bővelkedik ismeretben és ráérzésben (F 1,9);
- e. akinek a szeretet a pajzsa (E 6,14 a 1T 5,8 alapján).

E bőséges anyagot nem akartam rövidebben összefoglalni, mert úgy gondoltam, hogy e teljes felsorolás kétségtelenneé teszi majd, hogy a páli harmadik lépcsőjű dikaiosüné ugyanúgy általános formaetikai állítmánya az Országának, miként a jézusi dikaiosüné. A jézusi és ószövetségi etika legkülönbözőbb jellegű megnyilvánulásai ugornak be - a bőséges felsorolás bizonyossága alapján - Pál tudatába akkor, amikor a harmadik lépcső szintjén használja a dikaios-szócsaládöt.

Az is nyilvánvaló a felsorolásból, hogy szócsaládunk Pálnál sem jelenti a iustitia legalis-t, azaz az igazságosztó, a büntető erőalkalmazást. A nem büntető, hanem az osztó igazságosságot egy

ízben jelöli nála szócsaládunk: azt kívánja, hogy a szolgák kapják meg uraiktól azt, ami méltányos (K 4,1). Mindenben fedi tehát a harmadik-lépcsőjű dikaiosüné páli jelentése a jézusit.

Sőt, van Pálnak egy szinonimája, amely még igazolja is a jézusi anyag vizsgálata alapján választott fordítást: istennektetszés, istennektetsző, Istennek tetszeni. Ezt írja ugyanis az efezusiaknak: "A világosság gyermekeiként viselkedjétek; a világosság gyümölcse a teljes jóságban, dikaiosünében és igazságban nyilvánul meg, mint akik megítélték, hogy mi az, ami -nagyonis tetsző (eu-arestos) az Úrnak" (E 5,9-10). A fenti összefoglalás, valamint az imént idézett hely alapján Pál szellemében is mondhatjuk:

dikaios = Úrnak tetsző, Krisztusnak tetsző,
dikaiosüné = Úrnak tetszés, Krisztusnak tetszés,
dikaioun = Úrnak, Krisztusnak tetszővé tenni,
dikaiousthai = Úrnak, Krisztusnak tetszővé lenni.

1. Isten dikaios-magatartása

Miként a jézusi tanítás, úgy a páli tanítás is alkalmazza a kinyilatkoztatás népének e legáltalánosabb formaetikai állítmányát, a dikaios-voltot - az Istenre is! Jézus is istennektetszővé tétetett a Lélek által (1Ti 3,16).

Azt kérdezzük, hogy mi az Isten dikaios-magatartásának a tartalma. A jézusi tanítás szerint Isten csak feltétele az emberi kárhozatnak, mi magunk ítéljük el magunkat (KID 36c num). Pál viszont azzal akarja kiemelni a krisztuseseményben rajtunk megkönyörülő, bennünket megajándékozó Istennek jóságát és szeretetét, hogy az ;^Adám utáni lét-szituációban a kárhozat egyetemes fenyegetését, a Krisztus utáni lét-szituációban pedig az egyeseket fenyegető kárhozatot olyasvalaminek tekinti, ami nem csorbítja Isten dikaios-voltát. Azt képviseli, hogy Isten feddhetetlenségét nem veszélyezteti az, hogy a bűn haragot, s a harag az elkárhoztatás szándékát váltja ki Belőle. Hogy a bűnöket elkövetők méltóak a halálra, ez Isten dikaios-rendelkezése-örvénye (dikaióma - R 1,32). Pál önmagához, Isten titkainak hirdetőjéhez méltatlan "emberi beszédnek" tekinti még a kérdésfelvetést is, hogy vajon nem csorbul-e Isten dikaios-volta annak következtében, hogy ránkhozza haragját. Azért nem csorbul, mert a fenti dikaiómat Istennek a maga Isten-voltából folyóan érvényesítenie kell (R 3.5-6). Az Isten szükségképpen bíró; és ha büntet, ha jutalmaz - mindenképpen dikaios (2Ti 4,3). Ugyanígy az üdvökonómiai kiválasztás síkján szükségképpen adódó isteni személyválogatás sem csorbíthatja Isten dikaios-voltát (R 9,13).

Ha nem lett volna Pál számára probléma, hogy miként férhet össze harag és elkárhoztatási szándék azzal az Istennel, akinek a szereztetéről Pál himnikus ihletettséggel beszél, akkor aligha vette volna fel ismételten ezt a kérdést. A páli istenképen uralkodó kétféleség, amely szerint Isten mindenkit bűnössé tett, másfelől pedig mindenkit istennektetszővé tett (R 5,19), ily módon tetten-érhető Isten dikaios-voltának a tartalmában is. Isten dikaios - mint bíró; és dikaios - mint bennünket istennektetszővé tevő is. Nemcsak az előbbi, hanem az utóbbit is nyomatékozza: azért teszi fiát engesztelő áldozattá, hogy nemcsak mi, hanem önmaga is, az Isten is dikaios legyen ezáltal (R 3,25). Talán ide is lehet al-

- . kalmazunk a "mennyivel inkább" (R 5,9.10.15.17) kitételt: Isten akkor is dikaios, ha kész elkárhoztatni minket, de mennyivel inkább dikaios akkor, amikor Fiát adja értünk azért, hogy Istennek-tetszőkké tegyen minket.

m. a fordítás problémája

Szócsaládunk jézusi anyaga is, páli anyaga is híven fordítható az istennektetszés, tetsző, tetszővé lenni és tenni szavakkal. Mivel az alétheia nem fordítható másképpen, csak az "igazság" szóval, azért állandó félreértéseket szül, ha szócsaládunk szentírási fordításaiban, továbbra is ragaszkodunk az "igaz, igazság, megigazítani, megigazulni" kifejezésekhez. Egy új magyar - esetleg ökumenikus - szentírásfordítás esetén mindenképpen szükséges volna megtalálnunk a módot, hogy a két szócsalád fordítása szabatosan különbözzék egymástól, s ezáltal a szentírás magyar olvasója e két egymástól oly annyira különböző fogalmakat hordozó szócsaládot megkülönböztethesse és azonosíthassa a görög eredeti megtekintése nélkül is. Jelenleg, a máig érvényesülő fordítási gyakorlatban nincs módja olvasónak erre.

n. A páli ujdonság és a Jézusi mérce

Aligha kétséges, hogy az ajándékba adott istennektetszés fogalma belső ellentmondást hordoz magában. Az öt okos szűz olajat nem adó "szívtelenségének" magyarázatát abban találtuk, hogy az adásainkat, törvénytéljesítésünket, szeretetünket jelképező olaj nem adható oda (KIO 54e). Az istennektetszést a jézusi tanítás alapján Isten nem adhatja, mert a tetszés alapját képező emberi magatartást az ember hozza létre és ez nem is adható, és el sem vehető. Ez a magatartás - a sajátunk. Ha mégis elvehető lenne, ha mégis odaadható lenne, akkor bábjáték lenne az egész emberi történelem: megmentődik, akit Isten megment; nem mentődik meg, akit Isten nem ment meg.

Jézus ellenfelei is, Pál ellenfelei is - a farizeusok voltak, akik jól tudták, hogy törvénytéljesítésükkel kell beszerezni maguknak az olajat, különben nem fognak tetszeni az Istennek. Jézus kevésnek találta az olajukat (Mt 5,20,). s a metanoiát kínálta fel nekik olaj-gyarázó eszközként - többek között a vámosról és a farizeusról szóló példabeszédében is (L 18,9-14). Pál nem tekintette elégtelennek a farizeusok olaját (F 3,5-6; Cs 23,6; 26,5). Bőséges olajtermésüket azonban mégis vesztésnek és szemétnak tekintette (F 3,8-9). A Krisztushoz nem csatlakozásukat tekintette botrányosnak, mert így csak sajátmaguk szerezték olajjal rendelkeztek, és nem részesültek a kapott, az áteredő istennektetszésben. Nem az olajokat vitatja, hanem a lámpájukat, amely nélkül semmire sem mennek az olajukkal. Az áteredő istennektetszés - a lámpa, amelyhez nagyon kell az olaj, de az olaj lámpa nélkül csak szemét.

Jézus ezt a "lámpát" az Istentől megteremtett ember birtokának tudta. Pál ezt a lámpát a Golgota által létrejövő ujratereztetésünk eredményének gondolta. A teremtetés által birtokoljuk-e a lámpát? A kereszthalál által birtokoljuk-e ezt a lámpát? Jézus az első kérdésre mond igent. Pál a másodikra. Jézus tanítása szerint az emberiség Ádám bűne következtében nem veszítette el ezt a lámpát. Pál tanítása szerint elveszítettük, s a kereszthalálban újra megkaptuk. A dikaiosüné tou theou páli fogalma valójában nem jelent mást, minthogy Krisztus után újra értékelhetővé válik az emberi magatartás, újra használhatóvá válik az emberi magatartás által szerzett olaj. Mivel Jézus a Krisztus előtti ember cselekedeteit is olajnak tekinti, ezért nem volt szüksége a páli dikaiosüné tou theou fogalmára. Pálnak szüksége volt rá, mert az egyetemes emberi bűn-szituáció, az isteni harag és az elkárkoztatási szándék gondolati konstrukciójának alapján állva a dikaiosüné tou theou, az ajándékba adott, áteredő istennektetszés fogalmával tet-

te az egész emberiséget az Isten számára választott és elfogadható néppé.

o. A dikaiosüné tou theou történelmi következményei

Ennek az újdonságnak - elsősorban Agoston konzseniális megértése folytán - messzemenő következményei támadtak. Massa damnata-vá lett a Jézus-előtti emberiség egésze és a keresztségig (vágykeresztségig) el nem jutó jézusutáni emberiség is. Az Ágostonnal konzseniális 16. sz-i. hitújítás pedig elemeire szedve a páli három lépcsőt, és az első kettőt abszolutizálva is, elbizonytalanodást vitt be követőik-híveik lelkébe cselekedeteik értékét illetően. A Trentói Zsinat megőrizte - a páli lépcsőkről ugyan nem beszélve - a páli lépcsők egységét és egyensúlyát, de mégis reállt a Pál-vette alapra, és fel sem merült benne a gondolat, hogy a páli krisztusesemény értelmezés nem az egyetlen lehetséges értelmezés, és semmiképpen sem azonos a jézusi önértelmezéssel. Amikor ez utóbbira Loisy abbé a századfordulóban rámutatott, X.Pius a Lamentabili kezdetű dekrétumának (1907. júl. 3.) 38. pontjában modernista tévedésnek állította, "hogy a Krisztus engesztelő haláláról szóló tan nem evangéliumi, hanem csak páli". Hogy Loisy-nak volt igaza és hogy X.Pius volt az, aki tévedett, az ma már teológiai közhelynek számít, bár a Tanítóhivatal a Lamentabili egyetlen tételét sem vonta vissza.

A keresztény hit-egységnek a Szentlélek irányítása és Péter koordináló szerepe mellett van egy még alapvetőbb feltétele: a jézusi tanítás primátusának rendező elve. A Szentlélek irányítása alatt szólnak a próféták az Ó és Újszövetség idején egyaránt, mind a mai napig. Jézus az Ószövetséget válogatásokkal és ellenvélemények megejtésével a maga tanításához rendezte. A Szentlélek irányítása és Péter koordináló szerepe alatt élő Jézus-tanítványoknak az idők végezetéig ugyanazt kell tenniük, amit Jézus is tett. Isten újszövetségi új népének a tagjai által megfogalmazott próféciaikat a hívők összességét alkotó egyháznak rendre oda kell igazítania a jézusi tanításhoz. A pünkösdkor elhangzó prófeciáktól kezdődően az idők végezetéig elhangzó újszövetségi prófeciákig mindet, Pál prófeciáit is. A Lélek ugyanis nem számolja fel a próféták egyéniségét, s ezért prófeciáikban rendre érvényesülnek a személyekhez és korokhoz kötött sajátosságok és korlátok. Az Egyház Krisztus életében és tanításában kapta meg azt a mércét, amelyhez mindenkit és mindent mindenkor oda kell igazítania. Ez alól Pál és a páli tanítás sem lehet kivétel.

12. MEGMENTÉS

a. Megmentés mitől?

Az emberi élet veszélyeknek kitett létezés. Az embernek igénye van, hogy legyőzze ezeket a veszélyeket. Az ember nem érzi magát elég erősnek a veszélyek legyűrésére. Mivel a választott nép önmagát Isten népének tudta, azt kívánta, hogy Isten mentse meg őt, mentődjék meg, Isten biztosítsa neki a megmentést-megmentődést, legyen Isten az ő Megmentője (sódzein, sódzesthai, sótéria, sótérios, sótér). Ezek a kifejezések az Úsz-ben 176 ízben fordulnak elő, meglehetősen egyenletes elosztásban.

Az 1466-ban írt Müncheni Kódex a Máté evangélium 14 előfordulásából tizet az "üdvözít", hármát a "megvigasztal" (=meggyógyul - Mt 9,21.22.23), egyet pedig a "megszabadít" (Mt 27,49) szavak

kal fordít. A szóbanforgó görög kifejezéseknek nagyon hamar kialakultak a magyar megfelelői: üdvözít, üdvözül, üdvösség, üdvözítő. "Mert ő üdvözéjti ő népét ő bűnűktől" mondja az Úr angyala Józsefnek (Mt 1,21); "Üdvözítsed temagadat, ha Istennek Fia vagy" - mondják a járókelők a keresztfeszített Jézusnak (Mt 27,40). "Az üdvözben az elavult id, üd, egy - 'egészséges; magasztos; szent; kitűnő' stb. melléknév rejlik, s ez valamely török nyelvből került a honfoglalás előtt, vö. pl. ujjur adgü' kiváló, jó'..." (Bárczi G., Magyar Szófejtő Szótár - Bp. 194. 325.lap). Egyház (id-ház), ünnep (id-nap) - minderre a már elhalványodott töre megy vissza. A jelen magyar nyelvben az üditő, üdülő felüdíteni, üdülni felüdülni, üdülés szavak mutatják az "üdvöz" továbbélését. A kereszténységgel találkozó magyarság a Krisztus nevében felkínált megmentést, az ezt felkínáló egyházat, s az Istennel találkozás kultikus napjait - mind ezzel a tövel igyekezett megmagyarázni magának: Krisztus felüdíti őt, az egyház ennek a felüdítésnek a szociológiai alakulata (ház), s az ünnepek ennek a felüdülésnek kitüntetett napjai. Népünk tehát nem arra figyelt, hogy miből-mitől menti ki őt Krisztus, hanem arra, hogy mibe menti őt bele, mit nyújt neki. Felüdülést nyújt neki "magasztos, szent" értelemben; mondhatnók: nemcsak biológiailag, nemcsak az immanens létben, hanem azon túl is, a transzcendenciában is, és súllyal - éppen abban.

A görög szócsalád alapjelentése viszont élesebb fényt vet az emberi lét veszélyeztetettségére; arra, amiből a kimentést Istentől várja a hívő. A fentebb említett 176 hely vizsgálata alapján a kinyilatkoztatás kultúrkörében élő ember életének négy veszélyforrását különböztethetjük meg egymástól:

- betegség,
- halál,
- politikai elnyomás,
- bűn, s ennek következménye: az örök Halál.

b. Jézus megmentés-fogalma

Jézus megmenti a vérfolyásos asszonyt, az elszáradtkezű embert, a jerikói vakot, a leprást - azok betegségéből (Mt 9,22; Mk 3,4; 5,34; 10,52; L 6,9; 0.48; 17,19; 18,42): "A hited üdvözített téged" - mondja nekik Jézus középkori magyar fordításban. Jézus megmenti Jairus lányát a haláltól (R 8,50), s Maga is Atyjához fordul, hogy mentse meg őt attól (J 12,47). Jézus vállalta ezt a két-megmentés-tárgyat - betegségtől és haláltól.

A harmadikat nem vállalta. Legalábbis szócsaládunkat, a megmentés funkcióját egy ízben sem alkalmazza a külső vagy belső politikai elnyomás veszélyeitől-szenvedéseitől való megszabadításra. Nem teszi ezt annak ellenére sem, hogy népének erre a megmentésre nem volt kevésbé igénye, mint a megmentés másik három tárgyára. Közhelyszerű igazság, hogy éppen ennek a harmadik megmentési funkciójának a nem vállalás következtében bizonyult népe számára pszeudomessiásnak. A Szűzanya hálaéneke, Simeoné, és méginkább Zakariásé pedig jól mutatja ezt az igényt. E három énekben öt ízben fordul elő szócsaládunk (L 1,47.69.71. 77;2.30). Az egybeválogatott ószövetségi helyekből egybefűzött énekek tisztán mutatják e szócsaládnak a Messiástól várt politikai tartalmát: megmentést ellenségeinktől, és mindazok kezétől, akik gyűlölnék minket... ledöntötte a hatalmasokat a trónról... látták szemeim üdvösségedet... népednek, Izraelnek dicsőségét...". A legeggyértelműbb bizonyosságot azonban a mennybemenetel tanúi adják,

akik utolsó kérdésként Jézus e kihagyott megmentési funkciójára kérdeznek reá: "Mostanában állítod-e helyre Izrael számára a ki-rályságot?" (Cs 1,6).

De vállalja Jézus a negyedik megmentés-tárgyat. A Jézus aj-kán levő anyag két-harmad része erre vonatkozik. Lukács bűnös asz-szonyát a bűnöktől megszabadulás menti meg (L 7,50). Az Életre be-mehetés feltételeit nem vállaló gazdag ifjú (Mt 19,25; Mk 10,26; L 18,26), a Jézus által megkeresett elveszettek (L 19,10; Mt 18,11), Zakeus (L 19,9) megmentődése - már az örök "megmentődés" (Mk rö-vid záradéka). Ami a zsidóktól van (J 4,22), aminek a feltétele a hit és a keresztség (Mk 16,16; L 8,12), amiért Jézus tanít (3 5,34), aminek Jézus az ajtaja (J 10,9), amiért a világra jött (L 9,56; J 3,17; 12,47) - az mind ezt a negyedik megmentés-tárgyat cé-lozza.

Olyannyira vállalja ezt a negyediket, hogy problematikussá válik, hogy mennyire vállalja az első kettőt. Üldözések között kell övéinek mindvégig állhatatosnak maradniok, hogy megmentődje-nek (Mt 10,22; 24,13; Mk 13,13). A nem-biológiai tárgyú örök megmen-tődés Jézus szavaiban kontrabiológiai jelleget kap: "Ha valaki meg akarja menteni életét, az elveszíti; aki pedig elveszíti éle-tét énértem, az megtalálja" (Mt 16,25; Mk 8,25; L 9,24).

Olyan feltétlen elsőséget kap Jézus tanításában és életében ez a negyedik megmentési tartalom, hogy a megmentés két meg nem tagadott tartalma is függésbe kerül tőle. A Golgota felé vezető életút Jézus tanításában a vállalt megmentési tartalmak nincsenek mellérendelésben. De ha ez így van, akkor felmerül a kérdés: le-het-e jézusi megmentés annak az embernek a számára, aki a felsorolt veszélyeztetettségekben él, és aki természeténél fogva képte-len kiirtani magából a felsorolt megmentési igényeket? A választ Jézus "élet" (dzóé) és "ország" (basileia) fogalma adja meg. Mind a kettő immanens és transzcendens tartalmú. Az örök megmentődés i-dőben is valósuló, de csak az időn túl teljessé váló megmentődés. A Jézus által felkínált megmentődés nemcsak vertikális, hanem ho-rizontális irányú is. A felkínált megmentődést elfogadó ember a szeretet életformáját fogadja el, amely kiválóbb módon biztosítja az ember számára az első három veszélyeztetettségből kimenekülést, mint az a fajta megmentés, amelyre a Sátán felszólította Jézust a pusztában, mint az, amelyet el akar fogadtatni Jézussal a pusztában megvendégelt ötezer férfi, és mint az a megmentődés, a-melyre vonatkozóan az égi jelet kívánták Jézustól. Nevezzük ezt a Jézustól elutasított utat direkt megmentésnek. A direkt megmenté-sek csődjétől hangos a történelem. Jézus korában is hangos volt már: "akik helyettem jöttek, mind tolvajok és rablók..." (J 10,8). A szeretet indirekt útját kínálja fel Jézus megmentésként, s tudja, hogy ez az indirekt út menti meg, gyógyítja meg (megvigasz), azaz ez teszi víg-gá az embert; s ezért mondja a fel-kínált indirekt utat jóhírnék-örömhírnék. A jézusi megmentésnek nem kisebb a célkitűzése, mint az emberiség kiirthatatlan álma: a szelidek öröklük a földet. Az "élet", az "ország" - Jézus tanítá-sában - alapvetően időbeli-immanens valóság is, amely belenő a maga időtlen folytatásába. A jézusi "Isten Országá" nem egyenlő a "mennyországgal"; a mennyország csak folytatása és kivirágzása Isten földi Országának (KIO 119 num).

c. Pál és a megmentés szócsaládja

A szócsalád az alábbi kifejezéseket tartalmazza:

		Úsz	Pál	Jézus ajkán
sódzein	= megmenteni	102	29	31
sótér	= megmentő (főnév)	24	12	-
sótéria	= megmentés	45	18	2
sótérios	= megmentő (melléknév)	5	2	
		176	61	33
relatív gyakorisági mutató		1	1.4	0.8

Az első két levélben öt ízben, a három nagy levélben összesen 27 ízben, az E-ben és F-ben összesen 9 ízben, a pasztorális levelekben 20 ízben találkozunk szócsaládunkkal; három levél (G, K és Fm) nem tartalmazza szavainkat. A rgym-ból láthatóan Pál ezt a mükifejezés-családot is valamivel sűrűbben használja, mint az Úsz többi könyvei; és sűrűbben kerül elő nála, mint Jézus ajkán.

Lukács is tanúsítja, hogy a páli igehirdetés használta szócsaládunkat. Az az ige, amelyet Pál a pizidiaiaknak az első missziós úton hirdetett, "a megmentődés logosza" (Cs 13,26), mert arról beszél, hogy "Isten elővezette Izrael számára Jézust megmentőül" (Cs 13,23). A második út során a filippiek is úgy tudják, hogy Pál és társai "a M^aasságbeli Isten szolgálói, akik a megmentődés útját hirdetik nekünk" (Cs 16,17); úgyannyra, hogy a városi börtönőr is ezt kérdezi Páléktól: "Mit kell tennem, hogy megmentődjem?". Pál válasza a második lépcsőre mutat: "Higgyél az Úr Jézusban és megmentődjél" (Cs 16,30-31).

Mit értett Pál az Ó- és Újszövetség e nélkülözhetetlen fogalmán, a megmentésen? A Korintusból írt első két levelében a megmentődést a Pál által elmondott (1T 2,16) igazság (2T 2,10) közvetíti. Mi ennek a megmentődésül szolgáló páli igazságnak a tartalma? Az, hogy "Isten nem haragra rendelt minket, hanem a megmentődés megszerzésére a mi Úrunk Jézus Krisztus által, aki meghalt értünk" (1T 5,9-10). Pál hálát is ad a tesszalóniki-beliekért, hogy "Isten kiválasztotta őket... a megmentődésre... az igazságban való hit által" (2T 2,13). Szól még Pál egy felveendő sisakról is, amely a megmentődés reményét jelképezi (1T 5,8). Ez az öt megnyilatkozás egyértelművé teszi, hogy szócsaládunk Pál írói pályájának kezdetétől fogva a páli koncepciót hordozza: az öt megnyilatkozás az első két lépcsőről beszél: Jézus kereszthalála és hitünk ment meg minket, amely megmentődés a jövőben következik be - nyilvánvalóan a feltámadásban.

A Galata levél nem, de a harmadik missziós út többi (három nagy) levele már ismét használja szavunkat. Aki közvetíti a megmentődésről szóló tanítást, Pál azt is megmentőnek nevezi: a keresztény házastárs megmentheti pogány házastársát (1K 7,6), és az obszervancia-kérdésben tanúsított rugalmas magatartásával Pál is megmentett valakit (1K 9,22;10,33). A megmentődésre itt is a jövőben kerül sor: "Jézus napján" (1K 5,5).

Jézus kereszthalála ment meg minket. Lukácstól értesülünk, hogy Pál Athénben nem a "maga evangéliumát" adta elő, hanem az athéniek "ismeretlen istenének" igyekezett pozitív tartalmat adni, mégpedig athéi és filozófus eleganciával, azaz a "szó bölcsességével" (1K 1,17). Athénban a R első két fejezetének felfokozottan pelagiánus szellemében szólt, és Krisztus keresztségének isten-

nektetszövé tevő, megmentő erejéről nem beszélt. Lukácstól tudjuk, hogy ennek a módszernek nem volt sikere (Cs 17,27-34). Athénból korintusba érve, a korintusi zsinagógában módszert változtatott (Cs 18,4): visszatért a maga evangéliumához, mert úgy érezhette, hogy athéni sikertelenségének az volt az oka, hogy nem a "Krisztus keresztjével" (1K 1,17) foglalkozott. Athénben félt előjönni ezzel a témával. Attól félt, hogy ostobaságnak (mória) tartják majd evangéliumát (1K 1,18). Korintusba érve és honfitársaira találva, legyőzi ezt a félelmét, és elveti az Athénben alkalmazott filozófiai megközelítés (sophia) módszert (1K 1,20-1).

A világ bölcsessége helyett Isten bölcsességére épít, és a filozófia szava helyett bátran mondja a "keresztnek a szavát", amelyet a világ bölcsessége bolondságnak tarthat ugyan, de azért az mégiscsak Isten erejéről ad értesítést. Miben áll ez az isteni erő? A megmentésben: "Tetszett Istennek, az (Isten bölcsességét tartalmazó) igehirdetésnek (a keresztszavának) a bolondsága által megmenteni a hívőket" (1K 1,21). Ám legyen ez bolondság a világ okosai-filozófusai számára, akik ennek következtében megmentődés helyett el is vesznek, de a "megmentődők számára" ez a bolondság mégiscsak megmentő erőt közvetít (1K 1,13). Mit akar Pál mondani ezzel a "bolondsággal"? Azt jelenti ez a bolondság, hogy Jézus meghalt "erőtleneségből" (2K 13,4); azt, hogy felfeszítették, mert hagyta magát? Ezt is, de nemcsak ezt. Pál gondolt Isten erőtlén gyengeségére is, de gondolt ennek az erejére is: "Isten gyengesége erősebb az embereknél" (1K 1,25). Mi ennek az erőnek a tartalma?

Úgy tetszik, hogy az áteredő istenektetszés! Ennek az erőnek a színe előtt ugyanis semmivé válik minden emberi érték, megszűnik minden emberi dicsekedési alap (vö. 1K 1,26-3). Ahogyan a választott népnek nincs módja dicsekednie a maga cselekedeteivel a büszke pogány világnak sincs: "Ne dicsekedjék egyetlen ember se Isten előtt" (1K 1,29). 'Miért? Azért ne dicsekedjék, mert egyedül "Istentől van" (ex autou - 1K 1,30) az, amivel az ember dicsekedhetik. 'Mi van az Istentől? A páli 1c tétel igazsága. Az, hogy "ti Krisztus Jézusban vagyok, aki számotokra Istentől való Bölcsességgé, Istenektetszéssé lett" (1K 1,30). Ez a páli 1c tétel, ez az Istennek - gyengeség által megmutatkozó - ereje. Ez az a bolondság (=isteni bölcsesség), amelyet a Sátán nem látott át és botorul keresztrefeszítette Jézust (1K 2,9).

Ez a tartalma annak, hogy a korintusiak megmentődnek a Pál által hirdetett evangélium ígéje által (1K 15,1-2); és ez az az ige, amelyet Pál a jeruzsálemiekre - problematikus joggal! (5b num) - hivatkozva így fogalmaz meg: "Krisztus meghalt bűneink (eltüntetésének) céljából" (1K 15,3). Ez az az alap, amelyre az embernek építenie kell; azaz Jézus krisztusra (1K 3,10-1), ha meg akar mentődni. Ha hitványat, eléghetőt rakunk is rá erre az alapra, akkor is megmentődünk, bár "mintegy tűz által" (1K 3,15)... amely tűznek a tartalma felette problematikus.

A Második Korintusi levélben márcsak öt ízben találkozunk szavainkkal. Azért virradt fel a korintusiakra a "megmentődés napja" (értsd: ideje - 2K 6,2), mert Isten Jézust "bűnne tette, hogy mi Isten dikaiosüné-je legyünk Jézusban" (2K 5,21). Isten dikaiosüné-je lenni Jézusban, ez ugyanazt a gondolatot fejezi ki, mint az a megfogalmazás, hogy Jézus lett a mi dikaiosünénk (vö. 1K 1,30). Így aztán, aki ezt a tudástartalmat (gnósis - 2K 2,14) hirdeti, az "Krisztus jó illata... a megmentődők körében" (2K 2,15). Az ezt a tanítást hirdető Pálnak a tanításért elviselt szenvedései is a korintusiak megmentődését szolgálja (2K 1,6).

Az eddigiekben a 2K bizonyossága megegyezett az előző levelével. De új mozzanatot is találunk: bűnbánatunk is szolgálja a megmentődésünket: "az Isten szerinti szomorúság metanoiát, ez pedig megmentődést szerez" (2K 7,10). Azért új mozzanat ez, mert az eddig látott helyeken kizárólag Krisztus a megmentődésünk szerzője, de a bűnbánat említésével immár a magunk emberi cselekedetei is szerepet kapnak megmentődésünk létrejöttében. Ily módon a Krisztustól származó megmentődésünk (heteroszótéria) mellett Pál ismeri a személyes emberi magatartásból fakadó megmentődést (autoszótéria) is. Természetesen nem önállóan, hanem csak harmadik lépcsőként reáépülve a heteroszótáriára.

d. A Római levél bizonyossága

A Római levél a Páltól nem szégyelt evangélium erejével kezdi az érdemi tárgyalást (R 1,16): az evangélium ugyanis tudósít arról az áteredő istennektetszéről, amely istennek az irántunk tanúsított hűségéből folyó ajándéka számunkra (R 1,17). Ez a megkapott áteredő istennektetszés jelenti az evangélium megmentő erejét.

Ennek kifejtése így történik: mivel "istennektetszőkké tett minket Jézus halála, ezért meg is fogunk mentődni Általa a haragtól" (R 5,9). Ez a fenyegető harag nem árthat nekünk, hiszen már istennektetszőkké lettünk. Azért lettünk ilyenekké, mert "Fiának halála már összebékített minket Istennel, s így összebékített állapotunkban bele fogunk mentődni Fia életébe" (R 5,10). Figyeljük meg, hogy Pál az előbb (R 1,16-7) egyenlőség jelet tett a megmentődés és az áteredő istennektetszés közé; most (R 5,9-10) viszont istennektetszésünknek következménye a megmentődés. - Mindez az elsőlépcsőjű megmentődésről tudósít.

De a második lépcső hit-feltétel is szükséges a megmentődéshez: "ha száddal Jézust Úrnak vallod, ha hiszed szívedben, hogy Isten feltámasztotta őt a halálból, akkor megmentődni majd..."; ahogyan Joel prófétát is idézve mondja: "mindenki, aki majd segítségül hívja az Úr nevét, megmentődik majd" (R 10,9; Joel 2,7; R 10,13). A száj megvalló és a szív hívó tevékenysége, valamint az Úr nevének segítségül hívása - mindezt a hit-feltételt jelölik, amely szükséges az ismét párhuzamba tett istennektetszéshez és megmentődéshez: "Szívvel hiszünk ugyanis a dikaiosuné (elnyerésének) céljából, és szájjal teszünk vallást a megmentődés (elnyerésének) céljából" (R 10,10).

A R többi előfordulásaiban arról értesülünk, hogy a jövőben Izrael is megmentődik (R 9,27; 10,1; 11,14.26); továbbá arról, hogy a megmentődés a jövőben - Krisztus második eljövetelekor - perfektuálódik. A kereszthalál elvben már ugyan megmentett minket, de a jelenben ez a megmentődés mégcsak reménybeli. Erre a részint múltidejű, részint jövőidejű megmentődésre utal ez a kijelentés: "remény szerint lettünk megmentve" (R 8,24). Ez a jövő természetesen közeledik. Pál azzal biztat a tökéletesített törvényt jelentő szeretet valószínűsítésére (R 13,9-10), hogy "mostmár közelebb van a megmentődésünk, mint amikor hinni kezdtünk" (R 13,11). A harmadik lépcsőjű (autoszótériás) megmentődésre - csak következtethetünk ebből az etikai buzdításból. A R-ben a megmentődés szinte kizárólag heteroszótériás hangsúlyú!

e. A fogság levelei és a pasztorális levelek

A fogságból írt levelek közül csak az E és F használja szavunkat. Az efezusiak "hittek a megmentődés evangéliumában

(E 1,13). Hittek abban, hogy "bár bűneik miatt halottak voltak, Krisztussal együtt élővé lettek, ajándék folytán lettek megmentve" (E 2,5). A hit második lépcsője is hangsúlyt kap a nagyon erős hangsúlyú első lépcső mellett: "ajándék folytán lettetek megmentve hit által; és ez nem töletek van az Isten ajándéka, nem cselekedetekből" történt (E 2,8). Nem mi mentjük meg magunkat istennektetsző életünkkel, Krisztus "a megmentője a maga Testének" az Egyháznak (E 5,23). A "megmentődés sisakjának" felöltése (E 6,17) utal csupán a megmentődésünk érdekében kifejtett emberi erőfeszítésre.

Ezzel szemben a F erősen autoszótériás hangsúlyú. A filippiek "várják a mennyből megmentőként az Úr Jézus Krisztust" (F 3,20). Ez azonban semmiképpen sem tétlen várakozás, mert ezt a biztatást kapják: "félelemmel és rettegéssel munkáljátok megmentődésüket" (F 2,12). A Krisztusért elviselt szenvedések nagyon is hozzájárulnak megmentődésükhöz (F 1,19.28).

A három pasztorális levél használja legsűrűbben szócsaládunkat (20 ízben). A "Megmentő" - állandó jelzője lesz Istennek (1Ti 1,1;2,3;T 1,3;2,10;3,4), aki "minden ember, főleg a hívők Megmentője" (1Ti 4,10). Jézusnak is állandó jelzője a "Megmentő" (2 Ti 1,10;T 1,4;2,13): "a mi 'Megmentőnk, Jézus Krisztus által... válunk örökösivé az örök életnek" (T 3,6-7).

A pasztorális levelekben is éles az elsőlépcsős megmentődés képe: "Krisztus eljött megmenteni a bűnösöket" (1Ti 1,15); a Megmentő Isten "minden embert meg akar menteni" (1Ti 2,4); Pált is "be fogja menteni Országába" (2Ti 4,18). Hangsúlyozottan is tiltakozik az autoszótéria ellen: Isten "megmentett minket... nem cselekedeteink, hanem saját elhatározása és ajándéka folytán" (2Ti 1,9), továbbá: "nem cselekedetekből... amelyeket mi tettünk, hanem irgalmából mentett meg minket" (T 3,5).

Ez az éles hangsúlytevés azért nem teszi fölöslegessé az autoszótériát képviselő harmadik lépcsőt: "megjelent Isten regmentő ajándéka... amely arra nevel minket, hogy tagadjuk meg... az evilági vágyakat..." (T 2,11-2). Az asszonyok esetében a gyermekek szülése is hozzájárul megmentődésükhöz (1Ti 2,15) ugyanez érvényes a püspökök szolgálatára is: a maguk és mások megmentődését szolgálja (1Ti 4,16). Úgyanennek az autoszótériás megmentődésnek a szerepére mutat rá még az is, hogy egyfelől Pál fogságot elviselő szenvedései (2Ti 2,10), másfelől az Ószövetség tanulmányozása (2Ti 3,15) is besegít megmentődésünkbe.

f. Összefoglalás

Megmentődésünk részint azonos azzal, hogy istennektetszők lettünk, részint következménye annak, hogy istennektetszőkké lettünk. Mind a kettő következménye a kereszthalálnak. Következménye ugyanakkor a megmentést-istennektetszést Isten kezéből jövő ajándékként elfogadó (cselekedetek nélküli) hitünknek is. S végül következménye a mi emberi erőfeszítéseinknek is. Szócsaládunk is, tisztán tükrözi tehát a páli krisztusesemény-értelmezés háromlépcsős jellegét. Akármennyire hangsúlyos is tehát a heteroszótéria, mégsem vádolható Pál magmentési automatikával, hiszen az embernek is hozzá kell járulnia a maga megmentődéséhez.

Az elsőlépcsős megmentődés - mindenképpen egyetemes. Fogalma valójában azonos azzal az áteredő istennektetszéssel, amely Jézus kereszthalálának következtében az egész emberiséget Isten választott, saját népévé teszi. Ez az egyetemes megmentődés azonban csak elvileg egyetemes. A gyakorlati egyetemességet megakadályoz-

za a megmentődés hit- és cselekedet-föltétele (vö. 1Ti 4,10): Isten egyfelől mindenkinek a megmentője, másfelől azonban ("főleg") a hívőknek... és természetesen a cselekvőknek. Elvileg azért egyetemes a kereszthalál által létrejövő megmentődés, mert a kereszthalál kimentí az embert abból az egyetemes bűn-harag-kárhozat szituációból, amely lehetetlenné tette a feltámadást az örök életre.

Végezetül a megmentődés - a kereszthalál már-megtörténte következtében - a maga elvi egyetemességében mér meg is történt. Az örök életre történő feltámadásban bekövetkező effektuált megmentődés viszont még csak jövőbeli. Jövőbeli, mert Krisztus még nem jött el másodszor; és jövőbeli, mert az effektuálódás az emberi hit- és cselekedet- feltétel életünk végéig állhatatosan megörzendő teljesítésétől is függ.

g. A fordítás problémája

Fordításként a megmentődést" használtuk a magyar nyelvben nagyon korán kialakult "üdvözülés" helyett. Egyikük sem adja vissza eléggé szócsaládunk kettős jelentését: valamiből kimenteni, valamibe beiktatni. Az "üdvözítés" a valamibe bejuttatást nyomatékozza, s ugyanakkor teljes hangsúlyárnyékba helyezi a valamiből kimentést. A páli teológiában szócsaládunk egyáltalában nem helyezi hangsúlyárnyékba azt, amiből kimentett bennünket az Isten. A "megmentés" ezért alkalmasabb fordításnak látszott, mert ez kevésbé helyezi fényárnyékba a valamibe bementést, mint amennyire árnyékba helyezi az üdvözítés a valamiből kimentést.

Úgy gondoljuk, hogy a kimentés és bementés szavak esetenkénti változtatása oldhatná meg ezt a fordítási problémát: Isten kimentí az embert bűnből, halálból, stb; ill. bementí az embert az életbe, az Országba. az is járható út, hogy az egyértelműen bementő tartalmú előfordulásokat "üdvözítéssel" fordítanók, s az egyértelműen kimentő tartalmú előfordulásoknál pedig a "kimentés" szó szerepel. A "megmentés" pedig szerepelhetne a "vegyes" tartalmú előfordulásokban. Így aztán Jézus Üdvözítő is, kimentő is és Megmentő is!

13. MEGVÁLTÁS

a. A megmentés szinonimái

A megmentés-üdvözítés is jelöli korunk hívőinek nyelvében a krisztusesemény jelentőségét, de ennél jóval gyakrabban találkozunk a megváltás szóval (vö. Mit csinált Jézus? Megváltotta a világot). Ezt a gyakoriságot az Úsz egyáltalában nem tükrözi. A megmentés szócsaládjával sokkal gyakrabban találkozunk hozzá képest a megváltás szócsaládjá csak szórványosnak minősíthető.

	Úsz	Pál	Jézus ajkán
a megmentés szócsaládja	177	61	33
a megváltás szócsaládja	20	9	3

Ebben a fejezetben sorra vesszük azokat a kifejezéseket, amelyek a megmentéssel rokonértelműek. Így kerülnek aztán tárgyalásra az alábbi témák:

Isten megszabadít minket
Isten hatálytalanítja a bűnt

Isten megbocsát a bűnös embernek

Isten megváltja-kivásárolja az embert a bűn hatalmából. Látnivaló, hogy ezeket a megmentés-szinonímákat elsődlegesen a "valamiből kimentés" gondolata határozza meg. A következő fejezetben majd azok a megmentés-szinonímák kerülnek elő, amelyeket elsődlegesen a "valamibe bementés" határoz meg.

b. Isten megszabadít minket

Ezt a szabadítás gondolatot hordozza

- a. a "dikaiousthai" már látott két előfordulása (Cs 13,38;R 6,7)
- b. az "eleoutheron" szócsalád hat idevágó előfordulása (R 6,18.20.22;8,2.21.21 - vö. K.A. 76-4/97)
- c. a "rüesthai" öt előfordulása (1T 1,10;R 7,24;11,26;K 1,13;2Ti 4,18)
- d. a "exairein" egy előfordulása (G 1,4).

Az összesen 14 előfordulásból 10 a R-ben található.

Pál már első levelében megdicséri a tesszalonikibelieket, mert várják azt a "Jézust, aki megszabadít minket a jövő haragtól" (1T 1,10). A G-t pedig azzal a gondolattal fejezi be, hogy "Jézus azért adta oda magát bűneinkért, hogy kiszabadítson minket a jelenvaló gonosz világból" (G 1,4). A "gonosz világ" jelzi a krisztuselőtti bűnlétszituáció Krisztus után is megmaradó, csak elvileg felszámolt és gyakorlatilag "jelenvaló" jellegét.

Ami a R anyagát illeti, Pál reménykedik az egész Izrael megmentődésében, hiszen az Ószövetség arra tanította, hogy "Siónból jön a Szabadító" (R 11,26). Pál számára Jézus - ez a Szabadító, mégpedig a bűn rabságában levő ember kiszabadítója (R 6,7). "A bűn szolgálói voltatok (és szabadok az istennektetszés szempontjából)... de megszabadulván a Bűntől, szolgálóivá lettetek az istennektetszésnek... most megszabadulván a Bűntől és Istennek szolgálóivá lévén birtokoljátok... a célt, az örök életet... A Krisztus Jézusban való élet Lelkének a törvénye (értsd: ereje) megszabadított téged a Bűn és a Halál törvényétől (értsd: erejétől)" (R 6,20.18.22;8,2). Mindez múltidőben hangzik, hiszen levelének olvasói túl vannak már a golgotai krisztuseseményen is, és a maguk Krisztushoz csatlakozásának időpontján is. Élik már az ezekre épülő harmadik lépcsőt is, amelynek e perfektuálódott megszabadulásban van szerepe. A bűnnek a Golgota után is továbbélő, foglyul ejtő ereje (R 7,23) következtében kérdezheti Pál: "Ki szabadít majd meg engem ennek a halálnak a testétől?" (R 7,24). Jövő idővel kérdez és jövő idővel válaszol: "Jézus Krisztus a mi Úrunk által" szabadulok majd meg, miközben még "testemmel (sarx) a Bűn erejének szolgálók" (R 7,24-25).

Ez a megszabadulás jövőidejű. Akkor következik be, amikor megszabadulunk a "halál testétől" (R 7,24). A transzcendenciában következik be: "Maga a teremtmény is megszabadul majd a romlandóság szolgálatától, hogy belépjen az Isten gyermeki dicsőségének a szabadságába" (R 8,21). Reménybeli a szabadulásunk (R 8,24).

A római fogság idején viszont megint múltidőben vallja, hogy "Isten kiszabadított minket a Sötétség országából, és áthelyezett szeretett Fiának az Országába" (K 1,13). Halála előtt pedig visszatekintve azokra az életveszedelmekre, amelyekből kiszabadította őt az Úr (2Ti 3,11;4,17). Ismét jövőidőben utal a teljes, a transzcendens megszabadulásra: "Kiszabadít majd engem az Úr minden gonosz vállalkozásból, és bement a maga égi országába" (2Ti 4,18).

A vizsgált és "szabadulást" jelölő szavak azonos jelentésűek tehát a megmentődéssel. Harag, gonosz aiön és cselekedetek, bűn, halál, Sötétség országa - ezekből szabadít ki bennünket a krisztusesemény és a Fiú Országába nyit utat, szabadít bele. A kétféle (ki és be) megmentődésnek megfelelően a szabadítás is kétirányú. Hasonlóképpen: az elvi megszabadítás múltidejű, a gyakorlatilag perfektuálódó jövőidejű.

c. Isten hatálytalanítja a bűnt

Ezt a gondolatot hordozza a

- a. "katargein" szó 25 előfordulása;
- b. a "katakrinein" szócsalád 3 előfordulása (R 8,1.3.34);
- c. 4 egyszeri előfordulású kifejezés: "ex-aliphein", "airein" (K 2,14), "apekdüomai", "thriambeuein" (K 2,15).

Az Úsz-ben 27 ízben kerül elő a "katargeó" ige, melynek szótári jelentése: hatékonyságon kívül helyezni, elerőtleníteni, eltörölni, megszüntetni, megsemmisíteni, eltávolítani, valakit valamitől megszabadítani. Szenvedő értelemben: eltűnni, szabaddá lenni valamitől. Egy-egy ízben találkozunk igénkkel a Páltól függő L-ban Zs-ben. Jézus ajkán a 3 éve gyümölcsöt nem hozó fa teszi ilyen hatékonyság nélkülivé a termőtalajt (L 13,7). A Zs szerzője szerint pedig Jézus "hatálytalanította a (maga) halál(a) által a halál erejének (hatalmának) birtoklóját, vagyis az ördögöt" (Zs 2,14). A szerző tömény összefoglalásban adja Mesterének azt a gondolatát, amely Pál ajkára és tollára hívta ezt a katargeó igét.

A többi 25 helyet a páli levelekben találjuk. Egyértelműen olyan szóval állunk itt szemben, amelyet Pál vezetett be a keresztyén szókinszbe, a krisztusesemény magyarázatára. Szinonima ez is: amitől megmentődünk, amitől megszabadulunk, az hatálynélkülivé válik számunkra.

Már a 2T-ben olvashatjuk, hogy a "Törvényáthágót (anamos=a Sátánt) hatályon kívül helyezi majd parúziájának ragyogásával" - Jézus (2T 2,8). Utolsó levelében ez a jövőidejű transzcendens hatálytalanítás múltidejű, mert itt Pál nem a parúziás végkifejletre, hanem a golgotai eseményre néz: "A mi megmentő Krisztus Jézusunk hatálytalanította a halált, viszont felragyogtatta az életet és a romolhatatlanságot" (2Ti 1,10).

A hátralevő 23 páli előfordulásból 22 a harmadik missziós út során irt és eddigelé még senkitől sem vitatott szerzőségű négy levelében (G, 1K, 2K, R) található. Ezek anyagát összesítve mutatjuk be.

Van, ami érvénytelenné lesz, és van, ami nem lesz érvénytelenné. Nem lesz érvénytelenné, nem szűnik meg Isten hűsége irántunk; még akkor sem, ha mi hűtlenek vagyunk (R 3,3). Isten törvénye sem veszti érvényét attól, hogy nem a mózesi törvény által, hanem Krisztus és a krisztusban való hit által válunk istennektetszövé (R 3,31). A mózesi törvény nem teszi érvénytelenné Isten Ábrahámnak adott ígéretét (R 4,14;G 3,17); nem teheti érvénytelenné Krisztus (G 5,4) és a kereszt botrányát sem (G 5,11).

Ezzel szemben a krisztuseseményben Isten érvénytelenné teszi azt, ami a világ szempontjai szerint számít valaminek, és értékelődik. Érvényteleníti ezeket, hogy helyükbe rakja azt, amit a világ nem értékel. Isten érvénytelenné teszi evilágnak és evilág fejedelmeinek (a Sátánnak) bölcsességét; azt a bölcsességet, amely bolondságnak tekinti a keresztet; és érvényessé teszi a kereszt bölcsességét (1K 1,28;2,6). Az ószövetségi világ értékeit is érvényteleníti: a Krisztus nélkül olvasni-értelmezni akart Ószövet-

séget (2K 3,7.11.13.14). Így aztán a mózesi törvény nem lehet érvénytelenítője annak a krisztusnak, aki ezt a mózesi törvényt érvénytelenné tette (G 3,17;5,4.11). Úgyanilyen módon a férj halálával érvénytelenné lesz a feleség kötöttsége; ennek analógiájára a mózesi törvény is érvénytelenné lett krisztus halála által (R 7,2.6). A halálban hatálytalanná válik az étel és a gyomor is (1K 6,13).

Krisztus keresztfeszülése és a mi misztikus Vele-együtt-keresztfeszítődésünk a keresztségben azt a célt hordozza, hogy hatálytalanítódjék a misztikusan meg nem halt régi embernek a teste, amely a bűné volt; azt a célt hordozza, hogy többé ne szolgáljunk a bűnnek (R 6,6).

A halálból feltámadt krisztus a parúziakor "hatálytalanít minden fejedelemséget, minden hatalmat és erőt" - a Sátán országát, népét (1K 15,24). "Utolsó ellenségként hatálytalanítódik a Halál" - a Sátán országának feje-ereje (1K 15,26).

Érvénytelenné teszi végül Isten a parúziakor a prófécia és a gnózis világát, a csak töredékes ismerés világát, amely gyermekkori állapot annak az emberiségnek, amelyet Isten felnőtt korra akar juttatni. E felnőtt korú világban eltűnik majd a hit is, a remény is, hogy kizárólagossá válják a szeretet: "a szeretet soha el nem múlik. De a prófétálások már hatálytalanítódnak... a gnózis is hatálytalanítódik... amikor eljön a teljesség, megszűnik a rész-szerinti... amióta férfi lettem, hatályon kívül helyeztem a gyermek dolgait" (1K 13,8.10-1).

A krisztusesemény - érvénytelenít. Érvényteleníti a pogány világ értékeit, érvényteleníti a krisztust el nem fogadó Őszövetség értékét, s érvényteleníti végül azt a töredékességet is, amelyben népe a parúziáig építi az Országot.

A katargeó E-beli előfordulására még visszatérünk, s most átmegyünk a másik két kifejezéscsoport tárgyalására. Jézus nemcsak hatálytalanította, hanem el is kárhoztatta a Sátánt. A két kifejezés jelentéstartalma megegyezik egymással. A Golgota óta "nincs többé kárhozat azok számára, akik krisztus Jézusban vannak" (R 8,1). Miért? Mert "Isten elkárhoztatta a Bűnt a sarx-ban" (R 8,3). Ez a kárhoztató elítélés, amely a sarx-unkban továbbműködő Bűnt éri, csak elvi elítélés-elkárhoztatás, hiszen továbbra is működhetik-működik bennünk (vö. KIO 27c num). Ennek az elkárhoztatásnak tudatában kérdezheti Pál: "Ki az, aki elkárhoztat bennünket? (R 8,34). A Golgota hatálytalanította a Sátánt, s az a Jézus lett hatályos, aki nem akar elkárhoztatni bennünket. Ezért válaszolhat Pál a maga kérdésére új kérdéssel: "Krisztus Jézus... aki meghalt... aki az isten jobbán ül és kiáll mellettünk?" (R 8,34).

A fogságban írt levelek közül az E csak a mózesi törvény hatálytalanításáról beszél (E 2,15), de a K szemléletes kifejezésekkel írja le krisztus győzelmét a Sátán felett: "Isten törölte (ex-alibhein) a tételeivel minket terhelő adóslevelet, amely ellenünk szólt és eltávolította (airein) odaszegezve a keresztre. Lefegyverezte (ab-ek-düomai) a fejedelemségeket és a hatalmasságokat, megszégyenítette őket, nyilvánosan is diadalmenetben hajtotta (thriambeuein) őket Jézus által" (K 2,14-5). - A mózesi törvény és a Sátán közösnevezőre kerülnek itt, mert mind a kettő az ember java ellen volt hatékony, s ezért Isten Jézus kereszttje által radikálisan hatálytalanította mind a kettőt.

A "hatálytalanítás" ellentétes kifejezése - a "betudásnak" (vö. 1Ilg num). Isten hatálytalanítja bűnszituációnkat, Isten betudja hitünket istennektetsző minősültségnek. A korábbi létszituá-

ció hatálytalanítódik, az újabb létszituáció betudatik. Hatálytalanítás és betudás - jellegzetes nyelvi lecsapódása a nagyon is sajátos páli krisztusesemény értelmezésnek. Ennek a fogalompárnak a segítségével fogalmazhatjuk meg talán optimálisan a páli látásmód alapgondolatát.

Isten betudta nekünk Ádám bűnét, és ezzel hatálytalanította a teremtésben kapott létszituációinkat. Ezután isten Krisztus által hatálytalanította Ádám bűnének a betudását, azaz hatálytalanította az ádámután létszituációinkat. Azáltal hatálytalanította ezt a nekünk őáltala betudott ádámután létszituációt, hogy ismét betudta nekünk - immár nem Ádám engedetlenségét, - hanem Jézus engedelmességét. Isten maga végzi az ősbűn ill. a kereszthalál alkalmával ezt a két hatálytalanítást ill. betudást. Isten maga tesz ezekkel a hatálytalanításokkal és betudásokkal bennünket olyanokká, amilyenekké. Isten maga konstituál bennünket bűnösökké, ill. istennektetszőkké: "bűnösökké tétettek (katatithémi) a sokak... istennektetszőkké tétettek (katathitémi) a sokak" (R 5,18-9).

Ez a három kifejezés: hatálytalanítás, betudás, valaminővéteves - hordozza a legélesebben a páli gondolkodás első lépcsőjében letagadhatatlanul érvényesülő automatikát.

d. Isten megbocsát a bűnös embernek

Jézus jó híre az Országról az evangéliumok tanúsága szerint abból is áll, hogy különös erővel nyomatékozza azt, amit az Ószövetség is tudott és vallott: a bűnbánatot tartónak Isten megbocsát. A Krisztushoz tartozók kipusztítására vállalkozó Pált Jézus úgy terítette a földre, úgy "ragadta meg" (Cs 9,4;F 3,12), hogy a megragadást megelőzően Pál nem tartott semmiféle bűnbánatot. Éle-tének ez a sorsdöntő eseménye is meghatározta teológiáját. Megha-tározta, mert a bűnbánattartás és megbocsátás - legalábbis e fo-galmak szótári kifejezésanyaga - hangsúlyárnyékba került nála.

Tegye ezt világossá az Úsz 4 szavának statisztikája, négy o-lyan szóé, amely Jézus ajkán nagyon is hordozta a Jézus által ho-zott Ország imént említett tartalmát.

Úsz Jézus ajkán Pál

aphienai=megbocsátani	48	30	1 (R 4,7)
aphesis =megbocsátás	17	4	2 (E 1,7;K 1,14)
metanoia=bűnbánat-tartás	24	5	4 (2K 7,9.10;R 2,4; 2Ti 2,25)
metaonein=bűnbánatot tartani	32	13	1 (2K 12,21)

	121	52	8
relatív gyakorisági mutató:	1	1.8	0.23

Az elvi teológiai tartalmakat hordozó absztrakt fogalmak az Úsz többi szerzőjéhez viszonyítva a "teológusabb" jellegű Pálnál rendre sűrűbben fordulnak elő, mint az Úsz egészében; azaz a rela-tív gyakorisági mutató Pálnál rendre nagyobb, nem egyszer sokszoro-san is nagyobb. A bemutatott négy kifejezésnél viszont nagyon más a helyzet: négyszerre kisebb ez a mutató, Jézushoz viszonyítva pedig nyolcszorta kisebb. Jelentősnek gondoljuk ezt az adalékot. A Jézus ajkára adott anyagban sok a mindennapi életből vett történet, és ezek kevésbé kedveznek az absztrakt teológiai kifejezések használatának. Pál nem alkalmaz ilyen történeteket, s ezért a pá-

li szövegek az absztrakt kifejezések tekintetében rendre nagyobb gyakoriságot mutatnak a jézusi szövegekénél. Ez a szinte kivétel nélkül tapasztalható arány a jelen esetben ellenkezőjére fordul. Élnünk kell tehát a gyanúperrel, hogy e kifejezések tartalma valaminő ok miatt nem fér bele Pál gondolkodási rendszerébe, mondanivalójába.

Bár a jézusi önértelmezésnek igen jelentős gondolata a bűnbánat és megbocsátás, a páli krisztusesemény-értelmezésben a bűnbánat nem kap szerepet, és az isteni megbocsátás is alig. Ahogyan Damaszkus kapujában is Jézus volt az első cselekvő, úgy a páli teológiában is Jézus az indító. Pál úgy érzi, hogy Isten ajándékozó elsőségét zavarja, ha ezt az ajándékot megelőzi az emberi bűnbánat. Igaz ugyan, hogy Jézus sem kívánt előfeltételként bűnbánatot ahhoz, hogy elviselje Lukács bűnös asszonyának közelségét, hogy ne ítélje el a házasságtörő asszonyt, hogy belépjen Zakeus házába. Jézus tette meg az első lépést, nemcsak Pál, hanem az említettek esetében is. Megtette, mert ezzel akarta nyilvánvalóvá tenni, hogy elközelgett hozzánk az Isten Ország. De nem lesz miénk az Ország, ha nem tartunk bűnbánatot:

- a. Jézus közelünkbe lép - az Ország közelünkbe kerül;
- b. bűnbánatot tartunk, teljesítjük az Atya akaratát;
- c. bocsánatot nyerünk és miénk lesz az Ország.

Pál azonban nem így látja a krisztuseseményt. Pál csak a Golgotát akarja értelmezni krisztusesemény címen; és nem ez a közelítési - bűnbánati- megbocsátási dialógus érdekli. A páli értelmezésben Isten első lépése a hatálytalanító-betudó-istennektetszővétevő ajándék, amelyet semmiképpen sem akar bűnbocsánatnak nevezni, nehogy eszünkbe jusson az, hogy bűnbánat-feltételre gondoljunk. Nem akarja ezt, mert bűnbánatunk elhomályosítaná az ajándék ajándék-voltát. Jézus hűsége folytán leszünk istennektetszőkké, és nem a fenti három pontban megrajzolt dialógus következtében. Legalábbis a páli első lépcső ezt nyomatékozza.

Ha beszél is Pál bűnbánatról, nem a krisztusesemény-értelmezéseként beszél róla: "Ha megszomorítottalak titeket a levéllel, nem bánom; ha bántam is... most örülök, hogy megtérésre szomorodtatok meg... az Isten szerinti szomorúság megbánhatatlan megtérést szerez a megmentődésre... nehogy... megsirassak sokakat, akik korábban vétkeztek és nem tartottak bűnbánatot" (2K 7,8-10; 12,21) - írja a korintusiaknak. "Isten jósága megtérésre ösztönöz téged" (R 2,4) - írja a rámaiaknak; s azt is kívánja, "hogy Isten megtérést adjon" (2Ti 2,25) - utolsó levelében. Látja tehát a metanoia jelentőségét a keresztény életben, de nem látja a krisztuseseményben. A Cs-ben ez a téma többször szerepel Pál ajkán, mint a páli levelekben: metanoiára szólít fel (Cs 17,30;20.21.26) megemlékezik a keresztelő metanoia-hangsúlyáról (Cs 13,24;19,4) is.

A páli teológiában ez bűnbánat-megbocsátás dialógus a harmadik lépcsőn helyezkedik el. Miután Jézus hűsége és az ember hite üdvözülhetési szituációba hozott bennünket, a keresztséget is követően vétkező ember a bűnbánat-megbocsátás útján kerül vissza a de facto istennektetszés az aktuális megmentettség állapotába.

Ha mindezt így elibe tárhatnók Pálnak, ha megkérdezhetnők őt, hogy az emberi bűnbánatnak semmi szerepe sincs-e megmentődésünk művében, talán azt válaszolná, hogy a hit, amely reátámaszkodás Istenre, valójában nem lehetséges bűneink megbánása nélkül. Ha ezt válaszolná, akkor a második lépcső hit-fogalmában a mi bűnbánatunk benne van. Ez esetben a fenti hárompontos jézusi dialógus Pálnál ezt az alakot ölténé:

- a. Jézus a kereszthalállal üdvözíthetési szituációba hoz minket;
- b. mi ezt és bűnbánatot is tartunk;
- c. bűnbánatból fakadó életünk következtében Isten az ítéleten feddhetetleneknek ítél bennünket.

Könnyen lehet azonban, hogy Pál nem menne bele ebbe a gondolatba, mert veszélyeztetve érezne a hitfogalom kitágítása által az ajándékozott istennektetszés ingyenességét.

A bűnbánat után lássuk a megbocsátást. Az egyetlen igei alak - idézet az Ószövetségből (R 4,7); a két főnévi előfordulás pedig csak a fogság leveleiben - melyeknek eredetiségét vitatják - kerül elő. Azt kell tehát mondanunk, hogy Pál e terminusok nélkül fejtette ki a krisztusesemény értelmét. Igen, mert Pál szerint a megbocsátás valójában bűnt-be-nem-tudást jelent. A Zsoltáros ezt mondja: "Boldogok, akiknek megbocsátattak bűneik, akiknek elfedőttek a vétkeik, akiknek az Úr nem tudott be bűnt" (Zsolt 31,1-2). Pál ezt az idézetet így vezeti be: "Dávid is beszél annak az embernek a boldogságáról, akinek az Isten cselekedetek nélkül tudja be az istennektetszést" (R 4,6-8). A krisztusesemény által Isten kibékült az emberiséggel, és ennek tartalma: "Nem tudja be nekik a bűneiket" (2K 5,19). Pál nem bűnbocsánatban, hanem bűn-be-nem-tudásban gondolkodik.

Csak a fogság leveleiben használja a "megbocsátás" szót a maga fogalmazásaként, amikor is a Jézus vére által történő megváltás és a bűnök bocsánata közé egyenlőségjelet tesz (E 1,7; K 1,14). A R-ben ugyan szerepel egy ízben az "aphesis" helyett a hasonló jelentésű "paresis" (R 3,25). Ha másolói betoldás volna - ahogyan egyesek feltételezik - a másoló alighanem a közkeletű "aphesis" szót használta volna. Ezért nem valószínű, hogy betoldással volna dolgunk. Azt hiszem másról van szó. Pálnak az ajándékozott istennektetszés kapcsán eszébe juthatott, hogy ez tartalmilag tulajdonképpen azonos a megbocsátással. Csakhogy működésbe jöttek benne a gondolati fékek, s ezért a "be-nem-számítás" jelentéstartalomhoz közeleső "paresis" szó tolul a tudatába: az istennektetszés ajándékozása "a korábban elkövetett vétkek be-nem-számítása által" történt (R 3,25).

Azt gondoljuk, hogy életének fogságelőtti szakaszában nagyon fontos volt számára, hogy Jézus golgotai tettét ne minősítse bűnt megbocsátó cselekedetnek. Azért volt ez számára fontos, mert ő is, más is jól tudta, hogy Isten a bűnbánónak megbocsát; s ha így van; akkor a Golgota nem kaphatta volna meg azt a teljes emberi tehetetlenségen egyedül segíteni tudó-funkcióját, amelyben Pál a Golgota értelmét látja. A jeruzsálemiekkel szemben tanúsított harci kedvének az alábbhagyásával azonban, eszmei fejlődésének későbbi szakaszában mér közelebb kerülhetett a jeruzsálemi ősegyház hitéhez, amely a krisztusesemény értelmét kielégítőnek látta akkor is, ha Isten a bűnbánók bűneit a Golgota után már Jézus által bocsátja meg (vö. 2g num). Az ezt az eszmei továbbfejlődést mutató E és K eredetisége ellen ez nem lehet perdöntő érv. Akármilyen élesen képviselte is Pál a maga újdonságát az R-ig bezárólag, ettől még élete utolsó szakaszában továbbfejlődhetett. Ettől még írhatta Pál a fogság leveleit.

e. Isten megváltja-kivásárolja az embert a bűn hatalmából
Ezt a tartalmat hordozza mindenekelőtt a "lutron"-szócsalád.

Mt Mk 1P L Cs Zs R 1K E K 1Ti T

lüttron=kiváltóeszköz	1	1											
antilüttron= "													1
lüttrousthai=kiváltani			1	1									1
lüttrósis=kiváltó tevékenység				2		1							
apolüttrósis= "				1		2	2	1	3	1			
lüttrótés=kiváltó személy					1								
	1	1	1	4	1	3	2	1	3	1			1=20

A fentiekből látható, hogy szócsaládunk két ízben fordul elő Páltól független könyvekben (Mt,Mk) 9 ízben Pálnál (rgym: 4.0) és 9 ízben Páltól függő írásokban (L,Cs,Zs). Látnivaló, hogy az Úsz-tól nagyon kevésbé preferált szócsaláddal van dolgunk. A 20 előfordulásból 18 előfordulást Pálnál és tanítványainál olvassuk. közelfekvő - bár külön igazolandó - az a gondolat, hogy a másik két előfordulásban is a páli kérügma hatását kell látnunk.

E szócsalád jelentéstartalmát hordozzák még az alábbi kifejezések:

Úsz Pál

agoradzein =megvásárolni (1K 6,20;7,23)	6	2
exagodarzein= " (G 3,13;4,5;E 5,16;K 4,5)	4	4
timé = ár (1K 6,20;7,23)	2	2
peripoiésis=megszerezni (1T 5,9; 2T 2,14; E 1,14)	5	3
peripoiethystai=megszerezni (1Ti 3,13)	3	1
exairein = kiszabadítani (G 1,4)	8	1
	28	13
relatív gyakorisági mutató	1	3

Már az első két levél is beszél a megmentődésnek, ill. Isten dicsőségének a megszerzéséről, ami Jézus Krisztus által történik (1T 5,9;2T 2,14): Jézus szerzi meg nekünk.

A G-ben már "által" nélkül is halljuk, hogy Jézus azért jött, hogy kiszabadítson minket a jelenvaló gonosz világból (G 1,4); hogy "a mózesi törvény alatt levőket kivásárolja, és megkapjuk a fiúságot" (G 4,5); "krisztus kivásárolt bennünket a mózesi törvény átka alól, értünk átokká lévén" (G 3,13) - azaz kereszthalála által. A megváltás-kivásárlás a Sátán és a mózesi törvény hatalma alól szabadít ki minket.

A korintusiakat Pál azzal buzdítja jóra, hogy "áron lettetek megvásárolva" (1K 6,20;7,23). A kereszthalál ez az ár. Jézus fizette le ezt az árat, "aki Istentől (ajándékozva) számunkra" nemcsak "Bölcsesség és Isteneketszés" lett, hanem "Megváltás" is (1K 1,30). Jézus Megváltássá lett számunkra, ez annyit jelent, hogy ő és csak ő váltott meg bennünket. Ez a megváltás itt párhuzamos és azonos az istenektetszéssel, ill. a kereszt oktan bölcsességével.

A R-ben egyfelől azt olvassuk, hogy "istenektetszőkké lettünk ajándékként, Isten ajándékozása folytán a Jézus krisztusban történt megváltás által" (R 3,24), másfelől pedig azt, hogy "várjuk a fiúságot, testünk megváltását" (R 8,23). A megváltás tehát részint már megtörtént: a golgotai tett erejében istenektetszőkké lettünk. Részint azonban csak a jövőben kerül sor megváltásunk-

ra - a feltámadásban. Ez utóbbi esetben a megváltás a fiúság megszerzését illetőleg birtokbavevését jelenti.

A fogság levelei közül az E és K használja szócsaládunkat. Pál ezt írja az efezusiaknak: "Jézusban birtokoljuk a megváltást a vére által a bűnök bocsánatát" (E 1,7). A Golgota szerezte meg tehát a megváltást, amely egyet jelent bűneink megbocsátásával, istenektetszövé tevés, megváltás, bűnbocsánat - ugyanezt jelenti tehát. A transzcendens perfektuálódásnak a záloga a Lélek. Az efezusiak hittek Jézusban, és mint ilyeneket "meg is pecsételte az ígélet Szent Lelke, aki örökségünk záloga a megszerzés megváltására" (e 1,13-4). Annyit jelent ez, hogy a megkapott Lélek biztosítékot jelent a perfektuálódó, a transzcendenciában teljesülő megváltás elnyerésére.

Az első lépcsőben mér megtörtént megváltás perfektuálódásának feltétele, hogy a harmadik lépcső szintjén ezt nem akadályozzuk meg: "Ne szomorítsátok meg a Szentlelket, akiben lepecsételtétek a megváltás napjára" (E 4,30). Van harmadik lépcsőjű, általunk végzett megváltás-megvásárlás-kivásárlás is: "Nagyon vigyázzatok, hogy miként viselkedtek, nem esztelenekként, hanem bölcsökként, megvásárolva az időt, mivel gonosz időket élünk" (E 5,16). Pál az idő hasznosítására, jó felhasználására gondol, amikor az "exagoradzein" alanyává teszi az embert.

A K gondolatai párhuzamosak az E gondolataival: "Jézusban birtokoljuk a megváltást, a bűnök bocsánatát" (K 1,14); ill. "bölcseken viselkedjétek a kívülállókkal szemben, megvásárolva az időt" (K 4,5) - a harmadik lépcső szintjén nekünk is jut magunkat megmentő, időnkét megváltó autoszotériás szerep.

A pasztorális levelekben részint magyarázó párhuzam nélkül olvassuk, hogy "Jézus váltságul adta magát mindenkiért" a Golgotán (1Ti 2,6); részint magyarázó környezetel is: "...odaadta magát értünk, hogy megváltson minket minden gonosságtól és Hozzá tartozó, jócselekedetekre törekvő néppé tisztítson minket a maga számára" (T 2,14). Ez a magyarázó környezet is jól mutatja, hogy Pál túljutott már a fogság előtti harci szakaszán. A régi jeruzsálemi szemléletet és a páli újdonságot összehékkító fogalmazás ez már. A Golgota vált meg, de nem a Gonosztól (G 1,4), azaz nem az átörökölt bűnszituációtól, hanem "minden gonosságtól", azaz életünk személyes bűneitől. A Golgota tisztít meg bennünket Jézushoz tartozó néppé, de olyan módon, hogy mi jócselekedetekre törekvő népévé tisztulunk. Ebben a fogalmazásban már nincsenek "lépcsők". Az első és a harmadik lépcső egyszerre és egyetlen szinten jelentkezik, a második lépcső pedig feleslegessé vált. Amit Krisztus tett értünk, az annak a celnak a szolgálatában áll, hogy mi Isten népéhez illően jócselekedetekre törekedjünk. Váltság és megtisztítás ehelyt már nem az Isten által létrehozott egyetemes bűnszituációnk eltüntetésére szolgál; hanem arra, hogy mi jót cselekedjünk. A páli teológia ismeretében érezhetjük a szövegben a váltság és megtisztítás kifejezéseknek elsőlépcsős felhangját, de ha ettől az ismerettől elvonatkozunk, akkor a szöveg teljesen beleillik az ószövetségi és jézusi hagyományos szemléletbe.

f. Jézus áldozattá tette magát

Aki valakit meg akar váltani, annak áldozatot kell hoznia, váltságdíjat kell fizetnie. A rabtartó váltságdíj ellenében hajlandó felszabadítani az uralma alatt levő, a rabságban levő embert. Ez az alapjelentése a "lütron"-szócsaládnak és szinonimáinak.

A páli teológiában a bennünket megváltó Jézus áldozattá lett azért, hogy bennünket megváltson. Vegyük sorra a kereszthalál áldozatjellegére utaló kijelentéseket. A fogság előtti 1K és R, a fogságban készült E és a fogság utáni 1Ti levelekben egyaránt találunk ilyeneket.

1K : "A mi pászkabarányunk, Krisztus, megöletett" (1K 5,7); "Áron lettetek megvásárolva" (1K 6,20;7,23);

"Az áldás kelyhe, amelyet megáldunk, nemde a Krisztus vérének a közössége... nem akarom..., hogy közösségbe kerüljete az ördögökkel. Nem ihatjátok az Úr kelyhét és az ördögök kelyhét... valahányszor... isztok a kehelyből, az Úr halálát hirdetitek..." (1K 10,16.20-1;11,2);

R : Jézust "Isten a (Jézus) vérontásigmenő hűsége által engesztelőáldozattá tette" (R 3,25);

E : "Krisztus szeretett minket és odaadta magát értünk Istennek jóillatú felajánlasként és áldozatként" (E 5,2);

1Ti: "Jézus, aki odaadta magát kiváltó eszközként mindenkiért" (1Ti 2,6).

Mindezek a kijelentések Krisztus haláláról, vérontásáról beszélnek. Dokumentált bennük, hogy a vérontás Isten felé irányuló vérontás: felajánlás (prosphora), áldozat (thüsia), italáldozat (potérion=kehely), bárányáldozat (pascha), illatáldozat (euódia), engesztelő áldozat (hilastérion). Dokumentált az áldozat célja is: a mi megvásárlásunk, megváltásunk-kiváltásunk. Könyvünk fejtegetései alapján az is kétségtelen, hogy a megváltásra szoruló ember kettős rosszban él: Ádám bűne következtében egyfelől reánk nehezedik Isten haragja, másfelől a Sátán rabságában vagyunk. Azt is láttuk, hogy az első rossz következtében kerültünk bele a második rosszba: Ádám bűnének következtében csak azért lehetett az egész emberiség bűnössé, mert Isten tett bűnösökké mindenkit; a Sátánnak önmagától erre nem lehetett hatalma (9d num).

Jézus áldozata mind a két rossz alól kiszabadított-kiváltott minket. A krisztusesemény értelmezésének története során felmerült kérdést nekünk is fel kell tennünk. Kinek fizette le Jézus azt a váltságdíjat, amellyel e két rosszból kivásárolt, kiváltott, kimentett minket? A felelet a páli teológia alapján egyértelmű: Jézus az Atyának fizetett és nem a Sátánnak. A kereszthalál által kiengesztelődött Atya hatálytalanította a haragját, s ezzel ipso facto hatálytalanítódott bűnszituációnk is, amely az ádami bűn és az ennek nyomán támadó isteni harag következményeként jött létre. Az Atya kiengesztelődésével tehát automatikusan megszűnt a Sátán uralma felettünk. Automatikusan, tehát anélkül, hogy Jézus árat fizetett volna a Sátánnak.

Jézus nem a rabtartó Sátánnak fizetett tehát rabkiváltó váltságdíjat. Engesztelési díjat fizetett annak az Atyának, akinek a haragja következtében kerültünk a Sátán rabságába. Ennyiben a "lüttron"-szócsalád páli használata mindenképpen eltér a szótári jelentéstől. De nem csak ennyiben, mert a Fiú fizeti le az Atyának az engesztelési díjat, s ezzel problematikussá válik az egész "engesztelés". Problematikussá, mert az Atya szereti a fiút; és így a kereszthalállal nemcsak a Fiú fizet, hanem fizet a Fiút szerető Atya is. Ezzel aztán már nagyon messzire kerülünk a "lüttron" alapjelentésétől. Hogyan is beszélhetünk váltságdíjról, ha valaki azon az áron hajlandó felszabadítani rabszolgáját, hogy elhatározza és elfogadja saját fiának a halálát? A Golgota esetében olyan váltságdíjról lenne szó, amelyet a rabtartó személy és a rabot kiváltani akaró személy közösen fizetnek le; közösen szenvednek meg

azért, hogy a rab kiszabaduljon. Sőt, ennél is furcsább a helyzet: Atya és Fiú közösen szenvednek azért, hogy az Atya engesztelődjön, ne haragudjon.

Mindezek következtében a "lütron" igen alkalmatlan kifejezés a Golgotai történés jelölésére, akármennyire is általánosult a kétezer esztendő során Jézusra vonatkozóan a Megváltó megjelölés. Az ebben a megjelölésben rejlő gondolati kuszaságot nem lehet azzal igazolni, hogy misztériumról van szó. Ezt a gondolati kuszaságot csak abban az esetben lehetne misztériumként efogadnunk, ha nem állna rendelkezésünkre a krisztusesemény értelmezésében a jézusi mérce.

A jézusi önértelmezés szerint Jézus mindenekelőtt önön céljának szolgálatában fizette le a kereszthalál árát, mert nem maradhatott hűséges a Szentháromságból hozott viselkedési normákhoz anélkül, hogy a Sátán ki ne akolbolítsa őt a világból. Jézusnak is, minden embernek is, árat kell fizetnie azért, hogy hűséges maradjon Istenhez; ahogyan minden komoly célnak az elérése árat kíván az embertől. Fizetünk - magunk magunknak, hogy eléhessük a célt. Ha az Isten Országáa a célunk akkor oda kell helyoznunk életünket szabad zsákmányként a Sátán számára. De nem neki fizetünk, hiszen nincsen közösségünk vele. Ezt a cél elérésével szükségképpen együttjáró árlefizetést nevezzük áldozatnak. Ha a célunk az isten Országáa, akkor az árlefizetés - az Istenhez ragaszkodó hűségünk oltárán meghozott áldozat. Árat - lefizetésről - áldozatról beszélhetünk tehát, de váltságdíjról nem.

Jézus Atyja abban reménykedett, hogy közénk küldött Fiát meg fogjuk becsülni (Mk 12,6), semmiképpen sem kívánhatott tehát váltságdíjat. Aligha kétséges tehát, hogy a "lütron" Jézus ajkára adva - a jézusi szemlélettől idegen elemként szerepel ott. A páli kérügma hatására egészíthette ki Márk és nyomában Máté "az Emberfia nem azért jött, hogy kiszolgálják, hanem azért, hogy szolgáljon" logiont az " ...és hogy váltságul adja életét sokakért" szavakkal (Márk 10,45;Mt 20,28 - vö. KI0 270 num; Miért jött ? - Párbeszéd egy könyvről: K.A. 77-6/67-9.)

14. ÚJ TEREMTÉS

a. Ki a szent?

Jézus nem mondta a maga követőit szenteknek (hagios) csak az Atyát (J 17,11) és angyalokat illetve ezzel a jelzővel (Mt 8,38;L 9,26), tehát az Isten Országának véglegesültjeit. Az Úsz 77 ízben mond élő embereket szentnek; ebből 47 a páli levelekre esik (rgym: 2,6). Az első három és utolsó három levelében összesen 3 ízben találkozunk ezzel az embert jelölő jelzővel, a többi előfordulást a 3 nagy levélben és a fogság leveleiben találjuk; legsűrűbben az E-ben (12 ízben).

Pálnál a "szent" nem etikai minősültséget, nem odaadottságot jelent, hanem ontológiai minősültséget: aki Jézushoz tartozik az mind szent - etikai minősültségüktől függetlenül is. Azok a szentek, akik szentek lettek isten Jézusban elvégzett ezirányú gondoskodásának eredményeként.

Ezek a szentek - az isten meghivottai (R 1,7;1K 1,2), választottai (K 3,12), szerettei (R 1,7;K 3,12). Ők azok, akik Jézus Krisztusban vannak (F 1,1;4,21;K 1,2), ők a Jézusban megszenteltek (1K 1,2), ők az Isten házanépe (E 2,19), ők kapják meg a jézusi örökséget (E 1,18), az osztályrészt a világosságban (K 1,12),

ők értették meg Krisztust, az Isten titkait (E 3,18;K 1,26), ők töltődnek be Isten teljességével (E 3,18;4,12), értük jár közben a szentlélek (R 8,27), és így alkalmassá lettek, hogy ítéletet mondjanak társaikról is, és majdan minden emberről is (1K 6,1-2). Mindezt Isten végezte el rajtuk, s éppen ezért szentek; lakjanak bár Rómában (R 1,7;16,15;F 4,22), Jeruzsálemben (R 15,26.31), Ázsia egészében (2K 1,1), Filippiben (F 1,1) vagy Kolosszéban (K 1,2). Szentek ugyanezen az alapon a császár házában levők is (F 4,22).

Mivel nem etikai minősítésről van szó, Pál önmagát is szentnek mondja. Ennek során azonban megérzi a szó etikai minősültséget kifejező jelentését, s ezért tompít: "Nekem az összes szentek közül a legkisebbnek adatott meg az az ajándék..." (E 3,8).

Az Ószövetség népe is - szent nép volt. Nem az etikai minősültség alapján, hanem az egyetlen Istenhez tartozásuk alapján. Ugyanilyen alapon szent nép az új szövetség népe is a Jézushoz tartozás alapján. Szentek azok, akiknek gyülekezeteik (egyházaik) vannak (1K 14,33). Így módon szentek a Korintusban levő egyház tagjai (1K 1,2), és szent a tagok összességét, vonatkozási egységét jelölő "egyház" is (E 5,27). A páli teológiában a "szentek" szó azonos tartalmú és terjedelmű azzal a szóval, amellyel Jézus jelölte az Ország, a maga gyülekezetének tagjait: a "testvérekkel" (1K 16,15;K 1,2). Akiket tehát Jézus testvéreknek nevezett, azokat Pál szenteknek mondja. Ezek a "szentek" az egész világon kapcsolatban vannak egymással: köszöntik egymást (2K 13,12;R 16,15;4,21-2), szükségleteik vannak (2K 9,12;R 12,13;15,26), s ezeket kielégíteni akarván szolgálják is egymást (1K 16,1.5;2K 8,4;9,1;8 15,25.31;E 4,12;6,18;Fm 7;1Ti 5,10).

Nem attól szentek tehát, hogy szentek módjára viselkednek. Mivel azonban Isten szentté tette őket, ezért szentekhez illő módon kell viselkedniük: "Ajánlom pedig nektek - írja Pál a római "szenteknek" - Főbét, a mi testvérnőnket, aki "diakonusa" a Kenkereiában levő egyháznak, hogy fogadjátok be őt az úrban úgy, ahogyan az a szentekhez méltó..." (R 16,1). Az efezusiaknak pedig ezt írja: "parázñaság pedig, vagy bármely féle tisztátalanság vagy kapzsiság ne is említettessék köztetek, ahogyan a szentekhez illik..." (E 5,3). A harmadik lépcsőben tehát meg kell fejelní, teljessé kell tenni, be kell végezni azt, amit Isten az első lépcsőben elkezdett, megtett: "Tisztítsuk meg magunkat minden szennytől... teljessé tévén a szentséget az istenfélelem által" (2K 7,1). Ezért aztán a szent legyen szeplőtelen a szentségben (1T 3,13). Ekkor azonban a szent már nemcsak ontológiai, hanem etikai minősültséget is jelent. Ennek folytán a szentnek szinonimája - a hűséges (K 1,2), a tiszta (1K 7,14); a szentek szeretnek, szeretik egymást (E 1,5;K 1,4;3,12;Fm 5), szeplőtelenek a szeretetben (E 1,4;K 1,22).

Megkülönböztetendő tehát egymástól egyfelől az ontológiai minősültség, amely eleve jellemzője a Krisztushoz tartozóknak, másfelől pedig az az etikai minősültség, amelyre elkötelez az előbbi, az eleve-szentség. Ez az eleve-szentség továbbfolytatja azt az ószövetségi szemléletet, amelynek értelmében az Isten népe - szent nép.

b. Ki szentel meg minket?

Pál ismeri az áteredő szentséget is, a cselekedetekkel megszerzhető szentséget is. A megszentelni (hagiadzein, hagiastos, hagiotes, hagiostoné), megtisztítani (katharidzein, katharos, akat

harsia, akathartos) és megmosni (apolouesthai, loutron) szócsaládok 48 páli előfordulása utal mind a kétféle megszentelődésre

Az a. pontban tárgyalt "szent" (hagios) jelentéstartalmával ellenkezően a fenti szócsaládok csak kevés előfordulásban utalnak arra a megszentelődésünkre, amely Isten tettének, Krisztus halálának a következménye. Első levelében kizárólag az emberi magatartásra utalnak a fenti kifejezések. Pálnak a tesszalonikibelieket buzdító magatartása nem tisztátalanságból fakad (1T 2,3); Isten a tesszalonikiak szentségét akarja: azt, hogy házastársukkal szentül éljenek, hiszen nem tisztátalanságra, hanem szentségre hívta meg őket (1T 4,3.4.7). Pál azért imádkozik, hogy Isten erősítse meg az ottaniak szívét a feddhetetlen szentségben (1T 3,13); azért, hogy Isten megszentelje őket, és ennek következtében feddhetetlenekként őriződjenek meg Jézus eljövételére (1T 5,23). Csak a megerősítés és megőrzés szavak utalnak halványan arra a szentségre, amelyeket nem cselekedetek által kaptak.

A 2T-ben viszont előtérbe lép Isten megszentelő szerepe: "kiválasztott titeket az Isten zsengeként a megmentődésre a Lélek megszentelő munkája által" (2T 2,13). A G nem viszi tovább a megszentelésnek ezt a jelentését (G 5,19), de már az 1K igen. A címzetteket Jézus megszentelte (1K 1,2), Jézus Megszentelődéssé lett számukra (ugyanúgy, ahogy Istenneketszéssé és Megváltássá is lett - 1K 1,30), Isten megmosta és megszentelte őket Jézusban (1K 6,11). Amikor viszont Pál arról beszél, hogy a hívő házastárs - problematikus megmentési eredménnyel - megszenteli hitetlen házastársát, akkor talán mind a kétféle megszentelődésre gondol (1K 7,16).

A 2K az emberi önmegszentelődésről beszél (2K 1,12;6,17;12,21), amelyet - mint az imént láttuk - az isten által elvégzett megszentelődésünk "beteljesítésének" mond (2K 7,1). Az R ugyan csak az emberi magatartásból fakadó életszentségről, ill. annak hiányáról szól (R 1,24;6,19.22;14,20). Úgyanakkor szól a Lélek megszentelő tevékenységéről is (R 1,4;15,16), amellyel a maga helyén még foglalkoznunk kell. Az E ismeri az emberi magatartásból folyó szentséget (E 4,19;5,3.5), de a Krisztus által elvégzettet is: "Krisztus szerette az Egyházat és odaadta magát érte, hogy megszentelje megtisztítván a víz fürdőjével" (E 5,26).

A K, az 1Ti és a 2Ti levelek csak az emberi cselekedetek által létrejövő szentségről beszélnek (K 3,5;1Ti 1,5;2,15;3,9;4,5;2Ti 1,3;2,21.22). A Titus levél azonban nemcsak ezt (T 1,15), hanem a Jézus által adott szentséget is ismeri: "Megmentő Istenünk nem a cselekedetek... hanem irgalma alapján mentett meg minket az újjászületés fürdője által" (T 3,5). Amikor pedig arról beszél, hogy "Jézus odaadta magát értünk, hogy ... megtisztítson minket magának... jócselekedetekre törekvő népévé" (T 2,14), akkor egybe-mosódik szövegében az Isten és az ember által munkált életszentség.

c. A megmentett élet a R előtti levelekben

Az ószövetség népének szentségét alapvetően a körülmételés és egyéb obszervanciális kívánalmak teljesítése biztosította. Mi biztosítja Isten új népének alapvető, eleve-szentségét?

Ádám vétke nyomán bejött a világba a Bűn és nyomában a Halál. Krisztus engedelmessége által bejött a világba az Istenneketszés és az Élet. Ezt a Krisztus révén támadó életet a páli teológiában az "élni" (dzén, dzóé, dzóopoiein, südzén, südzóopoiein), a "felébreszteni" (egeirein, exegeirein, sünegeirein) és a

"feltámadni" (anistasthai, anastasis, exanastasis) szócsaládok hordozzák.

Az ember biológiai élete, az Isten élete és feltámadása mellett jelentik ezek a szavak azt az életet is, amely a Krisztus kereszthalála által ajándékozott istenektetszésnek a kísérőjevelejárója. Már az 1T-ben olvassuk, hogy azért halt meg Krisztus, hogy ébren és álmunkban vele együtt éljünk (1T 5,10). De nemcsak együtt vagyunk Krisztussal, hanem Krisztusban is vagyunk: "a Krisztus Jézusban meghaltak feltámadnak majd" (1T 4,16) Krisztus második eljövetelkor. A feltámadást tehát a Krisztusban levés-meghalás teszi lehetővé.

A 2T hallgat kérdésünkről, de a G bőséges anyaggal további információkkal szolgál erről az életről. Az a Pál, aki "azért halt meg a mózesi törvény számára, hogy Istennek éljen" (G 2,19) - botrányos gondolat a jeruzsálemi zsidókeresztények fülének - ezt állítja magáról, miközben írja levelét a Galatáknak: "Krisztussal együtt keresztre vagyok feszítve" (G 2,19). Ez pedig még botrányosabb gondolat bárki számára, aki valamit is ad a tapasztalatra. Pál is tisztában van ezzel, és ezért magyarázatként azonnal hozzáfűzi: "De hát én nem élek" (G 2,20). A magyarázat még abszurdabbnak tetszik, mint amit meg akar magyarázni vele. Az olvasóban azonban mégis tudatosítja, hogy a levélíró elhagyta a tapasztalással ellenőrizhetőség területét, s ilyen (külsőleg nem tapasztalható állításként kell most már fogadnia az állítást: "Él pedig bennem Krisztus" (G 2,20). Ahogyan Ádám bűnének következményeként uralkodhatik testünkben a Bűn (R 6,12), ahogyan állítja Pál, hogy a Bűn "bennünk lakik" (R 7,17.20), a krisztusesemény következtében ugyanígy állítja, hogy "Krisztus bennem él" (G 2,20).

Pál jól tudja, hogy amit mond, azt nem igazolja semmiféle külső tapasztalás. Ő azonban meg van győződve állításának igazvoltáról, hiszi azt, amit mond: "Amit most testben élek, azt az Isten Fiára vonatkozó hitben élem, aki szeretett engem és odaadta magát értem" (G 2,20). Hinni Isten Fiában - ezzel egyet jelentenek számára a fenti állítások. Ezek az állítások egy Krisztustól áteredő, megmentett, megváltott életről beszélnek és nem a tapasztalható biológiai életről. Az áteredő istenektetszés következménye ez az áteredő, megmentett élet: "...a hitből istenektetsző fog majd élni" (G 3,11); azaz élheti ezt a Golgotáról eredő életet. A nem hitből eredő törvény ill. törvényteljesítés ezt az életet nem biztosítja (G 3,12); a törvény ill. a törvényteljesítés nem tud élővé tenni (G 3,21). Az első két lépcső igazságát tehát hajthatatlanul képviseli Pál; de nemcsak Ádám tettének, hanem Jézus tettének hatását illetően is. Sőt, ez utóbbit "mennyivel inkább"!

A harmadik lépcső szintjén nekünk is szerep jut ennek az életnek a megszerzésében: "...aki a Lélekbe vet a Lélekből arat majd örök életet" (G 6,8). De ez a harmadik lépcső a G-ben nem hangsúlyos.

Az 1K nem sokat foglalkozik a témánkkal. Azt, hogy Isten nemcsak Jézust támasztotta fel, hanem minket is feltámaszt (1K 6,14; 2K 4,14) - Krisztusban levésünkkel magyarázza. A feltámasztásra ugyanis csak a halál ad lehetőséget. Ezt a halált pedig az a korporatív személyiség idézi elő, akiben benne vagyunk - az első Ádám-ról van szó. A halálból feltámadásunk is annak következménye, hogy benne vagyunk egy korporatív személyiségben: "Ember által van a halál, és ember által van a holtak feltámadása. Mert amiként Ádámban mindnyájan meghalnak, ugyanúgy Krisztusban mindannyi-

an élőkké tétetnek majd" (1K 15,21-2). - Azzal, hogy az "utolsó Ádám élővétevő Lélekké lett" (1K 15,45) valamint azzal, hogy a "Lélek élővétesz" (2K 3,6) - a maga helyén még folalkozunk majd.

A 2K erről a biológia-fölötti megmentett életről beszél, amikor Pál önmagáról és a Krisztus ismeretét terjesztőkről ezt állítja: "...jóillat vagyunk a megmentődők számára ... életből származó és életre eljuttató illat" (2K 2,15-6). Pál azért látja ezt a szerepet lehetségesnek, mert "mert Jézus élete van bennünk" (2K 4,10). Ha a G-ben ezt hitbeli meggyőződésének vallotta, akkor most ezt tapasztalható valóságnak is állítja. A cserépedény-himnuszban éneklie meg ezt a megtapasztalhatóságot. Arról vall ebben a himnuszban, hogy aki Jézus életét hordozza magában, az képes mindent elviselni. Tapasztalati bizonyítéka ez a maga hitbeli meggyőződésének: "Jézus halálát mindenkor testünkben hordozzuk, hogy Jézus élete is nyilvánvalóvá legyen halandó testünkben. Mert mi, akik élünk, mindig halálra adatunk Jézusért, hogy a Jézus élete is nyilvánvalóvá legyen halandó testünkben" (2K 4,10-11). Az igehirdetéssel járó kockázatok elviselni tudása - ez a bizonyíték. A bizonyíték a harmadik lépcső szintjén helyezkedik el. Azzal bizonyítja, hogy a nem-tapasztalható, ajándékozott-áteredő életből ilyen világcsodája-élet támad! Ennek a harmadik lépcső szintjén elhelyezkedő bizonyíték-magatartásnak az útján jut el a korintusiakhoz az ajándékozott-áteredő megmentett élet (2K 1,12).

Ezt a szimbiózist Jézussal a 2K nemcsak tapasztalatilag igazolja, hanem tartalmát tovább is fejleszti. Jézus a maga életének teljességében - korporatív személyiség; még halálát illetően is: "Azt gondoljuk, hogy mivel egy meghalt mindenkiért, tehát mindenki meghalt" (2K 5,14). Ezt a Krisztusban meghalást itt nem fejti ki, csak egy harmadik lépcsős következtetést hoz ki belőle: nem magunkért kell élnünk, hanem Krisztusért, aki meghalt és feltámadt értünk (2K 5,15). Etikailag vállalt szimbiózisra buzdít a krisztussal együtt meghalásunk alapján. Az R erről majd többet mond.

Foglaljuk össze eddigi eredményeinket. Az etikai szimbiózist kívánó buzdításoknak és teljesítéseknek ontológiai, létbeli alapja van: Krisztusban vagyunk, Krisztus bennünk van, Krisztusban élünk: vele együtt keresztfeszítődünk, vele együtt meghaltunk.

d. A megmentett élet a R-ben - keresztség

Már látott állításokkal indul: a hitből -istennekteszőé a megmentett élet (R 1,7), amely a harmadik lépcsőn állhatatos jócselekedetek révén romolhatatlan örök életbe torkollik (R 2,7), hiszen Isten élővé teszi a holtakat is (R 4,17), hiszen "Fia által összebékítődünk vele, és mint ilyenek meg is fogunk mentődni az Ő (a Fiú) életében" (R 5,10). Ezt az utolsó kijelentését - életében - az eddigiek alapján úgy kell értenünk, hogy benne vagyunk a Fiában; s ahogyan a Fiát megmentette, azokat is megmenti Isten, akik benne vannak a Fiában. "Megkapván az istennektetszés ajándékát, uralkodunk majd az életben az egy Jézus által... uralkodjék az ajándék az istennektetszés által örök életre vezetően a mi Urunk Jézus Krisztus által" (R 5,17.21). Ezek a "Jézus által" fordulatot tartalmazó kijelentések aligha akarnak kevesebbet mondani mint a "Jézusban" fordulatok: az ajándékba adott áteredő istennektetszés az alapja a megmentett életnek, és ezt a kereszten meghaló és feltámadva-élő Jézus által ill. Jézusban kapjuk meg.

Az új létszituációba - a bűnnek meghalás létszituációjába - belekerült embertől Pál az új szituációnak megfelelő életvitelt

kíván: bűnnek meghaló, a bűnben meg-nem-maradó életet (R 6,1-2). E buzdítás alátámasztásaként fejti ki teljesebben a már az előző levelek során is megcsendülő krisztusmisztikát, azaz a korporatív személyiségben totálisan bennelevésünknek a tanát. Pál kenényen harcolt Isten régi népének beavató, eleve-szenttétevő, avató-szer-tartásának, a körülmételésnek továbbélése ellen. A keresztségben Pál megtalálja ennek új szövetségbeli mását (vö. K.A. 76-4/93-4). A keresztség végzi el az életegyesítést. Jézus korporatív személyiség-voltának a keresztség a gyakorlati realizálója. A keresztség magyarázza meg, hogy miként használhat nekünk a Golgota és a feltámadás krisztuseseménye. A keresztség magyarázza meg miként használhat nekünk egy más valakinek (Jézusnak) a halála.

Gondolkodásának ezt a genuin vonását a nagy bejelentések ih-letére jellemző "Hát nem tudjátok... ?" (R 6,3) stílusfordulattal vezeti be. Nézzük, mit tudunk meg. Nem keveset.

1. Valahányan csak belemerítődöttünk Krisztus Jézusba, a halálába merítődöttünk bele (R 6,3).
2. Az alámerülés által Vele együtt eltemetődöttünk a halálba (R 6,4).
3. A Jézus halálához hasonló halálban (alámerülés!) Jézussal együttplántáltak-együttntőttek-egytermészetűek (sümphütói; vb. phüsis=természet) lettünk (R 6,5).
4. A feltámadásban is együttplántáltak leszünk (R 6,5).
5. A mi régi emberünk (Jézussal) együtt keresztfeszítettetett (R 6,6).
6. Meghaltunk Krisztussal együtt (R 6,8).
7. Együtt is fogunk élni Krisztussal (R 6,8).
8. Istennek élünk Krisztus Jézusban (R 6,11).
9. Halálból életrekeltek vagyunk (R 6,13).
10. A fentiek alapján a miénk az Isten ajándéka, az örök élet Jézus Krisztusban, a mi urunkban (R 6,22-3).

Jézus tette, amit tett - ez az első lépcső. A megkeresztelkedésre viszont csak a hitet (második lépcső!) követően kerülhet sor. Ezt a megkeresztelkedést Pál igazi körülmételésnek tekinti, méghozzá "nem kézzel végzett" (K 2,11; E 2,11) körülmételésnek; ennek alapján azt gondolom, hogy a keresztséget semmiképpen sem tekintette cselekedetnek, harmadik lépcsőjű emberi magatartásnak... annak ellenére sem, hogy csak a hitet követően kerülhet sor rá. Úgy gondolhatta, hogy a keresztségben csak szenvedő és nem cselekvő a magatartásunk. Úgy gondolhatta, hogy a keresztség Krisztus ergon-ja, és nem a miénk. Ha így tennők fel Pálnak a kérdést: Hányadik lépcsőn helyezkedik el az a keresztség, ami csak a hit után következhetik, azt gondolom így válaszolna: az első lépcsőn helyezkedik el, mert amit Isten Jézus által a Golgotán elvben minden emberért megtett, azt Isten a keresztségben gyakorlatilag is érvényesíti a hit elfogadó magatartását tanúsító emberen. A keresztség nem hit és nem is emberi ergon; a keresztség az isten ergon-ja az emberen. (Nem hatott-e ez a szemlélet a hitet megelőző gyermekkeresztelésre?)

A keresztségben az az első lépcső-szintű egyesülés jön létre, amely ennek az első lépcsőnek a szintjén még nem tapasztalható, amely azonban nyilvánvalóvá válhatik a harmadik lépcső szintjén... a cserépedény-himnuszban leírt életalakítás által. Jézus tehát a keresztség által válik Isten új népének korporatív személyiségévé. A keresztség által válunk Jézussal azonos természetűvé. A "sümphütos" (R 6,5) szótári jelentése: együttntőtt, vele együtttszületett, egybekötött, egyesített; valakit vagy valamit

sümphütos-szá tenni=más természetűvé tenni. Ebből folyóan nincs kétség, hogy Pál elgondolása szerint a keresztségnek nem lehet más rendeltetése, mint az, hogy ezen a létazonossági alapon kibontódják a magatartásbeli és a sorsbeli azonosság is - a harmadik lépcső szintjén.

A keresztség egyesíti Jézust és a Jézusba merítetteket olyan módon, hogy a Beléje merítettek ennek következtében benne vannak Jézusban. Ami tehát Jézussal megtörtént, az megtörtént a beléje merítettekkel is: vele együtt keresztfeszítődés, vele együtt meghalás, vele együtt eltemetődés, vele együtt életrekelés. Ez a vele együtt életrekelés részint immanens: "...most...birtokoljátok a megszentelődésre vezető gyümölcsöket" (R 6,22); részint transzcendens: a cél, amelyet Istentől ajándékba kapunk - az örök élet (R 6,22-3).

A mózesi törvényt Isten az élet céljából adta, de a krisztus-esemény híján ez a törvény nem hozott az ember számára megmentett életet, hanem csak halált (R 7,10;vö. R 10,5). Ettől a haláltól egy másik törvény (erő) szabadított meg minket: "a Krisztusban való élet Lelkének az ereje" (R 8,2). A Krisztus Jézusban való élet biztosítja számunkra azt a Lelket, amely bennünk lakván a harmadik lépcső szintjén fenntartja-megőrzi bennünk az első lépcső során megkapott megmentett életet (R 8,6.10-3). A majdan megtérő zsidóság is birtokába jut ennek a megmentett életnek (R 11,15), amelynek velejárója, hogy nem magunknak, hanem az Istennek élünk (R 14,7-8).

A R hozománya kettős. Egyfelől a keresztséghez kapcsolja az első lépcsőben megkapott életet, másfelől bőségesen biztat az ennek megfelelő, a kapott életet fenntartó-megőrző harmadik lépcsős magatartásra. A kijelentő módok és a felszólító módok egymásmellettisége élesen mutatja ezt a kettős hozományt:

meghaltunk a bűnnek,

ne maradjunk meg, ne éljünk benne (R 6,1-2);

alámerültünk, eltemetődtünk

az élet ujdonságában járjunk (R 6,3-4);

együttműtünk, együtt-keresztfeszítődtünk,

ne szolgáljunk többé a bűnnek (R 6,5-6);

meghaltunk Krisztussal a bűn számára,

ne uralkodják tehát a bűn bennünk, ne engedelmeskedjünk testünk vágyainak, tagjaink ne a bűn, hanem az istennektetszés fegyverei legyenek (R 6,7-13);

nem vagyunk már a mózesi törvény alatt,

ne uralkodják rajtunk a bűn, ne vétkezzünk (R 6,14-5) stb.

e. A megmentett élet a fogság leveleiben

A Filippi levél ennek a jézusi szimbiózisnak a tapasztalati nyilvánvalóságáról nyújt nagy szubjektív bizonyosságot. Már első levelében is írta Pál, hogy ő "akkor él, ha tesszalonikiak megállnak az Úrban" (1T 3,8). A filippieknek pedig azt írja, hogy Pál "számára élni=Krisztus" (F 2,21). Az azonosulás Jézussal a cserépedény-himnusz megfogalmazó Pál számára nem marad pusztán Istentől létrehozott és ajándékba adott éj létszituáció. Pál csak akkor él, ha dolgozhatik Krisztusért. A harmadik lépcső szintjén - csak ez jelenti a szimbiózist, a létazonosságot számára. Akármennyire is keresztet jelenthetnek ezek a megnyilatkozások az első lépcsőt - minden Jézusi mérce nélkül - abszolutizálni akarók pálértelmező munkája számára, ezek a megnyilatkozások nem kevésbé bőségesek, mint az ajándékozást nyomatékozó első lépcsőről beszélő megnyilatkozások.

Pál biológiai élete részben vagy egészben reá megy erre a munkára, de ez őt nem izgatja; fogolyként is bíz benne, hogy apostoli tevékenysége naggyá teszi őt Krisztus tanítványainak értéklésében - akár az élete, akár a halála révén (F 2,20). Sőt, mivel a transzcendenciában megvalósuló szimbiózis jelenti az életazonosság teljességét, ezért Pál számára a "biológiai halál=nyereség" (F 2,21). Ha nem is ismerte Jézus paradoxonát - Aki elveszti életét értem, megtalálja azt -, a maga harmadiklépcsős szinten megért szimbiózisa során megtapasztalja ezt a jézusi paradoxont. Annak tartalmát, igaz-voltát. Nyereség számára a halál, mert a transzcendens együttélésre gondolva el is felejt, hogy a keresztség óta már "Krisztussal van", és ezért szeretne meghalni, mert. "kíván... Krisztussal együtt lenni", hiszen ez a transzcendens együttlét "sokkal jobb", mint az immanens (F 2,23). A harmadik lépcső szintjén adódó szimbiózis nyitja meg számára a kaput a transzcendens szimbiózisba.

A harmadik lépcső szintjén is megvalósul tehát a létazonosság, mégpedig a magatartásbeli és a sorsbeli azonosságban. A keresztségben már egyszer létrejött a Krisztussal együttlészenvedés és együttlémeghalás. Pál mégis törekszik arra, hogy ami ott misztikusan valósult meg, az az emberi cselekedetek, a Krisztus ügyéért folytatott apostoli élet síkján tapasztalhatóan is megvalósuljon. Az első és második lépcső Jézus hűségéből ill. Pál hitéből megszerzett istenektetszésének éppen az a rendeltetése, hogy Pál megismerje ennek és a benne működő keresztfeszített és meghalt Jézusnak az erejét, amely erő a jézuséhoz hasonló szenvedések és halál elviselésére is képessé teszi őt. Azért jutott az első két lépcső istenektetszésének birtokába, "hogy megismerje Jézust és feltámadásának erejét, és közösségbe kerüljön a szenvedéseivel és hasonló formájúvá válják az ő halálához" (F 3,10). Mindezek további célja - a transzcendens szimbiózis: "hogy valaminő módon eljussak a halálból való feltámadásra" (F 3,11). A harmadik lépcsőn történő krisztusivá-formálódás szükségképpen folyamat. Levéle írásakor Pál még nem jutott el e harmadik lépcsős szimbiózisnak a teljességére, de útban van feléje: "Nem mintha már megragadtam volna, vagy már teljességre-tökéletességre jutottam volna, de nekifeszülök és megragadom (katalabo), mivel hogy engem is megragadott (katelémphthén) Krisztus Jézus" (F 3,11). Ez a két megragadás nyelvileg nagyon szemléletes: a cselekvő, a harmadik lépcsős megragadás és a szenvedő, az első lépcsős megragadás szembeállítás. Ez utóbbiban Krisztus ragadja meg Pált; az előzőben Pál ragadja meg Krisztust.

A F hozománya - a megmentett élet három síkjának a megmutatása:

- a. a misztikusan létrejött immanens megmentett életünk, létazonosságunk Krisztussal
- b. a sorsazonosságban megnyilvánuló immanens megmentett életünk létazonosságunk Krisztussal
- c. a transzcendenciában beteljesülő megmentett életünk, létazonosságunk Krisztussal.

Az Efezusi levél is ismeri a harmadik lépcsős megmentett életet: "kelj fel aki alszol, és támadj fel halottaiddból" (E 5,14), de azért inkább az első lépcsőre koncentrál. Az efezusiak valamikor elidegenedettek voltak Isten életétől (E 4,18), de Krisztus megszerezte mindenki számára a megmentett életet. A keresztség említése nélkül mondja, hogy Isten irgalmas szeretete minket, akik halottak voltunk vétkeink következtében,

Krisztussal együtt élővé tett,
Krisztussal együtt feltámasztott,
Krisztussal együtt a mennyekiek körébe ültetett;

mégpedig annak folytán, hogy Krisztus Jézusban vagyunk (E 2,4-6). Az első lépcső itt mindent elvégzett: nemcsak bűnszituációnk immanens megszűntét, hanem transzcendens kiteljesedésünket is; elvileg már a feltámadás és a mennyekben lakást kapás is megtörtént.

Látható, hogy az E vizsgált anyagunk szempontjából sokkal "pálabb" (első lépcsőt hangsúlyozóbb!), mint a F; pedig ez utóbbi levél eredeti páli voltát a jelen kutatás jóval készségesebben elismeri, mint az E páli szerzőségét.

Az E-hez hasonló a Kolosszei levél szemlélete is, amely a keresztségre is hivatkozva állítja a E látott mondanivalóit: "Krisztussal együtt eltemetődve a keresztségben, fel is támadtatok Krisztusban... Isten Krisztussal együtt élővé is tett titeket, odaajándékozva (charisómenos) nektek minden vétketeket, törölve az ellenetek szóló adóslevelet" (K 2,12-4). Figyeljünk fel arra, hogy a "megbocsátás" fogalmát nem kedvelő Pál szerint Isten itt is nem megbocsátja bűneinket, hanem a bűneinkért járó (adóslevél) büntetést ajándékozási aktussal elengedi! Ebből a megmentett életből valamilyen magatartásnak kell születnie, de ez a magatartás nem lehet a vallási obszervanciákhoz ragaszkodóknak a "világban élése" (K 2,20).

A K is háromféle megmentett életet mutat be - felvázolva a kolosszeik pogány meg-nem-mentett életének hátterét (K 3,7).

A misztikus élet:

"ha Krisztussal együtt feltámadtatok... mert meghaltatok, és az életek Krisztussal együtt el van rejtve istenben... (s így) Jézus=a mi életünk" (K 3,1.3-4).

A harmadiklépcsős felszólító módok:

ha létrejött ez a misztikus szimbiózis, "akkor fennvalókat keressétek... akkor a fentvalókra gondolatok-törekedjétek: öljétek meg tagjaitokat, ami földi... hagyjátok most el ti is..." ti. a különféle bűnöket (K 3,1.5.8).

A tarnszcendens kiteljesülés:

a fenti két feltétel mellett "amikor a Krisztus majd láthatóvá válik... akkor majd ti is dicsőségben fogtok láthatóvá válni velem együtt" (K 3,4).

A K-nak újdonsága, hogy nemcsak krisztussal együtt és Krisztusban vagyunk, hanem krisztussal együtt az Istenben vagyunk (K 3,3) - a jézusi tanítással teljes párhuzamban.

f. A megmentett élet a pasztorális levelekben

A pasztorális levelek közül az 1Ti ismeri a megmentett immanens és transzcendens életet, de csak a harmadiklépcsős feltétel iránt mutat érdeklődést "...a jámborság (eusebeia) mindenre hasznos és magában rejtí a mostani és az eljövendő élet ígérétét" (1Ti 4,8). A bűnös élet halált eredményez (1Ti 5,6), és az örök életet a Jézusban való hit, ill. a hit jó harcának megharcolása eredményezi (1Ti 1,16;6,12); cselekedetekkel lehet elérni az eljövendő "igazi életet" (1Ti 6,19).

A 2Ti hangja viszont pálibb. A levél "a Krisztus Jézusban való élet ígérétével" (2Ti 1,1) indít és az első lépcsőt nyomatékoztatja: "Jézus hatálytalanította (kioltotta) a halált, és megvilágította az életet és a romolhatatlanságot az evangélium által" (2Ti 1,10). Ezután a gonosztevéként bilincsekben szenvedő Pál, aki elsősorban a maga életén tapasztalja meg, hogy "akik jámborul akar-

nak élni Krisztus Jézusban, azok üldözést szenvednek" (2Ti 3,12) - a harmadik lépcső szintjére lép. Ha együtt halunk meg, akkor majd együtt is élünk vele; ha kitartunk, akkor majd együtt is uralkodunk vele" (2Ti 2,11-2). A gondolatpárok itt az immanens helytállásra és a transzcendens jutalomra vonatkoznak, a még meg nem valósult feltámadásra (2Ti 2,18). - A 2Ti tudja tehát, hogy a megmentett élet Krisztus Jézusban élt élet. Ismeri az első lépcsőt is, a harmadikat is; és ismeri azt a transzcendens életet is, amelynek feltétlen feltétele a harmadik lépcső!

Végül a Titus levél az 1Ti-hez hasonlóan ismét csak a harmadik lépcsőt képviseli. Az örökéletet megígérő Isten (T 1,2) Krisztus által hozzánk érkező ajándéka arra nevel minket, hogy "isten-nektetszően és jámborul éljünk ebben a világban várva a boldog reményt...".

g. Az első és a harmadik lépcső együtt

A corpus paulinum, a 13 levél a megmentett életet tehát immanens és transzcendens életnek tekinti; és mind a kettőnek feltétele az isteni ajándék is, az emberi cselekedet is.

A golgotai tett erejében az ember - szent; és a szentséget meg is kell őriznie - erről beszél a megszentelődés. A golgotai tett és a keresztség erejében az ember életrekelt a halálból és ennek az életnek a megőrzése céljából Jézus életéhez hasonló életet kell élnie. Mindezekben az anyagokban a "hit" második lépcsője hangsúlyárnyékba került, azaz kiteljesedett a hitet hűséggé érlelő harmadik lépcsőben. Ílymódon e fejezetünk anyagában az Istentől Jézus kereszthalála által reánk áteredő szentséget és életet meg kell őriznünk; és erről szólnak Pál bőséges felszólításai a cselekedetekre. Ezeket a felszólításokat nem felszólításoknak értelmezni - erre a szövegek nem adnak lehetőséget. Ezért aztán számunkra nem lehetséges a páli első lépcső abszolutizálása (a nagyon ritkásan jelentkező másodiké még kevésbé). Marad tehát lehetőségként - megmaradni a megkezdett úton: a háromlépcsős szemlélet segítségével kiküszöbölni akarni az abszolút és kizárólagos módon hangzó kijelentő módok tartalmának és az ugyanezen tartalmakra felhívó felszólító módok ellentmondását. Annál is inkább ez marad meg útnak, mert csak ez adja meg a lehetőséget arra, hogy a corpus paulinum tanítása beleintegrálódhassék a jézusi (és az azt folytató nem-páli ősegyházi) tanításba. Csak ez adja meg a lehetőséget arra, hogy legyen az Úsz-nek alapjaiban egységes és Isten szentségét nem sértő, krisztusi tanítása. Olyan tanítása, amelyben Isten irgalmazó-jutalmazó szerepe ill. ennek a hiánya - nem egyetlen okozója az ember üdvözülésének ill. elkárkozásának. Legyen olyan tanítása, amelyben az Isten Országá egyfélől a bennünket szőlővesszővé tevő Istenen fordul, aki nélkül semmit sem tehetünk (J 15,5), másfelől pedig a mi erőfeszítéseinken fordul (L 17,21); tehát az Istenen és rajtunk.

Ezt az Úsz egészében dokumentált és Krisztustól eredő kettősséget a corpus paulinum legkétségtelenebbül Pálnak tulajdonított levelei is mutatják; akármennyire is nyomatékozza Pál a felszólításokat feleslegessé tevőeknek látszó kijelentő módokkal a szőlőtő szerepét.

h. Újrateremtődésünk, átalakulási folyamatunk

Ez a kettősség megtapasztalható a Krisztusesemény jelentőségét és ezen belül a szőlőtő-szerepet legélesebben hangsúlyozni akaró páli kifejezések világán belül is. Ezek a most tárgyalandó

kifejezések arról számolnak be, hogy a krisztuseseményben eddig nem látott újdonsággal (kainotés, kainos, anakaiousthai, anakaiósis, neos, ananeousthai) találkozunk, új-vajúdással (palin, odinó), nemzéssel (gennaan), újjászületéssel (paliggenesia), Krisztusra irányuló átalakulással (morphousthai, metamorphousthai, sümmorphos, sümmorphidzesthai, metaschématidzesthai) találkozunk, ami egyfelől az ember bennsőségesedését (eso), másfelől újjáteremtését (ktidzein, ktisis, poiéma), Krisztust-feltöltést és a régi ember levetkőzését (endüomai, ependüomai, ekdüomai, apekdüomai, apotithéni), Krisztus bennünk lakozását (katoikein) etedményezi. Mindezek a kifejezések azt akarják elmondani, hogy a Golgotán kifolyt vér nemcsak istenektetszövé, megmentetté, megváltottá, szentté és élővé tette az Ádám engedetlenségéből folyóan bűnössé, elveszetté, eladottá és halottá lett (ill. tett) embert, hanem radikálisan új kikezdéssel - újjá is teremtette a régi (palaios, palaiotés) embert.

A fentiekben felsorolt 26 kifejezéssel a jelzett tartalmi összefüggésen belül kb. 50 ízben találkozunk - a páli levelekben. nagyjából egyenletesnek mondható elosztással; csak a fogság levelei mutatnak kiemelkedőbb gyakoriságot, és mindössze négy levél (1T, 2T, 1Ti, 2Ti) nem ad anyagot. Anyagunk megvizsgálása során, éles szemmel figyelünk arra, hogy a fenti kifejezések által hordozott tartalmak milyen mértékben utalnak az első lépcsőre, és milyen mértékben következményei - az új teremtmény személyes helytállásának.

Az új szövetség világán belül vagyunk. "Ez a kehely az új szövetség az én véreben" (1K 11,25) - egyike azon igen kevés helynek, amelyen Pál idézi Jézust. A Jézus vérehullása árán leválthatóvá vált régi és megköthetővé vált új szövetség (2K 3,6.14) radikális változást hozott létre abban az emberben, aki a Golgota előtt természeténél (phüsis) fogva a harag gyermeke volt, de a Golgota által lehetővé vált igazi körülmetélés, a keresztség révén egytermészetűvé, együttművesztetté (süm-phütos) lett Krisztus Jézussal (E 2,3;R 6,5).

A Galata levél jelenti be elsőül - jelenlegi anyagunkon belül - ezt a radikális változást: "Akik Krisztusba merültetek, Krisztust öltöttétek magatokra" (G 3,27). Messzemenő ennek a következménye: "Krisztus Jézusban nincsen se zsidó, se pogány, hanem (csak) új teremtmény (van)" - (G 6,15). Az új szövetség új népét Pál itt nem csupán krisztushoz-tartozónak (christiano= - Cs 11,26) hanem új teremtménynek is tekinti. A régi szövetség idején volt zsidó és pogány, az új idején immár nincs. A Krisztus keresztségéről szóló előző vers alapján (G 6,14) aligha kétséges: Pál úgy gondolja, hogy a kereszthalálból született meg az az újdonság. Nevezhetné azonban az Antiochiában megizmosodó Pál az új szövetség népét christianos-nak is, mert a galaták közt található új teremtményeknek ezt is írja: "Gyermekeim, akiket újra vajúdok, amíg ki nem alakul Krisztus bennetek" (G 4,19;vö. 4,27). Miért kell egy új teremtményt újra vajúdni? Miért kell annak újra megszületnie? Miért van szükség az embei vajúdás harmadik lépcsőjére? Azért van szükség, mert a megtörtént kereszthalállal és keresztséggel - az új teremtmény aktái még nincsenek lezárva. Emberi erőfeszítés is kell még hozzá, hogy üdvösség legyen belőle.

Az 1K anyaga ezt az emberi erőfeszítést nyomatékozza. Pál a maga apostoli életének szenvedéseivel figyelmezteti a korintusiakat arra, hogy "Krisztus Jézusban az evangélium által én nemzettek titeket" (1K 4,15; ahogyan Onizemost is - Fm 10). A "Krisztus

Jézusban" - mutatja az első lépcső hátterét; az "evangélium által" - ugyanazt mutatja. Előtérben azonban a fentieket közlő és elfogadtató Pál nemző-szülő tevékenysége áll. Az a vajúdvá életet adó anyai tevékenység, amely gondokban és el nem fogyó biztatásokban nyilvánul meg: "Legyetek új tészta... ne a régi kovással táplálkozzunk..." (1K 5,7-8).

A 2K az isteni és az emberi tettet egyaránt hangsúlyozza. Megismétli a G tételét: "...ha valaki Krisztusban van, az új teremtmény. A régiek elmúltak, íme, minden újja lett. Mindez pedig Istentől van, aki kibékített minket önmagával Krisztus által" (2K 5,17-8). Másfelől a golgotai tett mellett szerepet kap az ember időbeli átalakulási folyamata is...": "...az Úr dicsőségét szemlélve átalakulunk... a mi benső emberünk napról-napra megújul" (2K 3,18;4,16).

A R bizonyossága szerint Isten úgy akarta, hogy mi "hasonlók legyünk Fia képéhez" (R 8,29). Ennek céljából a keresztségben "a mi régi emberünk vele együtt keresztfeszítődött" (R 6,6). Ez a hasonlóság és a régi helyett új emberré levés, mint emberi cselekedetek által szolgálандó program is jelentkezik: " ...az élet új-donságában járjunk..: a Lélek új-donságában szolgáljunk és ne a betű (szövetség!) régiségében ...Ne igazodjatok (alakuljatok oda) evilághoz, hanem alakuljatok át az értelem megújulásának alapján" (R 6,6;7,6;12,2).

A Filippi levélben Pál egyfelől az apostoli élet szenvedéseinek vállalása által lesz "hasonlóvá Krisztus halálához" (F 3,10); másfelől pedig Krisztus végzi el majd rajtunk - mégpedig e magatartásunk figyelembevételével - második eljövetelekor az átalakítást: "várjuk... Krisztust, aki átalakítja majd gyarló testünket hasonlóvá az ő dicsőséges testéhez" (F 3,21). - Megújulásunk tehát nemcsak immanens, nemcsak a Golgota és felszólító módok teljesítése által munkált, hanem transzcendenciában bekövetkező is (vö. 2K 5,2.34).

Az Efezusi levélben Krisztus azért hal meg a kereszten, "hogy a kettőt (zsidót és pogányt) önmagában egy új emberré teremtsen" (E 2,15). E Krisztusban újjáteremtettségeknek egyetlen célja, hogy magatartásunkkal felzárkózzunk Krisztus magatartásához: Isten "csinálmanya vagyunk, Krisztus Jézusban megteremtve jócselekedetekre... hogy azokban járjunk" (E 2,10). Pál kéri az Efezusiak számára Istentől az erőt, "hogy a Lelke által benső emberré erősödjének, hogy a hit által Krisztus lakjék a szívükben" (E 3,16-7). Buzdítja is őket: "...rakjátok le a régi embert... újuljatok meg lelketekben és értelmetekben, és öltöztetek fel az Isten szerint istennektetszésben megteremtett új embert" (E 4,22-4).

A Kolossze levél egyetlen összefüggő szövegrészben egymásba olvasztva hozza a Golgota által elvégzett természet-cserét és a magatartásunk által folyamatosan érlelődő (az Isten- ill. Krisztus-mintára néző) megújulást: "öljétek meg tagjaitokat, azt, ami földi... ne hazudjatok egymásnak, miután levetkőztétek a régi embert annak cselekedeteivel együtt, és felöltöttétek az újat, aki megújul Teremtőjének képmása szerint" (K3,10). Ez a megújulásban levő új ember - a K újra nyomatékozza - nem ismeri már az ember és ember közti szétválasztó, faji és műveltségbeli különbséget, mert ennek az új emberi természetnek mindegyik képviselőjében benne van - Krisztus (E 3,11). Korábban ennek az új és egyetlen emberi természetnek az volt a magyarázója, hogy a Golgota óta az ember Krisztusban van (G 6,15;2K 5,17); itt ugyanezt a természetet az magyarázza, hogy mindenkiben benne van Krisztus.

A Titus levél ismét az első lépcsőt, az egész szentháromság, a keresztség szerepét hangsúlyozza ebben a megújulásban: "irgalmából folyóan megmentett minket az újjászületés fürdője és a szentlélek megújító tevékenysége által, akit (Isten) bőségesen öntött ki Jézus Krisztus, a mi Megmentőnk által... " (T 3,5-6).

A bemutatott anyag nem hagy kétséget: Pál nem kevésbé nyomatékozza új emberré levésünkben a szőlővessző gyümölcsöző szerepét, mint amennyire nyomatékozza a szőlőtőn levésünknek a jelentőségét. Mintha egész művével ezt mondaná: Maradjunk a szőlőtőn, ha egyszer már Isten ajándékából reákerültünk.

Reákerültünk a szőlőtőre. Az egész corpus paulinum az első lépcsővel alighanem ezt az igazságot akarja nyomatékozni; azt, hogy Isten az egész emberiség számára mentődési alapot teremtett. Ha erősen nyomatékozza is, ezzel semmiképpen sem akarja feleslegesnek állítani az emberi erőfeszítést. Az erős nyomatékozást inkább az indokolja, hogy a Golgota nélkül az emberiség számára nem látott megmentődési lehetőséget. Ez a felette problematikusnak minősült szemlélete inspirálja az első lépcsőt kizárólagosítani látó megnyilatkozásait. Ez inspirálja, és nem az, hogy feleslegesnek tekinti az emberi erőfeszítéseket.

15. Összebékítés

a. Pál kétféle békéje

Jézus megkülönböztette egymástól a fegyvertények által és a szeretet által teremtett (emberek közötti, horizontális) békét. Pál ezzel a különbségtevessel nem él, csak a szeretet által teremtett békével foglalkozik. Ezen belül azonban megkülönbözteti békénket Istennel és békénket az emberekkel; tehát a vertikális és a horizontális békét. Két szócsaládot használ fel erre, a kien-gesztelődés (katallagé) és a békesség (eiréné) szócsaládját. Az első inkább a vertikális, a második inkább a horizontális békét rajzolja.

A krisztusesemény értelmét kereső Pál arra az eredményre jut, hogy Isten a Golgota által nemcsak istennektszavé tette, megmentette, megváltotta, újjáteremtette az embert, hanem egyúttal békességet is hozott létre egyfelől a bűnös és ellenséges ember, másfelől a reá méltán haragvó Isten között. Mégpedig a maga kezdeményezéséből, és ez a kezdeményezés jutatta a Golgotára a Fiút. Így módon Pál békesség-fogalma alapvetően vertikális jellegű. Az ember és ember közötti, a horizontális béke csak következménye lesz az Isten és az ember között létrejött békességnek.

b. A katallagé szócsalád és a krisztusesemény

A szócsalád tőszava az "alias" (vö: katallagé) melléknév, melynek jelentése - "más". Az ebből képzett ige, az "allassein" jelentése -, "megmásítani". Hat ízben találkozunk ezzel a szóval, egy-egy ízben a Cs-ben és a Zs-ben, és négy ízben a páli levelekben; tehát kizárólag páli ill. páli függőségű írásokban. István diakónust azzal vádolják, hogy azt képviselte, hogy "a Názáreti Jézus... meg fogja másítani azokat a szokásokat, amiket Mózes adott nekünk (Cs 6,14); a Zs pedig a Zsoltáros nyomán (Zsolt 101,27) állítja Istenről a maradandóságot, a teremtett világról pedig a mássá levést: "Mindannyian miként a ruha elavulnak majd... miként a ruha meg is változnak" (Zs 1,12). Pálnak nem

esik jól, hogy szidnia kell a Galatákat: "Szeretnék ottlenni nálatok és megváltoztatni a hangomat..." (G 4,20). A pogányok "felcserélték..." Isten dicsőségét halandó emberek... képével..."- (R 1,23) - írja a rómaiaknak. "Mind el fogunk változni... a halottak feltámadnak romolhatatlanul, és mi is elváltozunk majd" (1K 15,51-2) - írja a korintusiaknak.

Ebből az igéből képződik a "megmásolás" jelentésű "parallagé" ónév, amellyel csak Jakabnál találkozunk: a világosság atyjában nincsen változás (Jak 1,17).

Az "át" jelentésű "meta" igekötős igei alakot (metallassein) Pál két ízben használja a R-ben: a pogányok "felcserélték Isten igazságát hazugságra... asszonyaik is felcserélték a természetes érintkezést a természetellenessé" (R 1,25-6). E szó hangsúlyozza, hogy valami másnak az irányában történik a megmásulás, erősebb tehát, mint a megváltozás pusztá tényét hangsúlyozó "allassein".

A "valamitől el" jelentésű "apo-" igekötős alakot (apallassein) ismét csak Pál ill. Pál-tanítványok használják. A szó jelentését az igekötő igen erősen befolyásolja: nem is a megmásolás, hanem a korábbi helyzetből való megszabadulás lesz a hangsúlyos. Akikre Efezusban ráterítették Pál ruháit, "azoktól eltávoztak a betegségek" (Cs 19,12). A Zs abban jelöli meg Jézus célkitűzését, hogy "megszabadítja azokat, akik a haláltól való félelem miatt egész életükben rabszolgaságra voltak ítélve" (Zs 2,15). Lukács Jézusnak is ajkára adja szavunkat: "Amikor peres feleddel előljáró elé mégy, útközben igyekezzél megszabadulni tőle..." (L 12,58).

Ezekután már át is térhetünk szócsaládunk ama kifejezés-bokrára, amellyel Pál a krisztuseseményben létrejövő "másulást", újdonságot, új létszituációt - Isten és ember összebékülésével magyarázza. Az alábbi igeképzős szavak adják az említett kifejezés-bokrot:

	Pál	egyéb
diallassesthai (Mt 5,24)	-	1
süntallassein (Cs 7,26)	-	1
katallassein (R 5,10.10;1K 7,11;2K 5,18.19.20)	6	-
katallagé (R 5,11;11,25;2K 5,18.19)	4	-
apokataallassein (E 2,16;K 1,20.22)	3	-
	13	2

rgym=22

A "diallassesthai" a lukácsi fent látott "apallaso" párhuzamos mátéi helyén áll, mégpedig ugyancsak Jézus ajkán: "Hagyd ott ajándékokat az oltár előtt, eredj el, előbb hagyd magadat kibékíteni (diéllagéthé - szenvedő alak) testvéreddel" (Mt 5,24). A "süntallassein" szót a Cs Mózesről állítja, aki civódó honfitársait akarja egymással összebékíteni: "és összehozta (megmásította) őket béke céljából" (Cs 7,26).

A fenti táblázat következő három szava már kizárólag a páli levelekben kerül elő. Az összesen 13 előfordulásból 12 a krisztusesemény jelentőségét rajzolja. E 12 előfordulásból 8 igei és 4 főnévi alakban látható. Az igék részint cselekvők, részint szenvedők. A cselekvő igei alakok alanyai - az Atya ill. Krisztus. S Ők a Golgota által elvégezték - az igealakok rendre múltidejűek - azt, ami az Isten és ember közti kibéküléshez szükséges. A szenvedő

dő igei alakok alanya pedig az ember, aki elfogadja ezt az Istentől kiinduló megbékítést. A "kata" igekötő erősítő jelentésű (vö.: csinálni és megcsinálni), azaz nyomatékozza, hogy a korábbi helyzeten bekövetkező másolás (allassein) - annak rendje és módja szerinti megmásolás. Az "apo" tovább nyomatékozik: a másulás úgy jött létre, hogy elszakadtunk az első állapottól. A két igei alak (kata- és apokata-) között ennek következtében csak intenzitásbeli különbség van. Ami a főnévi alakot illeti (katallagé) a szó nem az Isten részéről történő békítő tette, hanem annak eredményére utal: azaz az isteni tett erejében létrejött új kiengesztelődöttségi állapotra, az isten és ember között immár megvalósult béke-állapotra, új lét-szituációkra utal.

c. Isten a békítő az ember a békülő

Lássuk elsőül az öt múltidejű cselekvői igealakot:

1. 2K 5,10

Isten kibékített minket önmagával Krisztus által

2. 2K 5,19

Isten kibékítette a világot önmagával Krisztusban

3. E 2,16

Krisztus kibékítette mind a kettőt Istennel a kereszttel által

4. K 1,20

Isten kibékített mindeneket Krisztus irányában

5. K 1,22

Krisztus kibékített titeket halála által.

Mivel a sértő fél a bűnös ember, és sértett fél, az Isten, kezdeményezi a kibékülést, ezért kiengesztelésről vagy kiengesztelődésről nem beszélhetünk. Akkor beszélhetnénk erről, ha a sértő fél, az ember, részéről indulna el a kezdeményezés. A "kiengesztelődés" szóval történő fordítás tehát elmegy a páli gondolat mellett! Ha a fenti öt nyilatkozatban az alany az ember volna, és a tárgy az Isten volna, akkor így kellene fordítanunk: az ember kiengesztelte az Istent. Mivel azonban éppen fordított a helyzet, ezért csak kibékítésről beszélhetünk. Ha viszont valaki kibékít valakit önmagával, akkor ezt a nagyon súlyos magyartalansággal kifejezett tényálladékok helyes magyarsággal csak így fogalmazhatjuk: kibékül vele. A fenti öt nyilatkozatban tehát arról van szó, hogy az Isten a sértett fél a maga kezdeményezéséből kiindulón kibékül a sértő féllal, az emberrel.

A fenti öt nyilatkozatból az első kettő kizárólag vertikális tartalmú; azaz az első két nyilatkozat csak arról beszél, hogy Isten Krisztus által kibékült az emberrel. Az utolsó három nyilatkozatban viszont a hangsúly áttevődik az emberek, a teremtmények, egymás közötti kibékülésére, amely kibékülést megint csak Isten ill. Krisztus hozott létre. Ez az utóbbi három nyilatkozat későbbi eredetű, a római fogság idején írt levelekben található.

Most pedig lássuk a négy szenvedő igealakot, amelyeknek nulladikja csak analóg a krisztuseseményben történő kibéküléssel: feleség-férj megbékülését tartalmazza:

0. 1K 7,11

Az asszony engedje magát kibékíteni a férje által!

1. 2K 5,20

A korintusiak engedjék magukat kibékíteni Isten által!

2. R 5,10a

A Krisztushoz tartozók megbékítődtek Istennel Fia halála által.

3. R 5,10b

A Krisztushoz tartozók megbékítődtek Istennel Fia halála által.

A 2. és 3. nyilatkozat szenvedő alakban számol be arról, amiről az első két cselekvő nyilatkozat beszél. Ott: Isten kibékült velünk; itt: Isten kezdeményezése és Jézus halála által mi megbékéltünk az istennel.

Hogyan kerülhet azonban felszólító mód a 0. és 1. tételek szenvedő alakjába? Ha ez a felszólító mód cselekvő volna, akkor az asszony kezdeményezné a kibékülést férjével, akkor a korintusiaknak kellene kezdeményezniük a kibékülést Istennel. Ha ez a felszólító mód visszaható volna, akkor az asszonynak, ill. a korintusiaknak magukban kellene elkészülniük a kibékülés szándékával. A szenvedő igealakot mind az asszony, mind a korintusiak esetében csak az indokolja, hogy a férj ill. Isten részéről a kibékülés szándékát adottnak tekintjük; ennek következtében az asszonynak is, a korintusiaknak is csak passzív szerep jut osztályrészül; elfogadják a férjtől, az Istentől felkínált kibékülést. A katalagé létrejöttében ez az elfogadás fejezi ki az ember szerepét.

Ezek után nézzük a katalagé szócsalád szerepét a páli levelek időbeli rendjében. A 2K-ban találkozunk elsőízben ezzel a szócsaláddal. Az új teremtmény az egyetemes megújulás létrehozó okaként kerül egy rövid szövegrészen belül egymásután ötször Pál tollára a szócsalád: "Aki Krisztusban van az új teremtmény. Ime, mindenek újjá lettek. Mindez pedig Istentől van, aki kibékült velünk Krisztus által és a kibékítés szolgálatát adta nekünk. Mivel pedig Isten Krisztusban kibékült a világgal, nem tudván be neki a vétkeit és körünkbe helyezte el a kibékülés igéjét... kérünk tehát Krisztusra hivatkozva: hagyjátok magatokat kibékíteni Istennel, aki a bűnt nem ismerőt értünk bűnné tette, hogy mi Isten dikaiosüné-je legyünk őbenne" (2K 5,17-21).

Azáltal jöhetett tehát létre az új, az üdvösség-szituáció, hogy a kereszthalál által isten kibékült velünk, azaz, hogy ajándékként megkaptuk az istennektetszést. Az új létszituációnak, az áteredő istennektetszésnek tehát nem pusztán a kereszthalálban találjuk meg a létrehozó okát, hanem az Isten részéről kiinduló kibékülésben is, amely éppen e kereszthalál által következik be. Ez a látásmód óhatatlanul feltételezi, hogy a kereszthalál előtt és a kereszthalál nélkül Isten nem hajlandó lépni a lépést illetőleg tehetetlennek minősített ember irányába. Óhatatlanul feltételezi azt a gondolatot, hogy a kereszthalál kiengeszteli azt az Atyát, aki a kereszthalál előtt engeszteletlen volt... aki emberi megközelítés által engesztelhetetlen is volt. Óhatatlanul feltételezi Istennek a bűnökön kelt haragját, amely harag bennünket végleges és örök halállal fenyegetett. Mindezt a szöveg feltételezi csupán. Beszélni csupán a segítségünkre siető Istenről beszél; arról, hogy a kereszthalál által kiengesztelődött Isten békejobbot nyújt az őt megsértő embernek. Az így létrejött kibékülés (katalagé) az, amit az ember szolgálhat, amiről az ember beszélhet. Aki a fentieket hirdeti, az a kibékülés igéjét, a kibékülésről szóló ígét hirdeti; és így módon végzi is a kibékülés szolgálatát. Ez a szolgálat nem pusztán információ a létrejött új szituációról, hanem magában foglal egy felszólítást is. A katalagé igéjét mondó szolgálat a kijelentő móddal tudtul adja az isteni békejobb-nyújtás tényét, a felszólító móddal pedig felhív e békejobb elfogadására. Ílymódon a harmadik lépcső is szerephez jut! (Vagy csak a második?)

Ezután a R-ben kerül elő szócsaládunk; mégpedig az isteni haragtól bennünket megmentő kereszthalál gondolatába ágyazva: "Most a vére által istennektetszőkké válván mennyivel inkább megmentődünk majd a haragtól általa. Mert, ha ellenség létünkre kibékült velünk Isten a Fiának halála által; így kibékítetteként mennyivel inkább meg fogunk mentődni az Ő életében... Általa most megkaptuk a kibékülés szolgálatát" (R 5,9-11). Ez a szöveg még kétségtelenebbé teszi, hogy Pál a kereszthalált - Istent engesztelő áldozatnak látta. Isten ellenségei voltunk és az Isten haragja várt ránk; a kereszthalál kiengesztelte az Istent, és így Isten kibékült velünk: kimentődtünk a halálból és belementődtünk az Életbe. A kibékülésnek az elfogadása minden ember (pogányok is, zsidók is) részéről - ez lesz "a világ kibékülése" Istennel (R 11,15).

A szövegek tehát kifejezetten csak Istennek velünk való kibéküléséről beszélnek. De a gondolati háttérben mindenütt meghúzódik az a gondolat, hogy Krisztus a kereszthalállal kiengesztelte Istent.

Alighanem ezt a két gondolati tartalmat akarja egybeolvasztani a feloldozás új liturgikus szövege: "Isten... szent Fiának kereszthalála... által kiengesztelte önmagával a világot...". Ez a fogalmazás mind az érthetőség, mind a helyes magyarság szempontjából meglehetősen problematikus. Ha ez a liturgikus szöveg a páli katalagégondolatot akarja kifejezésre juttatni, akkor érthetően és helyes magyarsággal így lehetne újrafogalmazni: "A bűneink miatt reánk haragvó Isten szent Fiának kereszthalála által kiengesztelődött irántunk, és a maga kezdeményezéséből békejobbot nyújtott nekünk." Valakit kiengesztelni önmagammal - a magyar ember így nem beszél, s ennek következtében ez a fogalmazás nem közöl érthető információt. (A liturgikus szövegben nem lenne jobb egy jézusi gondolat?)

d. Vertikális és horizontális békülés

Az eddig vizsgált levelekben a katalagé tartalma - kizárólag vertikális. Ezt a vertikális kibékülést a római fogság leveleiben szócsaládunk kiegészíti a horizontális, a teremtmények között létrejövő kibéküléssel.

Az E leírja az emberiség múltbeli, két-részre-szakadt állapotát: a pogányok elidegenedett állapotban voltak, mert nem tartoztak hozzá Izrael "politeiájához"; mondhatnók az előkészítő jellegű Isten Országához (E 2,12). A krisztusesemény azonban új helyzetet teremtett: "Most azonban ti, akik egykor távol voltatok, Krisztus Jézusban közel kerültetek a Krisztus vére által" (E 2,13). Ezt a bejelentést követi az a szövegrész, amelyben az apokatallassein mellett négy ízben is előkerül a rokon szócsalád (eiréné) "békesség" szava. Azzal indít Pál, hogy Krisztus "a mi békességünk" (E 2,14). Azért Ő, mert megszüntette a zsidók és pogányok között a korábbi elidegenedést: "a kettőt egygétette, az elkülönítő falat, az ellenségeskedést lebontotta az Ő teste által" (E 2,14). Hatálytalanította a két tábor elkülönülését okozó mózesi törvényt (E 2,15) - mégpedig a Golgota által: "a kereszt által megölte az ellenségeskedést önmagában" (E 2,16). A Golgotának ilyen módon az a célja, hogy azt, ami korábban kettő volt, egygét tegye: "hogya a kettőt önmagában egyetlen (hena) új emberré teremtsen békességet (eiréné) hozva létre és összebékítse (apokataallaxé) mind a kettőt Istennel egy egyetlen (heni) Testben a kereszt által" (E 2,16).

Az itt előadott összebékítés vertiális vagy horizontális? Egyszerre mind a kettő. A pogányok "távol" voltak a zsidóktól, de zsidók és pogányok egyaránt távol voltak a maguk bűnös voltuk következtében Istentől. Az alaphangot itt is Isten és ember egymással kibékülése adja meg. De ez a kibékülés itt az ember szempontjából specifikálódik. Isten nem a differenciálatlan "világgal" (2K 5,19) békül ki, hanem a differenciált világgal: azaz pogánnyal és zsidóval. Kereszthalálával végzi ezt el Krisztus, mert a kereszthalál eredményeképpen jöhet létre az az egyetlen test, az az egyetlen közösség, amelyben elfér már egymás mellett minden elkülönülés nélkül zsidó és nem-zsidó. Krisztus a kereszt által békességet hozott létre zsidó és pogány között, és ezt a kettőből egyetlenné tett "világot", az emberiséget békítette ki istennel. Pál tehát itt a horizontális és vertiális békességteremtést egymásba fonja, mint a Golgota kétirányú eredményét.

Amikor eljut erre az eredményre, akkor nyílik végre szeme Pálnak nemcsak az életét odaadó Jézusra, hanem a hirdető-tanító Jézusra is; ám Izaiás és Zakariás prófétákra visszamenő (Iz 57,19; Zak 9,10) olvasmányemlékek nyomán: "És eljövén békességet (eiréné) evangelizált nektek, távoliaknak (=pogányoknak) és békességet a közellevőknek" (E 2,17).

A kereszthalál eredményeként "szabad útja van mind a kettőnek egyetlen Lélekben az Atyához" (E 2,18). Belekerültek tehát a pogányok is az istenneketszőkké-tettek, a megmentettek, a megváltottak, az újjáteremtettek közösségébe - e kétirányú békességteremtés révén. Megszűnt korábbi elidegenedettséjük: "Úgy hogy most már nem vagytok idegenek és jövevények (par-oikioi=ház mellettiek), ahnem a szentek polgártársai és Isten házanépei (oikeioi)" (E 2,19).

A fentiekben vizsgált szövegrészben nem hiányzik ugyan az ember Istentől elidegenedettsége a gondolata, ugyanakkor világosan látható, hogy Pált elsődlegesen az embernek embertől elidegenedettsége határozza meg. A Golgota jelentősége ehelyt elsősorban ember és ember összebékítésében jelentkezik; az Istennel való kibékülésünk hangsúlyárnyékba kerül.

Talán még erősebben jelentkezik ez a tendencia a K-ben. Istennek úgy tetszett, hogy Jézus "által Jézusra irányulóan (eis sun-ton) békítsen össze mindeneket - békességet teremtve (eirénopoié-sas) keresztjének vére által - Őáltala a földön levőket és az égben levőket egyaránt. És titeket is, akik valamikor elidegenedettek és ellenségek voltatok... most kibékített Húsának testében a halál által, hogy szentül, feddhetetlenül és kifogástalanul állítson titeket Isten elé" (K 1,20-2).

Isten itt nem Krisztussal békíti a földieket és az égieket, hanem egymással békíti ki őket; mégpedig Jézusra irányulóan. Azaz Jézus az a közös nevező számukra, amelyen megáruznak egy gyékényen egyfelől zsidók és pogányok, másfelől "az égben levők". Hogy kik ezek az égben levők, erre a megfelelő helyen még vissza kell térnünk.

A katallagé-szócsalád tehát bizonyos jelentésváltozáson megy keresztül. A római fogság előtt írt levelekben a vertiális kibékülést jelenti. A fogságban írt levelekben viszont elsődlegesen a teremtmények az emberiség összebékülését jelenti; s ezt világosan jelzi a szövegösszefüggésen belül megjelenő eiréné-szócsalád is.

e. Az eiréné-szócsalád - az emberiség egysége

Az "eiréné" (béke) szócsalád tagjai: eiréneuein (békességben

lenni), eirénapoiein (békességet teremteni). E három szó az Úsz-ben 98 ízben kerül elő. 48 ízben Pálnál találkozunk ezekkel a szavakkal (rgym=2). Ha hozzávesszük ehhez azt, hogy a katallagé-szócsaládot kizárólag Pál használja, akkor azt kell mondanunk, hogy a békesség-teológia az Úsz-ben igen hangsúlyos a páli írásokban. Jézusnál sem hangsúlytalan: az említett szavak 23 ízben kerülnek ajkára. Pál tehát folytatója és erősítője egy olyan tartalomnak, amely Jézusnál is hangsúlyos volt.

A katallagé - az Isten Önmagát és az embert összebékítő tevékenységének az eredménye. Ezt a vertikális tartalmat az eiréné csak egyetlen esetben mutatja: "Mivel istenektetszőkké lettünk a hit következtében, békességünk van Istennel a mi Urunk Jézus Krisztus által" (R 5,1). Az előfordulások döntő többségében az eiréné az ember és ember közti békességet, tehát a horizontális békét jelenti. Ebből talán következtethetünk arra, hogy a páli levelek köszöntés-eleme: "charis és eiréné, Istentől, a mi Atyánktól és az Úr Jézus Krisztustól" (R 1,7) - mindenképpen tartalmazza a horizontális békességet is. Csak azokkal az eiréné - előfordulásokkal kell foglalkoznunk ezen a helyen, amelyek kapcsolatban vannak Krisztus kereszthalálával.

Említettük, hogy ez E imént vizsgált részében az apokatallassein szövegkörnyezetében megjelenik az eiréné-szócsalád és ezt felhasználva bontja ki Pál a golgotai halál pogányt és zsidót összebékítő munkáját. Ez a golgotai halál rendező közös nevezőre Izrael "politeiáját" (E 2,12) és a korábban ezen kívül rekedő pogányt.

Érdemes ennél a politeia szónál egy kicsit megállnunk. A "polis" (város) szó származéka. Négy származékszavával is találkozunk a páli levelekben ill. a Cs-ben Pállal kapcsolatban:

politeia = egy szabad polgár viszonya az államhoz, polgárjog, a polgár közéleti tevékenysége, állam, állami berendezkedés, alkotmány (E 2,12;Cs 22,28)
politeuma = polgárkodás, életvitel és fenti jelentések (F 3,20)
politeuesthai = állampolgárnak lenni, polgárként élni, államférfinak lenni (F 1,27;Cs 23,1)
süm-politai = polgártársak (E 2,19).

58 Pünkösdjén Jeruzsálemben a helyőrség ezredese meg akarja ostoroztatni Pált. Pál közli vele, hogy ő "római". Az ezredes ezt válaszolja: "Én nagy összegért szereztem meg ezt a politeiát" (Cs 22,28). Ha tehát Pál Izrael politeiájáról beszél, akkor analógiával él: A Krisztus előtti zsidóság az emberiségen belül azt jelenti számára, amit a római polgár jelent a Római Birodalomban élő embereknek. A Birodalomban a kiváltság a római polgáré, a Krisztus előtti emberiségben a kiváltság a zsidóé. Krisztus után megszűnik ez a kiváltság, zsidó és pogány azonos szintre kerül, polgártársakká lesznek (E 2,19). Krisztus után a ténylegesen Krisztushoz tartozók a birtokosai ennek a kiváltságnak. Így értelemben mondja Pál az említett Pünkösdkor a Nagytanács előtt ezeket a szavakat: "...tökéletes jó lelkiismeretével polgárkodtam isten előtt mind a mai napig" (Cs 23,1). Így értelemben írja a filippieknek is: "Csak a Krisztus evangéliumához méltóan polgárkodjatok... mert a mi állampolgárságunk a mennyekben van" (F 1,27; 3,20).

E kitérő után mostmár visszatérhetünk az E politeiájához. A rangos, mert politeiával rendelkező Izraellel szembenállanak a körülmetéletlenek, a "nemzetek", akik a Krisztust megelőző időben,

Krisztus nélkül, Isten nélkül és remény nélkül élnek a világban, mert "idegenek" (xenoi) az ígéretet tartalmazó szövetségekről, mert "megfosztottak" (apellotriómenoi=elidegenedettek, mások alias) attól a politeiától, amely még csak Izraelé "abban az időpontban" (tó kairó ekeinó - E 2,11-2). Ez az "apelliotrémenoi" szenvedő participium, és jelenti azokat, akiket elidegenítettek valamitől; a levél egy későbbi helyén a pogányok "elidegenítődtek az Isten életétől" (E 4,18). A következő tíz vers (E 2,13-22) elmondja, hogy miként számolta fel a krisztusesemény ezt a kettősséget, amit már részben meg is néztünk. E felszámolás következtében a pogányok most már nem idegenek, nem jövevények, hanem "a szentek polgártársai (süm-politai) és Isten háza népei" (E 2,19). Nem a ház mellett vannak már, hanem a házban; ők is részesei lettek a rangos politiónak, és mint abban lakó polgárok immár együtt polgárkodhatnak a régebben kiváltságos zsidókkal.

A régi kettősség már nincs. A régi kettősséget felváltotta egy új egység: Jézus azzal teremtett békét, Jézus azért lett a mi békességünké, "hogy a kettőt egy (hens) új emberré teremtsen önmagában" (E 2,15). Az "egy" itt számnév és nem határozatlan névelő; tehát így fordítandó: "egyetlen új emberré teremtsen". Lesz alkalmunk még megmutatni, hogy ez az "egyetlen" szó a páli teológia jelentős műszava. Jelentős, mert "egyetlen" az a Test, amely a krisztusi összebékítés folyamányaként mint egyház adva van minden embert átölelni kész szociológiai egységként. Krisztus hozta ugyanis létre ember és ember között ezt az egységet, Ő az egész emberiség békéje (E 2,14), s ezért írhatja Pál: "A szeretetben uralkodjék Krisztus békéje, amelyre meghívtak benneteket egy Testben" (K 3,15). Ebben az egyetlen testben immár nem zsidó és pogány, hanem az újjáteremtett egyetlen új ember él (E 2,15), mert Krisztus "mind a kettőt egyetlen eggyé tette" (E 2,14), azaz gondoskodott az érületi és etikai egység létbeli alapjáról is a Golgota és a keresztség által - amint már láttuk.

A Krisztus golgotai békítő tettének következménye ez az új egység, amely igen erős hangsúlyt kap az E vizsgált szövegrészenben.

f. Isten új népe - az emberiség

Ez a gondolat elevenen él Pálban már 58. Pünkösdje előtt is. Hogy az Egyház az egész emberiséget átölelni akaró "Egyetlen Test" - ezt a gondolatot kidolgozza már harmadik missziós útja során. Jézus radikálisan felszámolta az aktív értelemben vett ellenség fogalmát, mindenkit felebarátnak tekintett és mindenkit testvérének akart. Pál teljesen magáévá teszi ezt a jézusi radikalitást és ezt három társadalmi ellentétpár felszámolásában éli meg: zsidó-görög, szolga-szabad, férfi-nő. Az ellennemállás törvényét nem ismerő nem-jézusi világban ezek az ellentétpárok a szeretetlenség következtében szembenállásokat és hasadásokat hoznak létre az emberiség testén belül. Pál már a G-ben megfogalmazza, hogy a Krisztushoz tartozó nép nem ismeri ezeknek az ellentétpároknak az emberiséget szembenálló részekre hasító erejét. Ennek megokolásában a G-ben csak a keresztségig megy vissza: "Mindazok, akik ugyanis belemerültek Krisztusba, Krisztust öltöztettek magatokra. Így aztán nincsen se zsidó se görög; nincsen se szolga se szabad; nincsen se férfi se nő; ti ugyanis mindannyian egyek vagytok a Krisztus Jézusban" (G 3,27-8). A jézusi radikalitást Pál lebontja itt e három elidegenedési lehetőségre. Hogy mekkora ennek a Krisztust világosan értő lebontásnak a társadalmi jelentősége és az im-

manens Országot megteremtő ereje - ennek megrajzolására lesz még alkalmunk.

A K-ben némileg bővíti, némileg szűkíti ezeket az ellentétpárokat: "Vessétek el a régi embert a cselekedeteivel együtt, és öltsetek fel az újat, aki megújult... ahol is már nincsen se görög, se zsidó, nincsen körülmetélt és körülmetéletlen, barbár, szkita, szolga, szabad, hanem minden és mindenkiben a Krisztus" (K 3,9-11). Nem említi tehát a férfi-nő ellentét-párt, kétszeresen is nyomatékozza a faji ellentétet, s hozzáteszi a műveltségbeli ellentétet (a barbárok és a különösen is vad szkíták - szemben a hellenizált világon belüli görögökkel és zsidókkal).

Pál tehát 58 előtt is és után is abban látja a krisztusesemény jelentőségét hogy a Krisztushoz tartozók mindegyike Krisztust ölti magára. Ily módon aztán megszűnik minden korábbi kiváltság, megszűnik minden korábbi diszkrimináció. A Krisztushoz tartozók között kialakuló új társadalmi rendben a régi diszkrimináltak (pogányok, műveletlenek, rabszolgák, nők) ugyanazokkal a lehetőségekkel rendelkeznek, amelyekkel a korábbi kiváltságosok (zsidók, műveltek, szabadok, férfiak). Krisztus békességet teremtett a kiváltságok folytán egymással szembenálló felek között.

A jézusi önértelmezés szerint a megtestesülés (és benne kereszthalál és feltámadás) végső értelme abban áll, hogy mindnyájan egyek legyünk. Jelen fejezetünk végkicsengése azt mutatja, hogy Pál világosan látta a krisztuseseménynek ezt a tartalmát. A fogság leveleiben nagyon határozottan, de már korábban is félreérthetetlen egyértelműséggel.

Könyvünk harmadik részének végére érve kifejezést kell adnunk egy sejtésünknek, amely arról beszél, hogy talán Pál is ugyanabban látta a Golgota végső jelentőségét, mint amiben Jézus látta. Az első lépcső nyomatékozásának végső indítékát a kiváltságokat megszüntetni akarásban sejtjük. Pál eszmei ellenfelei a jeruzsálemi zsinaton a körülmetélést szükségesnek állították a megmentődéshez. A velük szemben a cselekedetek ellen csatázó Pál úgy látta, hogy csak a Krisztus halálára van szükségünk a megmentődéshez. Csak a Golgotára van szükség, mert ez a Golgota kivétel nélkül minden embert istennektetszővé, megmentetté, megváltottá, szentté, élővé, Istennel összebékítetté tesz. Csak azért volt szüksége Pálnak az első lépcső e hallatlan erejű (és történelmileg annyi félreértést is eredményező) nyomatékozására, hogy kétségtelenné tegye: mindenki beletartozik Isten új népébe.

A különbség ezekután a jézusi és a páli látás között csak abban áll, hogy Pál időbelileg a Golgotától kezdve állítja megvalósultnak Isten mindannyiunkat átölelni akaró irgalmas szeretetét. Jézus viszont a megtestesülésben és a kereszthalálban a mindig is megvolt és mindig is érvényesült isteni irgalomnak és mindenkit átölelni akarásnak csupán a megnyilvánulását látta. Jézus azt tanította, hogy a bűnbánat ellenében Isten a Golgota előtt is magához ölelte a bűnös embert, akit már a teremtésben is bőven feltárisznázott mindazzal, ami az üdvösséghez szükséges.

De talán még ez a különbség sincs meg valójában kettejük között. A Krisztus golgotai tettének eredményeit valójában Pál is visszadatálja a történelem elejére.

IV . A J Á N D É K É S S Z E R E T E T

=====

16. CHARIS AVAGY AJÁNDÉK

a. A szócsalád

Könyvünk első részében bemutattuk, mi minden motiválta Istent (az Atyát és a Fiút) a Golgota akarására. Könyvünk jelen utolsó részét az teszi szükségessé, hogy a bemutatott motívumok között jelentőségben messze kiemelkedik - Isten irántunk érzett szeretete és az ebből folyó adni akarása. Míg az isteni harag és az áldozattal kiengesztelődni akarás motívumai inkább csak nyomokban szerepelnek a páli teológiában, addig a szeretet és az adniakarás motívumai gazdag bőségben. A harag és kiengesztelődni akarás motívuma nem hozott létre sajátos páli szócsaládot. A szeretet az adniakarás motívumai viszont igen: a charis szó családjára gondolunk. Ennek a szócsaládnak Pál olyan jelentéstartalmat kölcsönzött, amely mind a mai napig meghatározó erejű maradt a keresztény tanításra, gondolkodásra; ez szülte a kegyelem-tant.

Kilenc kifejezés tartozik a charis szócsaládba összesen 262 előfordulással. Ebből 177 a corpus paulinumban (rgym=3), 61 a páli függőségű iratokban (L, Cs, Zs, 1P) található (rgym=1.3), és 24 az Úsz többi tíz könyvében (rgym=0.2). A corpus paulinumban 15-ször sűrűbben kerül elő ez a szócsalád, mint a páli hatástól érintetlennek tekinthető könyvekben. Elhagyva a szócsalád öt tagját (charin, acharistos, eucharistia, eucharistein, eucharistos) az alábbi négy jelen vizsgálódásunk szempontjából releváns kifejezésre koncentrálunk.

	Pál L,Cs,Zs,1P 10 könyv Úsz Jézus ajkán				
charis (főnév)	101	43	12	156	4
charisma (főnév)	16	1	-	17	-
charidzesthai (ige)	12	7	-	19	1
charitoun (ige)	1	1	-	2	-
charin (ige)	6	1	2	9	-
összesen	136	53	14	203	5
rgym:	3.0	0.9	0.2	1	0.1

A rgym nyilvánvalóvá teszi, hogy Pál mennyivel sűrűbben használja e kifejezéseket, mint az Úsz nem Pál-tanítványoktól írt tíz könyve. De a tíz könyv maradék előfordulását is bizonyára a páli hatás magyarázza; Páltól terjedt el e szónak teológiai tartalmakra való alkalmazása. Jézus ajkára is csak a Pál-tanítvány Lukács adja ezeket a szavakat (L 6,32.33.34;7,42;17,9). A János-evangélium négy előfordulása a páli hatásokat is mutató Prolóógusban található; a többi 9 könyvből 3 kétszeri előfordulást (2Pét, Jak, Jel), 2 egyszerit (2J, Jn) mutat, 4 könyvben pedig egyszer sem kerül elő szócsaládunk (Mt, Mk, 1J és 3J).

A charis pálelőtti szótári jelentése:

szeretetszolgálat,

báj,

charis-ok (istennők), a női báj adományozói.

Mindenekelőtt megvizsgáljuk, milyen jelentésben szerepelnek szócsaládunk szavai az Úsz nem-páli könyveiben.

1. valaki magában hordozza a szeretetreméltóság vonását: a gyermek Jézuson rajta volt Isten charis-a (L 2,40), a nazaretiek elcsodálkoznak a tanító Jézus szájából jövő charis-igéken (L 4,22), a jeruzsálemi keresztények mindegyikén nagy volt ez a charis (Cs 4,33), István charis-szal eltelve tesz csodákat (Cs 6,8).
2. valakit mások szeretetreméltónak tekintenek: Mária charis-ra talált Istennél (L 1,30), a gyermek Jézus növekedett a charis-ban Istennél és embereknel (L 2,52), ilyen charis-hordozónak látta az egyiptomi Józsefet a fáraó (Cs 7,10), Dávidot Isten (Cs 7,46), jeruzsálemi keresztényeket az egész Jeruzsálem (Cs 2,47).
3. A szeretetreméltóval szemben tanúsított szeretet: Isten nem ad charis-t azoknak, akik csak a barátaikat szeretik (L 6,32.33.34), az úr sem ad charis-t szolgájának a bér ellenében végzett munkáért (L 17,9).
4. Magasan álló személy szeretetet gyakorol valakin függetlenül attól, hogy ez a valaki szeretetreméltó-e. A szeretetet gyakorló személy-ember: Félix helytartó így jár el a zsidókkal szemben azzal, hogy fogságban tartja Pált (Cs 24,27), a zsidók kérik Fesztustól azt a charis-t, hogy Pált Jeruzsálembe küldje (Cs 25,3.9.11.16), Pilátus odaadja Barrabást a zsidóknak (Cs 3,14).
5. a szeretetreméltóságunktól függetlenül irántunk szeretetet gyakorló személy - Isten: ebbe a jelentés-csoportba tartoznak a nem-páli könyvek összes többi előfordulásai (L 1,28; 7,21.42.43; Cs 11,23; 13,43; 14,3.26; 15,11.40; 18,27; 20,24.32; 27,24; Zs 2,9; 4,16.16; 10,29; 12,15.28; 13,9.25; 1P 1,2.10.13; 2,19.20; 3,7; 4,10.10; 5,5.10.12). A fentiekből látható, hogy az Úsz szerzői közül csak Lukács (a L és Cs szerzője) tud bánni ezzel a szóval a koiné adta jelentésszélességgel; az összes többi szerzők csak az Isten által gyakorolt szeretet jelölésére használják szavunkat.

Ezekután lássuk, hogy Pál milyen jelentéstartalmat kölcsönöz ennek a szócsaládnak.

b. Az első három levél

Már legelső levelének beköszöntő mondatában charis-t és békességet kíván Pál a címzetteknek (1T 1,1). Levelének zárómondata is jókívánságot tartalmaz, és ez a mondat elárulja, hogy kié ez a charis: "A mi Urunk Jézus Krisztus charis-a legyen mindnyájatokkal" (1T 5,28). A charis tehát Jézusé. Azt is megtudjuk, hogy ez a charis velünk lehet. Ha velünk lehet, akkor ebből következtethetjük, hogy valaminő módon eljuthat hozzánk Jézustól ez a charis. Aból pedig, hogy a levélnyitány párhuzamba állítja a charis-t a békességgel, arra következtethetünk, hogy ugyanúgy jut el a charis hozzánk, ahogyan a békeség. Úgy, hogy Jézus nekünk adja.

A második levél beköszöntő jókívánsága így hangzik: "charis nektek és békeség az Atyaistentől és az Úr Jézus Krisztustól" (2T 1,2). A charis tehát Jézustól érkezik hozzánk. De nemcsak Jézustól, hanem az Atyától is. Mi a tartalma ennek az Istentől hozzánk érkező charis-nak? Tíz verssel odébb megtudjuk, hogy a tesszalonikiak Jézust megdicsőítő, hitből kinövő magatartása (ergon pisteós) "Istenünk és az Úr Jézus charis-a alapján" jön létre (2T 1,12). Két dolgot is megtudunk ebből. Az egyik: a charis-nak kö-

zös birtokosa az Isten és Jézus; ezért jöhet tőlük (vö. 2T 1,2). A másik: ez a charis alapja a hitből kinövő magatartásnak.

E levél további információval is szolgál: Jézus és az Atya "szeretett minket és örök vigasztalást és jóreményt adván a charis által, megvigasztalja szívünket és megerősít minket minden jócselekedetben és szóban" (2T 2,16-7). Nyilvánvaló ebből, hogy Jézus és az Atya e charis által szeret bennünket, és szeretetüknek az a következménye, hogy charist - adnak nekünk. Ez a charis képesít bennünket az Istentől megkívánt magatartásra, akár cselekedetben, akár szóban. A levélzáró jókívánság (2T 3,18) azonos tartalmú az első levelével.

Az első két levélből tehát annyit tudunk meg, hogy a charis Isten irántunk tanúsított szeretetéből folyó olyan nekünk juttatott ajándék, amely képessé tesz bennünket a harmadik lépcsőben kívánt magatartásra, a szeretetre.

A harmadik levélben (G) már sűrűbben, hétszer találkozunk szavunkkal. A nyitány szavai szerint a charis attól a Jézustól érkezik hozzánk, aki odaadta magát bűneink következményeinek megszüntetése céljából (G 1,3-4). Ez a hely felveti azt a gondolatot, hogy a charis a bennünket megmentő golgotai tette utal, és az 1c tételnek sűrített összefoglalása. Ezért rendelődhetik a levelek nyitányaiban a charis mellé a béke, amelyet Jézus megmentő tette egyik jelentős tartalmának láttunk. Ugyanerre a tartalomra utal a Péter-feddést záró mondat is: "Az engem szerető és önmagát értem odaadó Isten Fiának hitében élek. Nem vetem meg Isten charis-át. Mert, ha a törvény által van az istennektetszés, akkor Krisztus hiába halt meg" (G 2,20-1). Azt adja a charis, amire a mózesi törvény képtelen. Ha ragaszkodom a mózesi törvényhez, azaz ha nem vallom az 1b tételt, akkor "megvetem" az 1c tételt. A charis tehát ismét következménye az isteni szeretetnek, közelebből Krisztus halálának. Ugyanakkor a charis tartalma egyértelműen abban áll, hogy megszerezte nekünk az istennektetszést. Összefoglaló kifejezése tehát a charis a golgotai isteni tettnek. Aki nem fogadja el a Golgotának ezt az eredményét, hanem továbbra is törvényteltetésből akar istennektetszővé lenni, az "kiesik a charis-ból" (G 5,4). Aki viszont elfogadja a Golgota istennektetszés-eredményét, az benne van a charis-ban, az birtokolja a Golgotán keresztül hozzánk érkezett charis-t.

A charis jelentése azonban nem korlátozódik az imént megmutatott bennünket istennektetszővé, szentté tevő funkcióra - mondhatnók: a megszentelő kegyelemre. A levélből ugyanis megtudjuk, hogy Isten Krisztus charis-a által hívta meg a galátákat (G 1,6), és ugyanez a helyzet Pálra vonatkozóan is (G 1,15). A meghívás ajándékát is jelenti a charis. Az apostoli küldetés teljesítésére is a charis ad erőt: a jeruzsálemi apostolok megismerték azt a Pálnak adott charis-t, amelynek erejében Pál a pogányok apostola lett (G 2,9). Ez esetben az ökonómiai vonalba történő meghívást jelenti.

Ebben a levélben találkozunk először az igei alakokkal: Ábrahámnak Isten az örökséget ígéret által adományozta (G 3,18).

Foglaljuk össze eredményeinket:

Kié? - a charis az Istené és a Fiúé.

Ki adja kinek? - Isten és a Fiú az embereknek.

Mi által adja? - kereszthalál által.

Mi célból adja? - hogy megmentsen bennünket, és hogy képessé tegyen bennünket jócselekedetekre, apostoli tevékenységre. Hogyan lehet a miénk? - bennünk lehet és mi benne lehetünk.

Ezeknek alapján úgy látszik, hogy a főnévi alakot ajándéknak, az igeit ajándékozásnak kell fordítanunk.

c. A két Korintusi levél

Az 1K tízszer használja a charis szót. Eddigi eredményeinket a levél részint megerősíti, részint továbbfejleszti. Az Atyától és Jézustól való charis (1K 1,3;16,23), de pontosabban is meghatározza az Atya ill. Jézus szerepét e charis-t adásban: "Isten adja nekünk a charis-t Jézus által" (1K 1,4;3,10), ti. a Golgota által. Az így módon kapott charis erejében a korintusiak olyan életet élnek, hogy Pál csak hálát tud adni érte Istennek (1K 1,4). Ugyanennek a charis-nak az erejében Pál megvetette a korintusi egyház alapjait (1K 3,10). Továbbra is a charis az alapja az istennektetsző életnek és az apostoli tevékenységnek. A páli életmű hatékonyságának ez a charis az alapja: "Isten charis-ából vagyok, ami vagyok; és az ő charis-a irántam nem lett hiábavalóvá: mindenkinél többet dolgoztam, de nem én, hanem az Isten charis-a velem" (1K 15,10). Ha előbb a megszentelő kegyelem fogalmára kellett gondolnunk, most a segítő-kegyelem fogalma tolul elibénk, amely az ökonomiai vonalban való hatékonyságot szolgálja.

A charis azonban jelölhet nemcsak Istentől kiinduló magatartást: Pál hajlandó elvinni Jeruzsálembe a korintusiak charis-át, azaz gyűjtésük eredményét, adományait a jeruzsálemi szegények számára (1K 16,3). A fordítások szerint további két előfordulás ugyancsak emberből kiinduló magatartást jelöl, de nem ember felé, hanem Isten felé tartót: hálát. Az "erőshítűek" nevében mondja Pál az obszervancia-kérdésben: "Ha én charis-szal együtt részese-dem, miért gyaláznak engem azért, amiért hálát adok (eucharisto)" (1K 10,30). A JB ezt így fordítja: "Ha én hálaadással veszem...". A charis s az eucharisto aligha jelentheti egy mondaton belül ugyanazt a tartalmat: a hálaadást. Pleonazmus támadna így. Valószínűbbnek tetszik, hogy Pál erre gondol: Ha én charis-szal együtt, azaz a Golgota által megkapott adomány birtokában eszem a szóbanforgó tiltott ételből, akkor miért gyaláznak engem? Hiszen az ilyen obszervanciális előírások hatályukat veszítették a Golgota által. Minden étel megehető már számunkra, csak ne feledkezzünk el hálát adni a kapott táplálékért.

Ugyancsak problematikus egy másik hely is: "A nekünk a mi Urunk Jézus Krisztus által győzelmet adó Istennek - charis" (1K 15,57). Nem biztos, hogy hálaadást jelent a szavunk. A R 7,25 hasonló "charis tó then" fordulata a kódexek egy részében "charis tou theou"-ként szerepel. Azaz: Istené a charis. Nem kizárt, hogy ilyen birtokviszony rejlik a fenti fogalmazásban is: a nekünk győzelmet adó Istené a charis. (A dativus egyébként is fejezhet ki birtok - viszonyt: vö. onoma autó Ióánnés= a neve neki János - J 1,6).

Itt is szerepel az igei alak egy ízben, és itt is Isten adó tevékenységét jelzi: megkaptuk "az Istenből való Lelket, hogy láthassuk mindazt, amit Isten adományozott nekünk" (1K 1,12). Hét ízben előfordul még a levélben a "charisma" főnév is; ennek jelentésével külön kell foglalkoznunk.

A megvizsgált összesen 11 előfordulásból tehát biztosan csak egy esetben az ember a kiindulópontja a charis-vonatkozásnak; a másik két esetben (1K 10,30;15,57) bizonytalanságban vagyunk. A charis-vonatkozás első pontja tehát súllyal ebben a levélben is - Isten.

A 2K-ban 19-szer találkozunk a főnévvel és 5-ször az igével.

A főnévi előfordulások 3 esetben kétségtelenül embertől Istennig érő vonatkozást jelentenek: az ember hálát ad Isten különböző adományaiért (2K 2,14;8,16;9,15). Embertől emberig érő charis-vo-

natkozás a macedonok és görögök ajándékozása a jeruzsálemi szegények javára (2K 8,19).

A többi előfordulásban a charis Istentől indult el: az Atyától-Jézustól való (2K 1,2), ill. Jézusé (2K 13,3). Ebben a levélben az előfordulások nem a charis Golgotán létrejöttére figyelnek, hanem a hozzánk már érkezett charis tartalmára. Nem a megszentelő, hanem a segítő kegyelmet rajzolják. Ez a charis ismétlődően megkapható (2K 1,15), és közreműködésünk, hálaadásunk által növekedhető (2K 4,15). Magáról a charis tartalmáról sokszínű feleletet kapunk. Bölcsességünk a charis következtében nem-testi bölcsesség (2K 1,12). A charis következtében Isten meghallgat és megsegít minket (2K 6,1). Az is Isten részéről nekünk juttatott charis=ajándék, hogy üldözést szenvedhetünk, és az is, hogy a jeruzsálemi szegények javára adakozhatunk (2K 8,12). A levél elsősorban ezt a második tartalmat, az adakozást nyomatékozza Isten által a korintusiak számára nyújtott charis-ként (2K 8,4.6.7). Ebben az összefüggésben mondja el Pál Jézusnak azt az ajándékát is, hogy szegénnyé tette magát értünk (2K 8,9). A charis oldja meg Pál számára azt a személyi problémáját is, amelytől nagyon szeretne megszabadulni, ti. a testébe adott tövistől (2K 12,9).

Látható, hogy a charis Istennek nagyon sokféle adományát jelentheti. Erre utal Pálnak az a kijelentése is, amelyben arról beszél, hogy Isten azt is megteheti, hogy a korintusiak minden charis-nak bővíben legyenek (2K 9,9). Ezt a sokféle adományt lehet nagy bőségben is birtokolni (2K 9,14).

Egy ízben előfordul a levélben "charisma" főnév is: a Pálnak jutott speciális isteni ajándékot jelöli (2K 1,11). Ennek alapján a charisma nem más, mint a charis személyi lebontása: ajándékozott egyedi képesség. Ami az öt igei alakot illeti, mindegyik embertől emberig érő vonatkozást jelent: megbocsátást (2K 2,7.10.10.10;12,13).

A 2K-ban szócsaládunk nagyszámban jelent tehát embertől kiinduló vonatkozást: hálát Isten iránt, ajándékozást, megbocsátást ember iránt. Továbbá egyszer sem utal a Golgota bennünket szentté tevő charis-ára, de bőségesen rajzolja azokat a segítségeket, amelyeket Isten a harmadik lépcső teljesítéséhez nyújt.

d. A Római levél

24 ízben találkozunk a főnévi és egy ízben az igei alakokkal; ezenfelül a charisma 6 előfordulásából 3 a charis-szal azonos jelentésű.

Az így adódó 28 előfordulásból csak egyetlen egy jelöl embertől kiinduló vonatkozást: hálát Isten iránt (R 6,17), az összes többi Istentől kiinduló tevékenységről beszél. Újból dokumentálódik, hogy az Atyától és Jézustól érkezik hozzánk a charis (R 1,7), hogy Jézus által jut el hozzánk (R 1,5;5,21), hogy Istené (R 5,15;7,25), ill. Jézusé a charis (R 5,15;16,20), hogy velünk lehet (R 16,20); velünk lehet, mert megkaptuk (R 5,17), mert adott Pálnak és másoknak (R 1,5;12,3.6;15,15).

Az R-ben a charis tartalma a megszentelő kegyelem vonalán mozog. Egyet jelent azzal, hogy megszabadultunk a bűntől és a haláltól. "Ki szabadít majd meg engem ennek a halálnak a testétől?" - erre a kérdésre Pál így válaszol: "Isten charis-a a mi Urunk Jézus Krisztus által" (R 7,24-5). Az említett emberi hálát éppen az váltja ki, hogy már nem vagyunk, csak "voltunk szolgái a bűnnek" (R 6,17). A charis egyet jelent azzal, hogy megkaptuk az istennek-tetszést, ami színe annak a páli szövetnek, amelynek fonákja a

bűntől-haláltól megszabadulás: "Istenektetszőkké tettünk ingyen Isten charis-a folytán a Jézus Krisztusban történt megváltás által" (R 3,24). Jézusnak a bűnök figyelembe nem vevését eredményező vérig menő hűsége által tett bennünket istenektetszőkké Istennek ajándéka. S hogy Pál ezt mennyire ajándéknak tekinti, azt jól aláhúzza az "ingyen" (dórea) szó.

Olyan jelentőségre emelkedik itt Pálnál ez a charis-tartalom, hogy ezt is megszemélyesíti - miként másutt az Istenektetszést és a Megváltást. "Ahogyan uralkodott a Bűn a halál által, úgy uralkodjék a Charis is az istenektetszés által, örökéletre vezetően a mi Úrunk Jézus Krisztus által" (R 5,21). Folytatja is a megszemélyesítést: mivel Jézus megszerezte nekünk az istenektetszést, megszűnik az obszervanciák uralma az ember fölött, és így "nem vagyunk a törvény alatt, hanem a Charis alatt" (R 6,14-5); ami természetesen nem jelent vétkezési szabadságot (R 6,1.15), hiszen a harmadik lépcsőben kötelez bennünket a Krisztus törvénye.

A R charis-fogalmának talán lehangsúlyosabb mozzanata az ajándékozás teljesen ingyenes volta. A páli teológiában nagyon jelentős, hogy nem a cselekedeteink szerzik meg az istenektetszést. Ezt a páli gondolatot lehangsúlyozottabban a charis-fogalom hordozza. Szembenáll-a bér fogalmával, amely teljesítmény alapján adott adás-eredmény. Az első lépcső szellemében vallja: "Aki cselekszik, annak a bért nem charis alapján számítják, hanem tartozás alapján" (R 4,4). Ugyanezt nyomatékoztató közös nevezőre hozza a második lépcső hit-fogalmával is: "az ígéret tehát hitből van, hogy charis-ból legyen" (R 4,16). Mind a két lépcsőt egybefoglalja tehát a már látott ingyen adott isteni charis (R 3,24). Az ingyenesség nyomatékoztatása céljából halmozza az ajándékozást jelentő rokonértelmű kifejezéseket: "...az Isten charis-a és az ajándék (dórea) Jézus Krisztus charis-a által...". A következő versekben ugyanebben az ajándék-jelentésben használja még a dóréma (R 5,16) és a charisma (R 5,15-6) kifejezéseket is. Az ingyenességet legpregnansabban ez a páli nyilatkozat juttatja kifejezésre: "...ha pedig charis-ból, akkor már nem cselekedetekből; mivel a charis ekkor már nem volna charis" (R 11,6).

Az R-ben tehát a charis a Golgota-értelmezés műszava. Csak két esetben jelent más isteni ajándékot. Egy ízben arról beszél Pál, hogy Isten a keresztényeket, mint Izrael maradékát, ilyen cselekedetekre nem néző ingyen ajándékozási alapon választotta ki magának (R 11,5). Itt ismét az ökonómiai vonalba meghívást jelent a charis! Egy alkalommal pedig mintha a segítő-kegyelemre utalna: Jézus által szabad utunk van a hitben a charis-hoz (R 5,2).

Az igei alak egyszer szerepel, az Isten határt nem ismerő adakozását jelzi az ember javára: "Aki saját Fián sem könyörült, hogyan ne ajándékozna nekünk mindent vele együtt?" (R 8,32).

A charisma 3 esetben - mint említettük - megszentelő kegyelem ételmű. A charisma szerzi meg nekünk az istenektetszést (R 5,15-6), ill. "az Isten charismája az örök élet" (R 6,23).

Mindezt összefoglalva a charis a R-ben súllyal jelenti azt az ajándékot, amellyel Isten megmentett bennünket a Golgota által a bűnből és a halálból, amellyel Isten bementett bennünket az istenektetszésbe, az életbe; s jelenti mindenekfölött azt, hogy Isten ezt az ajándékot egészen ingyen adta nekünk.

e. A római fogság levelei

Az Efezusi levél a jelentős. A másik három levélben a levelek elején és végén található páli szabvány-előfordulások mellett csak négyszer találkozunk a főnévi és négyszer az igei alakokkal. A főnévi alakok három ízben emberi magatartások alapjaként szerepelnek: a tanítás-intés-imádkozás-beszéd magatartásait (K 3,16; 4,6; F 1,7), ill. Pál és a filippiek életalakítását formálja sajátosra a segítőkegyelem értelmű charis. Egy ízben viszont Isten charis-ának tartalma "a számunkra a mennyben készen levő remény" (K 1,5-6) - tehát a charis itt megszentelő kegyelem értelmű.

A négy igei alak különböző vonatkozásokat tartalmaz:

- a. az Atya mindenekfeletti nevet ad Jézusnak (F 2,9),
- b. Isten megbocsátja minden bűnünket (2,13),
- c. Isten megadja a filippieknek, hogy szenvedhetnek is Krisztusért (F 1,29),
- d. Isten visszaadja majd a fogságban levő Pált Filemonnak (Fm 12).

Az első előfordulás szentháromságon belüli relációra utal; a charis ilyen jelentésére nincs is több példa a páli életműben. A második előfordulás megszentelő, a harmadik pedig segítőkegyelem jellegű. A negyedik előfordulás pedig a fentiektől különböző isteni ajándékot jelöl, amely Istennek az eseményeken keresztül megmutatkozó jóságát mutatja be.

Az Efezusi levél 12 főnévi és 3 igei előfordulása a R charis-fogalmára emlékeztet. Már levelének nyitányában beszél "arról a charis-ról, amellyel Isten megajándékozott (charotoun) bennünket Szeretettjében (Fiú), akiben birtokoljuk a megváltást az Ő (Krisztus) vére által, a bűnök bocsánatát az Ő (Krisztus) gazdag charis-a alapján" (E 1,6-7). Ismét a charis az alapja tehát annak, amit Isten a Fiú golgotai véres halála által értünk tett. A charis tette ugyanis lehetővé megmentődésünket: "Amikor halottak voltunk bűneink következtében, akkor Krisztussal együtt élővé tett benneteket - charis alapján lettetek megmentve... hogy megmutassa (Isten) a maga charis-ának mérhetetlen gazdagságát... mert a charis alapján mentődtetek meg a hit által, és ez nem töletek van, hanem az Isten ajándéka (dórea), nem cselkedetekből..." (E 2,5-9). Látnivaló, hogy az egész páli Golgota-értelmezést hordozza ez a charis-fogalom, amely nem más, mint Isten ajándéka számunkra. A másik két igei előfordulás is ide kapcsolódik: Isten fentiekben említett vertikális ajándékozását követnie kell az ember horizontális ajándékozásának: "megbocsátván egymásnak, ahogy Isten is megbocsátott Krisztus által nektek" (E 4,32).

Dokumentált a segítő kegyelem is. A charis az alapja az egész páli küldetésnek: "Hallottátok Isten nekem és a javatokra adott charis-ából kinövő feladatát... az evangéliumnak szolgája lettem Isten nekem adott charis-ának ajándéka (dórea) alapján... megadatott nekem az a charis, hogy hirdessem az evangéliumot a pogányoknak" (E 3,2.7.8). Isten ajándéka tehát nemcsak a Golgota által adott megmentés, hanem az is, ha valaki propagálja ezt a megmentést. Isten ajándéka a golgotai tett jelentőségének az ismerete is (E 1,7). Isten ajándéka a mindezek nyomán kibontakozó krisztusi életalakítás (E 4,2-3) is, "mert mindegyikünknek megadatott a charis a Krisztus ajándékozásának (dórea) a mértéke szerint" (E 4,7). Ez a kinek-kinek ilyen vagy olyan mértékben megadott charis, ez a személyre lebontott charis - azonos a charisma fogalmával.

Egy esetben embertől kiinduló vonatkozás-tartalmat is jelent a charis: aki életében felhasználja a neki adott charis-t, és továbbítja is ennek eredményeit embertársai számára, az szavaival "charis"-t ad az őt hallgatóknak (E 4,29). Ennek az embertől emberig érő vonatkozásnak a tartalma nem megbocsátás, hanem adakozás; de nem anyagi, hanem anyagon túli javaknak az ajándékozása.

Az Efezusi levélben a charis - elve mindannak, amit Isten tett értünk a Golgotán, amit ezen a Golgota-hozta eredmény-alapon az ember tehet embertársáért. Isten ad nekünk a Golgota által és ad nekünk folyamatosan a Golgota után, hogy bennünket is adásokra késztesse. A charis az Isten világának, az Isten velünk kitért világának legalapvetőbb magatartását jelöli: az ajándékozást.

f. Pasztorális levelek

A három pasztorális levélben összesen 12 ízben találkozunk a főnévi alakokkal. A bevezető és befejező formulák azonosak a többi levelekével. Az ezen túli anyagban a charis két ízben embertől kiinduló vertikális vonatkozást jelent: hálát Isten iránt (1Ti 1,12; 2Ti 1,3). Háromszor ugyancsak emberből kiinduló, de horizontális, azaz emberek felé irányuló vonatkozást jelent: a charis nevel bennünket a magunkat megtagadó életalakításra (T 2,11), a charis-ban kell megerősödnünk (2Ti 2,1), az Úr charis-ával együtt "kapjuk" a hitet és a szeretetet (1Ti 1,14), de aligha automatikus-determinisztikusan, hanem a charis-szal együttműködőkben jelentkezik a hit és a szeretet. Egy ízben jelöli csupán a golgotai tett a charis: "istenekésszé letten az ő kegyelme folytán örökösök legyünk az örök élet reményének tárgyában" (T 3,7).

g. Charisma

A charis szó e főnévi származéka 17 ízben fordul elő az Úsz-ben. 16 esetben 5 páli levélben olvassuk (1K, 2K, R, 1Ti, 2Ti); és még egy ízben találkozunk vele a sok tekintetben páli függőséget mutató 1Pét-ben (1Pét 4,10).

Láttuk, hogy a charis isteni adománya egyfelől alapja megmentődésünknek, másfelől alapja lekülönfélébb országos cselekedeteink, magatartás-fajaink összességének. A charisma viszont a mindenféle isteni segítséget jelentő, közösnevező jellegű charis fogalmán belül egy-egy konkrét országos cselekedet- és magatartás-formának az alapja. Van tehát egyfelől a "minden charis" (2K 9,8), másfelől pedig vannak az ezt a minden charis-t részletező, konkretizáló egyes karizmák, amelyeknek összessége a "minden charis". A charisma is a segítőkegyelem vonalán mozog tehát. Jelöli Istennek az emberbe belekerült valamelyik specifikus ajándékát, jelöli valamelyik országos rendeltetésű képességét, amelyet Isten ajándékainak tekintve hasznosítunk.

Lássuk, hogyan részletezi ezt a "minden charis-t" Pál? Az 1K-ban azt írja a korintusiaknak, hogy "nincsenek híjjával egyetlen charisma-nak sem" (1K 1,7). Közösségileg, összességükben nincsenek ezeknek híjjával, nem pedig egyénileg. Pál például rendelkezik azzal az isteni charismával, amelynek alapján képes a szüzi életre. Propagálja is ezt az életformát, s ugyanakkor tisztában van azzal, hogy nincs meg mindenkinben az ehhez szükséges isteni ajándék-fajta: "Én ugyan azt akarnám, hogy minden ember úgy legyen, ahogyan én magam. Dehát mindenkinek megvan a maga sajátos karizmája Istentől: az egyiknek ilyen, a másiknak amolyan (1K 7,7). Tétélesen is állítja a karizmák sokféleségét: "különféle ka-

rizmák vannak (1K 12,4), és az egyházat alkotó emberek összességén belül az egyik ilyen, a másik amolyan karizmát kap Istentől. Az egyház egyes tagjai nem kapják meg egyenként az összes karizmat" (1K 12,28.30). E karizmákkal részletesen majd a páli pneumatológiában foglalkozunk. Itt elég annyit említenünk, hogy a legértékesebb karizmának a szeretetet tekintti (1K 12,31).

A R-ben arról ír Pál, hogy azért szeretné látni a rómaiakat, hogy azok megerősítése céljából ő is adhasson nekik "valaminő karizmat" (R 1,11). Ahogyan besegíthetünk a másik ember megmentődési folyamatába (E 4,29), ugyanígy ezen belül abba is belesegíthetünk, hogy már megmentett embertársaink valaminő karizmájához jussanak általunk. Istennek ez a karizmat adó tevékenysége egy ízben ószövetségi dátumot is kap: a választott nép meghívását jelenti (R 11,29). Ennek az egyetlen helynek az alapján nehéz lenne eldönteni, hogy miként gondolta Pál a Golgota-eredetű charis ószövetségi érvényesülését. Alighanem nem Golgota-eredetű karizmára gondolt, vagy feltételezte, hogy Isten segítsége sohasem hiányzott az ember számára - Krisztus áldozatára tekintettel vagy attól függetlenül is.

A R egy helyen tételesen is kifejti a szélesebb fogalmat jelentő charis és a szűkebb terjedelmű charisma - a fentiekben már megfogalmazott egymáshoz fűződő kapcsolatát: "A nekünk adott charis alapján különféle karizmatokat birtokolunk" (R 12,6).

Ennek az eddigelé egységes jelentés-tannak ellene mond a R-ben charisma három további előfordulása. Karizmának mondja Pál a Golgota által nekünk adott isteni megmentő adományt, tehát a megszentelő kegyelem értelmű, az örökhalál büntetése alól amnesztiát adó isteni ajándékot: "de nem olyan az ádámi vétek szerepe, mint a karizmája... a karizma sok bűn alapján istenektetszövé levést eredményezett... az Isten karizmája pedig nem más, mint az örök élet a mi Úrunk Jézus Krisztusban (R 5,15-6;6,23). E három helyet leszámítva egyértelmű a páli charisma jelentés-tana.

Végezetül a pasztorális levelek két ízben használják szavunkat: jelenti azt az isteni adományt, amelyet Timóteus a presbiterek, ill. Pál kézzrátétele folytán kapott (1Ti 4,14;2Ti 1,6) - felügyelői-püspöki tisztjének megfelelő betöltése céljából vezetési karizmának mondhatjuk.

A páli levelek korpuszán kívül csak egy ízben kerül elő ez a szó - mint említettük - az 1Pét-ben. Ez az előfordulás is belesimul a már megrajzolt jelentésbe: ki-ki a maga sajátos karizmáival szolgálja embertársait, mint "Isten sokféle tartalmú karizmájának sáfárai" (1Pét 4,10).

A szótárak bizonyossága szerint ezt a szót nem ismerte a Pál-előtti koiné; ebben a szóban is a páli gondolat nyelvteremtő erejét kell dicsérnünk.

h. Mérleg

Összesítsük eredményeinket az alábbi táblázatban:

1. Istentől Istenig érő vonatkozás	1 ízben	
2. Istentől emberig érő vonatkozás		
a. megszentelő kegyelem	67	"
b. segítő kegyelem	34	
c. karizmak, ajándékozott egyedi képességek	13	
3. embertől istenig érő vonatkozás: hála	7	"
4. embertől emberig érő vonatkozás:		
a. adás	2	"
b. megbocsátás	6	"

Szócsaládunk egy ízben hordoz tehát csupán Szentháromságon belüli vonatkozást (F 2,9). Az esetek döntő többségében Istentől kiinduló és emberig érő vonatkozást jelöl, s mindössze 15 esetben jelent emberből kiinduló adást. Statisztikai törvényszerűség alapján tehát azt kell mondanunk, hogy ez a szócsalád speciálisan azt az adást jelenti, amellyel Isten ajándékozza meg az embert.

E 114 előfordulás nagyobb része (67) a megmentő golgotai tett eredményére utal. Arra, hogy Isten a Fiú kereszthalála által istennektetszővé, megmentetté, megváltottá, szentté, élővé, új teremtménnyé, Istennel és emberrel kibékítetté tett minket. E 67 esetben ezt jelenti az, hogy megkaptuk a charis-t. Kimentett bennünket a bűnből és a halálból, nem emlékezik (amnészia=elfeledés) többé bűneinkre. Amnesztiának is mondhatjuk ezt az ajándékozást, s ennyiben nagyon találó fordítása a páli gondolatnak a "kegyelem", hiszen legfelsőbb helyről érkező kegyről, halálbüntetéstől való felmentésről beszél. Azt jelöli ez a 67 előfordulás, amit könyvünk III. részében kifejtettünk azon a címen, hogy mibe mentett be minket a Golgota.

A 114 előfordulás kisebb része (47) viszont nem az új létszituációba kerülést, hanem az új létszituációba immár bekerült ember további támogatását jelenti: meghív apostolának, ismertet-bölcsességet ad, velünk együtt dolgozik, megerősít a krisztusi életre, meghallgat, megoldja problémáinkat és egyéniségünkre szabott képességeket ad - Isten charis-ajándéka. Ez a "segítő kegyelemről" szóló tanítás is kihagyhatatlan velejárója a páli szemléletnek. Ha ugyanis Ádám az eredeti létszituációban vétkezhetett és vétkezett, akkor a Jézus golgotai tette által helyreállított eredeti létszituációban az ember ugyanúgy vétkezhetik és vétkezik. Hogy be ne következék a Golgota után újra, hogy az emberiség csak bűnt és haragot tud termelni, ehhez szükséges az isten részéről egy olyan támogatás, amely sem Ádámnak, sem a bűnbeesés utáni emberiségnek Krisztusig - nem állt volna rendelkezésére. Így módon Pálnak ezt a segítő kegyelmet is a Golgota következményének kell tekintenie.

Ez a megszentelő és segítő kegyelmet egyaránt tartalmazó páli charis-fogalom járult leginkább hozzá ahhoz, hogy a keresztény gondolkodás történetében helyet kapott egy megkülönböztetés: a természetinek (natura) és a természetfölöttinek (gratia) a kettőssége. Helyet kapott az a tanítás, amelynek értelmében az ember a maga Istentől kapott, teremtett természetének az erejében nem alkalmas arra a célra, amelyre Isten megteremtette. Nem lévén alkalmas, a természetében rejlő erőforásokon kívül szüksége van további isteni segítségre. Így módon azt, amire az embernek szüksége van Istentől kapott céljának elérésére, az ember Isten két különböző zsebéből kapja. S éppen az a két zseb a forrása az ember természetének ill. természetfölöttinek mondott erőinek.

A jézusi tanítás szerint Isten úgy teremtette meg az emberi természetet, hogy ez a természet alkalmas arra a célra, amelyre Isten megteremtette. Úgy teremtette meg, hogy az ember célja nem más, mint éppen az emberi természetből folyó cél. Hiszen miért teremtette volna meg Isten az embert úgy, hogy alkalmatlan legyen arra a célra, amelynek eléréseért teremtette meg?! Az embernek adott természet alkalmas az embernek adott cél elérésére. Ha nem így lennénk megteremtve, Istenre hárulna a felelősség kapott célunk elérni nem tudásáért. Mindezek alapján egyértelmű, hogy az ember célja csak természetébe írt cél lehet, és nem lehet "természetfölötti" cél. A natura és a gratia kettőssége mindezek alapján felesleges kettőzésnek bizonyul.

A jézusi tanítás értelmében - kéttörvényű természetet kellett kapnunk. Egy egyetlen törvény mellett ugyanis nem lehetnénk szabadok. Egy törvény mellett nem dönthetnénk a szeretet javára, amely döntés nélkül pedig nem érhetjük el célunkat - az abszolút, isteni Szeretet világába bekerülést. Uralkodásra, vevésre, erőalkalmazásra szólíthat fel természetünk egyik (élőlényi) törvénye, amelyet az ember-alatti lét, az állati lét, a biológiai lét törvényének kell mondanunk. Szolgálatra, adásra, békességteremtésre szólíthat fel természetünk másik törvénye, amelyet az isteni élet, a szeretet törvényének kell mondanunk. Csak akkor mondhatnók, hogy Isten az embert természetfölötti célra teremtette, ha az embert helytelenül azonosítanánk az első, biológiai törvénnyel. Csak akkor, ha az emberi természetet azonosítanánk az ember-alatti élet törvényével.

Ha viszont két-törvényű természetet kaptunk, akkor kezdettől fogva meg kellett kapnunk természetünkbe beágyazva Istentől a segítséget ahhoz, hogy képesek legyünk a szeretet-törvény mellett dönteni; ill. ahhoz, hogy ha mégis másképpen döntenénk, utóbb bűnbánatot tudjunk tartani. Enélkül a természetünkbe beleágyazott segítség nélkül nem is lehetnénk kéttörvényűek; ennélkül a szeretet nem volna törvényünk; enélkül úgy volnánk megteremtve, hogy nem volna képességünk dönteni a szeretet mellett. A segítség tehát hozzátartozik ahhoz az emberhez, akit Isten olyan célra teremtett meg, amely célt csak ezzel a segítséggel lehet elérni. Mindezek alapján azt kell tehát mondanunk, hogy e segítség-tartalmú gratia-nak bele kell tartoznia a natura-ba. Ha pedig a természetfölötti elválaszthatatlan tartozéka a természetinek, akkor nyilvánvaló e fogalmi kettőzésnek felesleges, sőt, abszurd volta. Ezért aztán azt kell mondanunk, hogy Isten az embert a bűnbeesés előtt, a bűnbeesés után, Krisztus előtt csakúgy, mint Krisztus után - mindig és mindenképpen segíti abban, hogy életével a szeretet felé vehessen irányt.

Meg kell azonban értenünk Pált is, aki egyébként minden magabiztossága ellenére is jól tudta, hogy ő is csak ember és így osztja annak az embernek a sorsát, aki csak tükör által és homályban képes látni (1Kor 13,12), Istent is műveit is. Pál a maga charis-tanával csak azt akarta nyomatékozni, hogy Fia által Isten kivétel nélkül minden embert magához akar ölelni. Nyomatékoznia kellett ezt azzal a zsidósággal szemben, amelyik nem akarta magáévá tenni ezt az egyetemességet, s amely zsidóság a mózesi törvény vallási előírásainak képviselőivel megnehezítette Isten szándékainak, terveinek megvalósulását, mely terveket Pál az első keresztény nemzedékben talán mindenkinél világosabban megragadott. Pál tudta, hogy Isten magához akarja ölelni az egész emberiséget, és azt akarja, hogy az egész emberiség testvérré ölelje egymást. A megszentelő kegyelemmel biztosítani akarta, hogy minden embernek szabad útja legyen Istenhez, s a segítő kegyelemmel biztosítani akarta, hogy minden ember képes legyen ezen az úton járni is. Azért beszélt Pál új teremtményről, hogy kifejezésre juttassa azt a meggyőződését, hogy az ember Krisztus után immár fel van szerelve mindazzal, ami üdvösségéhez szükséges.

A jézusi és páli szemlélet között ezek után már csak abban volna a különbség, hogy Pál ezt a kétféle kegyelmi ajándék által Istentől létrehozott új teremtést - nyilvánvalóan a Golgotától keltezi. Jézus viszont az emberiség egész történetére vonatkozóan, tehát a Golgota-előtti múltira vonatkozóan is olyan létszituációban levőnek tekinti az embert, amelyben képes a célja felé ha-

ladni. Jézus így látja az ember helyzetét akár a patriarchák, akár a niniveiek esetében. Jézus Istene változatlanul olyan isten, aki napját a gonoszokra is felkelti, és a Golgota előtt is felkelti.

Akármilyen nagy baj is az emberiség életében az első bűn, s akármekkora baj is minden ezután következő bűn, Istenben, s az ő szeretetében nincsen változás. Két karja tárva marad az ember felé az első bűn után is, az ezt követő bűnök után is - akár a niniveiek, akár a patriarchák esetében. Mindazt tehát, amit a keresztény gondolkodás története elsősorban a páli tanítás és különösen a páli charis-tan hatására a Golgota következményének mond, kezdettől fogva meglevőnek kell mondanunk. A megtestesülés nem hoz létre változást Isten magatartásában irántunk. A megtestesülés csak tudatosítja bennünk, hogy milyen az Isten, hogy milyen az Isten irányunkban. Jézus élete, tanítása és e kettő következtében bekövetkező és elszenvedett halála, továbbá feltámadása - csak újból és minden korábbinál nagyobb erővel kinyilvánítja, hogy Isten szeretet minket, hogy magához vár és magához segít mindenkit, aki figyelni akar a maga kapott kéttörvényű természetének hangjára. Úgy is mondhatnánk, hogy amit Pál Isten és ember viszonyáról a Golgotától kezdődően állít, azt Jézus visszadatálja a teremtés hajnalára, s a Golgota előtti emberi élet egész idejére érvényesíti. Előző tárgyalásaink során szembesülnünk kellett a gondolattal, hogy Pálban is felsejlett a visszadatálás gondolata.

Mindazonáltal Pál hatására vált lehetségessé az az ágostoni tanítás, amely a krisztus előtti emberiséget és a megkeresztelteleneket kizárta az üdvösségből. Ágoston ellenfele, Pelagius, igyekezett e kizártak számára is biztosítani valami másodfokú üdvösséget. Jézus ilyet nem ismert; az elsőfokú üdvösséget ígerte a Jónás prédikációjának hatására megtért niniveieknek. Így aztán Jézus pelagiusabnak bizonyult Pelagiusnál.

A páli charis-tan valójában himnusz arról az Istenről, aki nemcsak a zsidó, hanem a nem-zsidó felé is kitárja karjait (amnesztias kegyelem); arról az Istenről, aki nemcsak a zsidónak, hanem a nem-zsidónak is a hóna alá nyúl (segítőkegyelem). Mivel Pál ezt a charis-tant az egész emberiség Istenhez egybeölelése céljából élte és fogalmazta meg, akkor vagyunk hűségesek a páli célhoz, ha korrekciót végzünk el rajta - a Jézustól kapott istenkép irányában. Azaz akkor vagyunk hűségesek, ha a Golgota hatását visszadatáljuk, s ezzel megpróbáljuk ugyanúgy egységessé tenni az Újszövetség tanítását, ahogyan Jézus az Ószövetségen elvégzett korrekciókkal egységessé igyekezett tenni istennek Jézus által elmondott új és a korábbi tolmácsok által elmondott régebbi üzeneteit.

Pál megfogalmazásait a maga sajátos harci szituációja meghatározóan befolyásolta. Az üdvtörténet során, az idők végezetéig megszülető megfogalmazásokat ugyanígy befolyásolják majd a különböző kor-szituációk. A mi korunkban világosan érezzük, hogy csak a diszkriminációt nem ismerés teremthet szabad utat az emberiség egésze számára Krisztus felé, és Krisztuson keresztül az Istenhez. Ezért a ma kérügmája aligha lehet más, mint ez: az Atya időtényező nélkül szereti Fiában - és Szent Lelkét is belénk árasztva - az emberiséget, mégpedig az emberiség életének első pillanatától kezdve az utolsóig.

17 MI INDÍTJA ISTENT AJÁNDÉKOZÁSRA?

a. Isten adja a charis-t

Nem a bennünk levő charis (=szeretetreméltóság) indítja Istent ajándékozásra a páli teológiában. Isten ajándékozása mégis a páli teológia súlyos ténye. A charis - Isten nekünk juttatott ajándéka. Az ajándékot adják. Ezt az adást a páli teológia elsősorban a didómi (=adok) szócsaládjával fejezi ki.

	E	Úsz			EvV	J	1..3J	Je1
didómi=adok	68	416						
metadidómi=adok	4	5		I				
apodidómi=megfizetek	8	45				*		
antapodidómi=megfizetek	4	6		I				
paradidómi=átadok	19	120						
prodidómi=előbb adok	1	1	Csak	Pálnál				
dórea=ajándék	5	11		I				
dórea=ingyen	4	9		I				
dóréma=ajándék	1	2		I				
dóron=ajándék	1	12						
doma=ajándék	2	5		I				
dosis=ajándékozás *	1	2		I				
dotés=ajándékozó	1	1	Csak	Pálnál				
antapodosis=megfizetés	1	1	Csak	Pálnál				
antapodoma=megfizetés	1	2		I				
Összesen:	120	638			231	70	13	58
rgym:		0,8	1			1.2	1.7	1.9
2.0								

E szócsalád a páli szövegekben alatta marad tehát az Úsz átlagos gyakoriságának, bár a fenti 15 kifejezésből 3 csak Pálnál fordul elő, további nyolcnak pedig kiemelkedő (I) a gyakorisága. Pált elsősorban az Istentől emberig érő adás-vonatkozás érdekli, s ennek hordozására - mint láttuk - a charis szócsaládjával külön kifejezés-bokrot hívott életre. Ezt sínyli nála a didómi szócsalád.

A 120 előfordulás nagyobb része itt is Istentől emberig érő adást jelöl (73 ízben). A többi előfordulások embertől emberig (27), embertől Istenig érő (9) és egyéb adásokat jelölnek. Az Istentől emberig érő adásoknak két kiemelkedő tárgya van - bőséges előfordulással:

a. Isten önmagát, Fiát, Lelkét adja nekünk,

b. Isten a charis-t adja nekünk. Ezekben az előfordulásokban - mintegy 20 helyen - kapcsolódik is egymással a két szócsalád.

Először a G-ben találkozunk az adás e charis-tárgyával: a jeruzsálemi apostolok elismerik, hogy Pál Istentől kapta ajándék-ként, hogy a pogányok apostolává legyen (G 2,9). A korintusiaknak pedig Jézus által isten azt az ajándékot adta, hogy mindenben gazdagok legyenek (1K 1,4). Pál azt kapta ajándéku, hogy megvethette a korintusi egyház alapját (1K 3,10). A macedón egyházaknak a szegényeket megajándékozni tudás ajándékát adta Isten (2K 8,1; 9,14).

A R-ben "ingyen" tesz istennektetszőkké minket a charis (R 3,24), és ebben a charis-ban valósul meg az isteni ajándék (R

5,15). Pál is és az egyház minden tagja Istentől kapja a maga charis-át, charisma-ját (R 12,3.6;15,15).

A fogság levelei közül az E-ben - Isten ajándéka a charis (E 2,8), Pál Istentől kapja, hogy ezt a charis-t szolgálja (E 3,7.7.8.), az efezusiak is Krisztus ajándékozása útján jutnak a charis-hoz (E 4,7.7).

A pasztorális levelekben Timóteus Istentől a vezetés karizmáját kapja (1Ti 4,14), Isten népe pedig Jézus Krisztus által kapja az Istentől adott megmentő charis-t.

Ezek a kapcsolatok nyilvánvalóvá teszik, hogy Pál charis fogalma csak az isteni ajándékozást tartalmazza, az ajándékozás motívumát nem jelöli meg. Csak negatív módon jelöli, kizárja a szeretetreméltóságunkat. Ezzel pedig vallja, hogy Istent nem a mi szeretetreméltóságunk, hanem valami más indította ajándékozásra.

A didómi szócsalád sem nyújt pozitív választ arra, hogy mi motiválta Istent ebben az ajándékozásban. Csak annyit tudunk meg, hogy az Isten és ember között létrejövő adásvonatkozásokban Isten a kezdeményező, ő az, aki előbb adott (R 11,35). Ő az, aki a Fiát is hajlandó érdekünkben "átadni", aki a Lelkét is odaadja nekünk, s aki ajándékozásában bőségesen megjutalmaz bennünket a győzelemig (1Kor 15,57) és az ezt jelképező koszorúig (2Ti 4,8) menően. A szócsalád felsorolt tagjai mutatják, hogy Pál a charis-családon túlmenően mennyi kifejezéssel közelítette meg azt a számára középpontú fontosságú tényt, hogy az Isten megajándékozza az embert. De a motívumról nem ad felvilágosítást.

b. Isten megáldja az embert

Isten áldó tevékenysége nemcsak jót-mondó tevékenység a görög (eu-logein) epimológia alapján, hanem teremő tevékenység is a héber (berakáh) szó, és adótevékenység is a magyar szó etimológiája alapján a vogul megfelelő (jolti) jelentése: teremt; ill. "velős áldozatokat áldok teneked" (Apor:Kódex - KIO 5h num).

Pál kismértékben használja az eulogein, eulogia, eulogétos (áldani, áldás, áldott) szócsaládot az isteni tevékenység rajzára, de azért használja ezt is. Az Ábrahámnak mondott isteni kijelentést: "Benned nyer áldást minden nép" alkalmazza a Jézusban közös nevezőre került zsidókra és pogányokra. Jézus golgotai tettének célja éppen abban áll, "hogy a pogányokra kiáradjon Ábrahám áldása Krisztus Jézus által" (G 3,8.9.14). Pál azért szeretne eljutni Rómába, hogy elvigye oda "Krisztus áldó tevékenységének teljességét" (R 15,29). Az efezusiaknak írt levél nyitányában pedig szócsaládunkkal foglalja össze a krisztuseseményt: "Áldott az Isten..., aki megáldott minket minden mennyei lelki áldással Krisztus által, előrerendelt minket dicséretére annak a charis-ának, amellyel megajándékozott benneteket a Szeretetben, akiben birto-
koljuk a megváltást a vére által, a bűnök bocsánatát az ő charis-ának gazdagsága alapján..." (E 1,3-7).

Látnivaló, hogy Isten áldó tevékenysége újabb összefoglaló szinonimája mindannak, ami csak kifejezi azt, amit Isten Krisztus által tett értünk. Az áldás egyike azoknak a kifejezéseknek, amelyekkel Pál összefoglalja Istennek a Golgotához kapcsolódó ajándékozó tevékenységét.

Az áldás tehát szinonimája a charis-nak, az adásnak. És ismét nem motívuma ennek az ajándékozásnak. A motívumra más szócsaládok mutatnak rá.

c. Isten szereti az embert

Isten ajándékozásait az Isten irántunk érzett szeretete motiválja. Az agapán-szócsalád ezt egyértelművé teszi. Tagjai: agapan (szeretni), agapé (szeretet), agapétos (szeretett). A maga helyén megmutattuk, hogy ez a szócsalád az Úsz-en belül a páli teológiának igen gyakori kifejezési eszköze (Szeretet és Szentháromság 1973 - k.a. 1973-3/52-68 lapok).

Az agapan 31 előfordulásából 12 jelöli Isten szeretetét az ember iránt. Öt helyen Pál ki is fejti, hogy miben áll Istennek ez a szeretete:

1. Megszeretett minket és örök vigasztalást és jó reményt adott charis által (2T 2,16).
2. Megszeretett engem és odaadta magát értem (G 2,20).
3. Isten, aki gazdag az irgalomban, nagy szeretete miatt, amelylyel megszeretett minket, Krisztussal együtt élővé tett minket, charis alapján vagytok megmentettek (E 2,4).
4. Megszeretett minket és odaadta magát értünk áldozatul Istennek (E 5,2).
5. Megszerette az egyházat és odaadta magát érte (E 5,25).

A harmadik nyilatkozatban kifejezett okhatározói-következményhatározói kapcsolatot találunk a szeretet és az ebből a szeretetből folyó ajándékozás között: "dia tén pollén agapén autó, hén agapésen hémas". A többi nyilatkozatokban csak az "és" kötőszó kapcsolja össze a szeretetet és az ajándékozást. Ez az "és" azonban nem merőben kapcsoló funkciójú, hanem következményt is kifejező funkciót hordozó kötőszó (et consecutivum). Ha ugyanis így fogalmazunk: Megszerette és örökbefogadta... Megszerette és házastársul vette..., akkor rendre ezt akarjuk kifejezni: Megszerette és ennek folytán örökbefogadta... Megszerette és ennek következtében házastársul vette. Mind az öt nyilatkozatban a szeretetből következik az ajándékozás, melynek tárgya háromszor maga a Fiú, s ezenfelül a vigasztalás, jóremény, élővé tevés. Külön fel kell figyelnünk a harmadik nyilatkozatban arra a kitételre, hogy Isten gazdag az irgalomban. Ez az irgalom segít majd annak meghatározásában, hogy miben is áll közelebbről az az isteni szeretet-érzés, amely Istent ajándékozásra indította.

Ha megvizsgáljuk a másik hét nyilatkozatot (1T 1,4;2T 2,13; 2K 9,7;R 8,37;9,13.25;K 3,12), a szövegkörnyezet alapján megtalálhatjuk ezekben is a szeretetből folyó ajándékozást.

Az "agapé" 72 páli előfordulásából csak nyolc jelöli Isten szeretetét irántunk. Ebből kettő ki is fejti a szeretet tartalmát:

6. Kiömlött szívünkbe az Isten szeretete a nekünk adott Szentlélek által (R 5,5).
7. Isten azzal bizonyítja szeretetét irántunk, hogy amikor még **bűnösök** voltunk, Krisztus meghalt értünk (R 5,8).

Az "agapétos" 27 páli előfordulásából csak három jelöli isten szeretetét irántunk, s ebből kettő fejti ki a szeretet tartalmát:

8. Akiket Isten szeret, azok a meghívott szentek (R 1,7).
9. Akiket az Isten szeret, azokat kiválasztja népül (R 11,28).

Mindezek a nyilatkozatok arról beszélnek, hogy Isten tett valamit értünk; és mindarra, amit értünk tett, irántunk érzett szeretete indította. Miben áll ez a szeretet, ami Istent arra indítja, hogy odaadja nekünk Fiát, Lélkét, hogy részesévé tegyen bennünket a maga életének? Ez a szeretet nem azonps magával az ajándékozással. Az ajándékozás csak következménye, csak megnyilvánulá-

sa a szeretetnek. Ha valakinek odaadom azt, ami nekem legdrágább, ha valakit befogadok a saját életembe, valamit éreznem kell irányában. Milyen érzület indíthat ilyen irányú ajándékozássra is? Pál vagy nem Pál, akárki ember csak az emberi lélek felől közelítheti meg Isten indítékait. Az embert alapvetően két dolog indíthatja arra, hogy akár nagy áldozatok árán is befogadjon valakit a maga életébe. Az egyik a vágyódás, a másik a könyörület. Az első esetben adásommal magamhoz akarom kötni azt, akit annyira szeretetreméltónak érzek, hogy nem is tudom elképzelni életemet a vele való életközösség nélkül. A második esetben megsajnálom valakit, aki nagy bajban van, és akin e bajától megindulva segíteni akarok.

d. Vágyódik-e reánk az Isten?

S páli teológia nem válaszol tagadással a kérdésre, de igenlő választ sem ad, mert nem teszi fel a kérdést.

Hét különböző vágyódást jelentő szót találunk az Úsz-ben 67 előfordulással. E 67 előfordulásban egyetlen egy ízben fogalmazódik meg csupán Isten vágyódása irányunkban: Jézus "vágyva vágyódott" együttvacsorázni az utolsó húsvétkor tanítványaival (L 22,15). A többi 65 előfordulásban a vágy alanya - az ember. Az előfordulások döntő többsége a 13 páli levélre esik (36). Ez a vágy nagyjából a bűnös ember érzületét jelöli az Úsz-ben: 48 ízben. Csak 17 ízben hordoznak szavaink Országba illő vágyódást. E 17-ből 14 a páli levelekre esik. Vágyódunk az örök hazába jutásra (2K 5,2;F 1,23), a püspök által végzendő munkára (1Ti 3,1). Erősebben dokumentált az ember vágyódása az ember iránt. Pál vágyódik a tesszalonikaiak (1T 2,17;3,6), a rómaiak (R 1,11;15,23), a filippiek (F 1,8;2,26;4,1), timóteus (2Ti 1,4) és a korintusiak után (2K 9,14), ill. a korintusiak vágyódnak Pál után (2K 7,7.11).

Pál sokkal nagyobb arányban használja a vágyódást jelentő szavakat, mint az Úsz többi könyvei. Még nagyobb gyakorisággal használja e szavakat Országba illő tartalommal, mint az Úsz többi könyvei. De egyszer sem teszi e szavak alanyává az Istent. Egyszer sem állítja Istenről a vágyat. Még kevésbé azt, hogy irántunk vágyódik. Mindez nem lehet véletlen. Bűnével haragot váltott ki Istentől és ez a harag engesztelést kívánt, mégpedig Fia részéről. A charis-szócsalád elemzése is azt mutatta, hogy Isten nem a szeretetreméltóságunk alapján ajándékozott meg bennünket. A páli teológiában Isten nem vágyódik arra, hogy teremtményét befogadhasa a maga életébe. De befogadja. Valaminő érzület indítja Istent erre a befogadásra. Nem kényszer, hiszen ki is mi kényszerítheti Istent?

A fent említett emberi megközelítés alapján Istent a könyörület motiválhatja a befogadásra.

e. Isten könyörülete irántunk

Könyörülni (elein, oikteirein), könyörület (eleos, oktirmos, splagchna), könyörülő (eleémos) - ezek a szavak 34 ízben fordulnak elő a páli levelekben és ebből 28 ízben Isten az alany: Isten könyörül meg az emberen. Könyörületének tartalma csak egy ízben biológiai tárgyú: Epaphroditos halálos beteg volt, de Isten megkönyörült rajta (F 2,27). A többi 27 esetben a könyörület tárgya - transzcendens.

Először a G-ben találkozunk ezzel a tárggyal: az Isten népéhez illően viselkedőkre békesség és irgalom árad (G 6,16). A két korintusi levélben Isten könyörülete adja adlapját üdvösségünk-

nek; annak, hogy Pál hűségesnek bizonyuljon (1K 7,25). Ez az alapja a korintusiak helytállásának is (2K 7,4). Pálnál az Isten nem a vágyódásnak az Istene, hanem "a könyörület Atyja" és "a minden vigasztalás Istene" (2K 1,3). A vigasztalásra hamarosan visszatérünk.

A R-ben 13-szor alanya a könyörületnek az Isten. Az Isten könyörületén fordul, hogy belekerülünk-e az üdvökonómiai vonalba: "Irgalmazni fogok, akinek irgalmazok, könyörülni fogok, akin könyörülök". "A megmentés nem azé, aki akar, sem azé, aki fut, hanem azé, aki könyörül", az Istené, aki "...akin akar könyörül" (R 9,15-6.18). Pál itt az első lépcső értelmében beszél: Istene fordul, hogy valaki "irgalom-edénnyé" lesz-e (R 9,23). Ez az isteni irgalom, könyörület nem személyválogató, hiszen az isteni megmentés-terv során pogányok is, zsidók is részesülnek az irgalomban (R 11,30-1;15,9), hiszen Isten mindenkin meg akar könyörülni (R 11,30). Ha korábbi levelében Istent a könyörület Istenének mondja, most a könyörületet Isten birtokának, léttartalmának állítja (R 12,1). A R egyértelmű képet rajzol Isten irántunk érzett szeretetének tartalmáról, bennünket megmenteni akarásának motívumáról: Isten irgalommal, könyörülettel fordul felénk.

Olyan erős istennek ez az irányunkban megnyilvánuló érzülete, hogy - Pál szemlélete szerint - ennek szolgálatában könyörtelenné is tud válni a Fia iránt: "Saját Fián sem könyörült, hanem mindnyájunkért odaadta Őt" (R 8,32). A könyörületet Isten egyfelől olyan fokban birtokolja, hogy azonos ezzel a tulajdonságával, és maga lesz a könyörület (vö. R 12,1;2K 1,3); másfelől pedig legbensőbb életén belül halálos kimenetelű könyörtelenséget mutat! Ezt az ellentmondást a páli szemlélet azért nem tudja feloldani, mert a bűneinkkel megsértett Isten a maga Fia halála által akar kiengesztelődni irányunkban. A Fiát értünk csupán kockára tevő Atya kelyhet-nyújtó könyörtelensége viszont a jézusi szemléleten belül ellentmondásmentesen magyarázható (KIO 85 num).

A fogságban írt levelek is hozzák ezt a motívumot. Az E-ben Pál egy részletes megmentési terv alapköveként használja - mint láttuk - az irgalmat: "Az Isten gazdag lévén az irgalomban a nagy szeretete miatt, amellyel szeretett minket, bennünket, akik halottak voltunk bűneink következtében, Krisztussal együtt élővé tett..., hogy megmutassa ajándékának mérhetetlen gazdagságát..." (E 2,4-7). A F is reá mutat Krisztus szeretetének erre az irgalom-jellegére, három ízben is: "Vágyódom mindnyájatok után Krisztus Jézus irgalmával... Ha tehát van vigasztalás Krisztusban, ha van bátorítás szeretetből... ha van irgalom és könyörület..." (F 1,8;2,1).

A pasztorális levelekben hat ízben is találkozunk az irgalom-motívummal. A Timóteushoz írt két levél nyitóformulájába a szokásos charis és eiréné közé bekerül harmadiknak az eleos is: "Kegyelem, irgalom, békesség az Atyaistentől és Krisztus Jézustól, a mi Úrunktól" (1Ti 1,2;2Ti 1,2). Ezzel aztán egymás mellé kerül

a motívum: eleos,

az ebből fakadó isteni tett: charis,

és ennek következménye: eiréné (a vertikális és horizontális béke).

Pál hálát is ad azért, hogy a maga szemében megkapta ezt az irgalmat (1Ti 1,13), és ugyanezt az irgalmat kéri Oneziforosz házanépe számára (2Ti 1,16.18). A T pedig - az E-ben látotthoz hasonlóan - ismét egy megmentési terv alapköveként használja ezt az

irgalmat: "Amikor pedig megjelent a mi megmentő Istenünk jósága és emberszeretete, akkor nem az általunk teljesített istennek-tetsző cselekedetek folytán, hanem irgalma alapján mentett meg minket" (T 3,4-5). Isten emberszeretetének tartalma-jellege - az irgalom érzülete.

f. Isten hosszantűró jósága

A Fiát értünk halálra adó Isten irányunkban tanúsított szeretetének páli tartalmát, tettének páli motívum-rendszerét nem érthetjük meg, ha a tékozló fiú apjának istenképe határoz meg bennünket. Pál Istenét sérti a tékozló fiak bűne. E bűntől megsértett Istennek valójában szabadon kellene engednie jogos haragját, hogy ez a harag kiáradjon az öt bűnökkel megsértő emberekre. Isten azonban prolongálja az ítéletet, hogy Jézus kereszthalála más, kedvezőbb feltételeket teremtsen az ítéletre kerülő ember számára.

Az emberiség történelme prolongálás következtében "Isten türelmének az ideje" (R 3,6), hiszen "Isten nagy-nagy türelemmel elviselte a harag edényeit", az öt megsértő embereket (R 9,22). Türeelmesen megvárta a krisztuseseményt, és türeelmesen várja Feléje fordulásunkat is: "Jóságának, türelmének, nagylelkűségének gazdagságát megvted-e? Nem tudod-e, hogy Isten jósága metanoiára ösztönöz téged?" (R 2,4). Így aztán Pál számára isten "a tűrés Istene" is (R 15,5). Átéli Istennek ezt a vonását Pál mindenekelőtt saját személyére vonatkozóan: "irgalmat nyertem, hogy elsősorban rajtam mutassa meg Jézus Krisztus a teljes türelmet" (1Ti 1,16). Innenfelől, a megsértett, és mégis az öt megsértő bűnös ember iránt teljes türelmet tanúsító isten felől nézi Pál Isten ajándékozó jóságát (E 2,7), Krisztusban megmutatkozó jóságát és emberszeretétét (T 3,4).

Ez a teljes türelemben megmutatkozó jóság - Isten irántunk táplált szeretetének megnyilvánulása. Megnyilvánulása és nem motívuma. Mégis reámutat arra az isteni szeretetre, amely segíteni akar a bajbajutott, magatehetetlenné vált emberen. Ezáltal viszont érthetőbbé teszi ez a megnyilvánulás, hogy Pálnál az isteni szeretet irányunkban nem vágyódó érzületből, hanem éppen a megmutatott könyörülő-irgalmazó érzületből forrásozik.

g. A mellénk álló Isten

A parakalein, paraklésis szavakkal 74 ízben találkozunk a páli levelekben. "Vigasztalni, vigasztalás" jelentésük másodlagos. Ezek a szavak elsődlegesen arról beszélnek, hogy Isten megszólít minket, hozzánk fordul, ügyünk védőjévé, bátorítónkká (vö. paramüthion - F 2,1) lesz. Isten úgy "vigasztal" bennünket, hogy ügyünk mellé, pártunkra áll. kedvelt páli szavak ezek, az Úsz 139 előfordulásának nagyobb része a páli levelekre esik (rgym=2,2). Zömmel embernek ember mellé állását jelentik, de ez a fajta vigasztalás és mellénk-állás csak meghosszabbítása annak, hogy Isten is mellénk állt, megvigasztalt minket: "Mert árad krisztus által a mi vigasztalásunk... részesek vagytok a vigasztalásban... mintha Isten vigasztalna általunk" (2K 1,4-7; 5,20; lásd még: 2K 6,1; 7,6).

A "agapan" előfordulásai kapcsán láttuk már, hogy Isten "szeretett minket ő is örök vigasztalást és jó reményt nyújtott ajándékozás által" (2T 2,16). A vigasztalás, a mellénk-állás - az isteni ajándékozásnak a tartalma; ebben nyilvánul meg Isten irántunk tanúsított szeretete. Isten melléáll a bajbajutott embernek. Ezt az isteni magatartást Pál olyan feltételnek látja, hogy ugyanúgy

azonosítja e tulajdonságot-magatartást Istennel, miként a könyörületet: "A könyörület Atyja és minden vigasztalás Istene, aki megvigasztal minket minden szorongatásunkban (2K 1,3-4). Ezt az isteni vigasztalást Pál nemcsak a könyörülettel, hanem a tűrés isteni magatartásával is egybekapcsolja: "A tűrés és a vigasztalás Istene adja meg nektek..." (R 15,5).

Isten tehát nemcsak eltűr, elvisel bennünket, hanem könyörülettel, irgalommal is van irányunkban, és ebből folyóan mellénk és pártunkra is álló Isten. Ez a gondolati kapcsolódás is fényt vet Isten irántunk tanúsított szeretetérzületének jellegére: Isten, az erős, a maga erejét nem a maga jogainak védelmére, sérelmeinek megtorlására használja, hanem a gyengének a megsegítésére. Erre használja, mert megszanja, megsajnálja a gyengét; mert részvéttel van iránta.

Ebben áll a Pál által bemutatott isteni szeretetérzület. Ez a jézusi érzület is, és erre akarja nevelni Pál az embert, a filippieket. Az ősegyháztól kapott Jézus-portrét ezekkel a szavakkal vezeti be: "Ha tehát van Krisztusban vigasztalás... szeretettől folyó bátorítás... irgalom és könyörület..." (F 2,1). Az az isteni szeretetérzület tehát, amely Istent meghatározza irányunkban, azaz a bajban levők iránt érzett, a melléjük álló, őket bátorító, tehát i r g a l m a z ó és k ö n y ö r ü l ő szeretet.

Ez az istenkép határozza meg a páli szótériológiát.

E P I L Ó G U S

18. A PÁLI SZÓTÉRIOLÓGIA

a. Pál seol-hite

Pál szótériológiáját akartuk bemutatni, mint az ősegyház szótériológiáinak egyikét, mint annak legjelentősebb, legkidolgozottabb, hatásában történelmileg legnagyobbnak mutakozó termékét.

Ki nekem Jézus Krisztus? Erre a kérdésre válaszol, aki szótériológiát kínál fel. Pál is erre válaszolt. Nem úgy válaszolt, hogy traktátust irt az Egyház szótériológiai hitéről. A jeruzsálemi ősegyház szótériológiai hitét nagyonis kezdetleges állapotban levőnek kellett gondolnia. Ezért aztán nem is azt akarta summázni. A maga válaszát akarta megfogalmazni, amelyet természetesen egyetemes érvényűnek gondolt. Úgy gondolta, hogy válaszával meg tudja fogalmazni, hogy mit jelent Jézus Krisztus az emberiség számára. Az egyetemes érvényűség igénye természetesen nem akadályozhatta meg, hogy belőle fakadó, sajátosan páli választ adjon.

Bármely választ alapvetően meghatároz a válaszoló a tudata. Az a tudattartalom-összesség, amellyel a válaszolni akaró rendelkezik akkor, amikor a választ megformálja. A páli tudatot alapvetően meghatározta az a szemlélet, az a hit, amelyben nevelkedett. Az ember halálon túli sorsára vonatkozóan ez a hit így fogalmazható meg: a meghalt meberék kivétel nélkül árnyékéletet élnek a seolban, és reménykednek a nem tudják mikorra és nem tudják minek folytán bekövetkező feltámadásban. Pál aligha ismerte Jézusnak azt a tanítását, hogy a koldus Lázár Ábrahám kebelére került, hogy Mózes és Illés ragyognak Isten dicsőségében, hogy Ábrahám-Izsák-Jákob "élnek" és nem a seolban tengődnek. Pál úgy gondolta, hogy a megholtak a Golgota előtt és után egyaránt "alszanak" a seolban, és várják a krisztus második eljövetelekor bekövetkező feltámadást. Várják azt a feltámadást, amelyre a Golgota nélkül sohasem kerülhetne sor. A páli szótériológiát ez az eszkathológiai látás határozza meg.

b. Seolba-kerülésünk oka és annak hatálytalanítása

A bűn következtében kerülünk a seolba. Mivel mindannyian oda-kerülünk, ezért az emberiségre egyetemlegesen jellemző bűn következtében kerülünk oda. Ezt Pál mindenképpen vallja, he nem is tudjuk egyértelműen eldönteni, hogy mit gondolt egyetemes bűnösségünk kiváltó okaként. Ádám bűnét? Személyes vétkeinket? E kettőnek valaminőféle összefüggését? Valamelyiket a hároból mindenképpen vallja. Vallja tehát, hogy a seol ennek a bűnnek a büntetése. Büntetése, mert bűnös voltunk haragot vált ki Istenből. Csak hosszantűró irgalma folytán nem bűnhődünk örök halállal. Csak azért nem bűnhődünk örök halállal, mert haragja - kiengesztelhető harag. A Golgota végezte el ezt a kiengesztelést. A Golgota erejében menekülhetünk ki a seolból a második eljövetelkor. Ez a páli krisztológia válasza arra a kérdésre, hogy kicsoda Krisztus az emberiség számára.

c. A páli szótériológiától feltételezett istenkép

Isten számára Ádám bűnétől kezdve minden ember elfogadhatatlan, bár Isten azért teremtette meg az embert, hogy elfogadja, magához fogadja őt.

Isten nagyon szereti az embert, de az ember hiába bánja meg, amit vétkezett, ettől még nem válik elfogadhatóvá Isten számára.

Isten csak akkor fogadja magához az embert, ha Krisztus kereszthalált hal.

Isten szereti Krisztust, s ugyanakkor ragaszkodik Krisztus halálához, mert csak e halál fejében hajlandó magához fogadni az embert.

E tételek ellentmondásossá teszik Istent. Szeret minket, és ugyanakkor mindannyiunkat a seolba küld. Szereti a Fiát, és ugyanakkor halálát kívánja. Csak akkor hajlandó magához fogadni az embert, akit szeret, ha a Fia, akit szeret, hajlandó meghalni az emberért, az emberi bűnökkel megsértett Isten kiengesztelésének céljából.

Isten teremtményében, az emberben, nincs ilyen ellentmondás, ha ezt az embert a szeretet határozza meg. A szülő megbocsát a gyermekének, ha bűnét a gyermek megbánja. A jézusi tudat számára elgondolhatatlan, hogy egy apa csak akkor legyen hajlandó megbocsátani vétkes gyermekének - s e gyermek minden utódjának, még ha ezek az utódok nem vétkeznek is -, ha felesége előbb hajlandó meghalni férje, a megbántott apa kiengesztelése céljából.

d. Jézus ellentmondásmentes istenképe és szótériológiája

Az Atya a gonoszokat is szereti. A Fiú is pártját fogja Magdolnának, Zakeusnak, a házasságtörő asszonynak, pedig akkor még nem is tartottak bűnbánatot. Az Atya nyájegybegyűjtésért, termésbegyűjtésért küldi el hozzánk a Fiát. Nem azért, hogy meghaljon. S ha úgy alakulnak a dolgok, hogy mégis kelyhet kell nyújtani a Fiának, ezt nem haragja kiengesztelésének céljából teszi. Atya és Fiú - ember iránti szeretetüktől indítva - elviselték az istenyilkosságot jelentő Golgotát.

e. Szótériológia és szótériológiák

Amíg a menyország Ádám bűne által bezárt kapujának a kinyitásában akarja valaki a kereszthalál jelentőségét megjelölni, addig szükségképpen valami olyasmit kell gondolnia a Golgota előtti Istentől, ami nem egyeztethető össze a szeretettel. Ezzel szemben a megtestesülés és ennek Golgota-folyománya a jézusi tanításban úgy jelentkezik, mint Isten irántunk tanúsított szeretetének, mint Isten ellentmondásmentes szeretet-voltának számunkra legnagyobb bizonyossága. Nem értelmezhetjük tehát a Szentháromságnak ezt a számunkra megismerhetővé vált legnagyobb szeretet tényét úgy, hogy ez az értelmezés foltot, ráncot és makulát vigyen bele Istenbe, a Szeretetbe. A szótériológiának az a feladata, hogy ragyogónak mutassa be Isten szeretetét. Azt a szeretetet, amely nem ismer változást, és így nem más a Golgota után, mint a Golgota előtt. Nem ismer változást, hiszen Istennek önmagával azonosítandó alapvető léttartalmát jelenti.

A Krisztushoz tartozó ember a Lélek vezetése alatt az Egyházban keresi a választ arra a kérdésre, hogy ki nekünk Jézus, a Krisztus. A jézusi önértelmezés mély harmóniában van a Szeretet képére és hasonlatosságára megteremtett ember szívének elgondolásával a Szeretetről. A szívünk szava és Jézus igéje egy irányba terel bennünket. Csak olyan szótériológiában nyugodhatunk meg, amely olyan Szeretet-Istent feltételez, aki jobban szeret, mint amennyire az ember szeretni képes.

TARTALOM

ELŐSZÓ

BEVEZETÉS

I. TÉNY - OK - CÉL

1. A kereszthalál ténye - A kereszthalál hangsúlya - A mi Úrunk Jézus Krisztus élete Szent Pál szerint - A kereszthalál szókincse ***** 4
2. A pálelőtti Golgota-értelmezés - A jézusi önértelmezés és ennek egyházi megértési folyamata - Az ősegyházi golgotaértelmezés a Cs első felében - A Golgota okozói - Az emberi Golgota-okozók indítékai - Motivum és cél: Golgotát-okozás és feltámasztás -A feltámadás és következményei Isten és Jézus viszonylatában - Isten és ember viszonylatában - Ember és Isten viszonylatában - az első évtized háttere és kérdőjele - Pál válaszolni tud ***** 8
3. A kereszthalál oka - Az emberi okozók és indítékuk fényárnyékban - A sátáni ok és indíték - Birkózás a kereszt botrányával - Hogyan akarhat Isten egy gyilkosságot? ***** 16
4. Az Atya motívumai - A G és az 1K anyaga - Ki adja át Jézust? - A 2K anyaga - Á R anyaga - Az E anyaga - A különféle okok ***** 21
5. A Fiú motívumai - Odaadta, átadta Önmagát - Bűneink miatt- Engedelmségből - Erőtlenségből, szeretetből áldozattá lett - Ki dolgozott be kinek? - A jézusi és a páli okok egybevetése ***** 26
6. A kereszthalál célja - Az első három levél tükrében - A két Korintusi célja - A Római levél - A fogság levelei - A pasztorális levelek - A 13 levél válaszának mérlege ***** 39

II. AMIBŐL KIMENTETT A GOLGOTA

7. Az emberiség egyetemes bűnállapota - A Római levélre nem érkezik válasz Jeruzsálemből - A gondolat érlelődése a R előtt - A R utáni levelek ***** 41
8. Az áteredő bűn - Pelagius egzegézise - Minden ember bűnös (R 3) - A biológiai és az örök halál Jézusnál - Az ősbűn jézusi értelmezése - Pálnál a biológiai halálunk az ősbűn áteredésének bizonyítéka ***** 47
9. Az áteredő bűn ereje Krisztus előtt és után - Ki-.mentődés a bűnből? - Kimentett a halálból? A páli újdonság - Ki tette kollektíve bűnössé az emberiséget? - Csak potenciális a harag - Jézus és Pál egyeztetése - A "hogyan" hatása az ősegyházban ***** 52
10. A Golgota kimenti az embert - A bűnből és a Bűnből - Sötétség és éjszaka - Ellenségeskedés és elidegenedés - Kimentés a halálból - Kimentés a haragból - Kitekintés ***** 60

III. AMIBE BEMENTETT A GOLGOTÁ

11. Áteredő és hagyományos istennektetszés - A di- kaios szó családja - Az első két levél - A Ga late levél és Jakab válasza - A két Korintusi levél - Róm: Pál magévé teszi Jakab igazát - Róm: ajándékba kapott istennektetszés - Róm:Isten olybá vesz bennünket, mintha ne volnánk bűnösök - Háromlépcsős egyensúly - A probléma lezárása -A fogság levelei és a pasztorális levelek - Az ember diakios-magatartásának tartalma - Isten dikaios-magatartása - A fordítás problémája -A páli újdonság és a jézusi mérce - Á dikaiosüné tou theou történelmi következményei ***** 68
12. Megmentés - Megmentés mitől? - Jézus megmentés-fogalma - Pál és a megmentés szócsaládja - A Római levél bizonyossága - A fogság levelei és a pasztorális levelek - Összefoglalás - A fordítás problémája ***** 86
13. Megváltás - A megmentés szinonimái - Isten megszabadít minket - Isten hatálytalanítja a bűnt - Isten megbocsát a bűnös embernek - Isten megváltja-kivásárolja az embert a Bűn hatalmából - Jézus áldozattá tette magát ***** 93
14. Új teremtettség - Ki a szent? - Ki szentel meg minket? - A megmentett élet a R előtti levelekben -A megmentett élet a R-ben: a keresztség - A megmentett élet a fogság leveleiben - A megmentett élet a pasztorális levelekben - Az első és harmadik lépcső együtt - Újratemetődésünk, átalakulási folyamatunk ***** 103
15. Összebékítés - Pál kétféle békéje - Á katallagé szócsalád és a krisztusesemény - Isten a békítő, az ember a békülő - vertikális és horizontális békülés - Az eiréné szócsalád: az emberiség egysége - Isten új népe, az emberiség ***** 115

IV. AJÁNDÉK ÉS-SZERETET

16. Charis avagy ajándék - A szócsalád - Az első három levél - Á két Korintusi levél - A Római levél -A fogság levelei - Pasztorális levelek - Charisma ***** 124
17. Mi indítja Istent ajándékozásra - Isten adja a charis-t - Isten megáldja az embert - Isten szereti az embert - Vágyódik-e reánk az Isten? - Isten könyörülete irántunk = Isten hosszantűró jósága - A mellénk álló Isten ***** 136

EPILÓGUS

18. A páli szótériológia - Pál seol-hite - Seol-ba kerülésünk oka és annak hatálytalanítása - A páli szótériológiától feltételezett istenkép - Jézus ellentmondásmentes istenképe és szótériológiája -Szótériológia és szótériológiák ***** 143

TARTALOM